

ลำปาง

นครเขลางค์แห่งลุ่มน้ำวัง

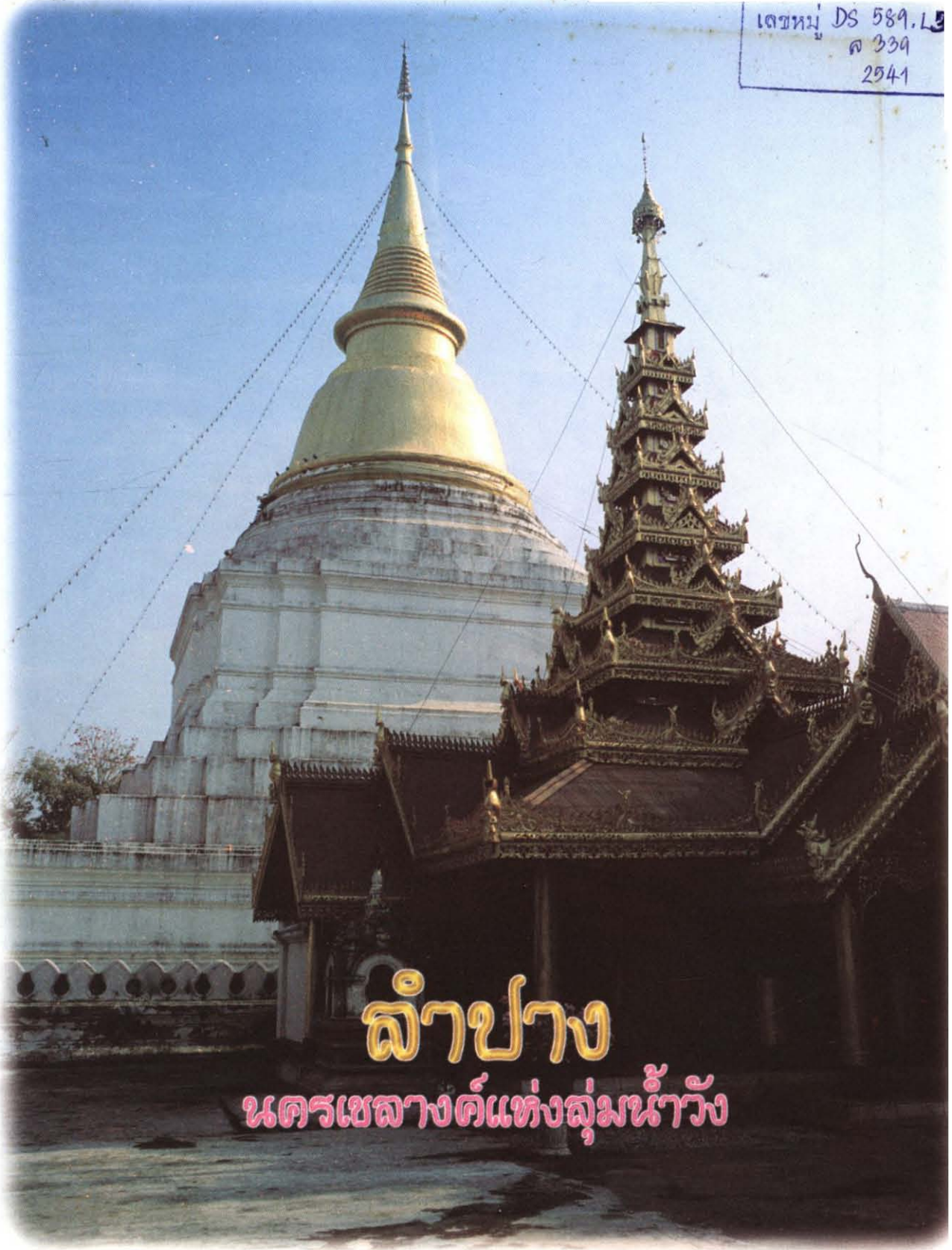

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961124898

เลขที่ DS 589.13
ด 339
2541

ลำปาง
นครเขลางค์แห่งลุ่มน้ำวัง

หนังสืออ่านเพิ่มเติมสังคมศึกษา
ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

เจดีย์วัดพระธาตุเสด็จ หนึ่งในโบราณสถานสำคัญของจังหวัดลำปาง

ศรีนคร ศรีลำปาง เขตกลางศรีรัตน
ยลเวียงวัด แอความ อรั่มศรีอง
กาดบ้านเขื่อน ระตะเด่น เห็นขึ้นทรวง
ประชาบอง เปี่ยมสุข ถิ่นเทกนาม

ลุ่มน้ำวัง วังนี้ สมบูรณ์นัก
เส้นเลือดหลัก หลักหนึ่ง ในสยาม
ศรีเวียง เคียงพนา ป่าพินงาม
รุ่งเรืองราม โดยลำดับ นับสืบมา

แลรถม้า มิ่งเมือง อันเลี้ยงข้อ
ข้างฝักปรี๑ ประทักษศรี ทวีค่า
ก็อุดมงาม เกินบรรด รอนา
เครื่องดินเผา เปรคเพราตา นานิยม

ศรีบุรีกิจ เลอล้ำ คำขานไช
ถ่านหินไทย เหมืองแม่เมาะ มั่นเหมาะะสม
เสริมพลังงาน เสริมเงินตรา พาอุดม
เจริญขึ้นนม ศรีลำปาง เขตกลางศรีเวียง

ปราณี ปราบริปู
ทอพร ทอทองคำใบ

ล้าปาง : นครเขลางค์แห่งลุ่มน้ำวัง

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๔๑

จำนวน ๕๕,๐๐๐ เล่ม

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

สงวนลิขสิทธิ์

ISBN 974-268-6122

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

๒๒๔๙ ถนนลาดพร้าว วังทองหลาง

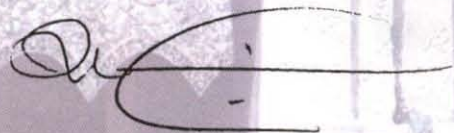
กทม. ๑๐๓๑๐

คำนำ

หนังสือเรื่อง ลำปาง : นครเขลางค์แห่งลุ่มน้ำวัง เล่มนี้ กรมวิชาการจัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์สำคัญสองประการ ประการแรก เพื่อเป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติมกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ระดับประถมศึกษา และกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ให้ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับจังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีประวัติความเป็นมาเก่าแก่จังหวัดหนึ่งของประเทศไทย เป็นจังหวัดที่มีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ที่ลำบากยากเข็ญ ต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองที่กดขี่ทารุณของพม่าเป็นระยะเวลายาวนาน ต้องทำสงครามเพื่อกอบกู้อิสรภาพหลายครั้งหลายหน จนกว่าจะได้รับเอกราชจนถึงทุกวันนี้ และเป็นจังหวัดที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งทรัพยากรป่าไม้อันมีค่า และทรัพยากรแร่ธาตุซึ่งเป็นวัตถุดิบสำคัญทางอุตสาหกรรม วัตถุประสงค์ประการที่สอง เพื่อเป็นหนังสือที่ระลึกสำหรับผู้ไปร่วมพิธีในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทานของกรมวิชาการ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๑ ณ วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ในวันอาทิตย์ที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๑

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ ส่วนหนึ่งกรมวิชาการได้มอบให้นักวิชาการศึกษาของศูนย์พัฒนาหนังสือเป็นผู้เรียบเรียง อีกส่วนหนึ่งได้ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิและบุคคลในท้องถิ่นเรียบเรียงขึ้น เนื้อหาสาระจะประกอบด้วยภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์และสภาพทางภูมิศาสตร์ ตลอดจนสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดลำปาง และเพื่อให้หนังสือมีความสมบูรณ์ และมีคุณค่าเพิ่มมากขึ้น จึงได้อัญเชิญพระราชนิพนธ์ลิลิตพ่ายพ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมารบางส่วนมาลงไว้ และได้เน้นภาพประกอบทั้งภาพในปัจจุบันและภาพในอดีตอันเป็นการอนุรักษ์ความงดงามทั้งทางธรรมชาติและทางศิลปะของโบราณสถาน และโบราณวัตถุของจังหวัดลำปางไว้

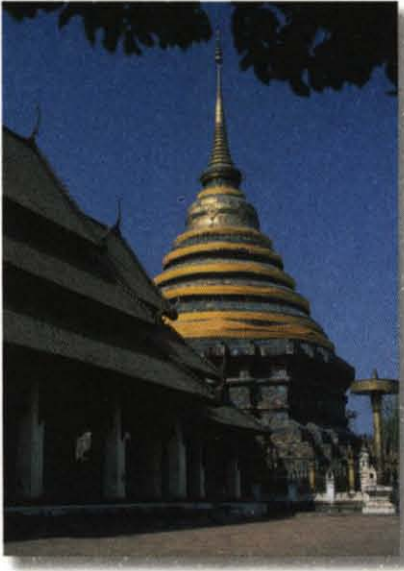
กรมวิชาการขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิและนักวิชาการในท้องถิ่น และผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี หวังว่าหนังสือเล่มนี้จะอำนวยประโยชน์แก่นักเรียน และผู้อ่านตามสมควร

(นายพยงค์ศักดิ์ จันทรสุรินทร์)

อธิบดีกรมวิชาการ

วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๔๑

จากปก
วัดพระธาตุลำปางหลวง

๑๕

๒๗

ปกหน้าด้านใน
พระอาทิตย์ขึ้น ริมฝั่งแม่น้ำวัง

๓๕

๔๑

๙

๗๑

ลำปาง

นครเขลางค์แห่งลุ่มน้ำวัง

สารบัญ

นั่งรถม้าแคว่เวียงลำปาง ๙

จากเกวียนถึงรถม้า

มรรดาแห่งการเดินทางของชาวลำปาง ๑๕

รถม้าจิวบ้านนาแก้วมเหนือ

ภูมิปัญญาพื้นถิ่นแผ่นดินลำปาง ๒๗

ชาวบ้านลำปางสืบสานภูมิปัญญาไทย

ป่าซูปเปอร์มาร์เก็ตชุมชน ๓๕

ลำปางในปัจจุบัน ๔๑

วัดพม่าในเมืองลำปาง ๗๑

เครื่องปั้นดินเผา...เมืองลำปาง ๙๓

จากศูนย์ฝึกลูกช้าง

สู่ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย ๑๐๙

เหมือนมีม่านฟ้ามาโอบล้อม

ดอยขุนตาล ๑๒๑

ลำปางในอดีต ๑๓๗

วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม ๑๖๗

บรรณานุกรม ๑๗๖

๙๓

๑๐๙

๑๒๑

๑๓๗

๑๖๗

นั่งรถม้า แคว่เวียงลำปาง

แสงเงินแสงทองของวันใหม่สาดขึ้นจับ
ท้องฟ้า ยามเมื่อรถม้าชราค่อยๆ เคลื่อนออกจากที่
สารถิเฒ่าผู้มีอายุไล่เลียดกับพาหนะที่แกกำลังขับขี่
ดิ่งบังเหียนบังคับม้าเกลบสีเทาต่าง ให้หันเหเข้าสู่
ถนนทิพย์ช้าง ซึ่งเป็นถนนเก่าแก่เลาะเลียบริมฝั่ง
แม่น้ำวัง บ้านเรือนผู้คนส่วนใหญ่ยังสงบเงียบและ
ยังไม่ได้เปิดประตูหน้าต่างออกมารับแสงอรุณ
เสียงฝีเท้าม้าที่ย่างเดินไปอย่างไม่รีบร้อน ดังกุกกับ
เป็นจังหวะกังวานท่ามกลางความเงียบของรุ่งสาง
เรือนไทยเหนือที่อยู่ลึกและต่ำลงไปจากระดับถนน
ปะปนกับเรือนแถวและเรือนแบบยุโรปเรียงราย
ตลอดสองฟากถนนที่รถม้าเคลื่อนผ่านไป

ย่านนี้ถือได้ว่าเป็นย่านเก่าแก่ของลำปาง
สังเกตได้จากบ้านเรือนหลายหลังที่ทิ้งงดงามและ
เก่าแก่ รถม้าและสารถิที่มีอายุเกือบเท่าเทียมกัน
คงทำหน้าที่เช่นเดียวกับวันก่อนๆ นั่นคือนำพา
นักท่องเที่ยวและผู้เดินทางที่ปรารถนาจะสัมผัส
เวียงลำปางอย่างใกล้ชิดทุกซอกมุม ให้ก้าวเดินไปสู่
ความสมหวัง เริ่มต้นจากถนนเล็กๆ ริมน้ำลำปาง
กลางจังหวัดเก่ามาสู่ถนนทิพย์ช้างอันเงียบเชียบ
และเลาะเลียบริมแม่น้ำวังที่มองเห็นเขื่อนยางอยู่
เบื้องหน้า

สารทิศราสลัดแช่ลงไปบนหลังม้าเพียงเบาๆ เพื่อเป็นสัญญาณให้สัตว์กตัญญูของแกเบนหัวเข้าไปเทียบและหยุดดูอย่างซัดๆ น้ำในลำแม่น้ำวังช่วงนี้ไม่สูงนัก ด้วยถูกกักไว้ที่เขื่อนกัวลม จะปล่อยลงมาก็เมื่อยามที่ชาวนาชาวสวนเริ่มลงมือไถหว่านกันอีกหน รอจนผู้โดยสารสูดอากาศยามเช้าของเวียงลำปางที่โชยมากับเวียงน้ำจนเต็มปอดแล้วเสียงเกือกม้าที่ย่ำลงบนถนนเป็นจังหวะซ้ำๆ อีกครั้งหนึ่ง

แม้ว่าเส้นทางที่รถม้าเคลื่อนที่ไปจะเป็นท้องถนนที่ต้องปะปนกับยวดยานอื่นๆ ซึ่งเริ่มเพิ่มจำนวนมากขึ้น แต่ไม่มีรถราคันใดบีบแตรไล่หรือโฉบเฉี่ยวเข้ามาให้ม้าแกลบสับสนตกใจ แนนอนนั้นย่อมเพิ่มความเชื่อมั่นในความปลอดภัยให้แก่ผู้ที่นั่งอยู่บนรถม้าเก่าแก่คันนั้นด้วย สารทิศรายืนยัน

รถม้าขณะจอดรอผู้โดยสารบนถนนสายสำคัญของลำปาง

แม้จะวิ่งปะปนกับรถทั่วไป แต่ก็วิ่งได้อย่างปลอดภัย

เลาะเลียบริมฝั่งแม่น้ำวังตามเส้นทางพานั่งรถม้าแควเวียง

ซ้ำเป็นคำรบสองว่า ตั้งแต่ตนขับขี่รถม้ามา ยังไม่เคยมีรถม้าคันใดโดนรถยนต์ชนเลย เพราะชาวลำปางต่างรู้ดีว่ารถม้าคือของคู่บ้านคู่เมือง ซึ่งเป็นทั้งสัญลักษณ์และหน้าตาของคนลำปางทั้งจังหวัด ดังนั้นพวกเขาจึงรักและให้เกียรติรถม้าด้วยดีเสมอมา

กระนั้นชาวรถม้าก็ไม่เคยเหิมเกริม ย่ามใจ คิดทำอะไรเหนือตัวบทกฎหมาย การขับขี่รถม้าไปตามถนนหลวงต้องใช้ความระมัดระวังเป็นอย่างมาก ทั้งยังจะต้องปฏิบัติทุกอย่างตามกฎหมายจราจร ความเอื้ออารีของพี่น้องชาวลำปางที่ให้แก่รถม้าคือสิทธิพิเศษที่พวกเขามอบให้แก่ภาคผู้ทำหน้าที่เผยแพร่สิ่งต่างๆ ของจังหวัดลำปางให้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางทั่วเมืองไทย

สงบนิ่งขณะจอดรอผู้โดยสาร

จากถนนเลียบบแม่น้ำวัง รถม้าเลียวซ้ายเข้าซอยเล็กๆ ที่ปลอดภัยกว่าเพื่อนำผู้โดยสารไปสู่สวนสาธารณะเขลางค์นคร อันเป็นสวนสาธารณะของเทศบาลเมืองลำปาง ที่นี่แต่เดิมเคยเป็นสนามโปโลคลับของชาวต่างประเทศที่เข้ามาทำป่าไม้สวยงามและร่มรื่นไปด้วยต้นสัก แต่ต่อมามีการตัดถนน บ้านเรือนผู้คนจึงเพิ่มมากขึ้น หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ สนามโปโลแห่งนี้ถูกเปลี่ยนเป็นสนามกอล์ฟ และในท้ายที่สุดก็เปลี่ยนมาเป็นสวนสาธารณะให้ชาวลำปางได้มาออกกำลังกายและพักผ่อน

รถม้าวิ่งช้าๆ ต่อไปบนถนนท่าคาราวน้อย ที่นี่เป็นที่ตั้งของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดลำปาง จากนั้นจึงลัดเลาะบ้านเรือนและร้านรวงที่เปิดประตูหน้าต่างออกรับแสงแดดยามเช้า พร้อมกับเริ่มต้นกิจกรรมประจำวันไปตามปกติ เข้าสู่ถนนสายใหญ่ที่มีเค้ารอยของตลาดอัสวินที่เพิ่งปิดตัวเองลงไปเมื่อยามดึกของวันวาน สารทิเฒ่า

สภาพบ้านเรือนที่ตลาดกองต้า (ชุมชนชาวจีนโบราณ)

สำนักประชาสัมพันธ์เขต ๓ (สทท. ๑๑) จังหวัดลำปาง

หอนาฬิกาจุดศูนย์กลางของเมืองลำปาง

บังคับม้าให้หยุดเพื่อรอไฟแดงตรงวงเวียนหอนาฬิกา ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของเมืองลำปาง พักหนึ่งจึงเคลื่อนตัวต่อไป

รถม้าวิ่งไปบนถนนที่ป้ายหน้าสู่จังหวัดเชียงราย สารทิชราผู้อารีบอกว่านี่เป็นการวิ่งนอกเส้นทางที่เคยวิ่งของรถม้าทั่วไป ซึ่งมักจะวิ่งกันเพียงรอบเวียงเล็ก และรอบเวียงใหญ่ จุดหมายปลายทางที่แกต้องการนำพาผู้มาเยือนไปชมก็คือสถานที่ตั้งสถานีโทรทัศน์ช่อง ๑๑ ของกรมประชาสัมพันธ์ จากนั้นก็เลียวลัดเข้าเส้นทางเล็กๆ ที่ร่มครึ้มไปด้วยต้นลำไยและไม้พันธุ์อื่นๆ กับบ้านเรือนชาวบ้านที่กำลังทำกิจการของตน และถึงแม้รถม้าจะเป็นของจังหวัดลำปาง แต่ชาวลำปางสองฟากทางที่รถม้าแล่นผ่านไปก็อดหันมามองและชี้ชวนกันดูไม่ได้ เด็กๆ บางคนวิ่งตามเพื่อดูม้าอย่างใกล้ชิด แต่แล้วก็ต้องหยุดลงหอบตัวโยนพร้อมกับเดินกลับไป

รัษฎาภิเศกสะพานคู่บ้านเมืองลำปาง

หออระม็อกหนึ่งในโบราณสถานสำคัญของลำปาง

อีกหนึ่งเส้นทางของการนั่งรถม้าแอ่วเวียงลำปาง

วิหารหลวงพ่อคำ บริเวณศาลากลางหลังเก่า จุดสิ้นสุดของการนั่งรถม้าแอ่วเวียงลำปาง

ม้าท่วงท่าที่หลากหลายมีให้เห็นทั่วไปที่ลำปาง

ตลอดเส้นทางที่รถม้าวิ่งผ่าน นอกจากบ้านเรือนเก่าแก่สมัยรัชกาลที่ ๕ แล้ว ก็ดูเหมือนจะมีหออระม็อก ซึ่งก่อด้วยอิฐก้อนใหญ่ สร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้แหละที่เป็นโบราณสถานสำคัญ หออระม็อกเป็นป้อมปืนของเมืองลำปาง สร้างเชื่อมต่อกับกำแพงเมืองซึ่งปัจจุบันถูกทำลายจนหมดสิ้นแล้ว

สารถิษราผู้คุ้นเคยเส้นทางพารถม้าของแกลเคลื่อนต่อไปตามทางอันร่มรื่นอีกครู่หนึ่งภาพเบื้องหน้าก็เริ่มแปรเปลี่ยนเป็นความสับสนจอบแจของขวิดยานและร้านค้าในตลาดหลักเมือง ซึ่งนั่นก็หมายความว่าเส้นทางของการนั่งรถม้าแอ่วเวียงลำปางใกล้ถึงจุดสิ้นสุดลงแล้ว ทันทีที่ม้าแกลบสีเทาเบนหัวเลี้ยวเข้าสู่ถนนเลียบริ้วศาลากลางจังหวัดหลังเก่า ทิวรถม้าหลากหลายสีสันได้ปรากฏอยู่ต่อหน้า แสดงให้เห็นว่าจุดหมายปลายทางของรถม้าชราของสารถิเฒ่าผู้อารีแห่งนครลำปางในครั้งนี้อมาถึงแล้ว

พร้อมๆ กับรุ่งอรุณที่จางหายไปต้อนรับความสดใสสุกสว่างของนครเซดวงต์

จากเกวียนถึงรถม้า มรุตตาแห่งการเดินทาง ของชาวลำปาง

นักเดินทางอย่าง ฌอง เดอ บูร์ช (Jean de Bourges) หนึ่งในคณะบาทหลวงฝรั่งเศสที่สร้างความมหัศจรรย์เป็นครั้งแรกในโลก ด้วยการเดินทางจากปารีสมาถึงกรุงศรีอยุธยาเมื่อ ๓๓๕ ปีก่อน เคยเล่าถึงการเดินทางของเขาว่า

“เราต้องเดินเท้าเกือบตลอดเวลา เกวียนที่หามาได้ก็อยู่ในลักษณะที่จะทำให้การเดินทางได้รับความทรมาณ มากกว่าจะรับใช้ให้สะดวกสบายขึ้น มันมีลักษณะคล้ายหีบศพมากกว่าเป็นเกวียน เพราะมีส่วนกว้างที่สุดประมาณ ๓ ฟุต และส่วนที่แคบที่สุดเล็กกว่ามาก เราต้องนั่งชิดติดกันอยู่ภายในเกวียนที่วางอยู่บนเพลและล้อใหญ่ ๒ ล้อ มักจะพลิกคว่ำอยู่เสมอ เมื่อต้องเคลื่อนไปบนทางที่ขรุขระของถนนหนทาง ด้วยเหตุนี้เราจึงชอบเดินเท้าผ่านโคลนตม และสายน้ำมากกว่า ส่วนเกวียนถูกใช้เป็นที่พักแรมในเวลากลางคืนเท่านั้น เนื่องจากเรามักตั้งค่ายพักแรมอยู่กลางน้ำ”

บันทึกของ ฌอง เดอ บูร์ช ทำให้รู้ว่าการคนไทยใช้เกวียนเป็นพาหนะสำหรับการเดินทางและขนส่งมาช้านาน และรูปร่างของเกวียนที่นักเดินทางชาวฝรั่งเศสผู้นี้กล่าวถึงก็ดูจะไม่แตกต่างไปจากเกวียนที่คุ้นหูคุ้นตากันโดยทั่วไปนัก

เครื่องปั้นดินเผา รูปเกวียนพื้นบ้าน ขุดพบที่จังหวัดลำปาง

ถ้าดูตามลักษณะที่ฝรั่งผู้นี้บอก เกวียนที่เขาหามาได้น่าจะเป็นเกวียนที่ใช้สำหรับขนข้าวเปลือกมากกว่าเกวียนที่ใช้สำหรับเดินทาง เพราะตัวเกวียนที่มีส่วนบนกว้างแล้วสอบลึกลงไปด้านล่างนั้น ชาวบ้านใช้สำหรับวางสีซุก ซึ่งเป็นภาชนะสานด้วยไม้ไผ่ปากกว้าง ก้นสอบเล็กลง เพื่อบรรจุข้าวเปลือกนั่นเอง

ตามจริงแล้ว เกวียนที่สร้างขึ้นมาก็เพื่อใช้สำหรับโดยสารโดยเฉพาะก็มีอยู่ ลักษณะทั่วไปก็คล้ายกับเกวียนบรรทุกข้าวเปลือกที่เดอ บูร์ซกกล่าวถึง หากแต่ทำตัวเกวียนให้กว้างขวางเพื่อนั่งหรือนอนได้อย่างสะดวก เกวียนชนิดนี้มักมีประทุนที่อาจทำด้วยฟากไม้ไผ่หรือรำแพนสานอย่างประณีตงดงาม

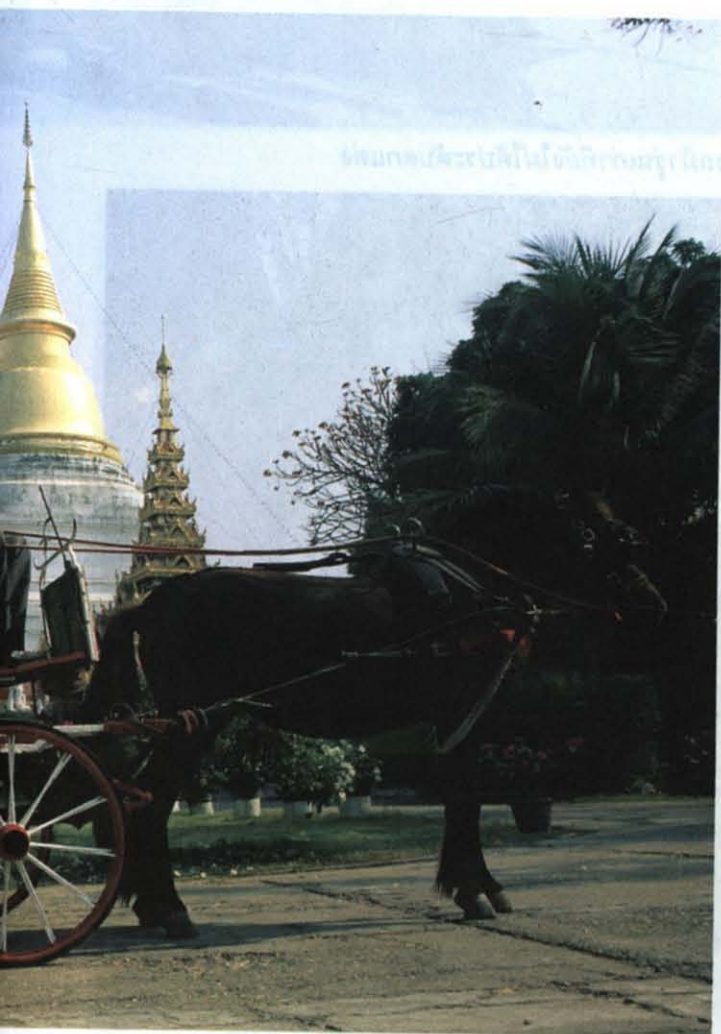
สมัยที่ยังไม่มีรถยนต์ใช้ การเดินทางบกไกลๆ จำเป็นต้องอาศัยเกวียน ข้าราชการฝ่ายปกครอง ยามออกตรวจท้องที่ก็ต้องกินนอนอยู่ในเกวียนเป็นเวลาแรมเดือน ดังนั้นเกวียนโดยสารจึงได้รับการออกแบบให้มีความสะดวกสบายแก่ผู้ใช้ไม่น้อยทีเดียว

รถม้าเอกลักษณ์ของเมืองลำปาง

เกวียนพาหนะเริ่มแรกของชาวลำปาง

เล่ากันว่า นายอำเภอเมืองพิมายท่านหนึ่ง ซึ่งจำเป็นต้องเดินทางออกตรวจท้องที่ในความปกครองของตนอยู่เสมอ สามารถปรับพื้นที่แคบๆ บนห้องโดยสารของเกวียนที่ท่านใช้เดินทางเป็นประจำให้กลายเป็นห้องทำงาน ห้องนอน และครัวได้อย่างดี โดยใช้ส่วนกลางของเกวียนตอนบนเป็นที่นอน ใช้ท่อนเกวียนซึ่งเป็นแขนยาวยื่นออกไปจากตัวเกวียนเพื่อไปบรรจบเข้าหากันที่กึ่งกลางแอกเป็นที่นั่งเขียนหนังสือ ขณะที่เกวียนเคลื่อนที่ไปช้าๆ เมื่อหยุดเกวียนพักแรมที่ใดก็ใช้ใต้ถุนเกวียนที่จอดอยู่เป็นที่ครัวหุงอาหาร ทำอย่างนี้เรื่อยไปจนสุดสิ้นการเดินทาง

เกวียนจะมีมาตั้งแต่สมัยใด ใครเป็นคนคิดค้นขึ้นเป็นคนแรก คงยากที่จะหาคำตอบ นิทานชาดกกล่าวถึงพ่อค้านำเกวียนไปขายยังต่างเมืองเสมอๆ ทำให้อยากจะคิดว่า เกวียนมีมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล ตำนานพระร่วงเคยกล่าวถึงเกวียนไว้หลายแห่งจนนำมากล่าวได้ว่า เกวียนมีมาตั้งแต่ก่อตั้งอาณาจักร

แต่เดิม เกวียนน่าจะใช้สำหรับบรรทุกข้าวของ เพื่อเดินทางจากเมืองหนึ่งไปยังอีกเมืองหนึ่ง ต่อมา เมื่อมีความจำเป็นต้องเดินทางไกลมากขึ้น จึงมีการปรับปรุงเกวียนให้เป็นพาหนะในการเดินทางด้วย ผู้คนสมัยก่อนใช้เกวียนสำหรับเดินทางไปแสวงบุญ ตามพุทธสถานต่างๆ เช่น พระพุทธบาท และ พระแท่นดงรัง

เกวียนเป็นพาหนะที่เคลื่อนที่ไปได้โดยใช้ กำลังลากจูงของสัตว์ ๒ ชนิดคือ วัวและควาย ความแตกต่างของสัตว์ที่ลากจูงเป็นผลให้ลักษณะ ของเกวียนแตกต่างกันออกไปด้วย กล่าวคือ ถ้า เป็นเกวียนวัวจะลักษณะกว้าง เตี้ย และบอบบาง กว่าเกวียนควาย ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะทำเกวียน โดยดูจากสัตว์ที่เลี้ยงอยู่ในท้องถิ่นซึ่งมักจะแตกต่างกันไปตามลักษณะภูมิประเทศ

ท้องถิ่นที่มีภูมิประเทศที่ลุ่ม เช่น อัญญา นครปฐม ปราจีนบุรี สุพรรณบุรี เพชรบุรี นิยมใช้ เกวียนที่ลากจูงด้วยควาย ส่วนท้องถิ่นที่เป็นที่ดอน

รถม้ารุ่นเก่าที่ยังไม่ได้ประดับตกแต่ง

รถม้ารุ่นใหม่ที่ประดับตกแต่งไว้อย่างสวยงาม

เช่นลพบุรี สระบุรี อุตรธานี ลำปาง เชียงใหม่ มักใช้เกวียนเทียมวัว

ส่วนประกอบของเกวียนทั้งหมดทำด้วยไม้ ไม้ที่นิยมใช้มากที่สุดได้แก่ไม้ประดู่ด้วยเป็นไม้เนื้อ แข็งเหนียว มีสปริงในตัวจึงทำให้ไม่หักงายเหมือน ไม้อื่นๆ นอกจากนั้นอาจใช้ไม้แดงหรือไม้สักผสม ด้วยก็ได้

ส่วนประกอบของเกวียนบางชิ้นเช่นเท้า แขนหน้าหลังได้รับการสลักเสลาเป็นรูปหงส์อย่าง อ่อนช้อย ที่ค่อนข้างพิถีพิถันก็ถึงกับสลักกงล้อเป็น ลวดลายอันวิจิตรงดงาม

สำหรับเกวียนลำปางเป็นเกวียนเทียมวัว ๒ ตัว ทำด้วยไม้มีลักษณะเป็นห้องสี่เหลี่ยมเล็กๆ พอที่จะนั่งและบรรทุกของได้มีฝาเดี่ยวๆ ๒ ด้าน ส่วนใหญ่ไม่มีลวดลายตกแต่ง

เกวียนค่อยๆ ลดบทบาทลงเมื่อมีพาหนะ อย่างอื่นเข้ามาแทน โดยเฉพาะรถม้าซึ่งเป็นที่นิยม กันในหมู่ชนชั้นสูง สันนิษฐานว่า รถม้ารุ่นแรกๆ

รถม้าที่พร้อมให้บริการนักท่องเที่ยวตลอดเวลา

เดินทางมาจากเมืองจีน เป็นรถม้าตอนเดียว ขนาด ย่อม ลักษณะคล้ายรถลากของชาวจีน พระยา- นเรนทรราชา อดีตเจ้ากรมอัครราชในสมัยรัชกาลที่ ๕ เล่าว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็เคยทรงรถม้าตอนเดียว ซึ่งเป็นรถม้าพระที่นั่ง

ภาพรถม้าวิ่งตามท้องถนนมีให้เห็นทั่วไปที่ลำปาง

ของพระองค์เสมอ

ความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ระหว่างเกวียนกับ รถม้าอาจจะไม่แนบแน่นเท่าใดนัก ด้วยสังเกตว่า เกวียนเป็นพาหนะของนักเดินทางท่องเที่ยวที่เต็มไปด้วย ความบึกบึนและหนักแน่น ส่วนรถม้าเป็นนวดยาน ของคนในเมืองซึ่งแบบบางและสมัยใหม่

รถม้าแบบฝรั่งเดินทางเข้ามาในประเทศไทย เป็นครั้งแรกในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระ- จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยชาวอังกฤษและอินเดียที่ เดินทางเข้ามาติดต่อราชการกับราชสำนัก ต่อมา รถม้าจึงกลายเป็นพาหนะคู่บ้านคู่เมืองของไทยไปด้วย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า- อยู่หัวมีการสั่งรถม้าเข้ามาในประเทศมากที่สุด โดยใช้เป็นราชพาหนะสำคัญ ถึงขนาดต้องตั้งกรมขึ้น ดูแลโดยเฉพาะ เรียกชื่อว่า *กรมอัครราช*

รถม้าที่นำเข้ามาจากยุโรปในเวลานั้นมี ลักษณะเป็นรถม้า ๒ ตอนชนิดประทุนพับได้ รูปร่างหน้าตาน่าจะคล้ายคลึงกับมอเตอร์คาร์ ซึ่ง กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์นำมาถวายพระราชบิดา

ยิ้มแย้มแจ่มใสคือหัวใจของบริการ

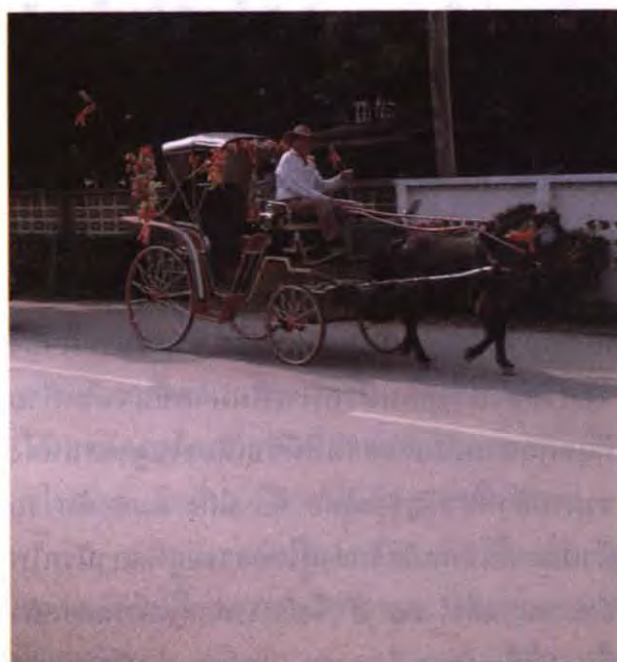

รถม้าพานักท่องเที่ยวชมเมืองลำปาง

เป็นคันแรก เมื่อพ.ศ. ๒๔๔๗ นั่นคือมี ๔ ล้อ โดยล้อหน้าเล็กกว่าล้อหลัง ที่นั่งตอนหน้าเป็นที่นั่งคนขับ ส่วนที่นั่งตอนหลังเป็นที่นั่งโดยสาร รถม้าแบบยุโรปนี้ภายหลังน่าจะต่อกันขึ้นมาเองภายในประเทศ โดยใช้โครงเหล็กและไม้ ส่วนม้าที่ใช้ลากรถก็มักจะใช้เพียงตัวเดียว

รถม้าได้รับความนิยมอยู่ในวงจำกัด และด้วยระยะเวลาไม่นานนักหลังจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ส่งซื้อมอเตอร์คาร์เข้ามาพระราชทานแก่พระบรมวงศานุวงศ์และเสนาบดีเพื่อใช้ประโยชน์ในราชการ แล้วความนิยมในการใช้รถยนต์ก็แพร่กระจายไป ทำให้มีผู้สั่งซื้อรถยนต์เข้ามาใช้กันมากมาย พร้อมๆ กันนั้นความสำคัญของรถม้าก็ค่อยๆ ลดบทบาทลง ในที่สุดก็กลายเป็นพาหนะที่ไม่สามารถวิ่งในพระมหานครได้อีกต่อไป

เจ้าของรถม้าได้ขายรถม้าของตนไปตามหัวเมืองรอบๆ พระนคร ซึ่งผู้ซื้อส่วนใหญ่มักเป็นแขกมลายู ที่มีความเชี่ยวชาญในการขับรถม้ามา

รถม้าขณะวิ่งรับส่งผู้โดยสารตามท้องถนน

ก่อน รถม้าจึงกลายเป็นพาหนะของประชาชนตามหัวเมืองมาจนกระทั่งมีการสร้างทางรถไฟสายเหนือเพื่อเชื่อมต่อกรุงเทพมหานครและเชียงใหม่ แต่การสร้างทางในช่วงแรกมาชะงักอยู่เพียงจังหวัดลำปาง จึงทำให้เส้นทางรถไฟสายเหนือค้างอยู่แค่นั้นเป็นเวลาหลายปี

รถม้าขณะจอดรอนักท่องเที่ยว

เล่ากันว่า รถม้าคันแรก que เดินทางมาถึงลำปางนั้นมาพร้อมกับรถไฟสายเหนือขบวนแรก ที่มาถึงลำปาง จากนั้นก็ได้ออกวิ่งรับส่งผู้โดยสาร จากสถานีรถไฟเข้าสู่ตัวจังหวัดตั้งแต่นั้นมา

ความนิยมในการใช้รถม้าของชาวเขลางค์นครเพิ่มมากขึ้น รถม้าก็ทวีจำนวนตาม ขณะที่หัวเมืองรอบๆ พระนครเริ่มลดจำนวนรถม้าลง จังหวัดลำปางกลับมีรถม้าเพิ่มมากขึ้นจนในท้ายที่สุดก็กลายเป็นจังหวัดที่มีชื่อเสียงในฐานะแหล่งรวมรถม้าที่สำคัญของไทย คือ มีถึง ๑๘๕ คัน รถม้าเหล่านั้นักหลักรับส่งผู้โดยสารอยู่ที่สถานีรถไฟลำปางนานถึง ๔๒ ปี จึงมีการก่อตั้งสมาคมรถม้าขึ้น มีชื่อเป็นทางการว่า “สมาคมรถม้าจังหวัดลำปาง (THE HORSE CARRIAGE IN LAMPANG PROVINCE) ตั้งแต่นั้นมารถม้าลำปางก็ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็วถึงขนาดได้รับการอุปถัมภ์จากรัฐบาลในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

รถม้าจึงค่อยๆ เปลี่ยนฐานะจากการวิ่งรับส่งผู้โดยสารกลายเป็นพาหนะสำหรับพานัก

อีกทิวทัศน์หนึ่งขณะเลียบริมฝั่งแม่น้ำวัง

รถม้าที่มาพร้อมกับรถไฟสายเหนือขบวนแรกที่มาถึงจังหวัดลำปาง

ท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศนั่งชมเมืองเขลางค์ เวียงในอดีตที่ยาวนานแห่งภาคเหนือ

ลู่หลั่น ลือชัย สารถิรรถม้าวัยเจ็ดสิบ ผู้ถือบังเหียนมาตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ เล่าว่าเมื่อก่อนเวียงลำปางมีแต่ท้องไร่ท้องนา เวลากลางคืนจะเจียบสงบและไม่มีผู้คน รถม้าจะวิ่งได้แต่ก็เฉพาะตอนกลางวันเท่านั้น ต่อมาเมื่อเริ่มมีบ้านเรือนมาปลูกอาศัยหนาแน่นมากขึ้น ก็พอจะวิ่งตอนต่างๆได้ แต่ต้องจุดตะเกียงติดไว้ตอนท้ายรถ สมัยนั้นโจรขโมยไม่มี ดึกตื่นแค่ไหนก็ไม่ต้องกลัวอันตราย

สำหรับรถม้าที่ลู่หลั่น ลือชัย ใช้เป็นพาหนะคู่ชีพนี้ แกบอกว่ามีอายุการใช้งานยาวนานกว่าอายุของแกเสียอีก เพราะเป็นของเก่าที่ตกทอดมาจากเจ้าของเดิมซึ่งเป็นฝรั่ง ส่วนรถม้าคันอื่นๆที่จอดรอรับนักท่องเที่ยวและผู้โดยสารอยู่ที่ริมถนนข้างศาลากลางจังหวัดหลังเก่าใกล้ตลาดหลักเมื่อนั้นส่วนใหญ่เป็นรถม้าต่อใหม่ ทำประทุนหลังคาด้วยผ้าใบหรือหนัง ตัวรถก็ทาสีสนเสียฉูดฉาด แถมยังประดับตกแต่งด้วยช่อดอกไม้พลาสติกเสียพราวไปทั้งคัน

บริเวณหน้าวัดเจติยชาวลหลัง

ลุงหลั่น บอกว่า แต่แรกที่เดียวรถม้าที่ต่อขึ้นใช้ในเมืองไทยนั้นทำล้อด้วยไม้คล้ายล้อเกวียน แต่หุ้มด้วยปากนกแก้วและยางรถยนต์เก่าๆ อีกชั้นหนึ่ง แต่ล้อไม้นั้นมีปัญหาตรงพุพังและเสื่อมสมรรถภาพในการใช้งานเร็ว ต่อมาจึงเปลี่ยนเป็นเหล็กหรืออะลูมิเนียม

สารถิขราเล่าต่อไปว่า สมัยหนึ่งคนขับรถม้าในจังหวัดลำปางมักแต่งตัวเหมือนๆ กัน คือสวมเสื้อลาย ผูกผ้าพันคอและสวมหมวกหนังปีกกว้างคล้ายคารบอยในหนังฝรั่ง แต่ปัจจุบันนี้ไม่ถือเป็นเรื่องสำคัญแล้ว ใครอยากจะแต่งตัวอย่างไรก็แต่งได้ตามสบาย เมื่อสิบกว่าปีก่อน รถม้าจะจอดเป็นแถวยาวอยู่ที่ถนนข้างศาลากลางจังหวัดในตอนกลางวัน ส่วนตอนกลางคืนก็จะแยกย้ายกันไปจอดที่หน้าโรงแรมทิพย์ช้างบ้าง โรงแรมเอเชียบ้าง แม้แต่หน้าโรงพยาบาลนครก็มีรถม้าไปจอดรอรับผู้โดยสารเช่นกัน ในเวลานั้นค่าโดยสารในการนั่งรถม้ารอบเวียงเขลางค์เพียง ๕๐ บาท แต่ถ้าวิ่งรอบเมืองเสียบฝั่งแม่น้ำวังก็เพียง ๘๐ บาทเท่านั้น ซึ่งอาจจะแตกต่างกว่าทุกวันนี้อยู่บ้าง เพราะเวลาเปลี่ยนไปค่าของเงินก็ลดลงไปมาก ทำให้ค่าโดยสารรถม้าที่เคยวิ่งในอัตรา ๕๐ บาทต้องเพิ่มเป็น ๑๐๐ บาท และ ๘๐ บาทต้องเพิ่มเป็น ๑๕๐ บาท ถ้าเหมาเป็นชั่วโมงก็ชั่วโมงละ ๒๐๐ บาท

การขยับราคาค่าโดยสารให้สูงขึ้นของรถม้าลำปางมิใช่สิ่งที่จะทำให้เจ้าของรถม้าหรือผู้มี

ด้านหน้าแต่งแต้มดูสดใส

รถม้าหนึ่งในสัญลักษณ์สำคัญของจังหวัดลำปาง

ด้านท้ายตกแต่งไว้ดูงามตา

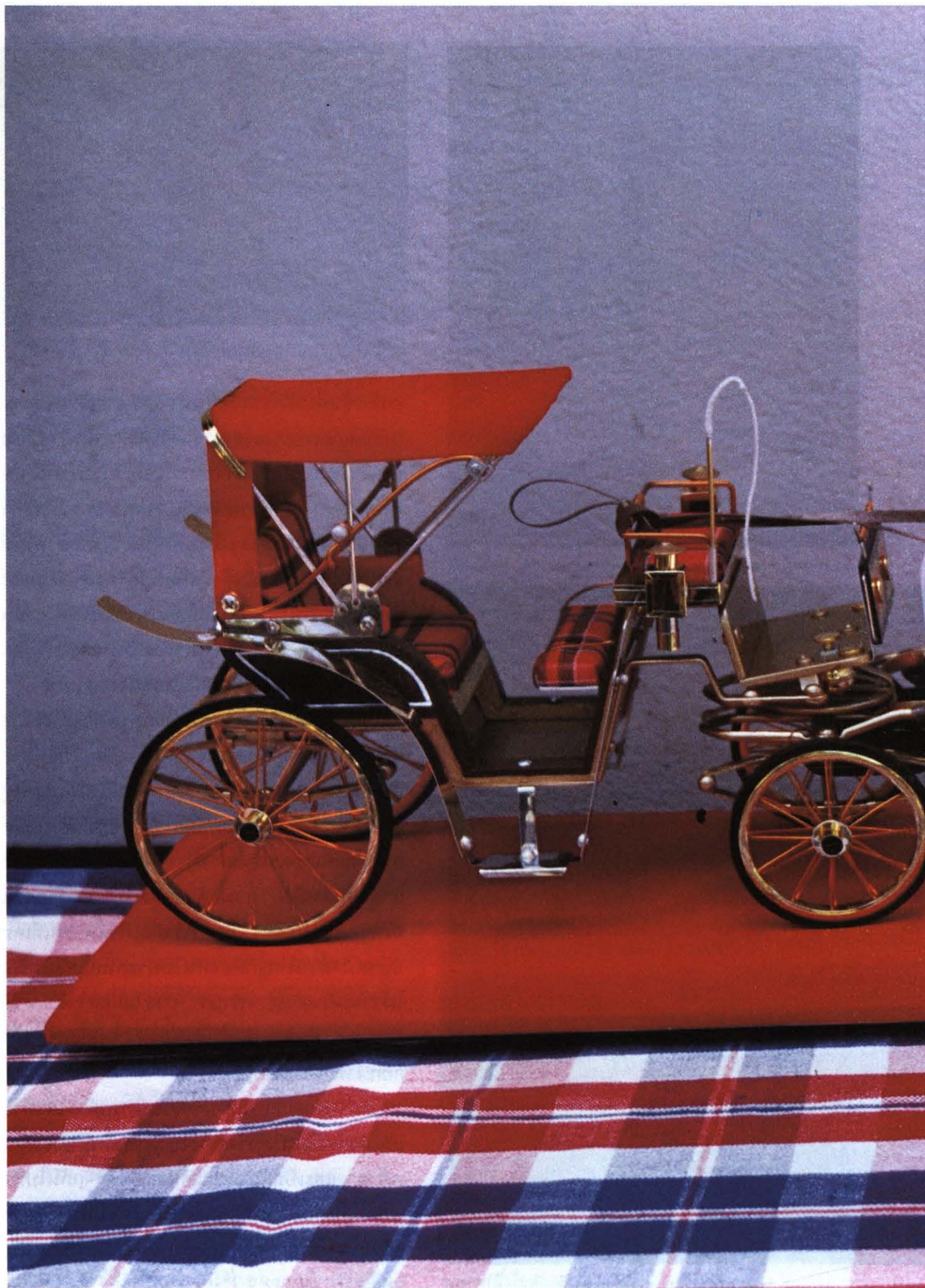

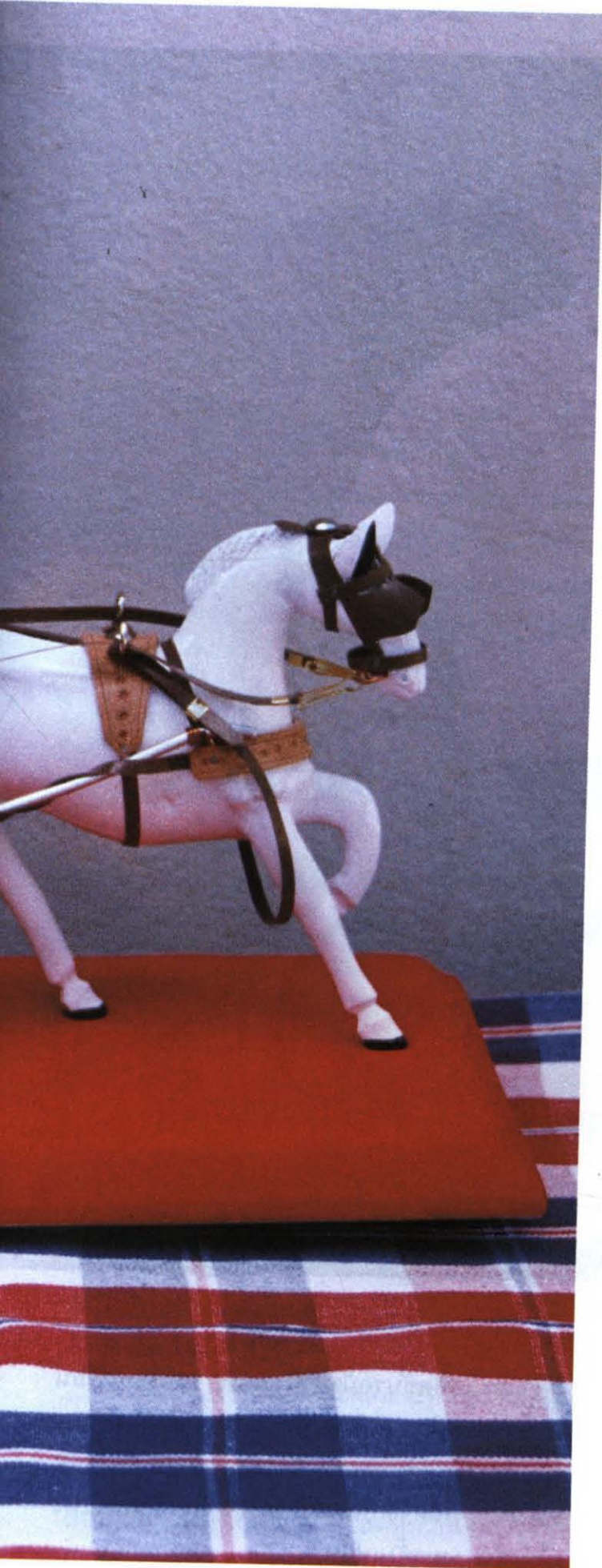
รถม้าลำปางบนท้องถนนที่เต็มไปด้วยยวดยานพาหนะ

อาชีพขี่รถม้ารุ่งเรืองขึ้นมา เพราะสภาพความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของจังหวัดทำให้บ้านเมืองเต็มไปด้วยยวดยานพาหนะที่รวดเร็วและทันสมัยอื่นๆ มากมาย ความนิยมในการใช้สอยรถม้าของชาวลำปางก็ลดน้อยลงไปจนถึงเกือบไม่เหลือ ดังนั้นลมหายใจของรถม้าจึงเหลืออยู่เพียงเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเท่านั้น ซึ่งเท่าที่รับฟังจากบรรดาสารถีรถม้าทั้งหลายก็บอกเป็นเสียงเดียวว่านับวันจะมีแต่ลดน้อยลงไปทุกที

รถม้าที่เคยวิ่งอย่างพลุกพล่านในเวียงลำปางก็เหลืออยู่อย่างบางตา ที่จอดอยู่ใกล้ตลาดหลักเมืองมีอยู่ไม่ถึง ๑๐ คัน ที่หน้าวัดพระธาตุลำปางหลวงมีอยู่อีกเล็กน้อย นอกนั้นก็กระจัดกระจายกันอยู่ตามจุดต่างๆ ที่ผู้ขี่เห็นว่าพอจะหาผู้โดยสารได้ รวมแล้วล่าสุดเหลือรถม้าอยู่ในจังหวัดลำปางเพียง ๕๐ กว่าคันเท่านั้น คนที่เคยขี่รถม้าส่วนใหญ่ก็ต้องหันไปประกอบอาชีพอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นทำไร่ ทำนา ทำงานก่อสร้าง หรือค้าขาย มีบางรายเท่านั้นที่ยามว่างก็ยังนำรถม้าออกมาหาลำไพ่พิเศษ

อย่างไรก็ตาม มาถึงวันนี้ *รถม้า* ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของชาวลำปาง เป็นชื่อเสียงหน้าตา และเป็นสัญลักษณ์อันสำคัญที่รู้จักกันไปทั่วยามใดที่เอ่ยถึงรถม้าทุกคนเป็นต้องนึกถึงลำปาง อดีตเขากลางคันครที่เก่าแก่และยิ่งใหญ่แห่งภาคเหนือของไทย

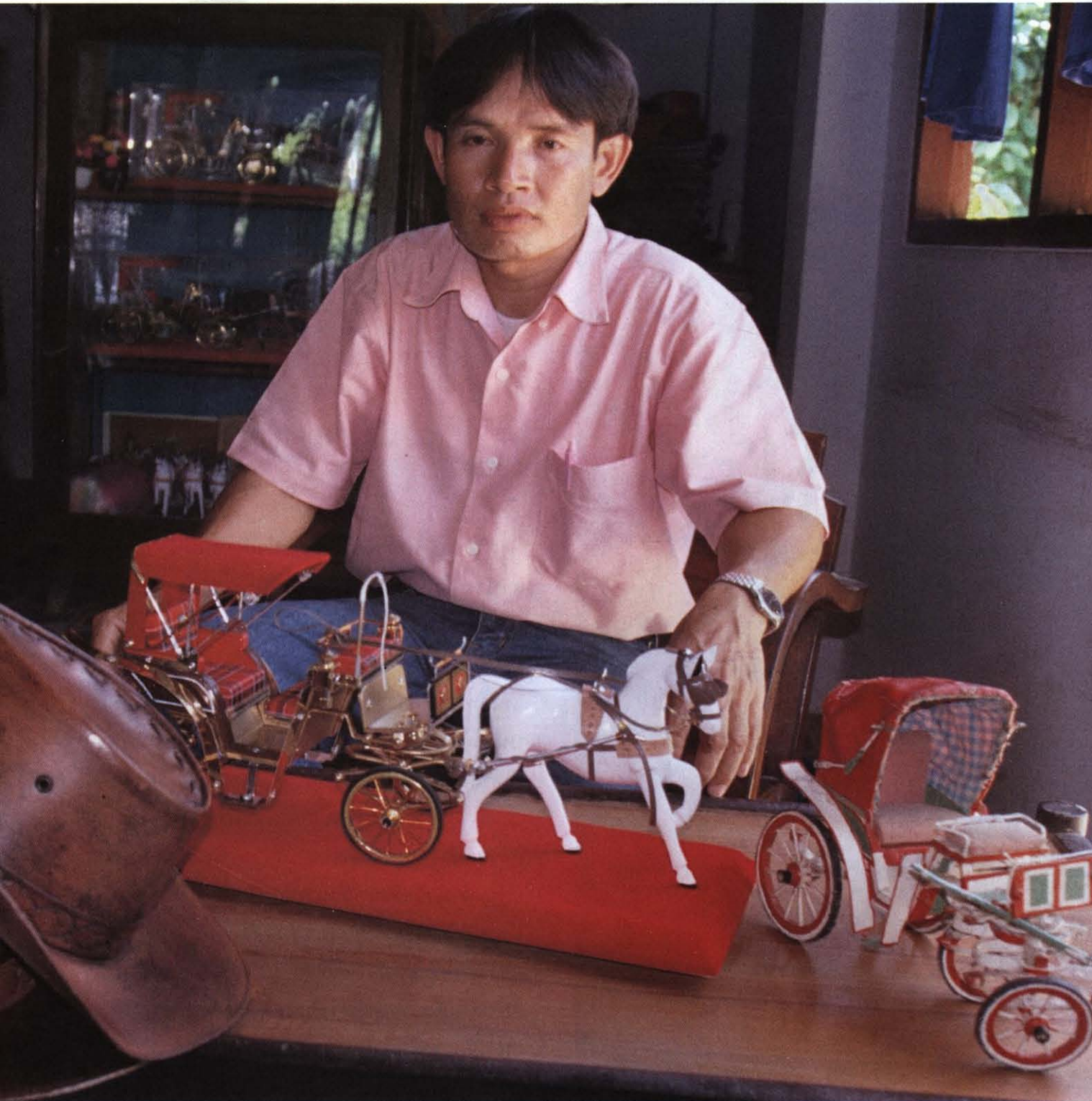
รถม้าจิ๋ว บ้านนาแก้วมเหสี

ภูมิปัญญาพื้นถิ่น
แผ่นดินลำปาง

แม้รถม้าจะไม่ได้ถือกำเนิดขึ้นที่นี่ แต่วันนี้ลำปางก็ได้ชื่อว่าเป็นจังหวัดเดียวในประเทศไทยที่มีและใช้รถม้ามากที่สุด รูปแบบการใช้รถใช้ถนนของคนลำปาง แตกต่างกว่าจังหวัดใดๆ ในแผ่นดินแหลมทอง กล่าวคือมีทั้งรถม้าและรถยนต์วิ่งปนกันอยู่บนถนนได้อย่างเสรีโดยยังไม่มีอุบัติเหตุร้ายแรงเกิดขึ้นมาสักครั้งเดียว

รถม้าจึงเป็นของดีและมีค่าอย่างหนึ่งในหลายอย่างของชาวลำปาง วันเวลาที่รถม้าเลียบเลาะอยู่ริมลำน้ำวังตั้งแต่วันแรกจนบัดนี้ จารึกเรื่องราวไว้บนหน้าประวัติศาสตร์ของจังหวัดลำปางเอาไว้อย่างภาคภูมิ ไม่ว่าจะในอดีต หรือปัจจุบัน รถม้าก็ยังเป็นสัญลักษณ์สำคัญของเมืองโบราณเก่าแก่แห่งนี้ยืนยงสืบมาโดยตลอด

ดังนั้น การที่ *มนิด ดอนคำ* อดีตสารตีผู้ขับขี่รถม้าพาชาวลำปางและนักท่องเที่ยวเดินทางเลาะเลียบรอบเวียงลำปางมาอย่างโชกโชก จะปลุกสำนึกของผู้คนทั้งประเทศให้ผนึกแน่นกับจังหวัดลำปางด้วยการสร้างรถม้าคันจิ๋ว ด้วยฝีมือและมันสมองของตนขึ้นมาอย่างงดงาม ก็เป็นสิ่งที่ต้องนำมากล่าวถึงเพื่อเป็นการบันทึกไว้บนหน้าประวัติศาสตร์

มนิด ดอนคำ ชาวบ้านนาแก้วมเหือผู้ประดิษฐ์รถม้าจิ๋ว

มนิด ดอนคำ เป็นชาวบ้านนาแก้วมเหือ ที่เกิดมาในครอบครัวของสารถีรถม้าแห่งจังหวัดลำปาง บิดาของเขามีรถม้าคันหนึ่งและใช้รถม้าคันนี้หาเงินเลี้ยงครอบครัวมาตลอด ดังนั้นมนิดจึงเติบโตมาท่ามกลางบรรยากาศของรถม้า ได้เห็นได้

รู้จักและฝึกหัดขับรถม้ามาตั้งแต่เด็กจนเมื่อมาเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ พ่อก็ยกรถม้าคันนั้นให้เขาเพื่อใช้หาเงินเลี้ยงครอบครัวและส่งเสียตนเองเรียนหนังสือ มนิดจึงเป็นหนึ่งในบรรดาสารถีรถม้าแห่งเมืองลำปางมาตั้งแต่นั้น

การคลุกคลีอยู่กับรถม้าเป็นเวลานานหลายปี นับตั้งแต่วัยรุ่นจนเรียนจบระดับอนุปริญญา จากวิทยาลัยครูลำปาง ทำให้หมื่นนึกรู้จักชิ้นส่วนทุกชิ้นของรถม้าเป็นอย่างดีและเกิดความคิดว่า ถ้าเขาย่อส่วนรถม้าลงมาให้เหลือขนาดเล็กเพียงพอที่จะเป็นของที่ระลึกได้ รถม้าจี้วนี้ก็น่าจะเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางมายังจังหวัดลำปาง

นั่นคือจุดเริ่มต้นของการผลิตรถม้าจำลองขนาดเล็กของเด็กหนุ่มแห่งบ้านนาแก้วมเหนือ

“เริ่มแรกทีเดียวก็ไม่คิดว่าจะขายได้ทดลองทำดู เพียงแค่เป็นสัญลักษณ์ให้กับตัวเองที่เกิดและเติบโตมากับรถม้า” มนิต ดอนคำเล่า “แต่พอทำเสร็จแล้วก็มีคนสนใจและชมว่าสวยและแปลกดี คราวนี้จึงลงมือทำอย่างจริงจัง”

การทำรถม้าจี้วครั้งแรกๆ เป็นการลองผิดลองถูกเสียเป็นส่วนใหญ่ นอกจากไม่มีทุนรอนที่จะไปซื้อวัสดุมาทำแล้ว ยังไม่มีเครื่องมือเครื่องมืออะไรมากมายด้วย มนิตแก้ปัญหาเรื่องนี้ด้วยการเก็บเศษวัสดุเหลือใช้ภายในบ้านที่มองว่าจะสามารถนำมาดัดแปลงเป็นรถม้าจี้วได้ แต่ก็ไม่ใช่เรื่องที่จะหาได้ง่ายนัก บางครั้งก็เกิดความรู้สึกท้อถอย เกือบจะเลิกทำไปเสียก็หลายคราว แต่เมื่อมาคิดอีกครั้งก็เกิดมานะหวนกลับทำขึ้นมาใหม่ ค่อยๆ แก้ไข และดัดแปลง ปรับปรุงไปเรื่อยๆ จนในที่สุดก็ได้รถม้าเล็กสมใจ

“รถม้าเล็กคันแรกของผมไม่สวยงามอะไรหรอกครับ ข้าจะดูเซยๆ เสียอีกด้วย แต่ผมก็ตั้งใจและภูมิใจที่ทำสำเร็จ เพราะมาถึงวันนี้ ผมก็คิดว่า ถ้าไม่มีรถม้าเล็กคันนั้น ผมก็คงไม่มีวันทำรถม้าเล็กที่งดงามอย่างทุกวันนี้ได้”

“ความจริง ก่อนหน้าที่ผมจะทำรถม้าเล็กนั้น ผมเคยทำหมวกปีกกว้างขายให้กับพวกขับรถม้ามาก่อน เพราะคนขับรถม้าตอนนั้นต้องแต่งตัวเหมือนควาบอยในหนังฝรั่ง แต่หมวกปีกกว้างนั้นมีราคาแพงมาก ผมเห็นว่าน่าจะลองทำดูก็เลย

รถม้าที่ใช้เป็นแบบอย่างในการประดิษฐ์รถม้าจี้ว

แบบที่ใช้สำหรับตัดลวดขนาดต่างๆ

ลวดที่ตัด ดัด และเจาะรูเพื่อใช้ประกอบตัวรถ

ชิ้นส่วนที่ตัดโดยอาศัยแบบเมื่อประกอบกับลวดแล้ว

การเลือกวัสดุที่เหมาะสมและดงามช่วยให้รถม้าจิ๋วดูดีขึ้น

ชิ้นส่วนรถม้าที่ผลิตจากแผ่นไม้

การประดิษฐ์วงล้อ

วงล้อที่ตกแต่งสีแล้ว

เดินทางเข้ากรุงเทพฯ มาซื้อหนังวัวไปผืนหนึ่ง แล้วก็ลงมือตัดเย็บด้วยมือเอง แล้วเอาไปขายให้คนขับรถม้า ปรากฏว่าพวกนั้นชอบใจกันใหญ่เพราะสวยและราคาไม่แพง สั่งให้ผมตัดหมวกไปขายให้แทบทุกคน ต่อมา รถม้าลดความนิยมลง หมวกก็ขายไม่ได้ ผมจึงคิดที่จะทำรถม้าเล็กขายฝรั่งดู แล้วก็ขายได้จริงๆ พอทำเสร็จนำไปส่งร้านขายของที่ระลึก เขาก็ชอบใจ สั่งให้ผมทำไปส่งให้อีก โดยให้ราคาพอสมควร ผมจึงเลิกขับรถม้าแล้วเริ่มทำรถม้าเล็กอย่างจริงจัง จังๆ ตั้งแต่นั้น"

อย่างไรก็ตาม มาวันนี้ มนิต ดอนคำ ก็สารภาพอย่างเต็มปากเต็มคำ ว่า รถม้าคันแรกๆ ของเขาไม่สู้จะได้รับความสนใจจากผู้ซื้อนักด้วยมีสีสันฉูดฉาด ผิดไปจากความเป็นจริงมากเกินไป ต่อมาเขาจึงเริ่มเปลี่ยนสีรถม้าเล็กเป็นสีที่ดูขรึมและน่ามองมากขึ้น

สำหรับขั้นตอนการผลิตรถม้าเล็กของมนิต ดอนคำนั้นเริ่มต้นด้วยการสร้างแม่พิมพ์ขึ้นมาก่อน โดยถ่ายแบบชิ้นส่วนต่างๆ จากรถม้าใหญ่ตามมาตราส่วนที่ใกล้เคียงที่สุด แม่แบบที่สำคัญก็มีตัวรถ ที่เหยียบเพื่อก้าวขึ้นรถ ตัวเชื่อมทั้งหมดที่อยู่ในรถ แม่แบบเหล่านี้จะช่วยให้มนิตสามารถสร้าง

วงล้อทั้งแบบเปลือยและหุ้มทองแล้ว

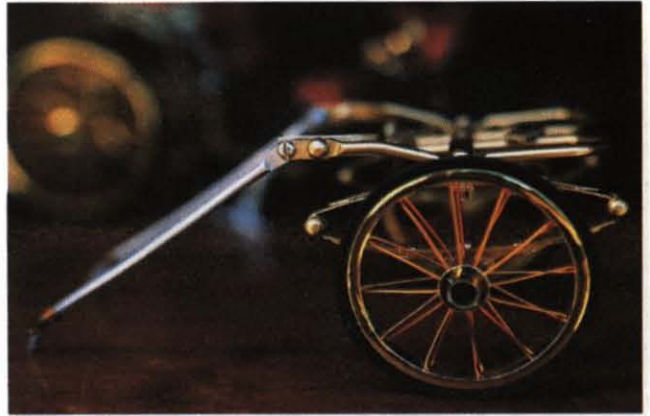

รถม้าแต่ละคันอย่างได้สัดส่วนที่ลงตัวและเท่ากัน โดยตลอด

มนิด ดอนคำ เล่าว่า กว่าที่เขาจะได้รถม้า ที่ตรงตามลงตัวอย่างที่ทำอยู่ในปัจจุบัน เขาต้องคิดค้น และพัฒนารถม้าเล็กที่สร้างขึ้นมาหลายครั้งหลายหน เช่นรถม้าเล็กรุ่นแรกๆ ล้อจะทำด้วยไม้ แต่ต่อมาเขาได้พัฒนาทำด้วยโลหะและมีซี่ลวด หุ้มด้วยยาง ล้อรถจักรยานซึ่งต่อมาก็ได้พัฒนาเป็นยางแผ่นสีดำ แทน ซึ่งก็ทำให้ดูสมจริงและตรงตามยิ่งขึ้น

การมีแบบทำให้การประดิษฐ์รถม้าเล็กง่ายขึ้น เช่นเวลาจะตัดซี่ล้อก็ใช้ลวดทองแดงสอดเข้าไปในแบบที่ทำไว้ให้พอดีแล้วจึงใช้กรรไกรตัดซี่ลวดของรถม้าเล็กที่เขาทำขึ้นจะต้องมีจำนวนเท่ากับของจริงนั่นคือ ล้อหน้ามี ๑๒ ซี่ ส่วนล้อหลังมี ๑๔ ซี่

ในส่วนของประทุนหลังคา มนิดก็ยังพยายามประดิษฐ์ให้พับได้เช่นเดียวกับรถม้าใหญ่ แต่เดิมเขาใช้หนังเทียมมาเย็บเป็นหลังคา แต่ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นกำมะหยี่ซึ่งทำให้ดูสวยงามและมีราคามากขึ้น มนิด ใช้เวลาในการประกอบรถม้าจิ๋ว ตั้งแต่เริ่มแรกจนเสร็จสมบูรณ์ประมาณ ๑ สัปดาห์ แต่ในการทำงานจริงมนิดใช้วิธีตัดชิ้นส่วนพร้อมกัน

การกำหนดขนาดล้อรถม้าจิ๋ว

ชิ้นส่วนของรถม้าจิ๋วรอการประกอบ

ชิ้นส่วนต่างๆ ที่เตรียมไว้เรียบร้อยแล้ว

วงล้อรถม้าจะมีล้อหน้าเล็กกว่าล้อหลัง

การประกอบรถม้าจิ๋วเริ่มที่ล้อ

เมื่อได้โครงสร้างแล้วจึงตกแต่งด้วยชิ้นส่วนไม้ที่ฉลุไว้

ครวละ ๕ คัน ดังนั้น ในแต่ละเดือนเขาจึงสามารถประกอบรถม้าจ้าวได้พร้อมๆ กัน ๕ คัน

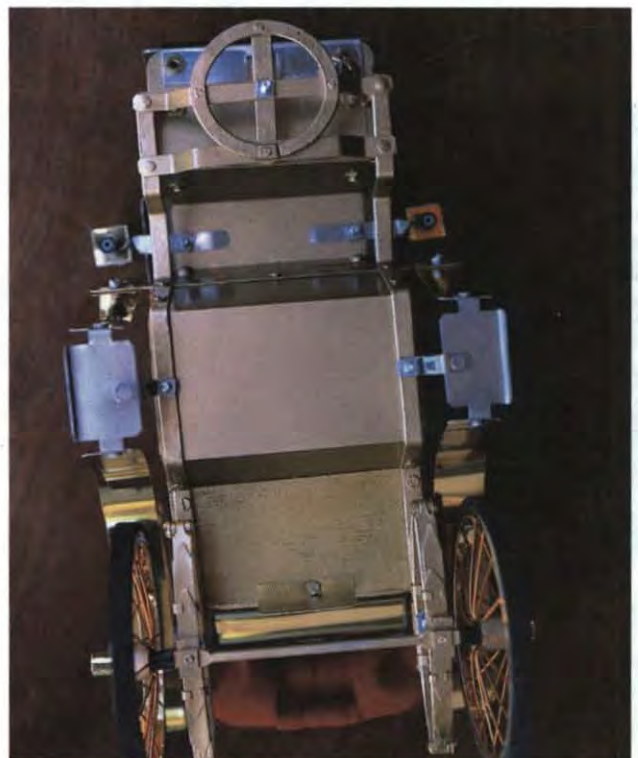
รถม้าจำลองของมนิดเด่นที่ความสมส่วนงดงามและประณีต ดังนั้นจึงเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ทำให้เขาต้องเปิดส่วนหนึ่งของบ้านพักเป็นห้องโชว์รถม้าจำลองที่เขาสร้างขึ้น เพื่อต้อนรับแขกที่มาชมและหยิบซื้อกลับไปด้วยเสมอ จนบางครั้งก็ไม่สามารถผลิตออกมาได้เพียงพอกับความต้องการ เพราะงานของมนิดต้องทำด้วยฝีมือและความพิถีพิถันอย่างแท้จริงไม่สามารถมีใครมาช่วยทำได้ ดังนั้นรถม้าจ้าวของมนิดจึงไม่เพียงแต่เป็นของที่ระลึกของจังหวัดลำปางเท่านั้น หากแต่ยังเป็นงานศิลปะหัตถกรรมอันล้ำค่าที่เกิดจากฝีมือและความมุ่งมั่นของชาวบ้านนาก่วมเหนืออย่างแท้จริงอีกด้วย

มาถึงวันนี้ แม้โรงงานของเขาจะยังไม่ได้ขยายใหญ่ไปกว่าเดิม ทั้งยังไม่มีพนักงานในตำแหน่งใดเพิ่มเติมขึ้นมานอกจากตัวเขาเอง แต่ก็สามารถมองเห็นความเจริญก้าวหน้าปรากฏออกมาจากฝีมือลายมือในการทำงานที่คล่องแคล่วรวดเร็วได้อย่างชัดเจน

รถม้าจ้าวแห่งบ้านนาก่วมมีรูปร่างลักษณะเหมือนรถม้าที่วิ่งรับส่งผู้โดยสารอยู่ในตลาด คือ

รถม้าจ้าวสำเร็จรูป

รถม้าจ้าวที่ประกอบเกือบสมบูรณ์แล้ว

การวางเบาะที่นั่งและประทุน

การพ่วงม้าเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการประดิษฐ์รถม้าจิว

เป็นรถแบบ ๒ ตอน ตอนหน้าเป็นที่นั่งคนขับ ตอนหลังเป็นที่นั่งผู้โดยสาร ซึ่งนอกจากจะมีเบาะพนักที่นั่งอย่างดีแล้วยังมีประทุนที่สามารถพับเปิดปิดได้เช่นเดียวกับรถจริง ไม่ว่าจะสีสนิม ลวดลายก็ล้วนแต่ถอดแบบมาจากรถม้าคันใหญ่ทั้งสิ้น

รถม้าที่ผลิตจากโรงงานเล็กๆ แห่งนี้มี ๒ ขนาดคือเล็กและจิว แต่ละขนาดมีราคาต่างกันคือประมาณคันละ ๑,๐๐๐ บาท และ ๑,๕๐๐ บาท ซึ่งเป็นราคาขายหน้าร้าน ส่วนราคาของผู้ผลิตได้นั้น เขาบอกว่า เป็นราคาที่เขาพึงพอใจ

เรื่องราวของรถม้าเมืองเขลางค์กำลังจะกลายเป็นตำนานและคำบอกเล่าที่คนเฒ่าคนแก่บอกต่อคนรุ่นลูกรุ่นหลาน ความเจริญได้ทำลายสิ่งเก่าแก่นี้ให้เลือนหายไปจนเกือบหมดสิ้น รถม้าจำนวนไม่น้อยหาทางอยู่รอดด้วยการเดินทางมาประจำอยู่ในสวนสนุกบางแห่งของเมืองหลวงจำนวนหนึ่งขายทอดไปให้แก่ภัทรมหาของเก่า แต่รถม้าจิวยังเป็นที่ต้องการของนักท่องเที่ยวที่รู้มาว่าครั้งหนึ่งแผ่นดินอันเก่าแก่ของท้าวอนันตยศแห่งนี้เคยมีสิ่งดีๆ เหล่านี้เหลืออยู่ และนี่คือภาระหน้าที่อันมีค่าและสำคัญยิ่งของรถม้าจิวเมืองเขลางค์ ซึ่งเกิดจากสองมือของเด็กหนุ่มผู้สืบทอดสายเลือดรถม้าแห่งเมืองลำปางโดยแท้

ชาวบ้านลำปาง สืบสานภูมิปัญญาไทย

ป่าซูปเปอร์มาร์เก็ตเกิดชุมชน

มีสำนวนของเมืองเหนือ หรือถิ่นไทยงามของไทยอยู่บทหนึ่งว่า ไปทางบกบ่ได้โอดก็ลาบ ไปทางน้ำบ่ได้จ้ำก็แกง ซึ่งมีความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ของอาหารในท้องถิ่นเมืองเหนือ จะไปที่ไหนก็มีกินไม่ต้องกลัวอดอยาก สำนวนนี้หมายถึงว่าเวลาออกบ้านไปหากิน ถ้าไปทางบกก็มักจะได้ปันข้าวจิ้มกับข้าวได้เต็มคำ หรือไม่ก็จะได้ทำอาหารประเภทลาบกินกันได้ ถ้าไปทางน้ำก็มักจะได้ทำอาหารประเภทแกง อาจจะเป็นแกงปลาแกงหอย อะไรก็ได้ หรือบางที่เราก็บอกว่า ช่าอยู่บ้านเหนือ เกลืออยู่บ้านใต้ ตะไคร้อยู่บ้านพื้บ้านน้อง แสดงว่า เราพึ่งพาอาศัยกันได้ในเรื่องอาหารการกิน จึงไม่เป็นปัญหา

วิธีการเสาะหาอาหารของกินพื้นบ้านในภาคเหนือเรา ที่เรียกกันว่า ฮ่อมไผฮ่อมมัน ก็คือช่องทางของใครของมันอันจะแปลความหมายเป็นภาษาปัจจุบัน ก็คือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือ ภูมิปัญญาไทย โดยมีความหมายก็คือ ความรู้ที่คู่กับแผ่นดินหรือความรู้คู่กับชาวบ้านนั้น ชาวลำปางได้สืบสานต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ภูมิปัญญาชาวลำปางนี้ จะมีหลายเรื่องที่ทำให้ชาวบ้านมีวิถีชีวิตอยู่มาจนถึงปัจจุบันนี้ เช่น

เรื่อง อาหารการกิน ยาพื้นบ้าน สมุนไพร การทำ มาหากิน การเพาะปลูก หรือเรื่องปรากฏการณ์ ธรรมชาติต่างๆ บางสิ่งบางอย่างอาศัยการถ่ายทอด มาหลายชั่วอายุคน บางคนก็อาศัยการสังเกตการ บันทึกข้อมูลอย่างไม่เป็นทางการ ดังจะขอยกตัวอย่าง ภูมิปัญญาชาวลำปาง ด้านอาหารการกิน โดยเฉพาะ อาหารป่า

ป่า ทุ่งนา แม่น้ำ สถานที่เหล่านี้เป็นแหล่ง เกิดความรู้อันหลากหลาย ที่จะทำให้คนได้มีชีวิต อยู่รอดโดยเฉพาะป่าที่ล้อมรอบโอบอุ้มคนลำปาง เป็นเสมือน ตลาด หรือ ซูเปอร์มาร์เก็ต ของคนใน สังคมเมืองปัจจุบัน คนอยู่ใกล้ป่า พอไม่มีอะไรกิน ก็เข้าป่า ใกล้น้ำก็ลงน้ำ ใกล้ทุ่งนาก็ลงนา ต้องได้อะไร ติดมือมาแน่แท้ เหมือนกับคนในเมือง ต้องการ อะไรก็ไปที่ตลาด หรือ ซูเปอร์มาร์เก็ต ไปซื้อหา เอา ต้องใช้เงินเป็นหลัก แต่คนใกล้ป่าใช้ปัญญา ใช้ ความชำนาญใช้ประสบการณ์ที่สั่งสมถ่ายทอดกัน มาหลายชั่วคน

ขอยกตัวอย่าง ในป่ามีอะไรบ้างในสังคม ชาวลำปาง

หน้าแล้งเข้าป่า ทั้งป่าละเมาะและป่าดงดิบ จะมีสารพัด เช่น แมงมัน หรือไข่มดเป็นอาหาร อันโอชะ ได้มาจากไหน ก็ได้มาจากใต้ดินที่ชาว บ้านจะใช้วิธีการสังเกต จดบันทึกลงไว้ในความทรงจำ ว่าปีก่อนๆ อยู่ตรงไหน พอถึงหน้าแล้งที่ได้ระยะ เวลาไข่มดโตเต็มทีก็จะขุดขึ้นมา เอามาล้างกรอง

ตลาดทุ่งเกวียนแหล่งรวมอาหารพื้นบ้าน

ป่าคือแหล่งที่มาของอาหาร

ซูเปอร์มาร์เก็ตของคนใกล้ป่า

สภาพด้านหน้าของตลาดทุ่งเกวียน

วิถีชีวิตของแม่ค้าพื้นบ้าน

บรรยากาศตลาดทุ่งเกวียน

ในผ้าขาวบาง เพื่อให้ดินทรายตกตะกอน นำมาทำ
จ่อมหรือแกง ถือว่าเป็นอาหารชั้นยอด นอกจากนี้
ยังมีตัวด้วงหน่อไม้ ที่เรียกกันในภาษาชาวบ้านว่า
รถด่วน มีลักษณะคล้ายกับขบวนรถไฟ เมื่อนำมา
คั่ว ทอด หรืออบ มีรสชาติมันอร่อย นับเป็นอาหาร
ชั้นยอดมีราคาแพง

ถ้าไม่ต้องการจะกินของต่ำในดินจะกินของสูง
ก็มีให้เลือก คือ ไข่มัดแดง มีอยู่ทั่วไปหาได้ไม่ยาก
อร่อยถูกปาก หาได้มากก็แจกจ่ายขายได้ ที่สำคัญ
คือ ช่วงเวลาที่ไข่มัดแดงโตเต็มที่ ก็เป็นเวลา
ที่ผักหวานป่า กำลังแตกยอดอ่อน เอามาแกงรวมกัน
ถือว่าเป็นอาหารของชาวบ้าน เพราะผักหวานจะมี
รสหวานอร่อย ถือเป็นยอดของผักทีเดียว

พอถึงหน้าฝน ฟ้าฝนเริ่มมา อาหารยิ่ง
อุดมสมบูรณ์ แมงมัน หรือไข่มัดก็ออกเป็นตัว
พร้อมที่จะวางไข่ ขยายพันธุ์ต่อไป จึงโกร่ง (จิ้งจก)
ก็เริ่มจะเจริญเติบโต ตะกวด (แลน) สัตว์ป่าต่างๆ
ตลอดจนถึงอ่าง กบ เขียด ออกจากการจำศีล
เตรียมไข่ ผสมพันธุ์ วางไข่ รวมทั้งปลาน้อย
ปลาใหญ่ หน่อไม้ชนิดต่างๆ เช่น หน่อไม้ไผ่
หน่อไม้ซาง หน่อไม้ไร่ หน่อไม้รวก หน่อไม้สีสุก
มีระยะเวลาออกที่ไร่เรียกกัน นำมาแกงหรือยำใส่
น้ำปู (น้ำปูทำจากการนำปูนาไปตำผสมพริก เกลือ
ตะไคร้ นำมาเคี่ยวจนงวดจะมีสีดำหอมชวนรับประทาน)
ผักทั้งผักบ้าน ผักป่าหาได้ไม่ยาก มากมายตามแต่
จะเลือกกิน เลือกเก็บ ไปเข้าได้มากไปสายได้น้อย

ผลไม้มิให้เลือกซื้อมากมายที่ตลาดทุ่งเกวียนในอำเภอห้างฉัตร

ทุ่งนาตามหุบเขามีสวนให้เดินทั่วไปที่ลำปาง

เหมือนสำนวนที่ว่า ลูกเข้ากินผักทางปลาย ลูกขวย
กินผักทางเกา คือ ตื่นเช้าก็ได้กินผักยอดอ่อน
ตื่นสายก็ได้กินโคนผักเป็นอาหารที่ได้จากซุ-
เปอร์มาร์เก็ต ป่าทั้งนั้น

ที่สำคัญและมีหลากหลายในท้องถิ่น
เป็นอาหารทุกระดับได้แก่ เห็ด โดยเฉพาะเห็ดป่า
นานาพันธุ์ อันเป็นพันธุ์ที่เทวดาฟ้าดินท่านเพาะ
ไว้ให้ หาได้ตามชอบใจ หากใครมีความรู้ มีทักษะ
ก็จะร่ำรวยไม่รู้ตัว เพราะเห็ดบางชนิดขายเป็นลิตร
บางชนิดขายเป็นกิโล ไซ้คุยโวตอนหัวปีบางที่ขาย
กันลิตรละเป็นร้อย คนคอยแย่งซื้อ อื้อฮือไม่เชื่อก็
ต้องเชื่อ เช่น เห็ดถอบ หรือเห็ดเหาะ เห็ดโคน
เห็ดจัน เห็ดหล่ม เห็ดขมิ้น เห็ดไข่ห่าน เห็ด
ขอนขาว เห็ดหูวัว ฯลฯ สารพัดเห็ด ขอให้ผีฝน
ก็ต้องมีเห็ด เคล็ดลับที่ธรรมชาติเขาสร้างสมดุลงไว้ให้
มนุษย์ ที่สำคัญชาวลำปางที่อยู่ใกล้ป่ารู้จักเห็ด
ต่างๆได้ดี รู้ว่าชนิดไหนกินได้ หรือกินแล้วเป็น
เห็ดพี่น้องบ้านหลาย คือกินแล้วคนจะมาเต็มบ้าน

เห็ดป่านานาพันธุ์ที่มีหลากหลายในฤดูฝน

ผักพื้นบ้านอาหารที่ได้จากป่าซุเปอร์มาร์เก็ต

เพราะเห็ดมีพิษ แต่ชาวบ้านจะมีวิธีพิสูจน์ เช่น เอาข้าวสาร ใส่แกง ถ้ามีสีดำหรือสีคล้ำจะเป็นเห็ดพิษหรือถ้าเป็นเห็ดที่ไม่มีแมลงกินจะมีพิษเป็นต้น

ผ่านมาหาหน้าหนาว ก่อนเข้าฤดูแล้ง อากาศหนาว บ้านเรามีพืชผัก ผลไม้หลายอย่าง ตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นผักเหือก ผักกาดขม สะแล กะหล่ำดอก กะหล่ำปลี เจริญออกงาม ผือกไม้ หัวมัน พากันลงหัว ไม่ต้องกลัวอดอยาก มีมากเกินกว่าจะพรรณามาให้พี่น้องได้รับรู้ พืชผักทั้งหลายมีมากมายเลือกกินได้ไม่ซ้ำกันตลอดปี มีความปลอดภัยไม่ต้องกลัวสารพิษเหมือนปัจจุบันที่เราบังคับให้พืชผักออกนอกฤดูกาลโดยใช้ฮอร์โมนเร่งเข้าไป ใครได้กินก็คิดว่าไ้แปลกดี ที่จริงแล้วก็คือการฆ่าตัวตายทางอ้อมนี้เอง บรรพบุรุษธรรมชาติและป่าเขาจัดสรรให้ลงตัวไว้ได้ดีหลายอย่าง แต่เรามุ่งจะเอาชนะธรรมชาติเกินไป หารู้ไม่ว่าที่จริงเรามีส่วนทำลายตัวเราเองด้วย ทั้งหมดที่กล่าวมาคือครูสอนชาวบ้านและสอนเราชาวเมืองทั้งหลาย

ทั้งหมดทั้งหลายฝากขายความคิดสติปัญญา หาเหตุผล ค้นที่มาอีกสักทีดีไหม แต่ก่อนแต่ไร

เราอยู่กับอย่างไร พอเปลี่ยนไป อะไรมันเกิดขึ้นบ้าง ช่องว่างมันอยู่ตรงไหน ทำไมเดี๋ยวนี้เราว่าบ้านเมืองเจริญ แต่ส่วนเกินมันก็มีมาก ธรรมชาติก็ถูกทำลาย อันตรายเกิดขึ้นรอบทิศ ชีวิตของมวลมนุษย์ก็สุดจะลำเค็ญ คอยเป็นทาสของวัตถุและความเจริญทั้งหลาย ต่อให้พูดจนตายคนก็ไม่ค่อยฟัง ต้องคอยให้พลังธรรมชาติมาสั่งสอน พบร้อนจนดับแทบแตก ดินแยก เพราะแผ่นดินไหว น้ำไล่เพราะฝนตกหนัก ลมพัดจนราบเป็นหน้ากลอง พี่น้องมวลมนุษย์สุดโศกเศร้า เสียใจ ล้มหายตายจากมากต่อมาก จะโทษใคร ถ้าไม่ทบทวนชวนกันคิด เอาผิดก็ทีคนนี่แหละ

มาเถิด มาใหม่ กลับใจ มาเรียนรู้ อยู่กับธรรมชาติอย่างชาญฉลาด เช่นที่บรรพบุรุษของเราได้วางแนวทาง สร้างความรู้ไว้ให้เราตั้งเก๋าก่อน เราจะทำอย่างไรให้อยู่อย่างพอกินหรือเศรษฐกิจแบบพอเพียง ดังที่ในหลวงของเราทรงเฝ้าห่วงใย ประเทศไทยทุกถิ่นอยากให้มีกินไม่เดือดร้อน ก็ต้องย้อนถามเราทุกคนว่าพร้อมหรือยังที่จะเชิดชูภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย ก่อนที่จะต้องไปเรียนรู้เรื่องของเราที่เมืองนอกเมืองนา อายเขานาจะบอกให้

ศาลเทพารักษ์เสมือนผู้พิทักษ์รักษาป่า

สภาพบ้านเรือนของชาวชนบท

ทั้งอาหารหยุดยาที่อาศัย
หากทำลายล้างล้มหมดร่มเย็น
อันนักได้ไว้สติให้รอบคอบ
น้ำพึ่งเรือเสื่อพึ่งป่าคนพึ่งไม้
ผสมผสานสืบเสาะแสวงหา
ถ่ายทอดไว้ให้อนุชนอำเป็นครู

คนได้ไปจากป่าว่าให้เห็น
อะลำเค็ญร้อนรุ่มดังสุมิไฟ
หากตัดอบจากอดีตคิดกันใหม่
นำธรรมชาตินั้นเิงมาเป็นครู
สั่งมีค่ามาสร้างองต์คความรู
ดึกดำอยู่อย่างทาสเขาอนเราตาย

ลำปางในปัจจุบัน

ยี่สิบสองฟองเจ้า
ทรงศรมดงามงอน
ราชบริวารสถอน
ฉากแพรวขบวนคนเฒ่า

ภูธร
สุดเค้า
ตามเสด็จ
ได้ข้ามน้ำยมฯ

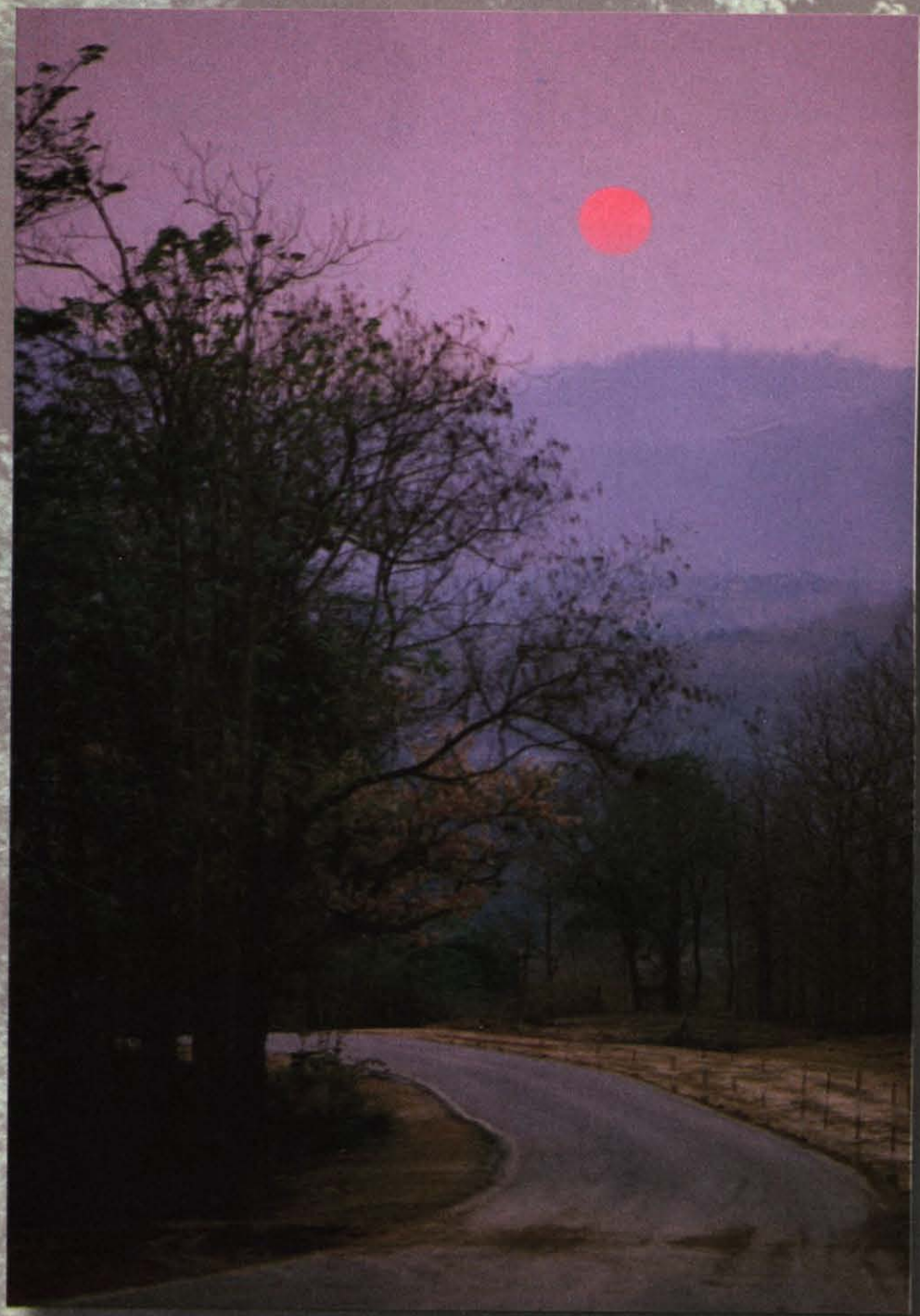
จันดอยลงห้วยหม
บุกรป่าพงไพร
ลำบากท่าภายใน
ข้างเหนือเงเพียงป่างั่ว

เลียบไหล่ เจนา
สักอ้อ
อกซอก จ้าเฮย
พักร่อนผ่นกายฯ

ครั้นขบวนถึงท่ากัน
ระหว่งแพรวลำปางประเทศ
เจ้าบุญอาทกัมเกศ
แสดงพจนเจิญhornโอ้

บันเขตต์
ราชไชร
เกอ้าประณต
ผ่านเจ้าสุมาชัยนาศฯ

จากพระราชนิพนธ์ลิลิตพยุพ
ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ครั้งเสด็จฯ เยี่ยมมณฑลพายัพขณะดำรง
พระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘

ถ้ำหินลับซึ
 รถม้าดีดัด
 เครื่องปั้นดินเผา
 งามพระธาตุดีไกล
 ผักทั้งใต้โลก

คำขวัญของจังหวัดลำปาง ทำให้คณะของ
 เราออกเดินทางมาเยือนจังหวัดลำปาง จังหวัดที่
 เป็นแหล่งผลิตถ่านหินลิกไนต์มากที่สุดของประเทศ
 ไทย จังหวัดที่ยังคงมีรถม้าเป็นสัญลักษณ์แสดง
 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านการท่องเที่ยว จังหวัดที่มี
 อุตุสาหกรรมเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผาเป็น
 อุตุสาหกรรมหลักที่สำคัญ จังหวัดที่มีวัดพระธาตุ
 ลำปางหลวงวัดเก่าแก่ที่มีความสำคัญยิ่งทาง
 ประวัติศาสตร์การกู้อิสรภาพ และจังหวัดที่เป็นที่
 ตั้งศูนย์ฝึกลูกช้างแห่งแรกและแห่งเดียวในโลก

จังหวัดลำปางตั้งอยู่บริเวณภาคเหนือของ
 ประเทศไทย เป็นจังหวัดที่มีประวัติความเป็นมาเก่า
 แก่ย้อนหลังไปได้ไม่น้อยกว่า ๑,๓๐๐ ปี และเป็น
 จังหวัดที่มีชื่อเรียกขานปรากฏในตำนานต่าง ๆ
 หลายชื่อหลายยุคแตกต่างกัน

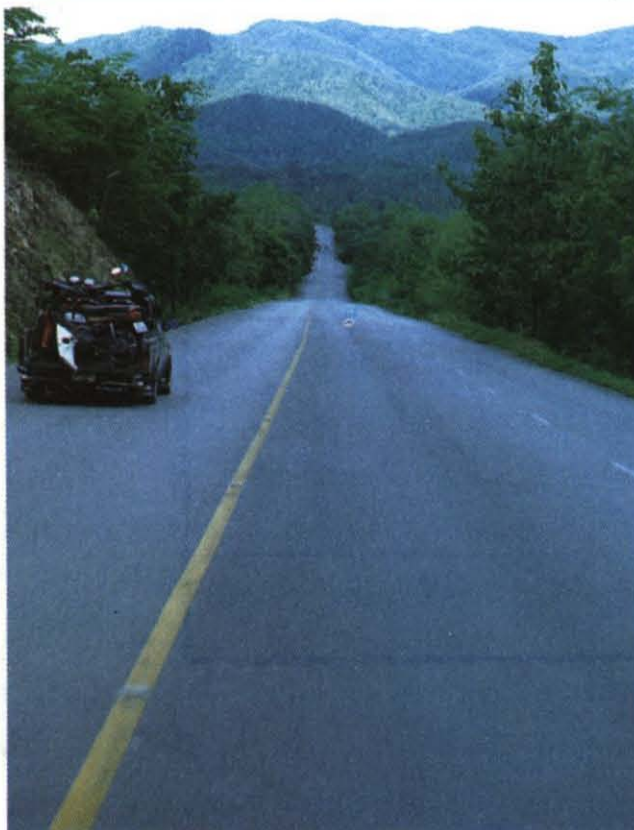

หากเราเลือกเดินทางโดยรถยนต์จากกรุงเทพมหานคร ไปตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑ สายพหลโยธินเป็นระยะทางประมาณ ๖๐๒ กิโลเมตร เข้าทางด้านใต้ของจังหวัดลำปาง เราจะได้พบเห็นทิวทัศน์ธรรมชาติที่งดงามตามสองข้างทางถนน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรือกสวนไร่นา โดยมีฉากเบื้องหลังเป็นทิวเขาที่ทอดตัวยาวสลับซับซ้อน บางตอนผ่านสันเขาผ่ากลางปล่องภูเขาไฟระหว่างอำเภอสบปราบกับอำเภอเกาะคา บางตอนเห็นทิวเขาวางตัวเสมือนหนึ่งขนานไปกับแนวถนน โอบล้อมจังหวัดลำปางไว้

บริเวณที่ราบแหล่งเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์

ทิวทัศน์ธรรมชาติสองข้างทางถนนที่งดงาม

แต่หากเราเดินทางโดยรถไฟระยะทางประมาณ ๖๒๕ กิโลเมตร จะลดอุโมงค์รถไฟถึง ๓ แห่ง ระหว่างจังหวัดอุตรดิตถ์ และจังหวัดแพร่ เราจะเข้าทางด้านตะวันออกของจังหวัดลำปางตามเส้นทางรถไฟที่ตัดผ่านบริเวณตอนกลางจังหวัด หากเราเดินทางผ่านอำเภอแม่เมาะ อำเภอเมืองลำปาง และอำเภอห้างฉัตร ณ เขตติดต่อระหว่างจังหวัดลำปางกับจังหวัดลำพูน รถไฟจะพาพวกเราไต่เขาขึ้นไปเรื่อยๆ อย่างช้าๆ เราจะได้ผ่านอุโมงค์

ทิวทัศน์ที่เป็นป่าเขาแหล่งต้นน้ำลำธารของจังหวัดลำปาง

ทิวทัศน์ข้างทางรถไฟยามรุ่งอรุณ

สถานีรถไฟอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

รถไฟที่ยาวที่สุดในประเทศไทย ซึ่งเจาะลอดดอยขุนตาล ภูเขาหินแกรนิตซึ่งตั้งขวางเส้นทางรถไฟสายเหนือไว้

และถ้าหากเลือกเดินทางโดยเครื่องบิน เราจะถึงท่าอากาศยานจังหวัดลำปาง ซึ่งตั้งอยู่ในอำเภอเมืองลำปางบริเวณตอนกลางของจังหวัด ระยะทางประมาณ ๖๐๐ กิโลเมตร ภายในเวลาประมาณหนึ่งชั่วโมง เราจะได้พบทิวทัศน์ของจังหวัดลำปางที่เป็นภูเขา และที่ราบระหว่างภูเขาที่มีลักษณะ

เป็นแอ่งคล้ายกระทะมีชื่อเรียกตามอักษรานุกรมภูมิศาสตร์ว่า อ่างลำปาง

เพื่อมิให้เกิดความสับสนที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับจังหวัดลำปาง คณะของเราจึงได้ศึกษาสภาพทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดลำปางทั้งทางด้านเขตภูมิภาคทางภูมิศาสตร์และเขตภูมิภาคตามการปกครองประเทศ จึงได้ความรู้ว่าจังหวัดลำปางตามเขตภูมิภาคทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทยตั้งอยู่ในเขตภาคเหนือ ซึ่งประกอบด้วย ๙ จังหวัด

เส้นทางรถไฟลอดผ่านอุโมงค์ที่ยาวที่สุดในประเทศไทย

ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา ลำพูน ลำปาง แม่ฮ่องสอน แพร่ น่าน และอุตรดิตถ์ แต่ถ้าแบ่งตามเขตภูมิภาคการปกครองประเทศ จังหวัดลำปางจะตั้งอยู่ในเขตภาคเหนือตอนบน^๑ ซึ่งมีจำนวน ๘ จังหวัดเช่นกัน แต่มีความแตกต่างที่เขตการปกครองจะไม่มีจังหวัดอุตรดิตถ์รวมอยู่ในเขตภาคเหนือตอนบน แต่เป็นจังหวัดตาก^๒ แทน

จังหวัดลำปางตั้งอยู่ระหว่างเส้นละติจูดที่ ๑๗ องศา ถึง ๑๙ องศา ๓๐ ลิปดาเหนือ และเส้นลองจิจูด ๙๘ องศา ๔๕ ลิปดา ถึง ๑๐๐ องศา ๑๕ ลิปดาตะวันออก

มีพื้นที่ประมาณ ๑๒,๕๓๓.๙๖๑ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๗,๘๓๓,๗๒๖ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๒.๔๔ ของพื้นที่ประเทศไทยทั้งหมด เป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับ ๕ ของภาคเหนือตามเขตภูมิภาคการปกครองประเทศ รองจากจังหวัดเชียงใหม่ ตาก แม่ฮ่องสอน และเพชรบูรณ์ แต่ถ้าตามเขตภูมิภาคทางภูมิศาสตร์จะเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับ ๓ ของภาคเหนือ รองจากจังหวัดเชียงใหม่และแม่ฮ่องสอน

จังหวัดลำปางมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงถึง ๗ จังหวัด คือ ทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และพะเยา ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดแพร่และสุโขทัย ทิศใต้

ติดต่อกับจังหวัดตาก และทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดลำพูน

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของจังหวัดลำปางเป็นที่ราบสูง มีภูเขาสูงอยู่ทั่วไปทอดตัวยาวตามแนวทิศเหนือไปทางทิศใต้ของจังหวัดลำปาง และมีที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำเป็นบางส่วนในบริเวณตอนกลางของจังหวัด ตามลักษณะทางกายภาพทางด้านธรณีสัณฐานวิทยา จังหวัดลำปางมีพื้นที่เป็นที่ราบล้อมรอบด้วยภูเขา มีลักษณะเป็นแอ่งแผ่นดินหรืออ่างเรียกว่า อ่างลำปาง เป็นอ่างที่ยาวและกว้างที่สุดในภาคเหนือ อ่างลำปางมีทิวเขาฝิ่บนน้ำส่วนตะวันตกและทิวเขาฝิ่บนน้ำส่วนกลางขนานล้อมรอบอยู่ กันอ่างลำปางอยู่บริเวณตอนกลางของจังหวัด มีลักษณะเป็นที่ราบลูกฟูก ซึ่งก่อตัวจากการทับถมของตะกอนที่ชะล้างมาจากลาดเขา จังหวัดลำปางเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่อยู่สูงจากระดับน้ำทะเลโดยเฉลี่ย ๒๖๘.๖๐ เมตร สามารถแบ่งลักษณะภูมิประเทศได้เป็น ๓ ลักษณะ คือ

บริเวณทางตอนใต้ของจังหวัด มีลักษณะเป็นป่าไม้รัง บางส่วนมีลักษณะเกือบเป็นทุ่งหญ้า

บริเวณตอนกลางของจังหวัด มีลักษณะเป็นที่ราบและที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำ

บริเวณตอนบนของจังหวัด มีลักษณะเป็นที่ราบสูง ภูเขา และป่าที่อุดมสมบูรณ์

ลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปของจังหวัดลำปาง ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง และภูเขา

^๑ ตามเขตภูมิภาคการปกครองประเทศ ภาคเหนือประกอบด้วย ๑๗ จังหวัด

^๒ จังหวัดตาก ตามเขตภูมิภาคทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทย ตั้งอยู่ในภาคตะวันตก

แผนที่จังหวัดลำปางแสดงเขตการปกครอง และลักษณะภูมิประเทศ

ถ้าหากจะพิจารณาตามลักษณะทางกายภาพ เราจะพบว่าพื้นที่ของจังหวัดลำปางมีความแตกต่างกันในระดับความสูง คือ บริเวณทางใต้จะมีบางส่วนเป็นที่ราบตําน้ำท่วมถึง ส่วนบริเวณตอนบนของจังหวัดจะเป็นที่ราบสูงและภูเขาเป็นส่วนใหญ่ นั่นคือ

เขตที่มีระดับความสูงตั้งแต่ ๐-๒๐๐ เมตร อยู่บริเวณทางตอนใต้ของจังหวัด ได้แก่ ที่ราบลุ่มในอำเภอแม่พริก บางส่วนในอำเภอเถินและอำเภอสปพราบ ในเขตนี้มีบริเวณที่เรียกว่า หุบแม่วังตอนล่าง ซึ่งมีความยาวประมาณ ๑๐๐ เมตร เป็นบริเวณที่ใช้เป็นแหล่งเพาะปลูก บางแห่งในฤดูฝนมีน้ำท่วมถึง

เขตที่มีระดับความสูงตั้งแต่ ๒๐๐-๕๐๐ เมตร ส่วนใหญ่อยู่บริเวณตอนกลางของจังหวัด ได้แก่ บริเวณที่ราบในอำเภอเมืองลำปาง อำเภอเกาะคา อำเภอแม่ทะ อำเภอห้างฉัตร บริเวณตอนกลางของอำเภอแจ้ห่ม และบางส่วนในอำเภองาว

ดินบริเวณนี้ส่วนใหญ่เป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์และคุณภาพดีเหมาะแก่การเพาะปลูก เป็นแหล่งเกษตรกรรมที่สำคัญของจังหวัด

เขตที่มีระดับความสูงตั้งแต่ ๕๐๐-๗๐๐ เมตร ได้แก่ บริเวณรอบเขตจังหวัดและบริเวณตอนบนของจังหวัด ได้แก่ อำเภอวังเหนือ อำเภอแจ้ห่ม อำเภอเมืองปานและอำเภองาว ส่วนใหญ่เป็นบริเวณภูเขาสูงและพื้นที่ป่าสงวน มีลักษณะเป็นป่าค่อนข้างที่อุดมสมบูรณ์ด้วยไม้มีค่า เช่น ไม้สัก เป็นป่าเศรษฐกิจและแหล่งต้นน้ำลำธารของจังหวัด

บริเวณตอนเหนือและทางตะวันตกของจังหวัดเป็นเขตภูเขาสูงที่มีความสูงมากกว่า ๑,๐๐๐ เมตรขึ้นไป บริเวณสูงสุดของจังหวัดลำปาง เรียกว่า ดอยผาจ้อ มีความสูงประมาณ ๒,๐๓๑ เมตร จากระดับน้ำทะเล อยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองปาน เป็นจุดแบ่งเขตจังหวัดลำปางกับจังหวัดเชียงราย

ป่าไม้อันอุดมสมบูรณ์ในจังหวัดลำปาง

เนื่องจากสภาพพื้นที่ของจังหวัดลำปางมีลักษณะเป็นแอ่งคล้ายก้นกระทะ จึงทำให้มีอากาศร้อนอบอ้าวเกือบตลอดปี ฤดูร้อนร้อนจัด และหนาวจัดในฤดูหนาว มีอุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุด ๓๗.๑๓ องศาเซลเซียส เฉลี่ยต่ำสุด ๑๘.๓๕ องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนวัดได้ ๗๔๑.๘ มิลลิเมตร ต่อปี (พ.ศ. ๒๕๔๐) ลักษณะภูมิอากาศแบ่งออกได้เป็น ๓ ฤดู คือ

ฤดูร้อน เริ่มประมาณต้นเดือนมีนาคม จนถึงกลางเดือนพฤษภาคม อากาศจะร้อนอบอ้าวมาก เดือนที่มีอากาศร้อนที่สุด คือ เดือนพฤษภาคม อุณหภูมิสูงสุด ๔๑.๐ องศาเซลเซียส

ฤดูฝน เริ่มประมาณกลางเดือนพฤษภาคม จนถึงเดือนตุลาคม เป็นช่วงที่มีฝนตกทั่วไป เดือนที่มีฝนตกมากที่สุด คือ เดือนกรกฎาคม ปริมาณน้ำฝนวัดได้ประมาณ ๑๖๓.๙ มิลลิเมตร

ฤดูหนาว เริ่มประมาณเดือนพฤศจิกายน จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ อากาศจะหนาวเย็น เดือนที่มีอากาศหนาวจัด คือ เดือนกุมภาพันธ์ อุณหภูมิต่ำสุด ๙.๗ องศาเซลเซียส

จังหวัดลำปางแบ่งเขตการปกครองส่วนภูมิภาคออกเป็น ๑๓ อำเภอ ๑๐๐ ตำบล ๘๐๕ หมู่บ้าน

การปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด ๑ แห่ง เทศบาลเมือง ๑ แห่ง สุขาภิบาล ๑๕ แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล ๘๘ แห่ง และสภาตำบล ๔ แห่ง*

พื้นที่เกษตรกรรมส่วนใหญ่ของจังหวัดลำปางจะเป็นที่นา

*ตารางที่ ๑ ข้อมูลด้านการปกครองจังหวัดลำปาง

ที่	อำเภอ	พื้นที่ (ตารางกิโลเมตร)	ตำบล	หมู่บ้าน	การปกครองส่วนท้องถิ่น			
					เทศบาล	สุขาภิบาล	องค์การบริหารส่วนตำบล	สภาตำบล
๑.	เมืองลำปาง	๑,๑๕๖.๖๒๓	๑๙	๑๕๙	๑	๓	๑๑	๑
๒.	เกาะคา	๕๕๑.๑๕๒	๙	๖๗	-	๑	๙	-
๓.	แจ้ห่ม	๑,๓๔๙.๑๒๑	๗	๕๒	-	๑	๗	-
๔.	เถิน	๑,๖๓๔.๗๖๓	๘	๘๒	-	๑	๗	-
๕.	ห้างฉัตร	๖๘๔.๗๕๗	๘	๘๒	-	๑	๗	-
๖.	แม่ทะ	๙๑๔.๖๕๐	๑๐	๗๘	-	๑	๑๐	-
๗.	งาว	๑,๘๑๕.๓๑๓	๑๐	๖๓	-	๑	๑๐	-
๘.	วังเหนือ	๑,๐๓๔.๒๓๐	๘	๖๗	-	๒	๗	๑
๙.	สบปราบ	๕๐๒.๔๖๔	๔	๓๑	-	๑	๔	-
๑๐.	แม่พริก	๕๓๘.๙๒๑	๔	๒๔	-	๒	๒	๒
๑๑.	เสริมงาม	๖๓๑.๗๒๗	๔	๓๙	-	๑	๔	-
๑๒.	แม่เมาะ	๘๕๕.๐๔๔	๕	๓๒	-	-	๕	-
๑๓.	เมืองปาน	๘๖๕.๑๐๓	๕	๔๕	-	-	๕	-
รวม		๑๒,๕๓๓.๙๖๑	๑๐๐	๘๐๕	๑	๑๕	๘๘	๔

ที่มา : สำนักงานสถิติจังหวัดลำปาง ข้อมูล พ.ศ. ๒๕๔๐

ประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดลำปาง ประมาณร้อยละ ๙๘ เป็นชาวไทยพื้นเมืองในภาคเหนือ นอกจากนี้ยังมีชาวเขาเผ่าต่างๆ ประมาณ ๑๒,๖๗๖ คน กระจายอาศัยอยู่ในพื้นที่ ๗ อำเภอ คือ อำเภองาว เมืองปาน แจ้ห่ม แม่เมาะ วังเหนือ เสรimbang และอำเภอเมือง โดยอำเภองาวเป็นอำเภอที่มีชาวเขาอาศัยอยู่มากที่สุด ชาวไทยภูเขาที่จังหวัดลำปางมีถึง ๗ เผ่า ได้แก่ เผ่าเย้า กะเหรี่ยง มั่ว อีโก้ มูเซอ ลีซอ และขมุ โดยชาวเขาเผ่าเย้ามีจำนวนมากที่สุด รองลงมาคือเผ่ากะเหรี่ยง ชาวเขาเหล่านี้ได้รับสัญชาติไทยแล้วประมาณร้อยละ ๗๓.๐๒ ของประชากรชาวเขาทั้งหมด

ประชากรของจังหวัดลำปาง** สํารวจ ณ วันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ มีจำนวนทั้งสิ้น ๘๐๗,๓๖๒ คน เป็นชาย ๔๐๓,๔๐๔ คน เป็นหญิง ๔๐๓,๙๕๘ คน คิดเป็นความหนาแน่นเฉลี่ย ๖๔ คนต่อ ๑ ตารางกิโลเมตร อำเภอที่มีประชากรอยู่

เป็นจำนวนมากและมีความหนาแน่นมากที่สุด คือ อำเภอเมืองลำปาง รองลงมาคืออำเภอเกาะคา ส่วนอำเภอที่มีประชากรอาศัยอยู่เป็นจำนวนน้อย และมีความหนาแน่นน้อยที่สุด คือ อำเภอแม่พริก

ศูนย์ราชการจังหวัดลำปางตั้งอยู่บนถนนสายลำปาง-แม่เมาะ

**ตารางที่ ๒ แสดงจำนวนประชากร และความหนาแน่นในจังหวัดลำปาง จำแนกเป็นอำเภอ

ที่	อำเภอ	จำนวนประชากร			ความหนาแน่นของประชากร/ตารางกิโลเมตร
		ชาย	หญิง	รวม	
๑.	เมืองลำปาง	๑๒๑,๑๗๒	๑๒๔,๗๗๓	๒๔๕,๙๔๕	๒๑๓
๒.	เกาะคา	๓๓,๒๗๕	๓๔,๒๗๗	๖๗,๕๕๒	๑๒๓
๓.	แจ้ห่ม	๒๒,๒๖๘	๒๒,๒๕๓	๔๔,๕๒๑	๓๓
๔.	เถิน	๓๒,๐๐๐	๓๒,๒๖๐	๖๔,๒๖๐	๓๙
๕.	ห้างฉัตร	๒๗,๒๒๑	๒๖,๘๓๐	๕๔,๐๕๑	๗๙
๖.	แม่ทะ	๓๓,๓๒๖	๓๒,๗๗๓	๖๖,๐๙๙	๗๒
๗.	งาว	๓๐,๘๔๐	๓๐,๔๕๔	๖๑,๒๙๔	๓๔
๘.	วังเหนือ	๒๔,๗๑๐	๒๓,๘๙๗	๔๘,๕๕๗	๔๗
๙.	สบปราบ	๑๔,๔๔๙	๑๔,๔๗๒	๒๘,๙๒๑	๕๘
๑๐.	แม่พริก	๘,๗๙๓	๘,๘๐๙	๑๗,๖๐๒	๓๓
๑๑.	เสริมงาม	๑๗,๕๖๑	๑๖,๗๘๗	๓๔,๓๔๘	๕๔
๑๒.	แม่เมาะ	๒๐,๐๒๐	๑๙,๑๓๓	๓๙,๑๕๓	๔๖
๑๓.	เมืองปาน	๑๗,๗๖๙	๑๗,๓๑๐	๓๕,๐๗๙	๔๑
	รวม	๔๐๓,๔๐๔	๔๐๓,๙๕๘	๘๐๗,๓๖๒	๖๔

ที่มา : สำนักงานสถิติจังหวัดลำปาง ข้อมูล พ.ศ. ๒๕๔๐

ประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดลำปาง นับถือศาสนาพุทธ คิดเป็นร้อยละ ๙๙.๒๐ นอกนั้น นับถือศาสนาคริสต์ร้อยละ ๐.๗๒ ศาสนาอิสลาม ๐.๐๗ และศาสนาอื่น เช่น ศาสนาพราหมณ์ ฮินดู ซิกข์ อีกร้อยละ ๐.๐๑

ประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดลำปาง ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม ที่ยังคงพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก เนื่องจากระบบชลประทาน มีน้อยไม่เพียงพอกับความต้องการ โดยมีประชากร ในภาคเกษตรกรรมประมาณร้อยละ ๕๐ ของ ประชากรทั้งหมดที่อยู่ในวัยแรงงาน รองลงมาคือ การอุตสาหกรรม การพาณิชย์กรรม และการ บริการ แต่โครงสร้างเศรษฐกิจของจังหวัดลำปาง ขึ้นอยู่กับมูลค่าการผลิตนอกภาคเกษตรกรรม ซึ่งมี มูลค่าการผลิตประมาณร้อยละ ๘๘ ของผลิตภัณฑ์ มวลรวมของจังหวัด โดยเฉพาะสาขาอุตสาหกรรม เหมืองแร่ เป็นสาขาการผลิตที่มีความสำคัญมาก ที่สุด สาขาการผลิตอื่นที่มีความสำคัญรองลงมา ได้แก่ สาขาพาณิชย์กรรมและการบริการ เป็น สาขาที่มีความสำคัญมากขึ้นตามลำดับ ซึ่งเป็นผล จากการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวของจังหวัดใน ช่วง ๓-๔ ปีที่ผ่านมา ส่วนมูลค่าการผลิตภาค เกษตรนั้นมีเพียงประมาณร้อยละ ๑๒ เท่านั้น ซึ่ง ต่ำสุดในภาคเหนือ

การขยายตัวทางเศรษฐกิจของจังหวัด ลำปาง มีรากฐานทางเศรษฐกิจหลายสาขา โดยเฉพาะภาคนอกเกษตรกรรม การไม่พึ่งพาการผลิต ด้านการเกษตรเป็นหลักส่งผลให้การขยายตัวทาง เศรษฐกิจของจังหวัดลำปางเติบโตและขยายตัว อย่างมีเสถียรภาพ รายได้ของประชากรโดยเฉลี่ย สูงขึ้นมากกว่าจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเหนือของ ประเทศไทย

การอุตสาหกรรมโดยเฉพาะเหมืองแร่ เป็นสาขาเศรษฐกิจที่สำคัญเป็นอันดับหนึ่งของ จังหวัดลำปาง เนื่องจากจังหวัดลำปางเป็นแหล่ง ผลิตถ่านหินลิกไนต์ที่ใหญ่ที่สุดของประเทศซึ่งมี

การขนส่งสินค้าภายในจังหวัดลำปาง

แหล่งผลิตถ่านหินลิกไนต์ที่อำเภอแม่เมาะ

โรงงานผลิตกระแสไฟฟ้า ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่ง ประเทศไทย

โรงงานน้ำตาลทรายลำปางที่อำเภอเกาะคา

ดินขาววัตถุดิบที่สำคัญในอุตสาหกรรมเซรามิก

ภายในโรงงานเซรามิกอุตสาหกรรมที่สำคัญของจังหวัดลำปาง

ร้านค้าเซรามิกมีอยู่ทั่วไปในเมืองลำปาง

แหล่งขายสินค้าบริการแก่นักท่องเที่ยวในอำเภอเมืองลำปาง

มูลค่าการผลิตคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๘๗.๒ ของมูลค่าแร่ทั้งหมดของจังหวัดลำปาง นอกจากการผลิตถ่านหินลิกไนต์ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยแล้ว ยังมีบริษัทเอกชนอื่นๆ ที่ได้รับอนุญาตให้ทำเหมืองแร่ลิกไนต์เพื่อจำหน่ายให้โรงงานปูนซีเมนต์เป็นสำคัญด้วย

นอกจากถ่านหินลิกไนต์แล้ว จังหวัดลำปางยังเป็นแหล่งดินขาวที่สำคัญและดีที่สุดในภาคเหนือ นอกจากนั้น ยังมีแร่อื่นๆ เช่น หินอ่อน หินแกรนิตและหินปูน ซึ่งเป็นแร่ที่มีแนวโน้มขยายตัวทางการผลิตเพิ่มมากขึ้น

โรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดลำปางส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมเกี่ยวกับผลิตผลการเกษตร เช่น โรงสีข้าวขนาดเล็ก โรงงานน้ำตาลทราย โรงงานอาหารและผลไม้กระป๋อง เป็นต้น แต่โรงงานที่มีความสำคัญและเป็นที่ยอมรับทั่วไป คือ โรงงานเซรามิก นอกจากนั้นยังมีอุตสาหกรรมถลุงแร่โลหะ อุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม อุตสาหกรรมไม้ และการประดิษฐ์จากไม้อุตสาหกรรม และผลิตภัณฑ์การก่อสร้าง ได้แก่ หินอ่อน ผลิตภัณฑ์คอนกรีต เป็นต้น อุตสาหกรรมส่วนใหญ่มีการขยายตัวต่อเนื่องและมีอัตราการเพิ่มสูง เช่น อุตสาหกรรมเซรามิก กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมได้จัดตั้งศูนย์พัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องเคลือบดินเผา ที่อำเภอเกาะคา ทำให้อุตสาหกรรมเซรามิกมีการขยายตัวและพัฒนาเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้ โอกาสการขยายตัวภาคอุตสาหกรรมของจังหวัดลำปางยังมีอยู่มาก เนื่องจากมีปัจจัยเอื้ออำนวยหลายประการ เช่น มีแหล่งแร่ที่ใช้เป็นวัตถุดิบอยู่มาก มีพืชผลเกษตรจากจังหวัดใกล้เคียง การคมนาคมสะดวก มีแรงงานมากเพียงพอกับความต้องการ และมีสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานซึ่งจะช่วยสนับสนุนภาคอุตสาหกรรมของจังหวัดลำปางให้ขยายตัวสูงขึ้น

ธุรกิจการค้าส่งและการค้าปลีกเป็นสาขาเศรษฐกิจที่สำคัญรองลงมา ศูนย์กลางธุรกิจ

สวนส้มสีทองผลไม้ที่มีชื่อเสียง

สวนลำไยที่อำเภอแจ้ห่ม

ของจังหวัดอยู่บริเวณตำบลสบตุ๋ย และตำบลเวียง ในเขตเทศบาลเมืองลำปาง ส่วนสาขาบริการเป็นสาขาที่เริ่มมีความสำคัญมากขึ้นและขยายตัวอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวของจังหวัด ประกอบกับจังหวัดลำปางมีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจหลายแห่ง รวมทั้งการขยายตัวของแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดใกล้เคียง ส่งผลให้ธุรกิจบริการการท่องเที่ยวของจังหวัดลำปางขยายตัวตามไปด้วย

การกสิกรรม ยังเป็นอาชีพที่มีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรในจังหวัดลำปาง และมีพื้นที่ทำการเกษตรคิดเป็นร้อยละ ๑๔.๑๖ ของพื้นที่ทั้งหมด จากพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมดประมาณร้อยละ ๕๐ จะเป็นที่น่า รongลงมาเป็นพืชไร่ และพืชสวนตามลำดับ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว อ้อย สับปะรด ข้าวโพด กระเทียม ยาสูบ ถั่วเหลืองและถั่วลิสง แหล่งผลิตพืชผล การเกษตรที่สำคัญ ส่วนใหญ่อยู่บริเวณอำเภอเมือง

ลำปาง อำเภอแจ้ห่ม อำเภอวังเหนือ และอำเภอเกาะคา เพราะมีที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูก และบางแห่งเป็นพื้นที่ในเขตชลประทาน

การปศุสัตว์ ผู้เลี้ยงสัตว์ส่วนใหญ่ในจังหวัดลำปางเป็นผู้สูงอายุ เนื่องจากวัยหนุ่มสาว จะอยู่ในภาคอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก สัตว์ที่เลี้ยงมาก ได้แก่ โคเนื้อ ไก่ สุกร และกระบือ ตลาดนัดซื้อขายโคกระบืออยู่ที่ตลาดบ้านลำปางหลวง อำเภอเกาะคา

การประมง การประมงในจังหวัดลำปาง เป็นการเพาะเลี้ยงและการประมงน้ำจืด ปริมาณสัตว์น้ำส่วนใหญ่มาจากแหล่งน้ำธรรมชาติ อ่างเก็บน้ำ และฝายต่างๆ เขตพื้นที่ประกอบการประมงส่วนใหญ่อยู่ในอำเภอเมืองปาน อำเภอเมืองลำปาง อำเภอห้างฉัตร อำเภอสบปราบ อำเภอเถิน และอำเภอแม่พริก ปริมาณที่จับได้นอกจากจะบริโภคส่วนหนึ่งแล้วจะขายภายในท้องถิ่นหรือบริเวณใกล้เคียง

สวนลิ้นจี่บนดอยขุนตาล

ไร่มะขามหวานพบเห็นทั่วไปที่ลำปาง

ไร่สับปะรด อำเภอเมืองลำปาง

จังหวัดลำปางเป็นจังหวัดที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัด และก่อให้เกิดความเจริญมั่นคงและความมั่งคั่งแก่ประเทศชาติ เช่น ทรัพยากรแร่ธาตุที่เป็นวัตถุดิบที่สำคัญทางอุตสาหกรรม ทรัพยากรป่าไม้อันมีค่า แหล่งน้ำตามธรรมชาติและทรัพยากรดินที่เหมาะสมกับการเพาะปลูก นอกจากนี้ จังหวัดลำปางยังมีสถานที่ท่องเที่ยว ทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น ภูเขาไฟ น้ำตก วนอุทยาน แหล่งท่องเที่ยวที่เกิดจากการประดิษฐ์ของมนุษย์ เช่น อ่างเก็บน้ำ เขื่อน แหล่งท่องเที่ยวที่มีการแสดงต่างๆ เช่น ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย และแหล่งท่องเที่ยวทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณสถานและโบราณวัตถุ เป็นต้น

แร่ธาตุ จังหวัดลำปางมีแร่ธาตุอยู่เป็นจำนวนมากและหลายชนิด เช่น ถ่านหินลิกไนต์ ดินขาว บอลล์เคลย์ หินอ่อน หินปูน หินแกรนิต

ไร่ดอกไม้จีนที่บึงดอยขุนตาล

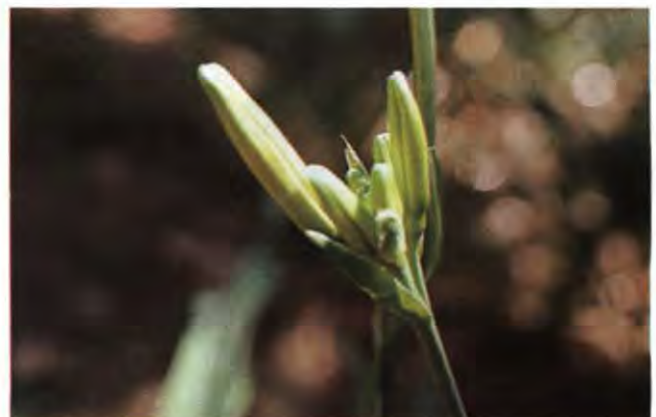

สับปะรดพืชเศรษฐกิจที่สำคัญชนิดหนึ่ง

พลวง เป็นต้น โดยเฉพาะถ่านหินลิกไนต์ ซึ่งเป็นแร่ที่สำคัญและมีมูลค่าการผลิตสูงเป็นอันดับหนึ่ง จังหวัดลำปางเป็นแหล่งผลิตถ่านหินลิกไนต์มากที่สุดของประเทศไทย ความสำคัญของถ่านหินลิกไนต์ จึงถูกยกขึ้นเป็นลำดับแรกในคำขวัญของจังหวัดลำปาง

ถ่านหินลือชา : ถ่านหินลิกไนต์

ถ่านหินลิกไนต์ มีกำเนิดมาจากซากพืชทับถมกันเป็นเวลาหลายสิบล้านปีมาแล้ว เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางผิวโลก ทำให้มีตะกอนดินมาทับถม รวมทั้งการได้รับแรงกดดันและความร้อนจากภายในโลกเป็นเวลานาน ส่งผลให้ซากพืชเหล่านี้แปรสภาพเป็นถ่านพีต และกลายเป็นถ่านหินในที่สุด แหล่งผลิตถ่านหินลิกไนต์ในจังหวัดลำปางอยู่ที่อำเภอแม่เมาะ อำเภอองาว และอำเภอแม่ทะ ปริมาณแร่ที่ผลิตได้ ๑๙,๘๔๓,๘๐๕ เมตริกตัน (ปี ๒๕๔๐) และจากการสำรวจในปี พ.ศ. ๒๕๓๘-

ดอกไม้จีนช่อดงามบนดอยขุนตาล

๒๕๓๙ พบว่าถ่านหินลิกไนต์มีปริมาณสำรอง สามารถขุดมาใช้ต่อไปได้อีกประมาณ ๕๐ ปี

ถ่านหินลิกไนต์ มีประโยชน์สำคัญที่สุดคือการใช้เป็นเชื้อเพลิงในการเผาไหม้แทนน้ำมันซึ่งต้องซื้อจากต่างประเทศและมีแนวโน้มที่ราคาจะสูงขึ้นเรื่อยๆ รวมทั้งอาจเกิดปัญหาขาดแคลนในอนาคต ถ่านหินลิกไนต์ในจังหวัดลำปางส่วนใหญ่จะนำมาใช้เป็นเชื้อเพลิงในการผลิตกระแสไฟฟ้าของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย และเป็นเชื้อเพลิงในโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ เช่น โรงงานผลิตปูนซีเมนต์ โรงงานป่นไบยาสูบ โรงงานปูนขาว เป็นต้น นอกจากนี้ ถ้ำของลิกไนต์ที่หลงเหลือจากการเผาไหม้จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์เป็นวัสดุก่อสร้าง เช่น ซีเมนต์บล็อกก่อผนังซีเมนต์บล็อกปูพื้น ถนนคอนกรีต และงานก่อสร้างเขื่อนหลายแห่ง

เรื่องอื่นๆ ที่มีความสำคัญรองลงมา ได้แก่

ดินขาว จังหวัดลำปางเป็นจังหวัดที่มีแหล่งดินขาวที่ดีที่สุดในแห่งหนึ่งของประเทศ และมีเป็นจำนวนมากกระจายอยู่ในพื้นที่หลายอำเภอ เช่น อำเภอแจ้ห่ม อำเภอแม่ทะ อำเภอสบปราบ อำเภอเมืองลำปาง เป็นต้น ดินขาวเป็นดินที่มีลักษณะพิเศษ เมื่อนำมาเผาไฟแล้วจะมีความแข็งแรงทนทานมาก ฉะนั้นจึงได้นำมาใช้ในการผลิตเซรามิก กระเบื้องเคลือบ และเครื่องสุขภัณฑ์ ปริมาณแร่ที่ผลิตได้ ๑๙๒,๓๔๘.๓๓ เมตริกตัน (พ.ศ. ๒๕๔๐)

แหล่งดินขาวที่อำเภอแม่ทะ

บอลล์เคลย์ เป็นดินเหนียวชนิดหนึ่งที่มีความเหนียวสูง นำมาผสมกับดินขาวในการทำอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา คุณสมบัติของดินชนิดนี้ จะทำให้ผลิตภัณฑ์มีขนาดคงที่ และป้องกันการบิดเบี้ยวภายหลังเผา จึงนำมาใช้ในอุตสาหกรรมเซรามิก กระเบื้องเคลือบ และเครื่องสุขภัณฑ์ แหล่งผลิตอยู่ที่อำเภอเมืองลำปาง อำเภอสบปราบ อำเภอแม่ทะ อำเภอแม่เมาะ อำเภอห้างฉัตร และอำเภอเมืองปาน ปริมาณแร่ที่ผลิตได้ ๒๖๕,๔๒๐ เมตริกตัน (พ.ศ. ๒๕๔๐)

หินอ่อน เป็นหินปูนซึ่งถูกความร้อนและความกดดันแปรสภาพเป็นหินอ่อน ใช้ประโยชน์ในการเป็นวัสดุก่อสร้าง เครื่องประดับอาคาร และหินประดับ แหล่งผลิตอยู่ที่อำเภอเถินและอำเภอแม่พริก ปริมาณแร่ที่ผลิตได้ ๒,๕๙๒ เมตริกตัน (พ.ศ. ๒๕๔๐)

หินปูน เป็นหินที่นำมาใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง เช่น เป็นหินก่อสร้าง ทำปูนขาว ปูนซีเมนต์ และอุตสาหกรรมเคมี เป็นต้น ปริมาณแร่ที่ผลิตได้ ๒,๗๑๙,๘๑๒ เมตริกตัน (พ.ศ. ๒๕๔๐)

ป่าไม้ จังหวัดลำปางมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณตอนเหนือและทางตะวันตกของจังหวัด ซึ่งมีลักษณะเป็นป่าค่อนข้างทึบ อุดมด้วยไม้มีค่าต่างๆ พื้นที่ป่าไม้ในปัจจุบันมีจำนวน ๓,๘๘๕,๖๔๓ ไร่ (พ.ศ. ๒๕๔๐) คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๖๐ ของพื้นที่ทั้งหมดซึ่งลดลงจากเดิมที่เคยมีพื้นที่ป่าไม้ประมาณร้อยละ ๖๘ ของ

ป่าไม้บริเวณตอนเหนือของจังหวัดสองข้างถนนสายลำปาง-งาว

สภาพความเขียวขจีของป่าไม้มองจากยอดดอยขุนตาล

พื้นที่ทั้งหมด ทั้งนี้เนื่องจากการมีการบุกรุก ลักลอบตัดไม้ทำลายป่าอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๓๔-๒๕๓๖ มีการตัดไม้ทำลายป่าสูงถึง ๒๖๗,๒๗๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๕.๔ ของพื้นที่ป่าทั้งหมด ปัจจุบันการตัดไม้ทำลายป่ามีแนวโน้มลดลง และมีผู้สนใจทำการปลูกสวนสักเพิ่มมากขึ้น หลังจากที่รัฐบาลโดยกรมป่าไม้มีนโยบายส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกป่าและอนุรักษ์ป่าไม้ เช่น โครงการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่าและโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ เป็นต้น เป็นผลทำให้จังหวัดลำปางยังคงมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์

นอกจากพื้นที่ป่าสงวนแล้ว จังหวัดลำปางยังมีพื้นที่ป่าสาธิตของฝ่ายทำไม้ภาคเหนือ ๔ แห่ง อุทยานแห่งชาติ ๗ แห่ง ได้แก่อุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล อุทยานแห่งชาติเวียงโกศัย อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อุทยานแห่งชาติแม่ยม อุทยานแห่งชาติดอยหลวง อุทยานแห่งชาติแม่วะ และอุทยานแห่งชาติถ้ำผาไท

สภาพทางภูมิประเทศของจังหวัดลำปางทำให้สามารถแบ่งลักษณะดินออกได้เป็น ๔ ลักษณะ คือ

๑. บริเวณที่ราบที่ดอน เป็นบริเวณที่สามารถปลูกพืชไร่ได้หลายชนิด ส่วนใหญ่เป็นดินตะกอนใหม่และบางแห่งเป็นดินตะกอนเก่า ได้แก่ บริเวณตอนใต้ของอำเภอแจ้ห่ม

๒. บริเวณที่ราบลุ่มดินตะกอนใหม่ มีลักษณะโครงสร้างเป็นดินเหนียวและดินร่วนบางแห่งเป็นดินตะกอนที่ราบลุ่มแม่น้ำ เป็นดินที่มีความเหมาะสมแก่การเกษตรกรรม ได้แก่บริเวณบางส่วนของอำเภอเกาะคา อำเภอเมืองลำปาง อำเภอแม่ทะ ซึ่งเป็นเขตติดต่อกัน นอกจากนั้นจะอยู่ในบางแห่งของอำเภอแจ้ห่ม อำเภองาว อำเภอสบปราบ และอำเภอแม่พริก

๓. บริเวณที่ตะกอนเก่า ส่วนใหญ่เป็นดินเหนียวปนทราย เป็นที่ราบสูงๆ ต่ำๆ ระหว่างที่ราบมีลำน้ำต่างๆ ไหลผ่าน เป็นดินที่มีความสมบูรณ์ปานกลาง ได้แก่ บริเวณตอนกลางของจังหวัดตั้งแต่เหนือจดใต้ คือ เขตอำเภอวังเหนือ อำเภอแจ้ห่ม อำเภอเมืองลำปาง อำเภอเกาะคา อำเภอสบปราบ อำเภอแม่ทะ อำเภอแม่พริก อำเภอเถิน และบางส่วนของอำเภองาว พื้นที่บริเวณนี้เป็น

พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัด คือ ประมาณร้อยละ ๗๕ ของพื้นที่ทั้งหมด

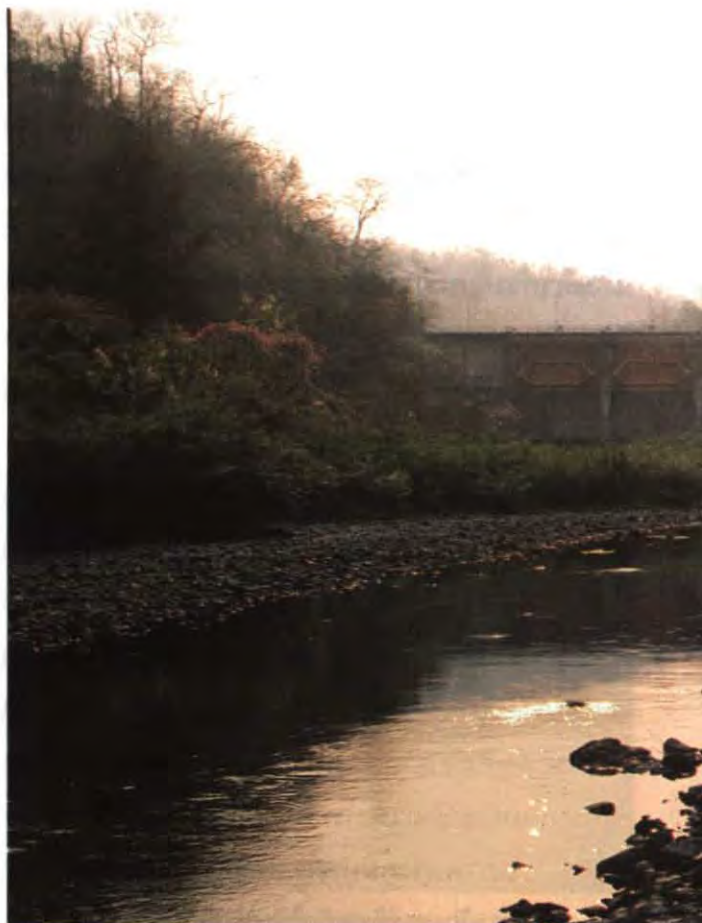
๔. บริเวณต้นน้ำลำธาร บริเวณนี้จะมี ความสูงเหนือระดับน้ำทะเลประมาณ ๑,๐๐๐ เมตร ขึ้นไป เป็นแหล่งที่สงวนไว้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ได้แก่ เขตอำเภอวังเหนือ บริเวณทางตะวันตกของ อำเภอแจ้ห่ม และเขตติดต่ออำเภอแจ้ห่มกับอำเภอ งาว และแหล่งที่สงวนไว้เป็นเขตป่าไม้เพื่อการ อุตสาหกรรม ได้แก่ บริเวณอำเภองาว อำเภอห้าง ฉัตร อำเภอแม่ทะ และตอนใต้อำเภอเถิน

จังหวัดลำปางมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่เป็น ปัจจัยสำคัญต่อการเกษตรและการชลประทาน

แม่น้ำวัง เป็นแม่น้ำสายสำคัญของจังหวัด มีต้นกำเนิดจากทิวเขาผีปันน้ำ ในอำเภอกวน จังหวัด เชียงราย ไหลลงมาทางใต้เข้าเขตจังหวัดลำปางผ่าน อำเภอวังเหนือ อำเภอแจ้ห่ม อำเภอเมืองลำปาง อำเภอเกาะคา อำเภอสบปราบ อำเภอเถิน อำเภอ แม่พริก แล้วไหลไปบรรจบแม่น้ำปิงที่จังหวัดตาก มีระยะทางยาวประมาณ ๓๘๒ กิโลเมตร แล้วไหล ไปบรรจบเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาที่อำเภอปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์

แม่น้ำแม่ตุ๋ย มีต้นกำเนิดจากภูเขาในเขต พื้นที่อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ไหลผ่าน อำเภอเมืองปาน อำเภอแจ้ห่ม อำเภอห้างฉัตร

แม่น้ำวังช่วงไหลผ่านตัวเมืองลำปาง

แม่น้ำวังแม่น้ำสายสำคัญของจังหวัดลำปาง

และไหลมาบรรจบแม่น้ำวังในเขตอำเภอเมืองลำปาง มีระยะทางประมาณ ๖๐ กิโลเมตร

แม่น้ำยาว มีต้นกำเนิดจากท้องที่ตำบลเมืองยาว อำเภอห้างฉัตร ไหลมาบรรจบแม่น้ำวังในเขตอำเภอเกาะคา ระยะทางประมาณ ๓๘ กิโลเมตร

แม่น้ำแม่จาง มีต้นกำเนิดจากท้องที่อำเภอองาว ไหลผ่านอำเภอแม่ทะ มาบรรจบกับแม่น้ำวังที่อำเภอเกาะคา ระยะทางยาวประมาณ ๑๒๗ กิโลเมตร

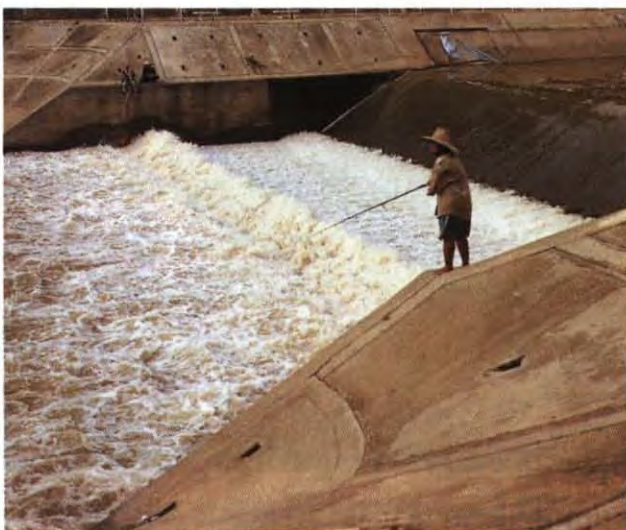
แม่น้ำงาว มีต้นกำเนิดจากดอยหลวงในเขตท้องที่อำเภอองาว ไหลไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ไปลงแม่น้ำยมในจังหวัดแพร่ มีระยะทางประมาณ ๘๐ กิโลเมตร

เนื่องจากจังหวัดลำปางมีปัญหาเรื่องแหล่งน้ำธรรมชาติมีปริมาณน้ำน้อยลง สาเหตุเนื่องจากฝนไม่ตกตามฤดูกาล และปริมาณน้ำฝนน้อยมาก ทำให้เกิดภาวะแล้งอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับจำนวนประชากรเข้าสู่ภาคเกษตรเพิ่มมากขึ้น ทำให้มีการใช้ปริมาณน้ำเพิ่มขึ้น จังหวัดลำปางจึงต้องอาศัยแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น ได้แก่ เขื่อนกิ่วลมซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านแลง อำเภอเมืองลำปาง และโครงการชลประทานขนาดต่างๆ อีกเป็นจำนวนมาก

เขื่อนยกกันแม่น้ำวังบริเวณในตัวเมืองลำปาง

เขื่อนกิ่วลม อำเภอเมืองลำปาง

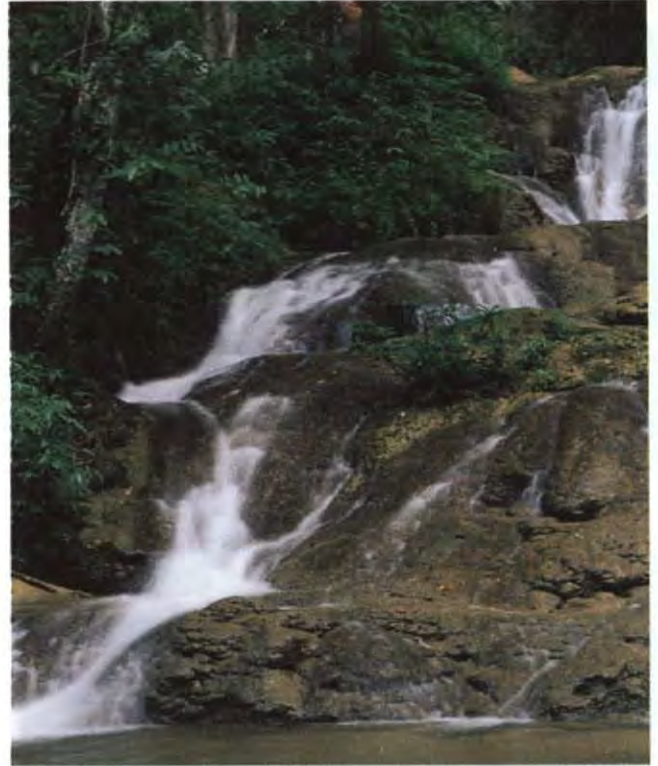
จังหวัดลำปางมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญมากมาย หลายแห่งเป็นที่รู้จักกันทั่วโลกสามารถจำแนกได้เป็น ๔ ประเภท คือ

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม
เนื่องจากจังหวัดลำปางมีพื้นที่เป็นป่าเขาที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร จึงมีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เป็นวนอุทยานและน้ำตกที่สวยงามอยู่หลายแห่ง เช่น

วนอุทยานแห่งชาติน้ำตกวังแก้ว อยู่ในท้องที่ตำบลทุ่งฮั้ว อำเภอวังเหนือ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่งดงามมาก เป็นน้ำตกที่สวยงามที่สุดในจังหวัดลำปาง น้ำตกวังแก้วมีน้ำตกอยู่ตลอดปี ธารน้ำตกชั้นแรกสวยงามมากและมีจำนวนชั้นน้ำตกมากกว่า ๑๐๐ ชั้น บางชั้นมีแอ่งน้ำลึกสามารถลงเล่นแหวกว่ายได้ บริเวณต้นน้ำเป็นหมู่บ้านของชาวเขาเผ่าเย้า คือ บ้านป่าคาหลวง และบ้านแม่ส้าน และถ้าหากขึ้นไปสูงเหนือหมู่บ้านชาวเขา จะเห็นทิวทัศน์ของกว๊านพะเยาที่งดงามมาก

อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อยู่ในท้องที่ตำบลบ้านหลวง อำเภอเมืองปาน เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว เพราะนอกจากจะมีทิวทัศน์ที่งดงามตามธรรมชาติ เพราะเป็นภูเขาสูงที่ติดต่อกับเทือกเขาผีปันน้ำที่กั้นเขตแดนจังหวัดลำปางกับจังหวัดลำพูน เป็นบริเวณต้นน้ำลำธารหลายสายและมีน้ำตกแจ้ซ้อนที่สวยงามมากแล้วยังมีน้ำพุร้อนซึ่งเป็นธารน้ำร้อนที่มีอุณหภูมิสูงประมาณ ๗๕-๘๐ องศาเซลเซียส สามารถต้มไข่ให้สุกได้ภายใน ๑๐ นาที และแอ่งน้ำอุ่นสำหรับใช้ในการเล่นน้ำได้เป็น อย่างดี

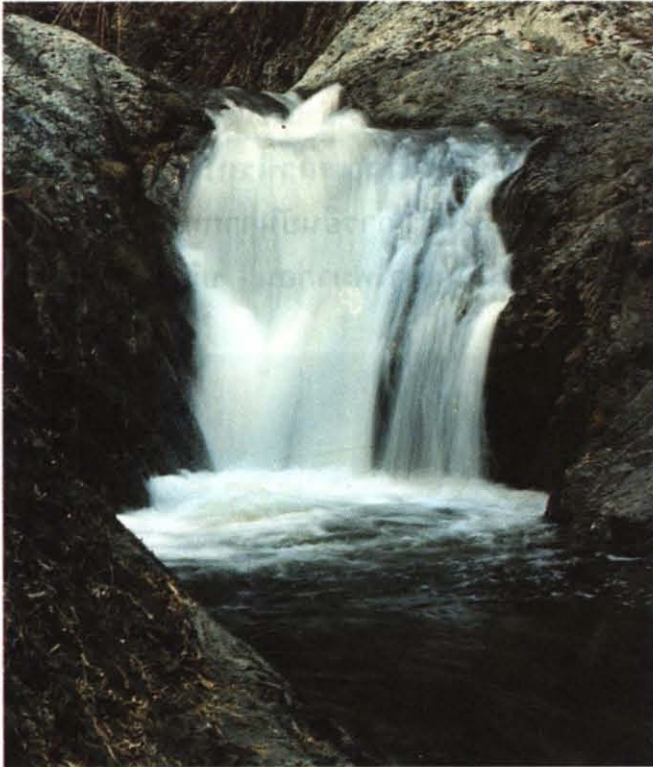
เขื่อนกิ่วลม ตั้งอยู่ที่บ้านกิ่วลม ตำบลบ้านแลง อำเภอเมืองลำปาง ซึ่งนอกจากจะเป็นที่เก็บกักน้ำไว้ใช้เพื่อการเกษตรและแหล่งเพาะพันธุ์ปลาแล้ว ยังเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ที่สามารถล่องแพชมทัศนียภาพตามธรรมชาติที่งดงามมาก เขื่อนกิ่วลมจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของชาวลำปาง

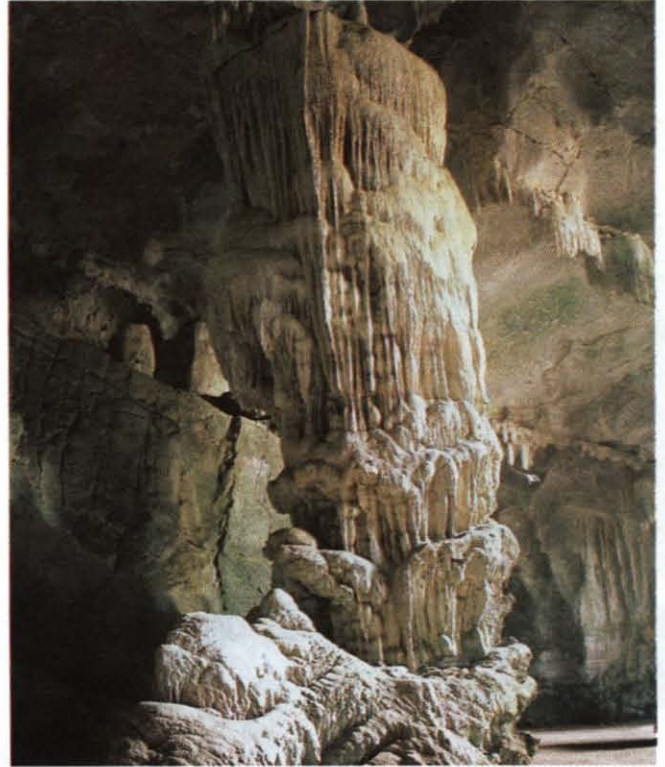
น้ำตกวังแก้ว น้ำตกที่สวยงามที่สุดของจังหวัดลำปาง

ธารน้ำร้อนที่อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน แหล่งท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่งในอำเภอเมืองปาน

น้ำตกแจ้ซ้อน บนเทือกเขาผีปันน้ำ

บริเวณภายในถ้ำผาไทที่มีหินงอกหินย้อยที่งดงามมาก

อุทยานแห่งชาติถ้ำผาไท ตั้งอยู่ในอำเภอวังเป็นถ้ำที่สวยงามที่สุดของจังหวัดลำปาง ภายในถ้ำมีหินงอก หินย้อยสลัศจรรย์ชัน ได้รับการขนานนามต่างๆ กัน เช่น สร้อยยอโนดาช ชาละวัน บรรทมคูหา หย่อนอารมณ์ โรโรฐานชาติรังษี เป็นต้น และถ้ำหากเราฉายไฟไปยังหินงอกหินย้อยเหล่านี้ จะเห็นเสมือนประกายเพชรแวววับสวยงามจับตามาก ภายในถ้ำมีพระพุทธรูปองค์ใหญ่ประดิษฐานอยู่ ผู้ที่ได้ไปเยี่ยมชมชมจะได้กราบไหว้บูชาเพื่อเป็นสิริมงคล

ทางเข้าถ้ำผาไท อำเภอวัง

อุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล เป็นเทือกเขา
กั้นเขตติดต่อระหว่างอำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง
กับอำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน มีอุโมงค์รถไฟที่
ยาวที่สุดในประเทศไทย ลอดผ่านดอยนี้ เป็น
แหล่งท่องเที่ยวที่มีธรรมชาติที่งดงามมาก

อุทยานแห่งชาติดอยขุนตาลแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอห้างฉัตร

อีกหนึ่งมุมมองบนดอยขุนตาล

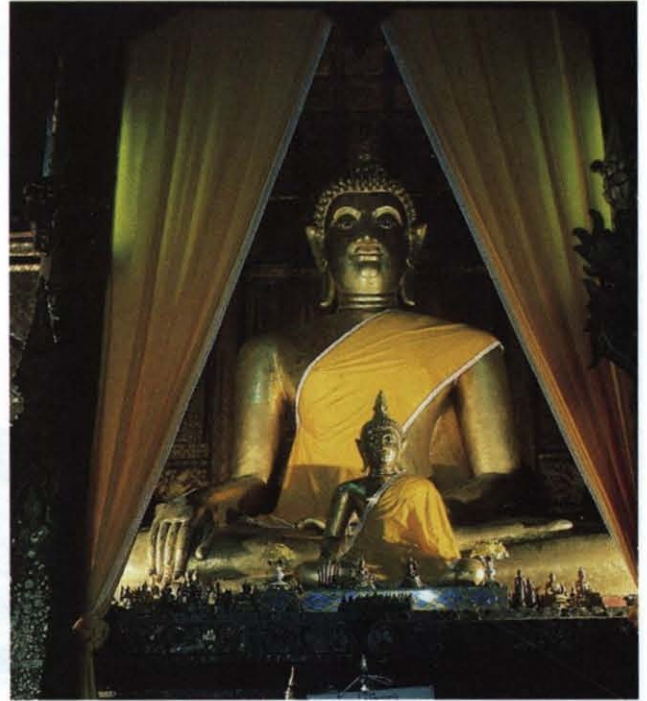
ภูเขาไฟผาลาด อยู่ในดอยผาคอกจำป่าแดด
ตำบลพระบาท อำเภอเมืองลำปาง และดอยผาคอก
ม่อนหินฟู ตำบลแม่ทะ อำเภอแม่ทะ สองข้างทาง
รถไฟสายเหนือบริเวณสถานีรถไฟศาลาผาลาด
เป็นบริเวณที่ได้รับการยืนยันจากกรมทรัพยากร
ธรณีว่าเคยเป็นภูเขาไฟมาก่อน บริเวณใกล้เคียง

ภูเขาไฟผาลาดบริเวณดอยผาคอกม่อนหินฟู อำเภอแม่ทะ

ภูเขาไฟที่ดับแล้วจะเป็นเนินเขาที่มีป่าไม้ปกคลุมอยู่ทั่วไป จึงทำให้มองปล่องไม่เห็นชัดเจนนัก หลักฐานที่พิสูจน์ได้คือ ก้อนหินลาวา หินทำครก ดินขาว และก้อนหินที่พบในเขตที่มีภูเขาไฟแหล่งอื่นๆ

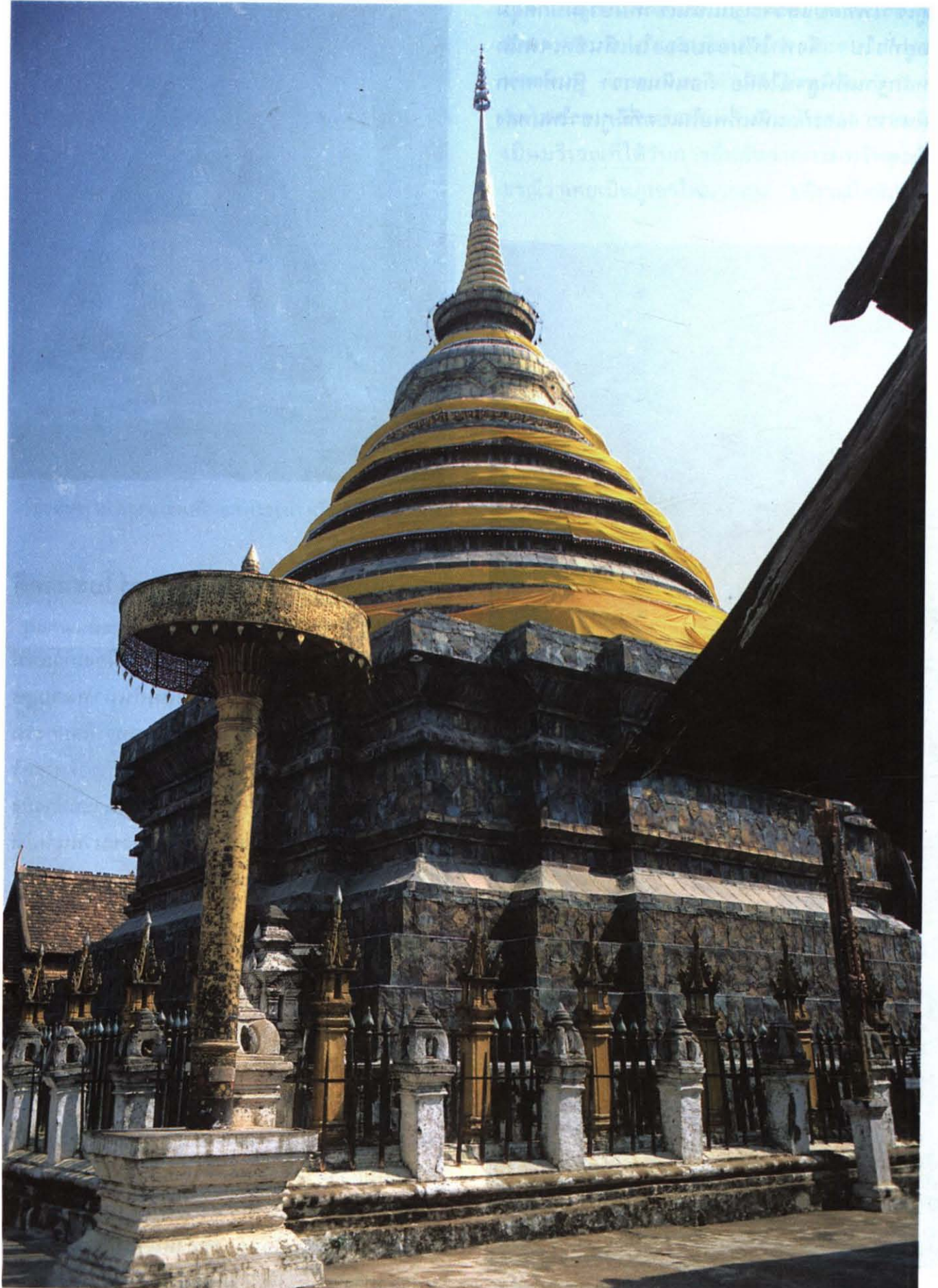
พระประธานในวิหารพระพุทธ วัดพระธาตุลำปางหลวง

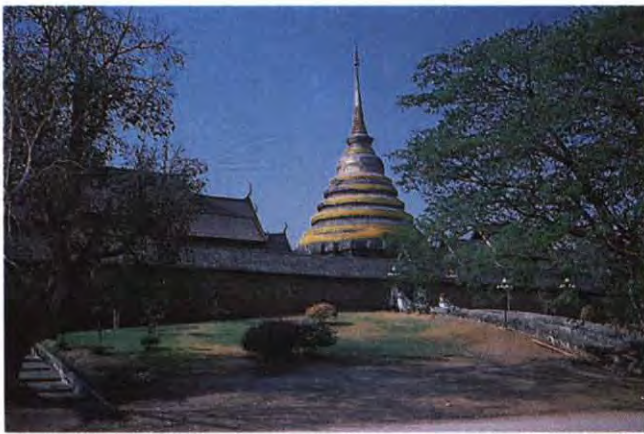
แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี โบราณสถานและศิลปกรรม

เนื่องจากจังหวัดลำปางเป็นเมืองเก่าแก่มีความสำคัญและเจริญรุ่งเรืองต่อกันมาหลายยุคหลายสมัย ดังนั้น จึงปรากฏหลักฐานทางศิลปกรรมที่มีความสำคัญทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และโบราณคดีอยู่หลายแห่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัดพระธาตุลำปางหลวงที่ได้รับการขนานนามให้เป็นหนึ่งในคำขวัญของจังหวัดลำปาง

งามพระธาตุสี่ไกล : วัดพระธาตุลำปางหลวง

วัดพระธาตุลำปางหลวง เป็นวัดสำคัญเก่าแก่คู่บ้านคู่เมืองของนครลำปางมาแต่โบราณกาล ตั้งอยู่ที่ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา ตามตำนานกล่าวว่าสร้างขึ้นนานมาแล้วตั้งแต่ครั้งพุทธกาลนับเป็นโบราณสถานสำคัญที่มีคุณค่าทางศิลปกรรมประวัติศาสตร์และโบราณคดี เป็นวัดที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นวัดที่มีความงดงามสมบูรณ์แบบเป็นตัวอย่างของสถาปัตยกรรมของนครลำปาง

งามพระธาตุสี่กลไกล วัดพระธาตุลำปางหลวง

โคลง ๓

ทำข้าวแบริดเพลา
ทรงสิริเทพพรตแพรว

สองนาฬิกาต้องแล้ว
พลศโย่งดำเนนชบวณ

โคลง ๒

บริพัรท้อมแห่ธำม
สี่ลำปางหลวง

เสด็จ นมัส ฌ ๕๓๓

โคลง ๔

พระอุตรูปเทียรน้อม
องค์พระแก้วตระการ
ศักดิ์สิทธิ์ตามตำนาน
ขอพระกรุณา

นมัสการ
สุทธิใน
แบบเบื่อง เพรงพอ
โอบอุ้มภัยพาล

จากพระราชนิพนธ์อดีตพิชัยพ
ขอพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ครั้งเสด็จ เยี่ยมมณฑลพายัพขณะดำรง
พระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘

วัดปงยางคก ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร เป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่ง สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยของพระยาสุลวภาไชยสงคราม (หนานทิพย์ช้าง) ครองเมืองนครลำปาง วัดนี้มีตำนานเล่าว่า เมื่อครั้งพระนางจามเทวีโปรดให้ช่างหลวงสร้างฉัตรทองคำ เพื่อจะนำไปบูชาพระธาตุลำปางหลวง แต่ขณะเดินทางช่างพระที่นั่งทรุดเขาลงหมอบคู้ชูงวงในท่าคารวะ ณ บริเวณนี้พระนางจามเทวีเห็นเป็นอัศจรรย์ จึงโปรดฯให้สร้างวิหารจามเทวีพร้อมมณฑปปราสาท และกุ้ช่างนบไว้หน้าวิหารพร้อมปลูกต้นศรีมหาโพธิ์ ณ บริเวณนี้จึงเรียกว่า ปงช่างนบ ต่อมาเรียกเพี้ยนเป็น ปงยางคก

วัดเวียง เป็นวัดเก่าแก่แห่งหนึ่งตั้งอยู่กลางเมืองอำเภอเถิน วัดนี้มีตำนานเล่าว่าสร้างขึ้นโดยเจ้าดวงแก้วไขฟ้าเจ้าเมืองเถิน ได้นำพระธาตุมาบรรจุเจดีย์ไว้ที่เวียงแห่งนี้ และอุทิศเวียงถวายแต่พระธาตุ วัดนี้จึงได้นามว่าวัดเวียง

วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง เป็นวัดเก่าแก่ที่สำคัญมากวัดหนึ่ง มีพระเจดีย์ใหญ่ มณฑปยอดปราสาท เป็นศิลปะจำลองมาจากประเทศพม่า ที่มีความปราณีตงดงาม วัดนี้เคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรัดนปฎิมากรรมเป็นเวลานาน ซึ่งปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร

วัดพระธาตุจอมปิง อำเภอเกาะคา เป็นวัดโบราณตามตำนานกล่าวว่าสร้างในสมัยพระเจ้าติโลกราช วัดนี้มีลักษณะการก่อสร้างในตำแหน่งที่ก่อให้เกิดเงาสท้อนขององค์พระธาตุ ปรากฏในวิหารตลอดเวลาที่มีแสงสว่าง เช่นเดียวกับวัดพระธาตุลำปางหลวง ที่อำเภอเกาะคา วัดอีกโขชัยคีรี และวัดผาแดงหลวงที่อำเภอแจ้ห่ม

วัดศรีรองเมือง เป็นวัดที่มีความวิจิตรงดงามตามแบบศิลปะพม่า ซึ่งมีอีกหลายวัดในจังหวัดลำปาง เช่น วัดป่าฝาง วัดศรีชุม วัดไชยมงคล และวัดม่อนจำศีล เป็นต้น

วิหารพระนางจามเทวีวัดปงยางคก อำเภอห้างฉัตร

เงาพระธาตุฯ ที่วัดพระธาตุจอมปิง อำเภอเกาะคา

วัดพระธาตุจอมปิง วัดเก่าแก่วัดหนึ่งของจังหวัดลำปาง

เจดีย์หมู่ที่วัดเจดีย์ชวหลัง อำเภอเมือง

อนุสาวรีย์ครุบาเกษม เขมโก สุสานไตรลักษณ์ อำเภอเมือง

บ้านเสานัก อำเภอเมือง

วัดเจดีย์ชวหลัง เป็นวัดที่มีองค์เจดีย์สีขาวทั้งดงาม เป็นที่ประดิษฐานของพระแสนแห่ทองคำ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปทองคำบริสุทธิ์ มีน้ำหนักรวม ๙๕.๕ บาทและเป็นแหล่งรวมศิลปวัฒนธรรมและวัตถุโบราณด้วย

วัดม่อนพระยาแช่ เป็นวัดที่ตั้งอยู่บนเนินเขาในเขตตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง เป็นวัดคู่นิทานตำนานเก่าแก่ของนครลำปางว่าเป็นสถานที่ที่พระยาลัวะลงนอนแช่ในอ่างยาชุบตัวให้หนุ่ม วัดนี้มีความงามของบันไดนาคที่ทอดยาวจากเชิงเขาขึ้นไปจนถึงองค์พระสถูปเจดีย์

แหล่งภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ปรากฏบนเพิงผาหลายแห่ง เช่นที่ผาเยียมช้างบ้านแม่เป็น ตำบลเมืองมาย อำเภอแจ้ห่ม เป็นภาพเขียนรูปคน เขียนด้วยสีแดงแบบเงาที่บที่ถ้าเกาะเคาะบ้านแม่เป็น ตำบลเมืองมาย อำเภอแจ้ห่ม ซึ่งอยู่ห่างจากผาเยียมช้าง ประมาณ ๒๐ เมตร ปรากฏภาพบนบริเวณผนังถ้ำด้านใน เป็นภาพลายเส้นเขียนด้วยสีแดง และที่หน้าผาดอยประตูผา อำเภอแม่เมาะเป็นภาพเขียนรูปสัตว์ และภาพอื่นๆ ในหลายๆ ตำแหน่งซึ่งถ้าหากนำมาต่อกันจะมีความยาวประมาณ ๑๕๐ เมตร ซึ่งเข้าใจว่าจะเป็นภาพเขียนที่มีความยาวมากที่สุดในประเทศไทยที่ได้ค้นพบ

ห่ออะม็อก หรือป้อมปืนใหญ่เป็นร่องรอยส่วนหนึ่งที่เหลืออยู่ของป้อมกำแพงเมืองของนครลำปางในสมัยวงศ์เจ้าเจ็ดตนปกครองลำปาง เนื่องจากตัวกำแพงเมืองได้ถูกทำลายหมด ป้อมนี้เป็นที่เก็บลูกปืนและดินปืน กับใช้เป็นป้อมปืนใหญ่ (คำว่าอะม็อก หมายถึงปืนใหญ่โบราณ) และเป็นหอสังเกตการณ์ในเวลาที่ย้ายมาประชิดเมือง เป็นสถานที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัดลำปาง

บ้านเสานัก เป็นบ้านเรือนพักอาศัยแบบดั้งเดิมในจังหวัดลำปางที่มีอายุเก่าแก่และตกทอดมาถึงปัจจุบัน และได้รับการกล่าวถึงมากที่สุด เป็นสถานที่ที่เป็นที่รู้จักทั้งในประเทศและต่างประเทศ

สร้างขึ้นเมื่อ ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๓๘ โดยคหบดีชาวลำปางที่มีเชื้อสายพม่า บ้านเสานักเป็นบ้านที่มีเสาเรือนเป็นเสาไม้สัก จำนวนมากถึง ๑๑๖ ต้น นอกจากนั้นยังมีการจัดมุมแสดงเครื่องใช้เก่าแก่จำนวนมากที่แสดงให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ของชาวลำปางในอดีต เพื่อให้นักท่องเที่ยวที่นิยมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านลำปางได้ชมกัน

มุมแสดงเครื่องใช้ของชาวลำปางในอดีตที่บ้านเสานัก

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและประเพณี

เนื่องจากจังหวัดลำปางเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีประวัติความเป็นมาเก่าแก่จังหวัดหนึ่ง จึงมีมรดกทางศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานาน ประเพณีพื้นบ้านที่สำคัญของจังหวัดลำปางที่ยังคงมีจนถึงปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นประเพณีชาวเหนือที่นิยมปฏิบัติกัน เช่น ประเพณีตานก๋วยสลาก ในช่วงเดือนสิงหาคม - กันยายน เพื่อถวายเครื่องไทยทานหรือสลากภัตแด่พระภิกษุ

ในระหว่างเข้าพรรษา ประเพณีพ่อนผี ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ - มีนาคม เพื่อสังเวศบรรพบุรุษ ประเพณีสะเปาเดือนยี่เป็ง หรือประเพณีลอยกระทงในเดือนพฤศจิกายน ประเพณีการทานตุง (ตุง คือ ธงที่ทำเป็นรูปร่างหลายลักษณะทำจากวัสดุต่างๆ กัน เช่น กระดาษ โลหะ ไม้ และผ้า เป็นต้น) งานแห่สลุงหลวง และสงกรานต์ ในช่วงวันที่ ๑๒-๑๔ เมษายน ของทุกปี การจัดขบวนแห่สลุงหลวง (สลุง แปลว่า ชันน้ำ) จะตกแต่งสวยงาม ผู้ร่วมขบวนจะแต่งกายแบบล้านนาโบราณ แห่แหนไปรอบเมืองเพื่อรับน้ำขมิ้น สัมป่อยจากประชาชนไปสร่งแด่พระแก้วดอนเต้า พระพุทธรูปคู่บ้านคูเมือง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการจัดงานหลวงเวียงละกอน ซึ่งเป็นงานแสดงขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมล้านนาไทย เช่น ศิลปวัฒนธรรม ปฏิมากรรม สถาปัตยกรรม ประเพณีเก่าแก่ของชาวล้านนา และการละเล่นพื้นเมืองของชาวบ้าน เป็นต้น งานนี้จะจัดในต้นเดือนกุมภาพันธ์ ของทุกปี

แหล่งท่องเที่ยวทางด้านกิจกรรม

ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย เป็นสถานที่ฝึกช้างแห่งแรกและแห่งเดียวในโลก ซึ่งได้รับการยกย่องเป็นหนึ่งในคำขวัญของจังหวัดลำปาง ฝึกช้างใช้ ลือโลก ตั้งอยู่บ้านทุ่งเกวียน ตำบลทุ่งเกวียน อำเภอห้างฉัตร

ตุงกระดาษที่วัดพระธาตุลำปางหลวง

ในวันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ต้นเดือนกุมภาพันธ์
ของทุกปี ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยร่วมกับจังหวัดลำปาง
จะจัดงานขันโตกช้าง ซึ่งได้รับความร่วมมือจาก
ชาวลำปางทุกฝ่ายทั้งภาคเอกชนและภาครัฐบาล
ร่วมกันนำการละเล่นพื้นเมืองมาแสดงในงานนี้

ศูนย์ส่งเสริมชุมชนหัตถกรรม เป็น
ศูนย์ฝึกเยาวชนในด้านแกะสลักไม้ตั้งอยู่ที่
ตำบลบ้านขอ อำเภอองาว ผู้ก่อตั้งคือสล่าคำอ้าย
เดชดวงตา (สล่า แปลว่า ช่าง) อดีตผู้เชี่ยวชาญ
ด้านการฝึกอบรมชาวบ้านสาขาการแกะสลักไม้ใน
สังกัดของกองส่งเสริมหัตถกรรมไทย กรมส่งเสริม
อุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม ศูนย์แห่ง
นี้เป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวควรได้แวะเยี่ยมชม
กิจกรรมของเยาวชนในการแกะสลักไม้ โดยเฉพาะ
การแกะสลักช้าง สัตว์บกที่ยิ่งใหญ่ซึ่งผูกพันกับ วิถี
ชีวิตของชาวลำปางมาตั้งแต่อดีต นอกจากนี้
ยังได้ชมภาพแกะสลักในบ้านช่าง ซึ่งถ่ายทอด
จินตนาการตามอารมณ์และความรู้สึกของผู้
แกะสลักในรูปแบบที่หลากหลายและวิจิตรงดงาม

ศูนย์ส่งเสริมชุมชนหัตถกรรม อำเภอองาว และผลงานที่จัดแสดงไว้ในบ้านช่าง

ศูนย์ศิลปาชีพพิเศษบ้านแม่ต้า ตำบล เสริมชัย อำเภอเสริมงาม ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงโปรดฯ ให้ตั้งขึ้นเพื่อ ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้แก่ราษฎรและป้องกันการ บุกกรุกทำลายป่า ศูนย์ศิลปาชีพแห่งนี้จะมี กิจกรรมการผลิตเครื่องปั้นดินเผา การทอผ้าไหม และทอผ้าฝ้าย และการแกะสลักไม้

นอกจากนี้ยังมีแหล่งอุตสาหกรรมพื้นบ้าน เช่น หมู่บ้านแกะสลักไม้ ที่บ้านหลุก ตำบลนาคร้ว อำเภอแม่ทะ

การทอผ้าฝ้ายมีหลายหมู่บ้านในจังหวัด ลำปางที่ยังคงมีการทอผ้าด้วยกี่พื้นเมือง โดยใช้ ฝ้ายที่ปลูกขึ้นเอง และทอไว้ใช้เองในครอบครัว เช่น ที่บ้านหลวง อำเภอแม่ทะ นิยมทอเป็นผ้าลาย เชิง บ้านทุ่งกว้าว อำเภอเมืองปาน นิยมทอเป็น ผ้าลายยก ที่บ้านเกาะ อำเภอแจ้ห่ม มีผ้าทอ ประยุกต์ทันสมัยขึ้นมีลายต่างๆ เช่น ลายน้ำไหล ลายชาวเขา และที่บ้านฝ้าย ตำบลพิชัย อำเภอ

การแต่งลวดลายเซรามิกที่ศูนย์ศิลปาชีพบ้านแม่ต้า อำเภอเสริมงาม

การจักสานอุตสาหกรรมพื้นบ้านของชาวลำปาง

การแกะสลักไม้ที่บ้านหลุก อำเภอแม่ทะ

ผลงานการแกะสลักไม้ที่บ้านหลุก อำเภอแม่ทะ

เมืองลำปาง ก็มีโรงงานทอผ้า และจำหน่าย ผลิตภัณฑ์จากฝ้ายทอมือ

การทำกระดาษสาที่บ้านท่าล้อ ตำบลน้ำโห่ง อำเภอเมืองลำปาง ซึ่งชาวบ้านได้ทำมาจากต้นปอสา ไม้เนื้ออ่อนชนิดหนึ่งที่ปลูกกันมากในบริเวณภาคเหนือ ของไทย ปอสา มีเนื้อเยื่อเหนียว และมีคุณสมบัติ นำมาทำเป็นกระดาษที่มีลวดลายสวยงาม กระดาษสา นำมาประดิษฐ์สิ่งของได้หลายอย่าง เช่น ร่ม โคมไฟ ไล่เทียน ดอกไม้แห้ง และของที่ระลึกต่างๆ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมี การทำครกที่บ้านไร่ อำเภอ

การทอผ้าที่บ้านเกาะ อำเภอแจ้ห่ม

ตัวอย่างลายผ้าทอที่สวยงาม

กระดาษสาหลากสีที่พร้อมนำไปใช้งาน

แม่เมาะ การตีมีดที่บ้านขามแดง อำเภอห้างฉัตร
การทำเครื่องจักรสานที่บ้านไผ่ ตำบลเมืองมาย
อำเภอแจ้ห่ม การทำเครื่องปั้นดินเผาที่บ้านม่อน-
เขาแก้ว เป็นต้น

ทั้งหมดทั้งหลายเหล่านี้ คือ สารความรู้
รู้ทั่วไปสำหรับคณะของเราที่ได้จัดเตรียมไว้
สำหรับการมาเยือนจังหวัดลำปาง ซึ่งปัจจุบันเป็น
จังหวัดที่มีความเจริญรุ่งเรืองมากจังหวัดหนึ่ง เป็น
ศูนย์กลางการคมนาคมที่สำคัญของภูมิภาคทางภาค
เหนือ เราสามารถเดินทางติดต่อกับจังหวัดต่างๆ ได้ทั้ง

ทางบก และทางอากาศ แม้เส้นทางคมนาคม
ภายในจังหวัดก็สะดวกและรวดเร็ว เนื่องจากมี
ทางหลวงแผ่นดินและทางหลวงจังหวัดเชื่อมโยง
ระหว่างอำเภอต่างๆ ในจังหวัดอย่างทั่วถึงและ
สามารถใช้ได้ตลอดทุกฤดูกาล การเดินทางท่องเที่ยว
ของเรา จึงไม่มีอุปสรรคแต่อย่างใด แม้ด้านการ
สื่อสารและโทรคมนาคม ตลอดจนการสาธารณสุข
และสาธารณสุขโรค ทั้งการไฟฟ้า และการประปา
จังหวัดลำปางก็มีความเจริญทั่วถึงไปทุกท้องที่
เป็นปัจจัยที่เอื้ออำนวย นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย
และชาวต่างประเทศที่จะเยี่ยมชมความงดงามตาม
ธรรมชาติที่ยังคงสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์ แหล่ง
ต้นน้ำลำธาร หรือชื่นชมศิลปะและวัฒนธรรมที่ชาว
ลำปางอนุรักษ์ถึงปัจจุบัน อีกทั้งชาวลำปางยังรัก
ความสงบ เอื้ออาทรและโอบอ้อมอารี ลำปาง
ในปัจจุบันจึงเป็นจังหวัดที่มีความพร้อมทั้งสภาพ
ภูมิศาสตร์ ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ และ
ทรัพยากรธรรมชาติที่คณะของเราได้เลือกสรรที่จะ
สัมผัสให้ทั่วถึง

ท่านพร้อมหรือยังที่จะร่วมเยือนจังหวัด
ลำปางกับคณะของเรา

วัดพม่าในเมืองลำปาง

กล่าวถึงลำปาง หลายคนนึกถึงดอยขุนตาล อันเป็นสถานที่ตั้งของอุโมงค์รถไฟที่ยาวที่สุดในประเทศไทย หลายคนนึกไปถึงพระธาตุลำปางหลวง โบราณสถานเก่าแก่อันงดงามตั้งแต่สมัยพระนางจามเทวี อันเป็นที่ประดิษฐานพระเจ้าล้านทองในโขงคำที่แปลงประกายประดุจมรกต นึกถึงแม่เกาะที่อุดมไปด้วยถ่านหินลิกไนต์ จำนวนมากมายมหาศาล อันเป็นแหล่งให้พลังงานแสงสว่างแก่ประเทศไทย และคงมีหลายคนนึกไปถึงดีบุก พลวง แมงกานีส และดินขาวที่ใช้สำหรับงานเครื่องปั้นดินเผาที่ลือชื่อของชาวจังหวัดลำปาง

แต่คงมีไม่มากนักที่นึกไปถึงวัดวาอารามที่สร้างขึ้นโดยอิทธิพลทางศิลปกรรมแบบพม่า ซึ่งมีอยู่มากมายหลายวัด และแต่ละวัดก็ล้วนมีความวิจิตรงดงาม ตระการตาหาที่ใดเปรียบเสมือนมิได้จนถึงขนาดมีคำกล่าวว่า หากจะชมวัดพม่าให้มาที่จังหวัดลำปาง

แล้วอย่างไรจึงเรียกว่าวัดพม่า

วัดพม่าหมายถึงวัดที่สร้างโดยชาวพม่า หรือมีรูปแบบทางศิลปกรรม ทั้งในด้านสถาปัตยกรรม การประดิษฐ์ตกแต่งรวมถึงพุทธลักษณะของพระพุทธรูปซึ่งเป็นพระประธานของวัดเป็นแบบพม่า และในอดีตแม้แต่สมภารเจ้าวัดตลอดจนพระภิกษุสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ในวัดก็เป็นชาวพม่าที่เดินทางเข้ามาพำนักอยู่ในประเทศไทย

ลวดลายปูนปั้นประดับสามมณฑลวัดพระแก้วดอนเต้า

ลวดลายปูนปั้นประดับเสายภายในวิหารวัดศรีทองเมือง

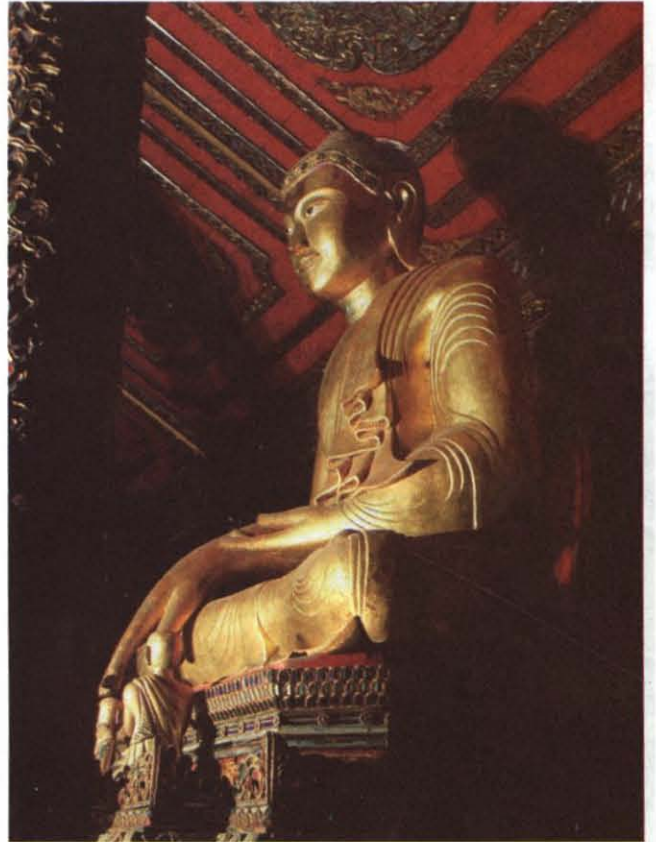

วิหารวัดไชยมงคล เป็นวัดหนึ่งที่มีศิลปะพม่า

สำหรับเรื่องราวความเป็นมาของการสร้างวัดพม่าในจังหวัดลำปางนั้นเริ่มต้นเมื่อร้อยกว่าปีก่อน สมัยที่ประเทศไทยเริ่มรู้จักการทำป่าไม้ โดยเฉพาะไม้สักที่มีอยู่อย่างดกดีทางภาคเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดลำปาง

แม้จะเริ่มรู้จักการทำป่าไม้แล้ว แต่คนไทยในสมัยนั้นก็ยังไม่มีความชำนาญในการทำไม้อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ ดังนั้นรัฐบาลจึงจำเป็นต้องว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญทางด้านการทำป่าไม้จากต่างประเทศเข้ามาเป็นผู้ดูแลและดำเนินกิจการ ชาวต่างประเทศที่มีความเชี่ยวชาญในการทำป่าไม้ที่สุดในเวลานั้นได้แก่ชาวอังกฤษ เพราะเดินทางเข้ามาทำป่าไม้ในประเทศพม่าเป็นเวลานานแล้ว

ชาวอังกฤษที่รัฐบาลไทยว่าจ้างมาเป็น

พระพุทธรูปศิลปะพม่า พระประธานภายในวิหาร
วัดศรีรองเมือง

การสลักไม้ประดับกระจกหลากสีที่ฐานชุกชีพระประธาน
วัดศรีรองเมือง

ลวดลายการแกะสลักไม้ที่วัดพระธาตุลำปางหลวง

ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการทำป่าไม้ชื่อนาย เอช.สเลด ซึ่งเคยทำไม้อยู่ในพม่ามาก่อน เมื่อได้รับการว่าจ้าง ให้มาดำเนินการทำป่าไม้ในเมืองไทย นายเอช.สเลด ก็ไม่ได้เดินทางเข้ามาเพียงลำพัง แต่ได้นำลูกน้อง ชาวพม่าที่มีความชำนาญในการทำไม้และค้าไม้เข้ามาช่วยทำงานป่าไม้ในประเทศไทยพร้อมกับตนด้วย

สมัยนั้นการเดินทางจากเมืองมัณฑะเลย์ ประเทศพม่ามายังเมืองลำปางเป็นไปด้วยความลำบาก นายเอช.สเลด และคณะของเขาต้องนั่งรถไฟจากเมืองมัณฑะเลย์ไปยังเมืองย่างกุ้ง จากย่างกุ้งนั่งรถยนต์ต่อมาที่เมืองมะละแหม่ง ว่าจ้างเรือข้ามแม่น้ำเมยมาขึ้นที่จังหวัดตาก จากนั้นจึงเดินทางตัดป่าฝ่าดงมายังเมืองลำปาง

มณฑปวัดศรีชุม

หลังจากคณะของนายเอช. สเลต เข้ามาทำป่าไม้ที่เมืองลำปางได้ระยะหนึ่ง ชาวความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้สักไทยก็แพร่สะพัดไปทั่ว ทำให้มีชาวพม่าเดินทางมาทำไม้ในเมืองไทยเพิ่มขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก การทำป่าไม้ในสมัยนั้นนอกจากสร้างเงินทองให้แผ่นดินมากมายมหาศาลแล้วยังสร้างความร่ำรวยให้ชาวอังกฤษและพม่าที่เข้ามาทำป่าไม้ด้วย ลำพังเงินค่าจ้างที่ได้รับจากชาวอังกฤษก็มากมายมหาศาล ช้ำยังไม่ต้องเสียภาษีให้รัฐบาลไทยอีกด้วย ดังนั้นจึงมีเศรษฐีชาวพม่าเกิดขึ้นหลายคน

เศรษฐีพม่าเหล่านั้นส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ จึงมีศรัทธาแรงกล้าในเรื่องการสร้างบุญกุศล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างวัดวาอารามซึ่งชาวพุทธทั่วไปถือว่าได้บุญกุศลมาก บวกเข้ากับความเชื่อในเรื่องผีसानางไม้ที่สถิตย์อยู่ตามต้นไม้ใหญ่ในป่า ซึ่งพวกตนต้องเข้าไปตัดโค่นทำลายลงทุกวัน จึงทำให้บรรดาชาวพม่าเหล่านั้นมีความประสงค์

วิหารวัดป่าฝาง

เจดีย์วัดศรีชุม

ลวดลายปูนปั้นประดับเสาภายในวิหารวัดศรีรองเมือง

จะสร้างอารามขึ้นเพื่อเป็นการไถ่บาป สำหรับผู้ที่ร่ำรวยมากๆ ก็สร้างใหม่ทั้งวัด แต่คนที่ไม่ร่ำรวยมากนักก็ซ่อมแซมปฏิสังขรณ์วัดเดิมที่มีอยู่แล้วให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

จึงมีประเพณีการสร้างและปฏิสังขรณ์วัดวาอารามของชาวพม่าที่เข้ามาทำป่าไม้ในเมืองไทยทุกปีทั้งนี้ก็เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้ผีสงเทวดาและนางไม้ที่พวกตนได้โค่นทำลายลงนั่นเอง สำหรับวัดที่สร้างและปฏิสังขรณ์ขึ้นก็แน่นอนว่าจะต้องมีแบบอย่างศิลปกรรมพม่าและโดยช่างชาวพม่าที่ว่าจ้างมาโดยตรง

วัดพม่าในเมืองลำปางมีมากมายหลายวัด มีทั้งวัดที่มีความวิจิตรงดงามเลิศหรู แสดงถึงความร่ำรวยและมั่งคั่งของผู้สร้าง และวัดในระดับสามัญของชาวบ้านทั่วไป วัดพม่าที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปในแง่เป็นแหล่งรวมศิลปกรรมชั้นสูงของจังหวัดลำปางได้แก่ วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม วัดศรีรองเมือง วัดศรีชุม วัดป่าฝาง

วิหารวัดศรีรองเมืองความสวยงามตามแบบอย่างศิลปกรรมพม่า

หรือวัดศาสนโชติการาม ส่วนวัดที่มีรูปแบบทางศิลปกรรมรองลงมา ได้แก่ วัดจองคำ หรือวัดไชยมงคล วัดท่ามะโอ วัดม่อนจำศีล วัดป่ารวก วัดเจติยชาวล้าง

สถาปัตยกรรมอาคารพม่าเด่นตรงที่มีหลังคาซ้อนกันหลายชั้น มีตั้งแต่ ๓ ชั้น ๕ ชั้น หรือ ๗ ชั้น เช่น วิหารวัดศรีรองเมืองจะทำหลังคา ซ้อนกัน ๓ ชั้น ส่วนมณฑปหน้าพระบรมธาตุวัดพระแก้วดอนเต้า จะทำหลังคาซ้อนกันถึง ๗ ชั้น หลังคาแต่ละชั้นจะประดับตกแต่งด้วยไม้หรือโลหะฉลุอย่างละเอียดงดงามทั้งสี่ด้านเรียงซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไปสำหรับพระมณฑปวัดพระแก้วดอนเต้า นั้นเหนือหลังคาชั้นที่ ๗ ยังมีฉัตรติดตั้งอยู่อีกด้วย สำหรับสถาปัตยกรรมพม่าแบบนี้เขาเรียกว่า *ทรงพระยาธาตุ*

คติในการสร้างอาคารที่มีหลังคาซ้อนกันหลายชั้นคติของพม่านั้น ใ้ว่าจะสร้างได้เสมอไป เพราะชาวพม่าถือว่าลักษณะอาคารแบบนี้เป็นของสูง มักจะสร้างเฉพาะพระราชวัง โบสถ์ วิหาร สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เท่านั้น หากเสนาบดีผู้ใดจะสร้างที่พำนักของตนในลักษณะนี้ก็ต้องได้รับพระบรมราชานุญาตจากพระมหากษัตริย์เสียก่อนจึงจะสร้างได้

สำหรับศาสนสถานต่างๆ นั้นก็มีคติว่า ภายใต้อาคารยอดสูงสุดจะเป็นตำแหน่งประดิษฐานพระประธาน จะนำไปประดิษฐานที่เรือนอื่นไม่ได้ ดังนั้น เมื่อใดที่เดินทางเข้าไปวัดแบบพม่า จึงสังเกตได้โดยไมยากนักกว่าที่ใดเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปที่เป็นพระประธานของวัด

ช่างพม่ามีฝีมือในเรื่องการจำหลักไม้ตามอาคาร เช่น วิหารหรือมณฑปของวัดพม่าจึงหลากหลายด้วยลวดลายแกะสลัก ทั้งที่เป็นลวดลายฉลุตรงชายคา และลวดลายแกะสลักที่ประดับประดาอยู่ตามส่วนต่างๆ ที่สามารถดึงดูดความสนใจของผู้พบเห็นให้จับจ้องดูด้วยความตื่นตา ในลวดลายเหล่านั้นมักพบเห็นตุ๊กตาไม้แกะสลักปะปนประดับอยู่ตาม

หน้าจั่วมณฑปวัดพระแก้วดอนเต้า ที่มีลวดลายฉลุไม้งดงาม

มณฑปวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดารามศิลปกรรมพม่าที่งดงาม

ตุ๊กตาไม้แกะสลักที่หน้าจั่วมณฑปวัดพระแก้วดอนเต้า-สุชาดาราม

ลวดลายปูนปั้นประดับบนเพดานมณฑปวัดพระแก้วดอนเต้า

การแกะสลักไม้ประดับกระจกหลากสีที่บานประตูวิหาร
ลายคำวัดพระแก้วดอนเต้า

พระพุทธรูปบัวเข็มพระประธานภายในวิหารวัดศรีทองเมือง

การแกะสลักไม้ประดับกระจกสีที่ฐานเสาวิหารวัดศรีทองเมือง

มุมต่าง ๆ บ้างก็เป็นตุ๊กตาแต่งกายแบบพม่า ตุ๊กตาตีฉาบ ตุ๊กตาทำท่าหาคะเมนดีลังกาหรือ ทำท่าแปลกๆ ตามแต่อารมณ์ขันของผู้เป็นช่างจะ นึกคิดประดิษฐ์ขึ้น

ภายในอาคารไม่ว่าจะเป็นโบสถ์ วิหาร หรือมณฑปของวัดพม่า มักประดับประดาเสา และเพดานตลอดจนผนังบางส่วนด้วยกระจกสี แพรพราววาววับ เป็นรูปต่างๆ เช่นดอกไม้ เครื่องเคลือบลายก้านขด บางทีก็ทำเป็นลายใบไม้ใน สไตลียุโรป ลวดลายแกะสลักประดับกระจกสีที่ วัดศรีชุม มีผู้มองเห็นภาพทิวทัศน์เทพเจ้าแห่ง ความรักของฝรั่งกำลังโง่ครออยู่ด้วย ซึ่งนั่นก็คือ อิทธิพลและการเคลื่อนไหวทางศิลปกรรมที่ช่าง พม่าซึ่งเคยตกอยู่ใต้อาณานิคมของอังกฤษเป็น เวลานานรับไว้แล้วนำมาถ่ายทอดโดยผสมผสาน กับฝีมือและคติความเชื่อประจำชาติของตน

การชมวัดพม่าในจังหวัดลำปางให้ได้ ความรู้และความประทับใจ ควรชมไล่กันไปตั้งแต่ วัดที่มีความงดงามที่สุด ทั้งในด้านรูปแบบทาง สถาปัตยกรรมและการตกแต่งประดับประดา ไปจนถึงวัดธรรมดาที่แสดงความเป็นวัดพม่าเพียง โครงสร้างของเจดีย์และวิธีการวางผังอาคาร สำหรับ วัดพม่าในเมืองลำปางนั้น ส่วนใหญ่แล้วปัจจุบัน เกาะกลุ่มกันอยู่ในเขตอำเภอเมือง ที่อยู่นอก อำเภอเมือง ออกไปมีเพียงไม่มากแห่งนัก และก็มี

วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม

ลักษณะเป็นวัดพม่าที่มีได้ตกแต่งประดับประดา
อย่างวิจิตรงดงามเท่าใดด้วย

วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม ตั้งอยู่
ทางฝั่งขวาของบ้านเวียงเหนือ วัดนี้เป็นวัดที่มี
ประวัติการสร้างยาวนานและซับซ้อนมากมายจึงมี
รูปแบบทางสถาปัตยกรรมหลายอย่างปะปนกันอยู่
ในส่วนที่เป็นศิลปกรรมพม่า นั้น เด่นชัดที่พระ-
มณฑปข้างองค์พระบรมธาตุเจดีย์ พระมณฑป
องค์นี้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ ที่ยอดประดับ
ด้วยฉัตรทอง ตามชายคาและหน้าจั่วประดับ
ตกแต่งด้วยเครื่องไม้ฉลุแกะสลักงดงามมากทั้งสี่
ด้าน ปัจจุบันเป็นที่ประดิษฐานพระบัวเข็มซึ่งเป็น
พระพุทธรูปในแบบพม่าเช่นกัน

พระมณฑปวัดพระแก้วดอนเต้าฯ แม้จะมี
รูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นแบบพม่า แต่ก็สร้าง
โดยคนไทย ที่จ้างช่างพม่าซึ่งมีอยู่มากในเมือง
ลำปางในเวลานั้นมาเป็นผู้ดำเนินการ

มณฑปแห่งนี้ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของพระบรมธาตุ
เป็นอาคารโปร่ง สร้างด้วยไม้ทั้งหลัง ฐานเป็นรูป
สี่เหลี่ยม ภายในมณฑปมีทางเข้า ๓ ทาง คือทาง
ทิศใต้ ซึ่งเป็นทางเข้าที่ตรงกับพระพักตร์ของ
พระประธานและทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตก

พระพุทธรูปบัวเข็มพระประธานภายในมณฑปวัดพระแก้วดอนเต้าฯ

การจำหลักไม้ประดับหัวเสาภายในมณฑปวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม

พระพุทธรูปบัวเข็มประดิษฐานบนฐานชุกชีแกะสลักประดับกระจกสีอย่างสวยงามที่วิหารวัดศรีรองเมือง

วิหารวัดศรีรองเมือง

ลวดลายเพดานวิหารวัดศรีรองเมือง

การแกะสลักไม้ประดับกระจกลีที่เสาวิหารวัดศรีรองเมือง

มุขทางเข้าทั้งสามประดับตกแต่งด้วยสาหร่าย รวงผึ้ง และลวดลายแกะสลักไม้ที่งดงามมาก

วัดศรีรองเมือง เป็นวัดพม่าอีกวัดหนึ่งในจังหวัดลำปางที่มีความงดงามมาก ตั้งอยู่ที่บ้านท่าคราวน้อย ตำบลสบตุ๋ย ในเขตอำเภอเมืองลำปาง ตามประวัติความเป็นมาของวัดศรีรองเมืองนั้น กล่าวกันว่าสร้างขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๔๗ โดยคหบดีชาวพม่าที่เข้ามาทำไม้ในเมืองลำปาง โดยใช้เวลาสร้างอยู่ประมาณ ๗ ปี ภายในวัดนี้มีทั้งวิหารใหญ่และวิหารน้อย สำหรับวิหารน้อยนั้นมีอยู่ถึง ๘ หลัง แต่ปัจจุบันวิหารน้อยเหล่านั้นปรักหักพังไปจนหมดสิ้น จึงเหลืออยู่เพียงวิหารใหญ่ซึ่งเป็นวิหารประธานของวัดเพียงหลังเดียว

สำหรับวิหารศรีรองเมืองนี้เป็นอาคาร ๒ ชั้น มีหลังคาซ้อนกันแบบพม่า ส่วนที่เป็นชั้นล่างก่ออิฐถือปูน ส่วนบนทำด้วยไม้ พระพุทธรูปประธานประดิษฐานอยู่ที่เรือนยอด ซึ่งตั้งอยู่ตรงจุดกึ่งกลางของอาคาร ภายในวิหารชั้นบนซึ่งเป็นเรือนไม้ชั้นนี้มีเสากลมใหญ่เรียงรายกันอยู่หลายต้น แต่ละต้นประดับประดาลวดลายจำหลักไม้และกระจกลีแวววับงดงาม สำหรับบนอาคารวิหารวัดศรีรองเมืองนี้ค่อนข้างจะมีแสงสว่างน้อย แต่ก็ไม่ถึงกับมืดด้วยมี

ความสวยงามบนเพดานวิหารวัดศรีรองเมือง

ลวดลายปูนปั้นประดับเสาวิหารวัดศรีรองเมือง

แสงสว่างของกระจกสีที่ประดับตกแต่งอยู่ทั้งบนเพดานและรอบเสาสะท้อนแสงออกมา

การประดับตกแต่งกระจกสีที่วัดศรีรองเมืองนั้นสวยงามจับใจมาก มีทั้งสีเขียว ขาว ชมพู น้ำเงิน และเหลือง สะท้อนแสงสีรุบไหวลือแสงแดดที่สาดเข้ามาจากภายนอกซึ่งบางครั้งก็จัดจ้า แต่บางครั้งก็อ่อนเบา ทำให้รู้สึกเหมือนกับว่าแสงจากกระจกสีเหล่านั้นกำลังเคลื่อนไหวรำรำหลอกหล้อกันไปมา

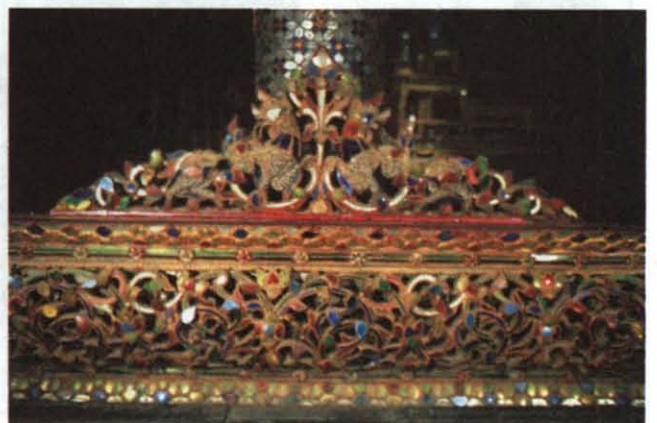
ความงามสง่าน่าทึ่งของวัดศรีรองเมืองมิใช่อยู่เพียงที่ชิ้นส่วนกระจกสีซึ่งประดับประดาแวววาวอยู่ตามเสาวิหารเท่านั้น บนเพดานของอาคารพม่าหลังนี้ก็มีสิ่งวิจิตรล้ำเลิศแพรวพราวอยู่เต็มไปหมด เพดานวัดศรีรองเมืองแบ่งเป็นช่องสี่เหลี่ยมล้อมรอบด้วยกรอบซึ่งประดิษฐ์เป็นลายดอกไม้ ศูนย์กลางของกรอบแต่ละกรอบประดับ

การประดับตกแต่งกระจกสีที่เสาวิหารวัดศรีรองเมือง

การแกะสลักไม้เอกลักษณ์อย่างหนึ่งของศิลปะพม่า

การแกะสลักไม้ประดับกระจกฐานเสาวิหารวัดศรีรองเมือง

ลวดลายแกะสลักไม้ประดับกระจกหลากสีเป็นศิลปะที่หาดู
ได้ยากแล้วในปัจจุบัน

ธรรมมาสน์รูปทรงที่นั่งดงามในวิหารวัดศรีรองเมือง

ข้าวของเครื่องใช้โบราณยังมีให้เห็นที่วัดศรีรองเมือง

ด้วยรูปจำหลักลงรักปิดทองงดงามตระการตาเป็น
ที่ยิ่ง

จุดเด่นของศิลปกรรมพม่าที่วัดศรีรอง
เมืองยังอยู่ที่ลวดลายฉลุโลหะและไม้ที่ประดับอยู่
ตรงเชิงชายของหลังคาแต่ละชั้น สำหรับลวดลายที่
ฉลุด้วยแผ่นโลหะบางๆ นั้นนอกจากจะให้ความงาม
ในเรื่องช่องไฟและการประดิษฐ์แล้ว ยังให้ความ
รู้สึกอ่อนไหวราวกับว่าลวดลายเหล่านั้นสามารถ
พลิ้วไหวไปตามลม

ลวดลายแกะสลักไม้รูปเทพดาให้เห็นอยู่ทั่วไปตามวัด
พม่าในจังหวัดลำปาง

ในส่วนของพระประธานของวัดศรีรองเมือง
ซึ่งประดิษฐานอยู่บนเรือนยอด ก็เป็นพระพุทธรูป
ที่มีแบบอย่างพุทธศิลป์พม่า ซึ่งมีความงดงามนำ
ศรัทธาเลื่อมใสมากเช่นกัน

ความสวยงามของวิหารวัดศรีชุม ก่อนถูกไฟไหม้ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕

วัดศรีชุม วัดศรีชุมตั้งอยู่ที่บ้านศรีชุม ตำบลสวนดอก อำเภอเมืองลำปาง เป็นวัดที่สร้างขึ้นโดยคหบดีพม่า ที่เข้ามารับจ้างทำป่าไม้และอาศัยอยู่ในเมืองลำปาง ตามประวัติของวัดศรีชุมนั้นกล่าวว่า ก่อนที่คหบดีพม่าจะสร้างวัดขึ้นนั้น ที่บริเวณนี้เคยเป็นวัดมาก่อน แต่เป็นวัดเล็กๆ มีเพียงศาลาป้อน้ำ และต้นโพธิ์เท่านั้น ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๕ คหบดีชาวพม่าจึงได้ทูลขออนุญาตเจ้านครลำปาง แล้วสร้างวัดศรีชุมขึ้น โดยตั้งชื่อเป็นภาษาพม่าว่า *หญ็องไว้งจ็อง*

วัดศรีชุมจัดเป็นวัดพม่าที่มีสภาพสมบูรณ์พร้อม กล่าวคือมีทั้งพระวิหาร พระอุโบสถ พระธาตุเจดีย์ กุฏิและซุ้มประตูเป็นแบบอย่างพม่าทั้งสิ้น

สำหรับพระวิหารซึ่งตั้งอยู่กึ่งกลางวัด เป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้แบบพม่า กล่าวคือมีหลังคาซ้อนกันหลายชั้น แต่ละชั้นลดหลั่นกันถึง ๗ ชั้นขึ้นไปหาเรือนยอด ชั้นบนสุดประดับด้วยฉัตร

ทองคำตัวพระวิหารมีมุขบันไดทางขึ้น ๒ ทาง ทั้งสองมุขมีลวดลายแกะสลักลงรักปิดทองเป็นภาพตุ๊กตาพม่าสลับนลายเครือเถา หน้าบันเป็นลายดอกไม้ประดับ กระฉกสี

ส่วนบนเพดานวิหารแต่ละช่องประดับด้วยตุ๊กตาแกะสลักเป็นรูปต่างๆ ไม่ซ้ำกัน มีทั้งสิงโต ปลา วัว ลิง นก ช้าง ม้า เด็ก และเทวดา

นอกจากรูปแบบการก่อสร้าง การจำหลักไม้ และการประดับกระฉกอันเป็นศิลปะที่ชี้ชัดว่า เป็นแบบพม่าแล้ว พระประธานที่ประดิษฐานไว้ตรงตำแหน่งที่ตรงกับส่วนที่เป็นหลังคาซ้อนกัน ๗ ชั้น บนวิหารนี้ ก็เป็นพระพุทธรูปแบบพม่าปางมารวิชัย ขัดสมาธิราบ พระนลาฏต่ำ พระพักตร์แบน พระขนงโก่ง พระนาสิกเป็นสัน พระโอษฐ์อมยิ้ม พระหนุมน พระกรรณยาวและโค้งเล็กน้อยจรดพระอังสา พระเกศามีเม็ดพระศกละเอียด ไรพระศกเป็นแถบกว้าง ห่มจีวรแบบห่มคลุม

พระประธานของวัดพม่าในลำปางส่วนใหญ่แกะสลักจากไม้สักทั้งต้นแล้วปิดทอง แต่เชื่อว่าพระพุทธรูปพม่าจะต้องแกะสลักจากไม้เท่านั้น บางองค์ก็สลักจากหินอ่อน ถ้าเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่มากก็ใช้วิธีสร้างแบบก่ออิฐถือปูน เช่นเดียวกับพระพุทธรูปของไทย

พระวิหารวัดศรีชุมหลังนี้ถูกไฟไหม้เมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๕ จึงมีการบูรณะซ่อมแซมขึ้นใหม่โดยถ่ายแบบจากของเดิมทุกประการ แต่ก็อาจจะดงามเทียบเท่ากับของเดิมไม่ได้

ส่วนพระอุโบสถซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของวัดนั้นมีกำแพงแก้วล้อมรอบอีกชั้นหนึ่งทางเข้าสู่พระอุโบสถทำเป็นซุ้มประตู ก่ออิฐถือปูน

หลังคาซ้อนกัน ๓ ชั้น ลักษณะของพระอุโบสถมีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมและมีจตุรมุข หลังคาซ้อนกัน ๗ ชั้น ส่วนยอดประดับฉัตรทองเชิงชายของหลังคาแต่ละชั้นตกแต่งด้วยลวดลายฉลุโลหะ ในส่วนของมุขทั้งสี่ก็ทำหลังคาซ้อนกัน ๕ ชั้นลดหลั่นกันขึ้นไป ภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปแบบพม่าหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก

สำหรับพระธาตุเจดีย์ก็เป็นเจดีย์ทรงกลม ก่ออิฐถือปูนแบบพม่า รอบคอร่องมีลวดลายปูนปั้นภายในประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่อัญเชิญมาจากพม่า เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๙ พระธาตุเจดีย์นี้ตั้งอยู่ข้างพระอุโบสถ

ลวดลายประตุมณฑปวัดศรีชุม

ปูนปั้นทางขึ้นมณฑปวัดศรีชุม

เจดีย์วัดป่าฝางอีกหนึ่งความงดงามของศิลปะพม่า

พระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ในซุ้มที่ฐานเจดีย์วัดป่าฝาง

วัดป่าฝาง ตั้งอยู่ที่ถนนสนามบิน อำเภอเมืองลำปาง มีชื่ออีกชื่อหนึ่งว่าวัดศาสนโชติการาม วัดนี้เป็นอีกวัดหนึ่งที่สร้างโดยชาวพม่าที่เข้ามาทำงานป่าไม้ในเมืองลำปาง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ สิ่งต่างๆ ภายในวัดจึงเป็นแบบอย่างพม่าแทบทั้งสิ้น นับตั้งแต่พระวิหาร พระอุโบสถ ศาลา พระธาตุปูชนียเจดีย์ และเสนาหอส

พระวิหารของวัดป่าฝางตั้งอยู่กึ่งกลางวัด เป็นอาคารไม้ยกพื้นสูง หลังคาซ้อนกัน ๒ ชั้น แต่ละชั้นประดับตกแต่งด้วยลวดลายแกะสลัก ด้านหน้าพระวิหารเป็นระเบียงโล่ง มีซุ้มบันไดประดับลวดลายเครือเถา ภายในพระวิหารประดิษฐานพระประธานแบบพม่า เสาพระวิหารวัดป่าฝางแห่งนี้ไม่มีการประดับลวดลายแกะสลักและกระจกลี แต่มีบัวหัวเสาเป็นกลีบซ้อนกัน ๓ ชั้น

พระอุโบสถวัดป่าฝางเป็นสถาปัตยกรรมที่สร้างด้วยปูนและไม้ หลังคาซ้อนกัน ๓ ชั้น หน้าบัน และเชิงชายประดับลวดลายแกะสลัก ส่วนพระธาตุปูชนียเจดีย์เป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูนศิลปะแบบพม่า มีซุ้มประตูยื่นออกไป ๘ ทิศภายในซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปแบบพม่า

วิหารวัดป่าฝาง อำเภอเมืองลำปาง เป็นอีกวัดหนึ่งที่สร้างโดยชาวพม่า

หนึ่งในเจดีย์สี่บองค์ของวัดเจติยชาวล้ง

พระพุทธรูปแสนแซ่ทองคำในวิหารวัดเจดีย์ขาวหลัง

วัดเจดีย์ขาวหลัง ตั้งอยู่นอกอำเภอเมือง ไม่ปรากฏแน่ชัดว่าสร้างขึ้นในสมัยใด ภายในวัดนี้มี พระเจดีย์แบบพม่าเรียงรายกันอย่างเป็นระเบียบ อยู่ถึง ๒๐ องค์ เคยขุดพบพระเครื่องสมัยทวารวดีที่ฐานพระเจดีย์

วัดเจดีย์ขาวหลังแห่งนี้เป็นที่ประดิษฐาน พระเจ้าแสนแซ่ทองคำ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปทองคำบริสุทธิ์ ซึ่งมีน้ำหนักถึง ๘๕.๕ บาท ลักษณะพิเศษของพระพุทธรูปองค์นี้คือสามารถถอดออกเป็นชิ้นส่วนต่างๆ แล้วประกอบกลับเข้าไปใหม่ได้

วัดในเมืองลำปางที่มีอิทธิพลศิลปกรรมพม่ายังมีอีกหลายวัด แต่กาลเวลาที่ผ่านมามีทำให้สิ่งต่างๆ ผุพังเปลี่ยนแปลงสภาพไปจนเกือบไม่หลงเหลือเค้ารอยของความเป็นศิลปกรรมพม่าอยู่ แม้แต่ วัดต่างๆ ที่กล่าวมา ก็ล้วนผ่านการซ่อมแซมบูรณะหลายครั้งหลายหน การซ่อมแซมแต่ละครั้งก็ทำให้ศิลปกรรมพม่าที่เคยมีอยู่ตั้งแต่แรกสร้างผิดเพี้ยนไปเชื่อว่านานวันไป หากสิ่งเหล่านี้ไม่ได้รับการดูแลรักษาอย่างดีและถูกต้อง ก็คงจะเสื่อมสูญไปจนหมดสิ้นในที่สุด ซึ่งก็นับว่าเป็นสิ่งน่าเสียดายเป็นอย่างยิ่งสำหรับชาวลำปางและชาวไทยทั้งมวล

มุมใกล้จะมองเห็นศิลปะพม่าได้อย่างชัดเจน

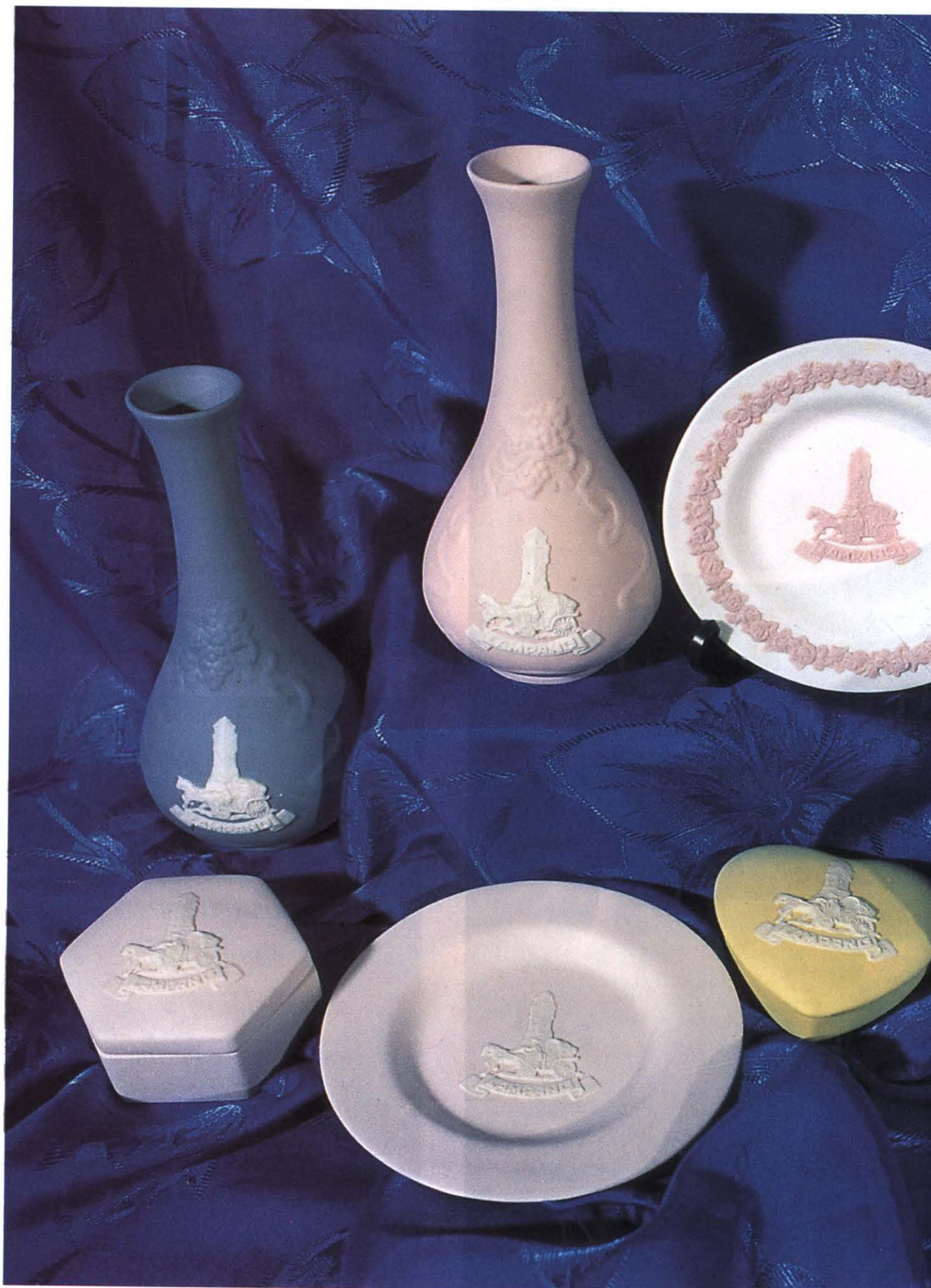

ดินดีคือดินขาว
เนื้อนวลลวดลายสถาปัตยกรรม
ฉากแหล่งแห่งดินดิบ
งามระยิบที่แจ่ม
ทั้งปั้นเอามาปั้น
มาสร้างสรรคให้เขยงม
ตลอดเทวกรใส่อารมณ์
ให้ชื่นชมในฝีมือ

แต่ตั้งแต่มีตลอดเซมส์
ตลอดลายดีให้เป็นสี
บรรจงวาดด้วยมือ
ทั้งประติตประดอปลาย

เคลือบแล้วนำไปเผา
เคลือบเป็นเงางามเพริศพราย
รูปพรรณนั้นหลากหลาย
หลากหลายตลอดลาย หลากสีสัน

คือภูมิปัญญาไทย
ครองภูมิได้ด้วยกัน
คุ้มครองงานเครื่องปั้น
ให้คงมั่นคู่เมืองไทย

เครื่องปั้นดินเผา เมืองลำปาง

เครื่องปั้นดินเผา เป็นวัฒนธรรมเชิงหัตถศิลป์ที่สืบทอดกันมาจากความคิดของบรรพชนที่สร้างขึ้น และได้พัฒนาฝีมือเรื่อยมาจนกลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้กันมาจนทุกวันนี้

ประวัติศาสตร์ของเครื่องปั้นดินเผาเรามีมาเนิ่นนาน จีนเป็นชนชาติแรกในทวีปเอเชียที่รู้จักการทำเครื่องปั้นดินเผาจากดินแดง ดินดำ และดินขาว ชาวจีนเริ่มทำเครื่องปั้นดินเผาและได้พัฒนาการทำเครื่องปั้นดินเผาให้ดียิ่งขึ้นเรื่อยมาจนถึงสมัยราชวงศ์ถัง ช้อง และหมิง เครื่องปั้นดินเผาจีนก็เจริญยิ่งขึ้นจนได้เครื่องปั้นดินเผาที่มีเนื้อละเอียด น้ำซึมผ่านไม่ได้ เรียกว่าปอร์ซเลน (PORCELAIN) นอกจากนั้นในสมัยราชวงศ์ฮั่นยังค้นพบวิธีการเคลือบสีเครื่องปั้นดินเผาถึง ๓ สี คือ สีน้ำตาล สีเหลือง และสีเขียว

เครื่องปั้นดินเผาได้ถูกค้นพบตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์กระจายอยู่ทั่วไปตามแหล่งชุมชนโบราณในประเทศไทย ที่มีชื่อเสียงโด่งดัง ได้แก่ เครื่องปั้นดินเผาที่บ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เครื่องถ้วยขามสังคโลกอันถือว่าเป็น

เป็นเครื่องปั้นดินเผาสมัยสุโขทัยที่มีเทคนิคในการผลิตระดับสูงพอควร ซึ่งแหล่งผลิตเครื่องสังคโลกที่สำคัญ ได้แก่ เตาเผาที่ศรีสัชนาลัย นอกจากนี้ ยังพบแหล่งเครื่องปั้นดินเผาในเขตภาคเหนือของประเทศไทยที่บริเวณห้วยแม่ต้า จังหวัดพะเยา เตาสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เตาเวียงกาหลง จังหวัดเชียงราย เตาวังเหนือ และทุ่งเตาไห จังหวัดลำปาง

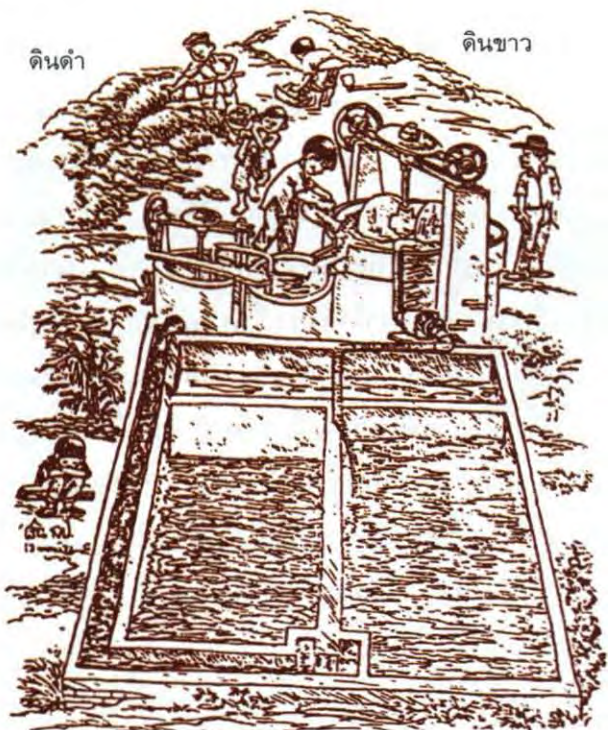
การผลิตเครื่องปั้นดินเผาของจังหวัดลำปาง เริ่มต้นผลิตในลักษณะอุตสาหกรรมอย่างจริงจังในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ โดยชาวจีน ๒ คน คือ นายชิวกิม แซ่กวง และนายซิมหยู แซ่ฉิน ได้ร่วมกันตั้งโรงงานทำถ้วยตราไก่แบบเมืองจีนขึ้น นับเป็นโรงงานทำถ้วยตราไก่แห่งแรกของลำปาง

ตามประวัติกล่าวว่า เมื่อครั้งที่บุคคลทั้งสองอยู่เมืองจีนเคยทำงานในโรงถ้วยชาม ซึ่งต้องทำงานทุกขั้นตอน ตั้งแต่การล้างดิน บั่นถ้วย เคลือบเขียนลาย และนำเข้าเตาเผา เมื่อเดินทางเข้ามาอยู่ในประเทศไทยก็ได้เข้าทำงานในโรงงานเครื่อง

ปั้นดินเผาที่จังหวัดเชียงใหม่ เดิมโรงงานแห่งนี้ทำเฉพาะโอ่ง กระจ่างปลูกต้นไม้ กระจ่างแช่ข้าวเหนียว ต่อมาเจ้าของโรงงานต้องการทำถ้วยชามแบบเมืองจีน เพราะขณะนั้นเมืองจีนปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์ ถ้วยจากเมืองจีนเข้ามาในเมืองไทยไม่มากนัก และมีราคาแพง นายชิวกิมและนายซิมหยูจึงมาสมัครเข้าทำงาน ทั้งสองคนพยายามเสาะหาดินขาวแบบเมืองจีนจากที่ต่างๆ มาทดลองทำถ้วยชาม จน

จานเคลือบสีเขียวจากเตาวังเหนือ

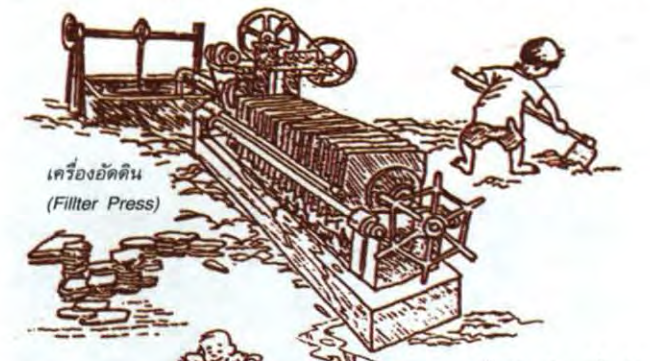
ดินดำ

ดินขาว

ดินถูกนำมาลดขนาดให้เล็กลงด้วยเครื่องลดขนาดแบบลูกบด ไหลลงสู่บ่อล้างดิน (บ่อกวาน) หินทรายจะตกตะกอนอยู่ที่บ่อ น้ำที่ลอยตัวจะไหลลงสู่บ่อพักทิ้งไว้ให้สลายตัวและตกตะกอน

การล้างดิน (พ.ศ. ๒๕๐๙-ปัจจุบัน)

๑. เนื้อดินจากบ่อพักถูกสูบมายังบ่อกวาน เครื่องกวานจะทำให้เนื้อดินลอยตัว (น้ำสลับ)

เครื่องอัดดิน (Filter Press)

๒. ตูดน้ำสลับเข้าเครื่องอัดดินเพื่อไล่น้ำ ดินจะถูกอัดเป็นแผ่น

๓. นำดินที่ถูกอัดเป็นแผ่นไปพักไว้ในบ่อหมัก ก่อนนำไปปั้นถ้วยชาม ต้องนวดดินด้วยเครื่องวัดดินเสียก่อน

เครื่องวัดดิน

การเตรียมเนื้อดินปั้นถ้วย

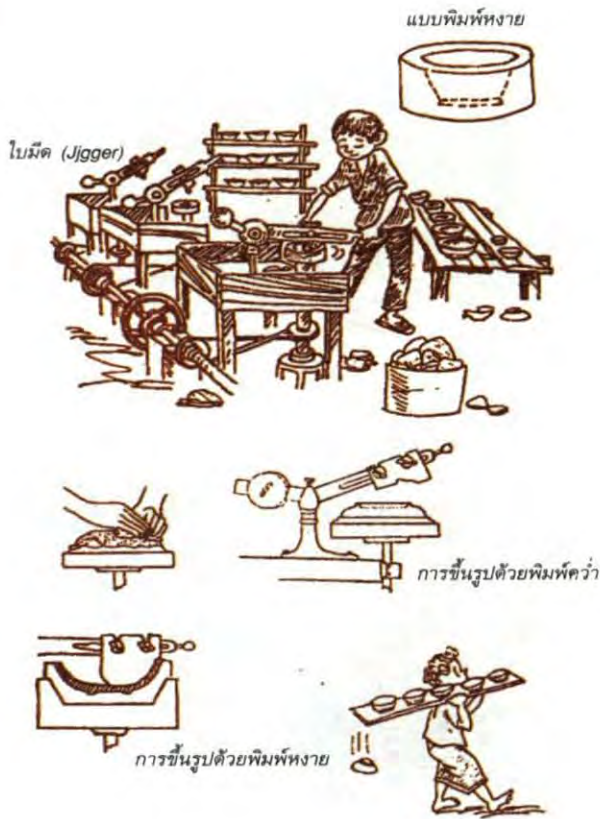
ครั้งหนึ่งได้สังเกตเห็นลับมีดจากเมืองลำปางที่ส่งไปขายที่เชียงใหม่ มีเนื้อดินสีขาวคล้ายดินขาวเมืองจีน จึงลองนำหินลับมีดที่มีเนื้อนุ่มมาทดลองเผาดู และเกิดความคิดที่จะไปค้นหาว่ามีอยู่มากน้อยเพียงใด จึงลาออกไปทำงานที่โรงงานเครื่องปั้นดินเผาทำอิฐทนไฟที่ลำปาง ทั้งสองพากันเดินทางด้วยความยากลำบากไปซูดดินขาวบนเขามาทดลองทำถ้วยชามอีกครั้ง แต่ยังไม่แน่ใจจึงเดินทางไปกรุงเทพฯ ให้

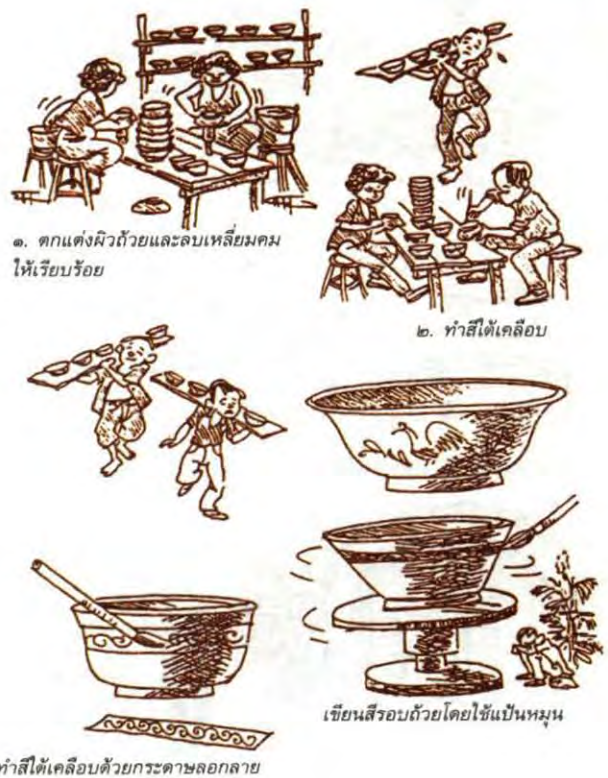
ถ้วยตราไก่

โรงงานเครื่องปั้นดินเผาย่านกล้วยน้ำไทพิบูลย์อีกครั้ง เมื่อรู้ว่าเป็นดินขาวที่ใช้ทำถ้วยชามแน่นอน ก็กลับมาทดลองทำอีกและได้ผลตามที่ต้องการ จึงคิดจะตั้งโรงงานถ้วยชามขึ้น แต่ยังไม่เงินทุน จึงพากันลาออกจากโรงงานที่ลำปางไปประกอบอาชีพที่จังหวัดเชียงใหม่เพื่อเก็บสะสมเงิน โดยนายชิวกิมเปิดร้านตัดเสื้อผ้า ส่วนนายชิมหุยปลูกผักขาย ใช้เวลาสะสมเงินอยู่ ๗ ปี และมีเพื่อนเห็นใจเข้าร่วมลงทุนด้วย จึงกลับมาตั้งโรงงานทำถ้วยตราไก่ที่ลำปาง ชื่อว่า โรงงานถ้วยชามสามัคคี

การผลิตในระยะแรกใช้มือทำทุกขั้นตอน เริ่มจากการล้างดิน นวดดิน ขึ้นรูปถ้วย ตกแต่ง ชุบเคลือบ เผา วาดรูปไก่บนเคลือบ นำเข้าเตาอบ บรรจุเซ่งขายให้กับเอเยนต์ การทำต้องมีความชำนาญที่จะทำให้เนื้อดิน น้ำเคลือบ และความร้อนเหมาะสมกันอย่างดี เป็นประสบการณ์ที่ต้องได้รับการถ่ายทอดด้วยระบบตัวต่อตัว

การปั้นถ้วยบนแป้นหมุนที่มีโม่มีด

การตกแต่งทำสีได้เคลือบ

แม้ว่าเขาทั้งสองจะตั้งโรงงานได้สำเร็จตามความตั้งใจแล้วก็ตาม แต่ทั้งสองคนมิได้หยุดการคิดค้นเพื่อพัฒนากระบวนการผลิตเพียงเท่านั้น เขาได้พัฒนาวิธีทำน้ำเคลือบจากการบดขี้เถ้าแกลบและน้ำเคลือบให้ละเอียดด้วยครกกระเดื่องที่ใช้แรงคนเป็นการใช้เครื่องบดหินและหม้อผสมน้ำเคลือบที่ทำงานด้วยไฟฟ้า ทดลองนำหินสีขาวที่ใช้สร้างทางรถไฟและหินปูหมอนทางรถไฟ ซึ่งมีลักษณะคล้ายหินที่ใช้ทำน้ำเคลือบในเมืองจีน มาทำน้ำเคลือบแทนขี้เถ้าแกลบ ได้สีสะอาดและสำรวจหาแหล่งหินจนพบที่จังหวัดตาก กล่าวได้ว่าก้าวสำคัญของการผลิตเครื่องปั้นดินเผาในครั้งนี้เกิดจากภูมิปัญญาที่เป็นผลจากการช่างสังเกต ช่างคิด ช่างทดลองและความเพียรพยายามโดยแท้

ต่อมาระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๐๖-๒๕๐๙ เป็นช่วงที่มีการพัฒนาเครื่องมือขึ้นมาใช้แทนแรงคน เครื่องมือเหล่านี้ใช้แรงหมุนจากมอเตอร์ไฟฟ้าเป็นหลักได้แก่ เครื่องกวาดดิน เครื่องบดดิน เครื่อง

ผสมน้ำเคลือบ เครื่องขึ้นรูปถ้วยด้วยใบมีด ซึ่งโรงกลึงในจังหวัดลำปางจัดทำเครื่องมือเหล่านั้น ผลจากการพัฒนาเครื่องมือขึ้นใช้ในการผลิต เป็นผลทำให้เกิดโรงงานถ้วยชามเพิ่มจำนวนมากขึ้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๙ เป็นต้นมา และลักษณะการผลิตในระยะหลังนี้ จะมีกลุ่มคนงานรับช่วงเหมาค่าจ้างการผลิตแต่ละขั้นตอน เจ้าของโรงงานมีหน้าที่บริการจัดการทั่วไป และมีบทบาทสำคัญเพียงการควบคุมเทคนิคการผสมน้ำเคลือบให้เหมาะสมกับลักษณะดินและความร้อนในเตาเผา ซึ่งสูตรน้ำเคลือบนี้แต่ละโรงงานถือเป็นความลับ

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ รัฐบาลได้ประกาศห้ามนำเข้าผลิตภัณฑ์ถ้วยจานชามเซรามิกจากต่างประเทศ จึงมีผู้สนใจตั้งโรงงานผลิตเครื่องเคลือบลายตามรูปแบบต่างๆ เป็นการผลิตโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่โดยใช้เตาเผาแก๊ส มีการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ทันสมัยใช้เทคนิคงานหล่อในแบบปูนปลาสเตอร์ที่ช่วยให้ได้ผลผลิตปริมาณมาก และมีขนาดสม่ำเสมอมากขึ้น

๑. ชุบเคลือบด้านนอกด้วยการจุ่ม ชุบเคลือบด้านในด้วยการตักกรด

๒. เช็ดก้นถ้วยเพื่อป้องกันไม่ให้น้ำเคลือบไหลอมละลายติดก้นถ้วย

๓. นำถ้วยที่ชุบเคลือบแล้วบรรจุลงในหีบดิน (จื่อ)

๔. นำหีบดินเข้าเตาเผา

การชุบเคลือบ

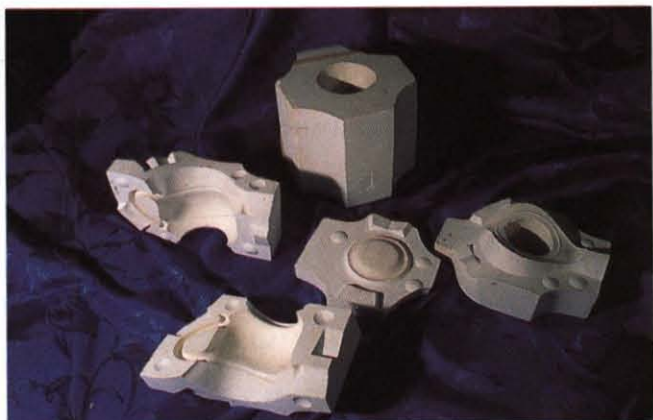
๕. เมาในเตาจีน ความร้อน ๑,๒๐๐° ซ.

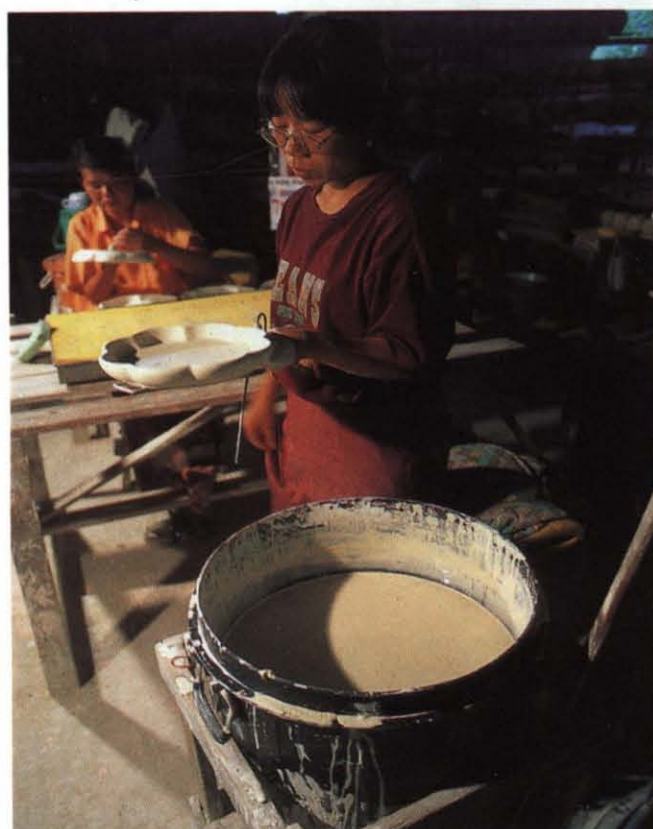
๖. ขนหีบดินซึ่งมีถ้วยบรรจุอยู่ภายในออกจากเตา ตัดแบ่งเกรด

บรรจุเซ้ง-ขาย

การเผาถ้วยตราไก่ด้วยเตาจีน

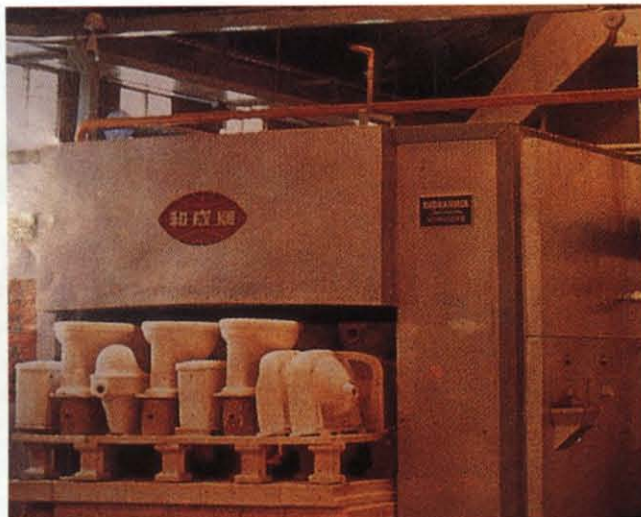
แบบพิมพ์ปูนปลาสเตอร์

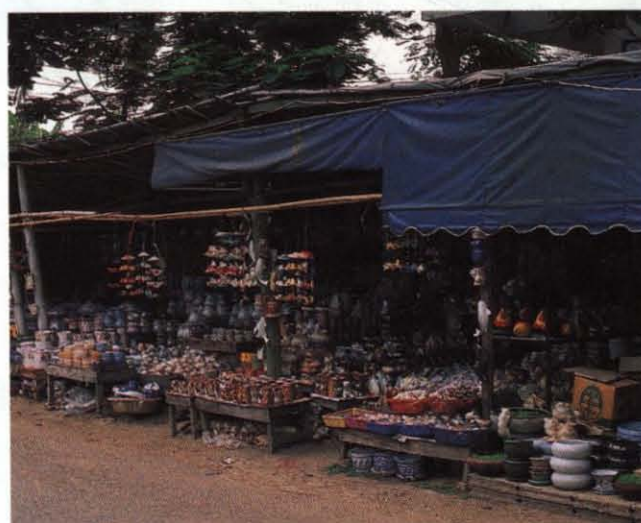
น้ำเคลือบผลิตภัณฑ์เซรามิก

การบรรจุหีบห่อผลิตภัณฑ์เซรามิก

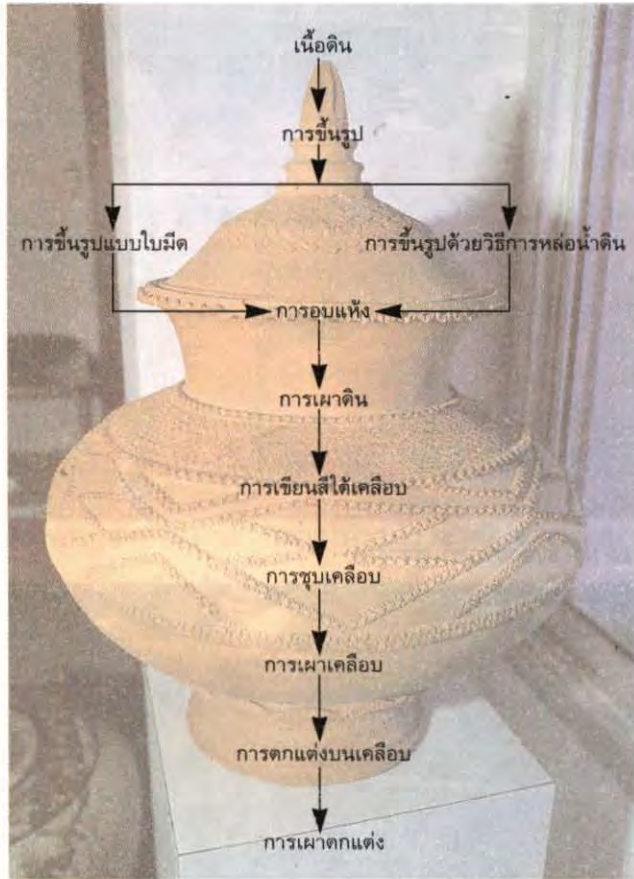
เตาเผาผลิตภัณฑ์เซรามิก

ร้านค้าขายผลิตภัณฑ์เซรามิก

มีการพัฒนาวัตถุดิบคือดินขาวและน้ำเคลือบให้มีมาตรฐาน ทำให้ได้สินค้าที่ดี คุณภาพสูง ส่งไปขายต่างประเทศได้

ปัจจุบันจังหวัดลำปางมีโรงงานผลิตเครื่องปั้นดินเผา ประมาณ ๑๕๐ โรงงาน เป็นโรงงานขนาดใหญ่และขนาดกลางที่ใช้เทคนิคทันสมัย มีการจ้างงานตั้งแต่ ๑๐๐-๖๐๐ คน ประมาณ ๓๐ โรงงาน และโรงงานขนาดย่อมและขนาดเล็ก ที่ใช้แรงงานตั้งแต่ ๑๐-๘๐ คน มีประมาณ ๑๒๐ โรงงาน โดยมีเงินทุนหมุนเวียนภายในท้องถิ่นในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาไม่ต่ำกว่า ๒,๐๐๐ ล้านบาทต่อปี และคนทั่วไปเรียกเครื่องปั้นดินเผาเหล่านี้ว่า ผลิตภัณฑ์เซรามิกลำปาง

กระบวนการทำเครื่องปั้นดินเผาลำปาง

เนื้อดินปั้น (Body) เนื้อดินปั้นผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาส่วนใหญ่ที่พบเห็นและใช้ในชีวิตประจำวันเป็นส่วนผสมเนื้อดิน ประกอบด้วยวัตถุดิบ ๓ ชนิดผสมกัน (TRIAXIAL BODY) คือ ดิน หินแก้ว และหินฟันม้า วัตถุดิบ ทั้ง ๓ ชนิดนี้ เป็นสินแร่ตามธรรมชาติ ซึ่งหาได้ง่ายและมีราคาถูก ความบริสุทธิ์ของแร่จะเปลี่ยนแปลงไปตามแหล่งที่พบ สำหรับดินขาวลำปางที่อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง จะมีส่วนผสมในอัตราส่วนที่เหมาะสมช่วยให้การปั้นรูปผลิตภัณฑ์ได้ง่าย และสิ่งสำคัญคือ สามารถที่จะเผาให้ได้โครงสร้างตามต้องการ นอกจากนี้ก็ยังมีเนื้อดินปั้นอื่นๆ ที่ทำให้ได้ผลิตภัณฑ์มีคุณสมบัติพิเศษออกไป

ดินขาวลำปาง

ดินขาวที่พบในจังหวัดลำปาง มีลักษณะเด่นที่แตกต่างไปจากดินขาวทั่วๆ ไปที่ใช้ในการทำเซรามิก

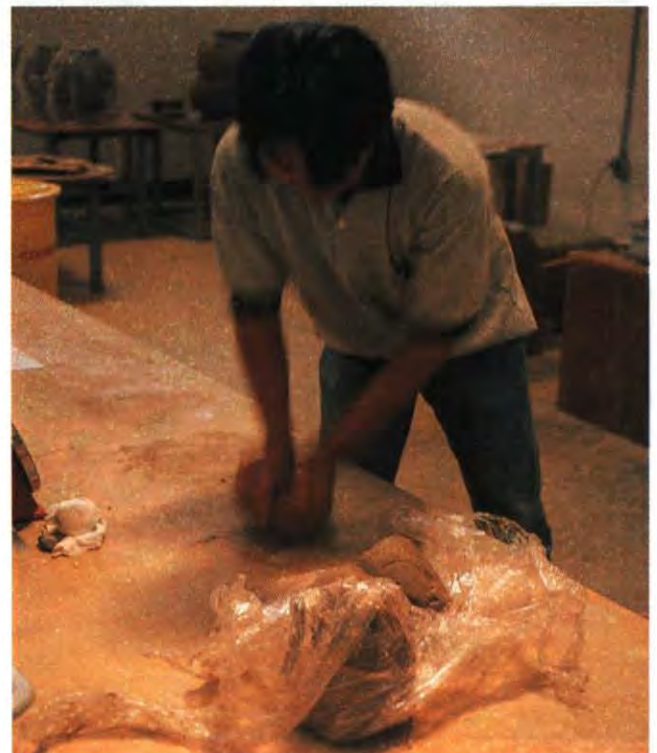
ก็คือ ดินขาวลำปางเกิดจากการผุพังของหินไรโอไลต์ โดยกระบวนการน้ำร้อน ไอน้ำร้อนที่อบและเผาหินไรโอไลต์จนเปลี่ยนแปลงสภาพกลายเป็นดินขาว

ดินขาวลำปาง จึงมีส่วนประกอบไปด้วยแร่หลายๆ ชนิดปะปนกัน ได้แก่ แร่ดินขาว (เคโอลิไนต์) หินฟันม้า ควอตซ์ และบางส่วนของดินขาวลำปางยังมีแร่ที่ละเอียด ให้ความเหนียวช่วยในการขึ้นรูปเซรามิกได้ดี และไม่พบในที่อื่นๆ ของประเทศไทย

ดินขาวลำปางจึงสามารถนำมาทำเซรามิกได้โดยไม่ต้องนำวัตถุดิบอื่นๆ มาผสม

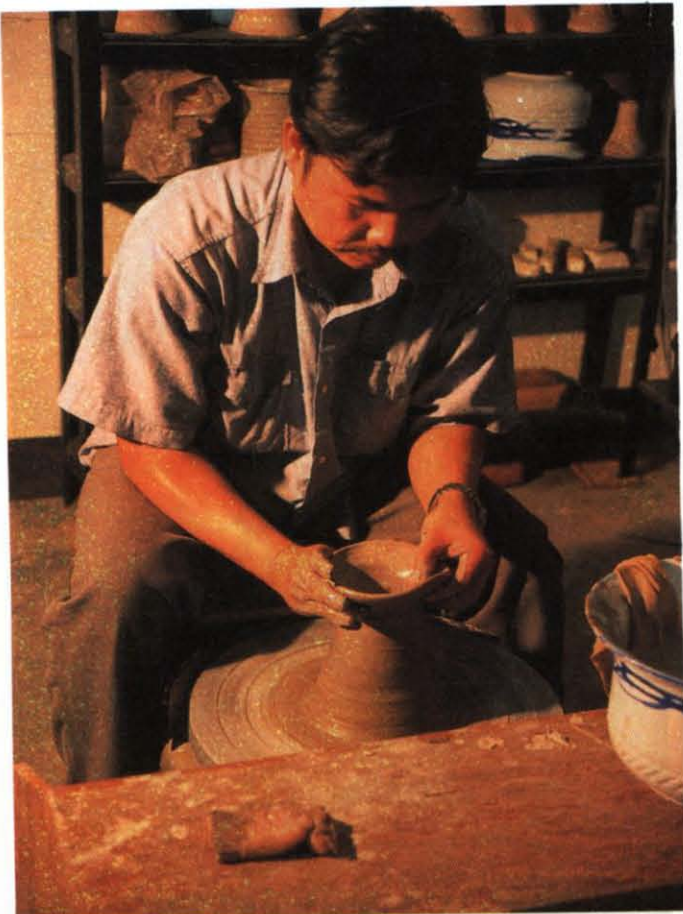
เนื้อดินปั้นสำเร็จรูป

การนวดดิน

เหมืองดินขาวอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง

การขึ้นรูปทรงผลิตภัณฑ์เซรามิก

การขึ้นรูปผลิตภัณฑ์

ในปัจจุบันผลิตภัณฑ์เซรามิกลำปาง นิยมการขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ ๒ แบบ คือ การขึ้นรูปแบบไบริมิต (JIGGER) คือการหมุนแป้นเนื้อดินโดยใช้ไบริมิตปาดให้ได้รูปทรง และการหล่อน้ำดิน (Slip Casting) ซึ่งมีวิธีการหล่อ ๒ แบบ คือ

๑. แบบหล่อเท (Drain Casting) ใช้ในการหล่อผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะกลวง โดยการเติมน้ำดินลงไปแบบพิมพ์ปูนปลาสเตอร์

๒. แบบหล่อตัน (Solid Casting) ใช้ในการหล่อผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะตัน โดยแบบพิมพ์จะประกบกันไว้ เทหรืออัดน้ำดินเข้าไปจนเต็ม โดยไม่มีการเทออก

การหล่อน้ำดินจะต้องรอจนน้ำดินแห้งจึงแกะออกจากแบบพิมพ์ แล้วจึงนำไปอบแห้ง

การขึ้นรูปแบบไบริมิต

แบบพิมพ์หล่อกลวง

การเทน้ำดินลงในแบบพิมพ์

แบบพิมพ์หล่อตัน

การอบแห้ง

การอบแห้งเป็นกระบวนการที่สำคัญในการผลิตเซรามิก เมื่อผ่านกระบวนการขึ้นรูปแล้ว มีความจำเป็นต้องขจัดความชื้นออกจากเนื้อของผลิตภัณฑ์ เพื่อเตรียมที่จะนำเข้าเผา การอบแห้งเริ่มต้นจากน้ำเริ่มระเหยออกจากชิ้นงาน พร้อมกับเกิดการหดตัวขึ้นของผลิตภัณฑ์เท่ากับปริมาตรของน้ำที่สูญเสียไป

การตากแห้งเพื่อไล่ความชื้นออกจากเนื้อผลิตภัณฑ์

การเคลือบ

เมื่อเราขึ้นรูปผลิตภัณฑ์แล้ว หากเราต้องการเคลือบก็สามารถทำได้ทันที แล้วนำไปเผาครั้งเดียวก็ได้ผลิตภัณฑ์แล้ว แบบนี้เป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายมาก แต่มีอีกวิธีหนึ่ง คือ นำผลิตภัณฑ์ไปเผาก่อน แล้วนำมาเคลือบ แล้วจึงนำไปเผาอีกทีหนึ่ง

การเคลือบ หมายถึง ชั้นบางๆของแก้วที่ได้จากการเอาวัตถุดิบหลายอย่างมาผสมกัน และนำมาชุบปิดผิวเนื้อดิน และเผาที่อุณหภูมิสูงจนกลายเป็นชั้นของแก้ว

การเคลือบผลิตภัณฑ์เซรามิกลำปาง นิยมการเคลือบแบบใส ซึ่งทำให้ผลิตภัณฑ์มีความมันแวววาว สามารถสะท้อนแสงและมองเห็นเนื้อดินที่เคลือบได้

การนำผลิตภัณฑ์เซรามิกไปชุบเคลือบ

การเคลือบ

การตกแต่งผลิตภัณฑ์ก่อนนำไปเขียนลาย

การตกแต่งผลิตภัณฑ์เซรามิกให้ประโยชน์ในแง่ความสวยงาม เพิ่มคุณค่าของงานเซรามิกให้เป็นที่ประทับใจและสะดุดตาสำหรับคนทั่วไป ในการตกแต่งผลิตภัณฑ์เซรามิกมีหลายวิธี ได้แก่ การผสมออกไซด์โลหะลงไปในเคลือบโดยตรง เมื่อนำผลิตภัณฑ์ไปเผาแล้วจะได้เคลือบที่มีสีในตัวเอง

การใช้สีเซรามิกสำเร็จรูป เป็นการนำออกไซด์หลายชนิดมาผสมกันแล้วนำไปเผา จะได้สีที่คงที่ และสะดวกต่อการใช้งาน ซึ่งวิธีการใส่สีเซรามิกสำเร็จรูปลงในผลิตภัณฑ์สามารถทำได้

การเขียนลวดลายบนเนื้อผลิตภัณฑ์

ผลิตภัณฑ์ที่เขียนลวดลายเสร็จแล้ว

ผลิตภัณฑ์ที่พ่นสีเป็นลวดลาย

ด้วยการเขียนด้วยมือโดยใช้แปรงหรือพู่กันเขียนลวดลายต่างๆ ลงไปบนผิวผลิตภัณฑ์โดยตรง การพ่นสีลงบนผิวผลิตภัณฑ์ การทำ Silk Screen การใช้วิธีกดประทับ (Stamping) และการใช้กระดาษลอกลาย

การเขียนสีลวดลายลงบนผลิตภัณฑ์สามารถเขียนก่อนนำไปชุบและเข้าเผาเคลือบ เรียกว่า สีได้เคลือบ แต่ถ้าเขียนลายบนเนื้อเคลือบหลังจากผลิตภัณฑ์ผ่านการเคลือบมาแล้ว เรียกว่า สีบนเคลือบ ซึ่งสีบนเคลือบจะให้สีสรรสวยงามสดใสและได้หลายสีกว่าสีได้เคลือบ

การเผา

การเผา เป็นการเพิ่มอุณหภูมิให้แก่ผลิตภัณฑ์เซรามิกในเตาภายใต้บรรยากาศที่เหมาะสม เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์เซรามิกที่มีคุณสมบัติที่ดีขึ้น สามารถนำมาใช้งานได้ ในการเผาผลิตภัณฑ์เซรามิก มี ๓ ขั้นตอน คือ

- ๑. การเผาดิบ (Biscuit Firing)
- ๒. การเผาเคลือบ (Glost Firing)
- ๓. การเผาตกแต่ง (Decoration Firing)

การเผาดิบ เมื่อได้ชิ้นงานที่ขึ้นรูปแล้วก็นำไปเผาเพื่อไล่ความชื้นและสารอินทรีย์ ก่อนนำไปตกแต่งและชุบเคลือบ

การเผาเคลือบ เมื่อได้ชิ้นงานแล้วก็เผาดิบก่อนแล้วจึงนำมาชุบเคลือบ หลังจากนั้นจึงนำไปเผา เพื่อให้เคลือบหลอมเป็นแก้ว ติดแน่นอยู่บนผิวชิ้นงาน การเผาเคลือบจะเผาที่อุณหภูมิเท่าใดขึ้นอยู่กับชนิดของผลิตภัณฑ์

การเผาตกแต่ง เมื่อได้ชิ้นงานที่เผาเคลือบแล้วนำมาตกแต่งด้วยการวาด ต้มด้วยสีหรือติดสติ๊กเกอร์ ลงไปบนภาชนะที่เคลือบแล้วจึงนำไปเผา เพื่อให้สีตกแต่งติดทนกับชิ้นงาน เรียกว่าตกแต่งบนเคลือบ

สำหรับเตาที่ใช้เผาเซรามิก มีหลายแบบตามชนิดของเชื้อเพลิงและวิธีการเผา มีทั้งแบบเตาไฟฟ้า เตาน้ำมัน และเตาแก๊ส

เตาเผาแบบใช้แก๊ส

ผลิตภัณฑ์เซรามิกหลังการเผา

ผลิตภัณฑ์เซรามิกก่อนเผา

ปัจจุบันโรงงานผลิตเซรามิกของจังหวัดลำปางส่วนใหญ่นิยมใช้เตาเผาแบบเตาแก๊ส ซึ่งเป็นวิธีที่สะดวก ควบคุมง่าย และมีราคาถูกกว่าการใช้พลังงานไฟฟ้าเป็นเชื้อเพลิง นอกจากนี้ยังสามารถควบคุมคุณภาพของเชื้อเพลิง และเผาได้วันได้ด้วย

ปัจจุบันผลิตภัณฑ์เซรามิกลำปาง จัดทำตามลักษณะของการใช้งาน ได้แก่ พวกของชำร่วยของที่ระลึก ของตั้งโชว์ ของใช้บนโต๊ะอาหาร เช่น

ผลิตภัณฑ์เซรามิกของจังหวัดลำปาง

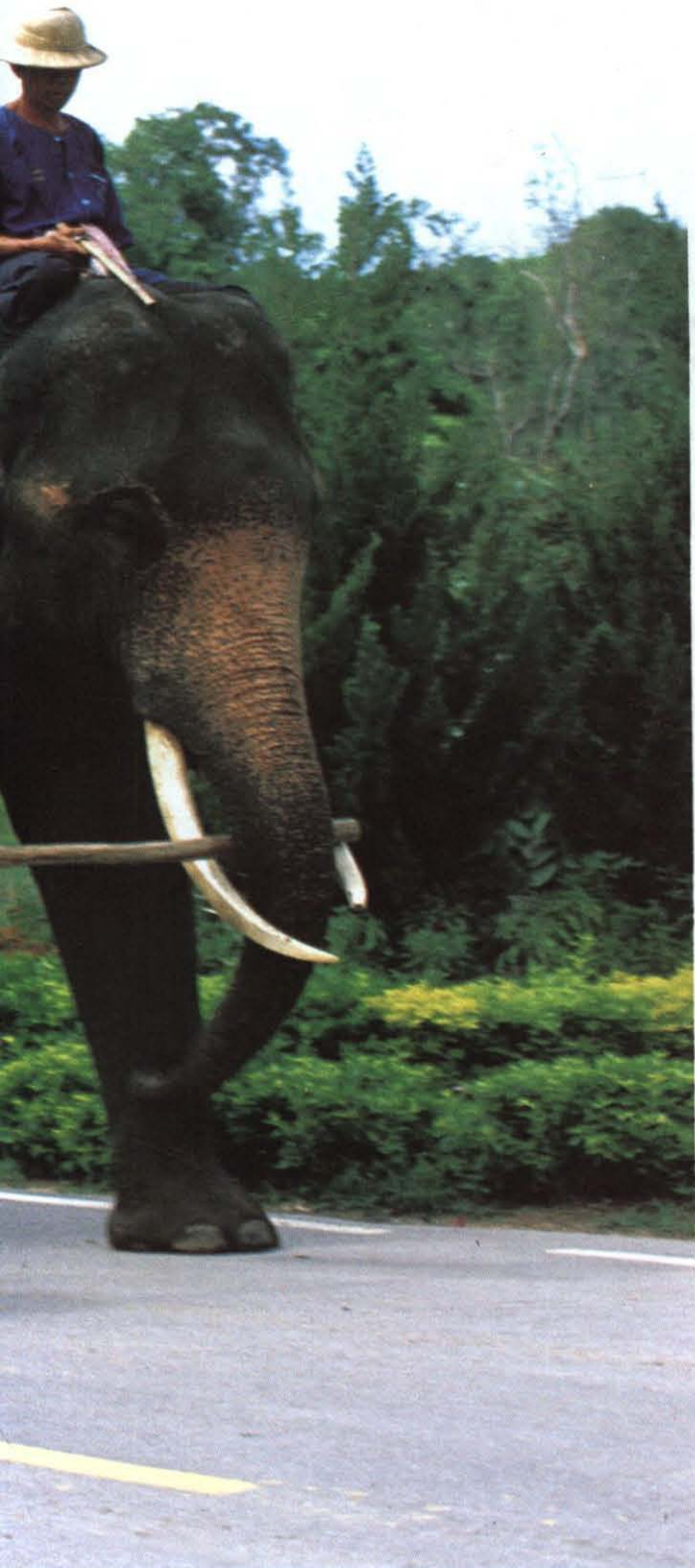

จาน ชาม ถ้วยกาแฟ แจกัน ฯลฯ ของใช้ประเภท
วัสดุก่อสร้าง ได้แก่ เครื่องสุขภัณฑ์ กระเบื้องปูพื้น
ลูกกรงแก้ว ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีเครื่องมือฉนวน
ไฟฟ้า จุกถ้วยพันสายไฟ หัวเทียน ลูกถ้วยไฟฟ้า

ผลิตภัณฑ์เซรามิกของจังหวัดลำปางเริ่มจาก
การทำเป็นอุตสาหกรรมภายในครัวเรือนจำหน่าย
ภายในท้องถิ่น ต่อมาได้พัฒนารูปแบบให้มีลักษณะเด่น
คือ ทำเนื้อผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพ พัฒนารูปแบบ
การผลิตลดทอนและสีสันทึบใสสวยงาม จึงทำให้
ผลิตภัณฑ์เซรามิกลำปางเป็นที่ต้องการของคนทั่วไป
โดยได้ดำเนินการผลิตตั้งแต่ถ้วยชามตราไก่ ลูกถ้วย
ไฟฟ้า เครื่องใช้บนโต๊ะอาหาร ของชำร่วย ของตกแต่ง
ภายในบ้าน ลูกกรงเซรามิก งานปั้น และงานเบญจรงค์
ใช้เตาแก๊สในการเผา เพื่อให้ได้สินค้าที่มีคุณภาพและ
สามารถแข่งขันกับต่างประเทศได้ ส่วนชุดชา-กาแฟ
ถ้วย ชาม จาน แจกัน และชุดอาหาร จะผลิตใน
โรงงานขนาดใหญ่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง ใช้วิธีการเผา
แบบเตาอุโมงค์ ซึ่งสามารถขยายอัตรากำลังการ
ผลิตให้ได้ทั้งปริมาณและคุณภาพ ซึ่งอัตรากำลัง
การผลิตเซรามิกส่วนใหญ่ของจังหวัดลำปาง จะทำ
เพื่อขายในประเทศเป็นหลัก เนื่องจากมีเงินทุน
ไม่มากนัก แต่ถ้าหากได้มีการพัฒนาฝีมือ นำ
เทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการผลิต และรู้จักการ
ควบคุมคุณภาพสินค้าให้ได้มาตรฐาน เชื่อได้ว่า
เซรามิกลำปางจะต้องสามารถส่งไปแข่งขันกับ
ต่างประเทศได้อย่างแน่นอน

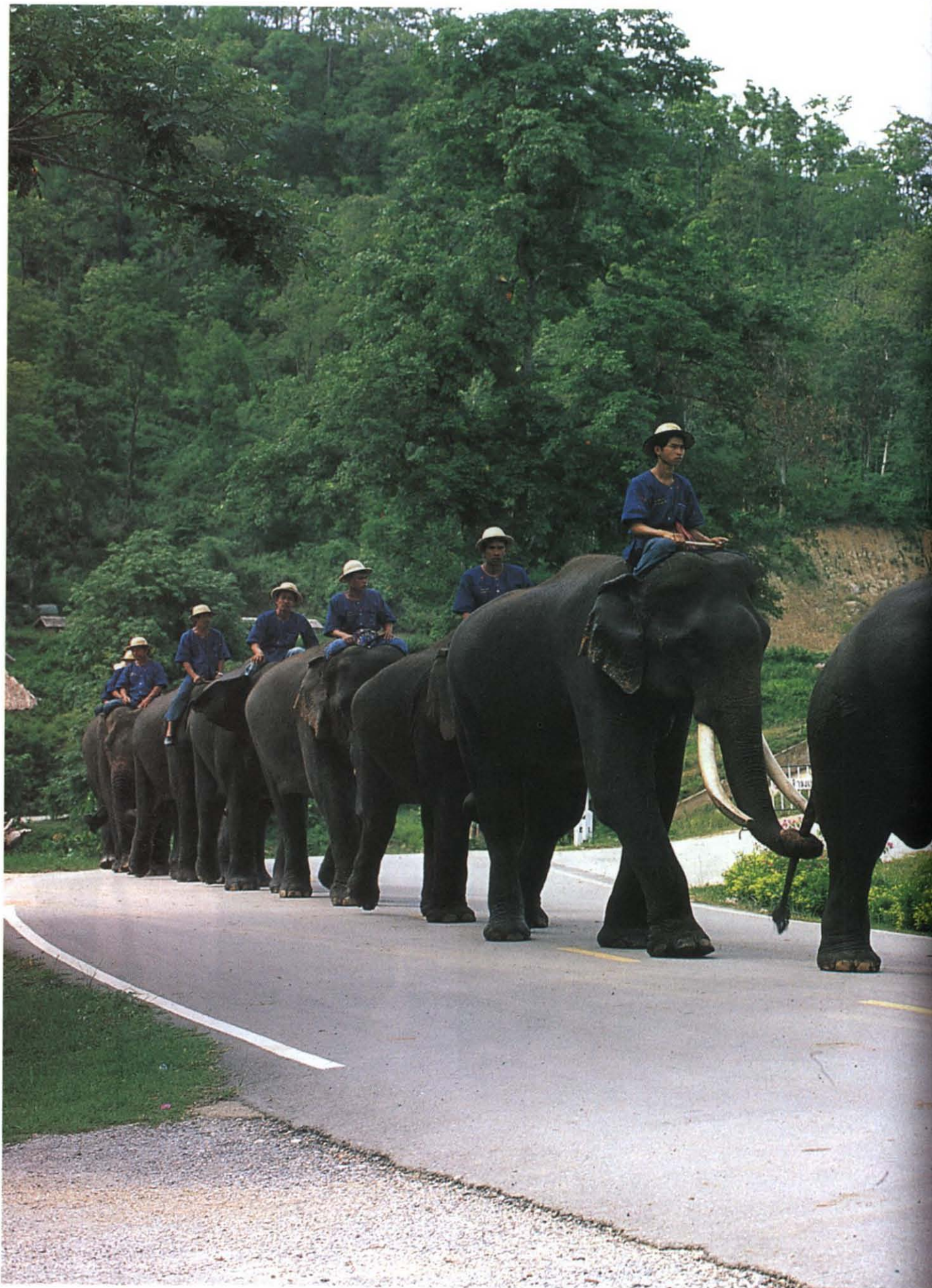

“ฉันชอบช้างมากที่สุด ช้างทำอะไร
ได้หลายอย่าง มีนิสัยและเรื่องต่างๆ ที่
เกี่ยวกับช้างมากมายในหนังสือที่เคยอ่าน
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
เป็นองค์แรกที่คิดว่า ช้างเป็นสัญลักษณ์
ของฉัน”

ฉวีวรรณ

*พระราชดำรัสในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรม
ราชกุมารี เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินเปิดศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย

จากศูนย์ฝึกลูกช้าง สู่ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย

ศูนย์รวมหัวใจ เพื่อช้างแห่งจังหวัดลำปาง

เมื่อ ๓๐ ปีก่อน ในหมู่บ้านปางหละ อำเภองาว จังหวัดลำปาง แวดล้อมไปด้วยธรรมชาติ มีลำห้วยแม่หละ ไหลรินอยู่อย่างไม่ขาดสาย เป็นสายน้ำที่ชาวบ้านใช้อาบกินหล่อเลี้ยงชีวิตทั้งคนและสัตว์ หลังหมู่บ้านปางหละเป็นที่ตั้งของศูนย์ฝึกลูกช้างที่ ศาสตราจารย์ดร.อำนวยการ คอวนิช อดีตผู้อำนวยการซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองทำไม้ภาคเหนือ เห็นว่าสถานที่ดังกล่าวมีความเหมาะสมที่จะสร้างเป็นโรงเรียนของช้าง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกอบรมช้างลูกช้าง (ลูกคอก) ลูกช้างขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (อ.อ.ป.) ให้เชื่อฟังคำสั่ง ไม่ดุร้าย มีความแข็งแรงอดทน มีความชำนาญในการทำไม้ในลักษณะต่างๆ ก่อนที่จะออกไปปฏิบัติงานจริง และเป็นการแยกลูกช้างออกจากแม่เพื่อให้แม่ช้างมีโอกาสดำรงชีพได้อย่างเต็มที่ ในขณะเดียวกันลูกช้างเองก็จะปลอดภัยจากสัตว์ร้าย เช่น งูพิษ และอันตรายอื่นๆ โดยอยู่ในความดูแลของสัตวแพทย์

โรงเรียนฝึกลูกช้างขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ศูนย์ฝึกลูกช้างในการทำไม้แห่งแรกของโลก

โรงเรียนฝึกลูกช้าง หรือชื่อที่เป็นทางการว่าศูนย์ฝึกลูกช้าง จึงถูกจัดสร้างขึ้นในปี ๒๕๑๒ บนเนื้อที่ ๑๕ ไร่ สภาพแวดล้อมเหมือนหมู่บ้านเล็กๆ ที่อุดมสมบูรณ์ด้วยธรรมชาติของป่า มีบ้านพัก เจ้าหน้าที่ควาญช้าง โรงครัว ห้องน้ำ และบริเวณลานเดินกว้าง ซึ่งเป็นที่ฝึกของช้างและลูกช้าง ต่อมาภายหลังที่รัฐบาลได้มีพระราชกำหนดยกเลิกสัมปทานป่าไม้ทั่วประเทศ เมื่อเดือนมกราคม ๒๕๓๒ ภารกิจการทำป่าไม้จึงยุติลง ช้างที่เคยทำงานในป่าสัมปทาน ส่วนใหญ่ได้กลับคืนสู่ศูนย์ฝึกลูกช้าง

ปี ๒๕๓๔ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ ๓ รอบ องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ได้ถือเป็นนิมิตหมายที่ดียิ่งอันที่จะได้ร่วมเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวโรกาสอันเป็นมงคลยิ่ง ด้วยการย้ายศูนย์ฝึกลูกช้างเดิม ซึ่งคับแคบเพราะมีลูกช้าง ช้างแก่ ช้างที่เจ็บป่วย และช้างที่ตกงานจากการยกเลิกสัมปทานป่าไม้ อีกทั้งปัญหาการขาดแคลนแหล่งน้ำและอาหารในฤดูแล้ง มาอยู่ที่แห่งใหม่ บนถนน

การฝึกช้างในการทำไม้ขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้

สายลำปาง-เชียงใหม่ ระหว่างหลักกิโลเมตรที่ ๒๘-๒๙ บริเวณสวนป่าทุ่งเกวียน ตำบลเวียงตาล อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ซึ่งมีเนื้อที่ ๓๘๓ ไร่ มีการคมนาคมสะดวก อีกทั้งอยู่ในเส้นทางการท่องเที่ยวโดยจัดตั้งเป็น ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งคือ

๑. เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในวโรกาส

ที่ตั้งใหม่ของศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยที่องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ได้ย้ายจากบ้านปางหละศูนย์ฝึกลูกช้างเดิม

งานหลักของช้างในการชักลากไม้ในป่า

ที่พระองค์ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ ๓๖ พรรษา ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๔

๒. เป็นการอนุรักษ์ช้างไทยไม่ให้สูญพันธุ์

๓. เพื่อเป็นการอนุรักษ์ศิลปะและเอกลักษณ์การทำไม้ด้วยช้างไทยให้คงอยู่สืบไป

๔. เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลและความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับช้าง ที่ผู้สนใจหรือหน่วยงานอื่นๆ จะสามารถมาใช้บริการเพื่อการศึกษาค้นคว้าหรือทำวิจัยได้เป็นอย่างดี

๕. เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ประเทศไทย ในฐานะที่ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยเป็นแห่งเดียวในโลกที่มีการฝึกหัดช้างในการทำไม้

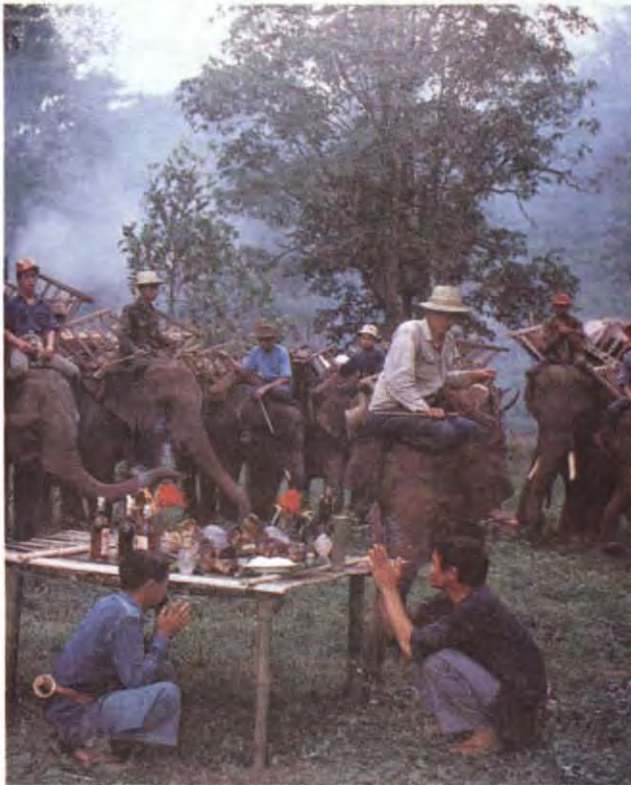
๖. เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์

ส่วนที่บ้านปางหละ หรือที่ศูนย์ฝึกลูกช้างเดิม ใช้เป็นสถานที่สำหรับเลี้ยงดูช้างแก่ และช้างที่เจ็บป่วย ปัจจุบันมีชื่อว่า ศูนย์บิบาลช้างเฉลิมพระเกียรติ

การฝึกลูกช้างให้เกิดความชำนาญในการทำงานด้านป่าไม้ได้นั้น จะต้องหม่อมช้าง (ครูฝึกช้าง)

ขั้นตอนการแยกตัวแม่ออกจากลูกโดยให้ลูกช้างอยู่ในคอก

หมอช้างกำลังใช้พิธีกรรมทางไสยศาสตร์ในการพรากลูกช้างจากตัวแม่

ช้างที่ผ่านการฝึกขั้นมูลฐานราว ๑ เดือน เจ้าของก็สามารถฝึกช้างในการทำไม้ได้เอง

ที่มีความชำนาญเป็นพิเศษ เพราะลูกช้างเคยได้รับอิสระมาก่อนเมื่อมาเข้ารับการฝึกจึงมักจะพยศะนั้นอายุของลูกช้างที่เหมาะสมจะฝึกคืออายุระหว่าง ๔-๕ ขวบ วิธีฝึกขั้นแรกคือการแยกตัวแม่ออกจากลูกเสียก่อน เพราะโดยธรรมชาติลูกช้างจะอยู่ติดแม่ตลอดเวลา หมอช้างผู้ฝึกต้องเตรียมคอกไว้ได้ร่มไม้ริมห้วยลำธารที่มีน้ำบริบูรณ์ วิธีการก็คือใช้เชือกมัดแม่ช้างไว้กับต้นไม้ใหญ่แล้วเอาเชือกคล้องคอลูกช้าง แล้วให้คนนับสิบๆ คนช่วยกันลากลูกช้างให้ห่างแม่นำไปเข้าคอก หมอช้างจะใช้พิธีกรรมทางไสยศาสตร์ ซึ่งได้รับการสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่โบราณ พิธีพรากลูกช้างนี้เรียกว่า ผ่าจัน ลูกช้างจะถูกมัดส่วนต่างๆ ของร่างกายให้ติดกับคอกอย่างแน่นหนาในระยะแรกๆ ลูกช้างจะดิ้นรนเพื่อให้หลุดจากการจองจำ ลูกช้างจะต้องอยู่ในคอกเป็นเวลาหนึ่งอาทิตย์ ในระยะนี้ หมอช้างหรือครูฝึกช้างจะต้องคอยระมัดระวังหาอาหารดีๆ มาให้ เพราะบางตัวอาจจะใจเสาะไม่ยอมกินข้าว กินน้ำพาลตายไปเลยก็มีถ้าช้างมีบาดแผลก็จะต้องมีสัตวแพทย์มาฉีดยากันบาดทะยัก ในระยะ ๗ วันแรก

จากนั้นครูฝึกจะให้คนที่จะมาเป็นควาญลูกช้างมาทำความคุ้นเคยกับลูกช้างโดยลูบไล้ไปตามตัวเพื่อให้เกิดความเคยชินต่อกัน จากนั้นก็หัดขึ้นขี่คอลูกช้างในระหว่างที่อยู่ในคอก หัดให้ลูกช้างยกเท้าหน้าขึ้นรับเพื่อจะปีนขึ้นคอ หัดให้ลูกช้างใส่จะแคะ หรือปลอกขาหน้า เพื่อให้เกิดความเคยชิน หัดให้ลูกช้างรู้จักฟังคำสั่งสั้นๆ เช่น แม็บ(นอน) ส่ง (หมายถึงให้ย่อขาหน้าลงเพื่อความชิวชิวขึ้นคอ) พออยู่ในคอกได้ประมาณ ๗ วัน ก็จะนำออกจากคอก เพื่อหัดบังคับช้างให้เลี้ยวซ้าย-ขวา จากการบังคับของหัวเข่าของควาญซึ่งคอยเตือนอยู่ที่หลังใบหู หัดให้นอนลง หัดให้อาบน้ำจนเคยชิน

ควาญช้างจะใช้ตะขอเป็นเครื่องมือในการบังคับช้าง

การฝึกขั้นแรกหรือที่เรียกว่าการฝึกขั้นมูลฐาน จะใช้เวลาประมาณ ๑ เดือน

การฝึกช้างในการทำงานแต่ละวันจะเริ่ม
ต้นด้วยการให้ช้างอาบน้ำเสียก่อน เสร็จแล้วความ
ช้างจะพาช้างของตนมารวมกันที่ลานดินที่มีเนื้อที่
กว้างขวางพอสมควร ช้างเป็นสัตว์ตัวใหญ่หนัก
ประมาณ ๓,๐๐๐-๔,๐๐๐ กิโลกรัม แต่การเดินของ
ช้างเดินเบาราบกับแหมเพราะช้างมีพื้นที่นุ่มนึ่ง
จะมีก็เพียงเสียงไซ้ที่กระทบกันตามจังหวะของการ
ย่างก้าว การฝึกขั้นแรกเริ่มด้วยการตั้งแถวหน้ากระดาน
เพื่อทำความเคารพพร้อมกับการผงกหัวขึ้นลง การ
ตั้งแถวเป็นการฝึกให้ลูกช้างให้มีระเบียบวินัย จบ
จากการเดินก็เป็นการส่งความขี้ขลาดขึ้นลง โดยเริ่มต้น
ด้วยการส่ง ช้างจะยกขาหน้าอเข้า ให้ความขี้ขลาด
ขึ้นลงหรือใช้วิธีการตัก คือก้มหัวลงคุกเข่ากับพื้น
ให้ความขี้ขลาดป็นขึ้น ต่อไปความขี้ขลาดจะฝึกช้างให้
เก็บของโดยความขี้ขลาดจะโยนตะขอ หรือหมวกลงบนพื้น
ช้างจะใช้วงรับส่งให้ความขี้ขลาด ในการฝึกเก็บของนี้
ทำกันใน ๓ ท่าคือ ยืนเก็บ นั่งเก็บ หมอบเก็บ

ต่อจากนั้นจะฝึกสอนให้ช้างนอน ช้างทุก
เชือกจะล้มตัวลงนอนตะแคงข้างราบๆ ลงบนพื้นดิน
การนอนตะแคงเป็นการฝึกเพื่อความสะดวกในการ
ตรวจดูบาดแผลที่ฝ่าเท้าของช้าง เพราะช้างมักได้
รับบาดเจ็บที่เท้าอยู่เสมอๆ

บทเรียนต่อไปฝึกการทำไม้เริ่มด้วยการ
กลิ้งไม้ซุง ช้างจะกลิ้งซุงไปตามพื้นหรือลงดิ่งโดย
ใช้โคนวงกลิ้งไม้ ถ้าเป็นใช้วงดันหัวซุงไปทาง
ยาวจะเรียกว่า โท

ในบางครั้งจะต้องยกไม้เพื่อนำมารวมกัน
จะเรียกว่า การแหนบไม้ การแหนบไม้มีอยู่ ๓ วิธี
คือ การแหนบเดี่ยว ใช้ในกรณีไม้ที่ยกมีขนาดและ
น้ำหนักไม่มากนัก ช้างจะใช้ขาซอหน้าไม้ขึ้น โดยใช้
วงประคองช่วย การแหนบคู่ ใช้เมื่อไม้ที่ต้องการ
ยกนั้นมีน้ำหนักมากเกินไปที่ช้างเชือกเดียวจะยกได้
จะต้องใช้ช้าง ๒ เชือกช่วยกันยก แहनบส่ง-แหนบ
รับคือการยกไม้ด้วยงาและวงส่งต่อให้ช้างอีก
เชือกหนึ่งรับช่วงต่อ โดยปกติช้างแต่ละตัวจะรับ
น้ำหนักของที่ยกได้หลายกิโลกรัมแต่จะไม่เกิน

ฝึกช้างให้ตั้งแถวหน้ากระดาน

การตักเพื่อส่งความขี้ขลาดขึ้นหรือลงด้านหน้า

ท่าล้มตัวลงนอนของช้าง

การใช้วงดันไม้ไปข้างหน้าเป็นบทเรียนหนึ่งในการฝึกช้าง

ช้างใช้งวงดันหัวซุงไปทางยาวที่เรียกว่า "โท"

ช้างกำลังยกไม้ที่เรียกว่า "แหนบเดี่ยว"

ช้างสองเชือกใช้งวงประคองช่วยที่เรียกว่า "แหนบคู่"

การส่งไม้ของช้างที่เรียกว่า "แหนบส่ง-แหนบรับ"

๗๐๐ กิโลกรัม และอัตราการบรรทุก ช้างจะรับน้ำหนักบรรทุกได้ ๑๐๐ กิโลกรัม

การฝึกบทยต่อไปคือการลากไม้ ซึ่งเป็นงานหลักของช้าง การลากไม้มีอยู่ ๔ วิธีด้วยกัน คือ

วิธีที่หนึ่งเป็นการลากเดี่ยว โดยใช้ช้างเพียงเชือกเดียวลาก หากท่อนไม้ที่จะลากมีขนาดไม่ใหญ่และมีน้ำหนักไม่มาก

วิธีที่สองเรียกว่าลากสร้อย เป็นการลากไม้ขนาดใหญ่ที่ต้องใช้ช้าง ๒ เชือกลากตามกันไป ตามแนวเดียวกับซุง การลากสร้อยจะใช้ในการชักลากไม้ขนาดใหญ่ในที่แคบหรือในช่องเขา

วิธีที่สามเป็นการลากคู่ จะใช้ช้าง ๒ เชือกลากไม้ขนาดใหญ่เดินคู่ขนานกันไป ในกรณีที่พื้นที่ในการชักลากเป็นพื้นที่ราบกว้าง

วิธีที่สี่คือการลากเทียม เป็นการใช้ช้าง ๒ เชือกเช่นเดียวกัน ช่วยกันลากไม้ซุงขนาดใหญ่ โดยช้างเชือกแรกลากทางหัวไม้ อีกเชือกหนึ่งลากทางปลายไม้ โดยลากไปทางเดียวกัน การลากไม้

การลากเดี่ยว

การลากสร้อย

การลากคู้

การลากเทียม

ในลักษณะนี้เหมาะสมกับการลากไม้บนไหล่เขา ซึ่งต้องใช้ช้างเดินชิดด้านใน

การฝึกของช้างทุกบทเรียนมีเคล็ดลับอยู่ คือการให้รางวัลทุกครั้งที่มีการฝึกเสร็จสิ้น รางวัลจะเป็นตัวกระตุ้นในการเรียนรู้และจดจำ หลังจากจบบทเรียน ความรู้ช้างพาช้างเดินเข้าป่าเพื่อเป็นการให้ช้างได้พักผ่อน ช้างจะถูกปล่อยให้หากินอยู่ตามลำพัง นั่นหมายถึงเวลาแห่งการพักผ่อนที่แสนสุขสบายของช้าง

ช้างที่ผ่านการฝึกที่ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยจะเชื่อฟังคำสั่งและทำงานด้านป่าไม้อย่างมีประสิทธิภาพและความรู้ช้างก็จะได้รับความรู้ในเรื่องของการเป็นความรู้อันสามารถบังคับช้างได้เป็นอย่างดี

ปัจจุบันองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ มีช้างอยู่ในความดูแล ๘๘ เชือก ซึ่งประกอบด้วยช้างของ อ.อ.ป. ช้างที่เอกชนได้บริจาค ช้างของกลางที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้ยึดจากการทำไม้ที่ไม่ถูกต้องกฎหมาย และช้างที่เจ็บป่วย สำหรับศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย

มีช้างอยู่ในความดูแล ๔๓ เชือก (รวมช้างเผือกอีก ๖ เชือก)

ช้างเป็นสัตว์บกที่มีขนาดใหญ่ กินอาหารมากและบ่อยครั้ง เฉลี่ยวันละ ๖-๑๒ เปอร์เซ็นต์ของน้ำหนักตัวจากการที่มีช้างอยู่ในความดูแลเป็นจำนวนมาก เมื่อถึงฤดูแล้งอาหารของช้างเริ่มขาดแคลน ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยต้องขอความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐด้วยกัน เช่น ศูนย์วิจัยพืชอาหารสัตว์ ศูนย์วิจัยอ้อยเกาะคา เพื่อเสริมอาหารส่วนหนึ่งแก่ช้างและส่วนหนึ่งก็จัดซื้ออาหารช้างจากบริษัทเอกชน โดยใช้งบประมาณอุดหนุนจากรัฐบาลปีละ ๑๐ ล้านบาท ซึ่งมีความจำเป็นต่อช้างไทยนับล้านบาท อีกทั้งยังขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ อาคารเอนกประสงค์ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนและอุปกรณ์ที่ทันสมัยสำหรับรักษาพยาบาลช้างของ อ.อ.ป. ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชม ปัจจุบันจำนวนนักท่องเที่ยวยังไม่มากพอทำให้รายได้ไม่สมดุลกับรายจ่าย

ยามว่างช้างก็จะลงมาอาบน้ำ เล่นน้ำ

ช้างได้รับการพักผ่อน ปล่อยให้หากิน

ป้ายศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยที่มองเห็นเด่นชัดอยู่ริมถนนสายเอเชีย

ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย จึงจัดตั้งกองทุน เพื่อนำเงินที่ได้รับจากการบริจาคจากผู้ที่มีจิตศรัทธามาเป็นค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการดูแล และป้องกันรักษาคุ้มครองช้างในความรับผิดชอบของศูนย์ โดยแบ่งกองทุนออกเป็น ๔ ประเภท

- ๑. ค่ารักษาช้าง
- ๒. ค่าอาหาร
- ๓. ค่าอุปภัมภ์ช้าง (พ่อแม่บุญธรรมช้าง)
- ๔. สนับสนุนศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย

กองทุนรักษาช้างได้รับความสนใจและผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาคช่วยเหลือเสมอมา โดยติดต่อโดยตรงกับศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย หรือโครงการศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย ฝ่ายอุตสาหกรรมป่าไม้ภาคเหนือ องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ๒๖ ถนนท่ามะโอ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โทรศัพท์ (๐๕๔) ๒๒๘๑๐๘

ทุกครั้งที่แสดงช้างทุกเชือกจะแสดงความขอบคุณแก่นักท่องเที่ยว

ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยนอกจากจะฝึกช้างให้เชื่องให้เชื่อฟังคำสั่งและมีความชำนาญในการทำไม้ลักษณะต่างๆ ก่อนถูกส่งไปปฏิบัติงานจริงในป่าแล้ว ส่วนหนึ่งก็นำช้างมาจัดแสดง เพื่อให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศได้เยี่ยมชมเพราะถือว่าศูนย์แห่งนี้ เป็นแห่งเดียวในโลกที่มีการฝึกช้างในการทำงานด้านป่าไม้

ลูกช้างแสดงความสามารถพร้อมกับการมกหัวขึ้นลง

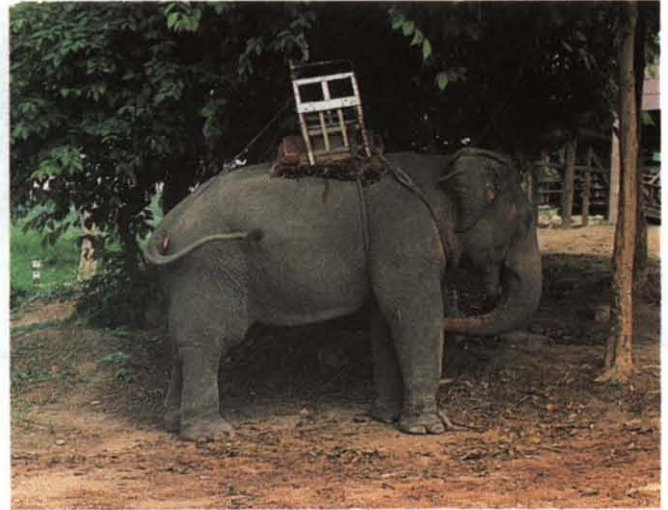

ความผูกพันระหว่างช้างกับความดี

สำหรับการแสดงของช้างจะมีทุกวัน วันละ ๒ รอบ คือ ๑๐.๐๐ น. และ ๑๑.๐๐ น. วันหยุดและวันนักขัตฤกษ์เพิ่มรอบ ๑๓.๓๐ น. ค่าเข้าชมผู้ใหญ่ ๔๐ บาท นิสิต นักศึกษา นักเรียน ๒๐ บาท นอกจากนี้ยังมีบริการนั่งช้างชมป่าธรรมชาติ ทัศนียภาพและภูมิทัศน์ที่สวยงาม ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับช้างไทยที่อาคารนิทรรศการ นอกจากนี้ ยังมีโรงอาหารบริการและเครื่องดื่มและร้านขายของที่ระลึกด้วย

ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยตั้งอยู่ที่บ้านทุ่งเกวียน ริมถนนสายเอเชียที่ ๑๑ ตอนลำปาง-เชียงใหม่ ระหว่าง หลักกิโลเมตรที่ ๒๘-๒๙ ตำบลเวียงตาล อำเภอ ห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย อยู่ในความดูแลของ กองท่าไม้ภาคเหนือ องค์การ อุตสาหกรรมป่าไม้

ช้างเท็กซี่สำหรับให้นักท่องเที่ยวนั่งชมป่าธรรมชาติ

ลูกช้างกำลังสาธิตการแหนบไม้

ร้านขายของที่ระลึกที่มีภาพช้างเป็นสัญลักษณ์

การตัดไม้ให้กับทเรียนหนึ่งของการแสดง

จบการแสดงช้างจะเข้ามารับรางวัลจากนักท่องเที่ยว

ลีลาการยกไม้แบบแหนบคู่

ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยเป็นศูนย์แรกและศูนย์เดียวในโลกที่คงอยู่เพื่อให้ช้างอยู่คู่ประเทศไทยและโลกต่อไป

ลักษณะของช้างเผือก ที่มีสีของผิวหนังเป็นสีชมพูแกมเทา

ช้างเผือก เป็นคำสามัญที่คนทั่วไปใช้เรียกช้างที่มีสีผิวหนังเป็นสีชมพูแกมเทาอันผิดแปลกไปจากสีผิวหนังของช้างธรรมดา แต่การดูที่สีผิวอย่างเดียวจะไม่สามารถกำหนดได้ว่าช้างนั้นเป็นช้างเผือกหรือไม่ ในความหมายของช้างสำคัญซึ่งมีมงคลลักษณะครบถ้วนตามพระราชบัญญัติรักษาช้างป่า พุทธศักราช ๒๔๖๕ มาตรา ๔ ระบุว่าช้างสำคัญ ให้พึงเข้าใจว่าเป็นช้างที่มีมงคลลักษณะ ๗ ประการ ประกอบด้วย

- ดาขาว
- เพดานปากขาว
- เล็บขาว
- ขนขาว
- พื้นหนังขาว หรือสีคล้ายหม้อใหม่
- ขนหางขาว
- อذنทโกสขาว หรือสีคล้ายหม้อใหม่

จากความหมายแห่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ชี้ให้เห็นว่า ช้างสำคัญคือช้างเผือกที่มีลักษณะครบถ้วน ๗ ประการ สำหรับช้างเผือกตามความหมายของคนทั่วไปสังเกตจากสีผิวอย่างเดียว นั้นอาจไม่ใช่ช้างสำคัญหรือช้างเผือกก็ได้

ในกรณีที่ช้างมีลักษณะมงคลอย่างใดอย่างหนึ่ง ในจำนวนมงคลลักษณะสำคัญ ๗ ประการตามพระราชบัญญัติมาตรานี้ ให้เรียกว่า ช้างประหลาด หรือช้างสีประหลาด เท่านั้น

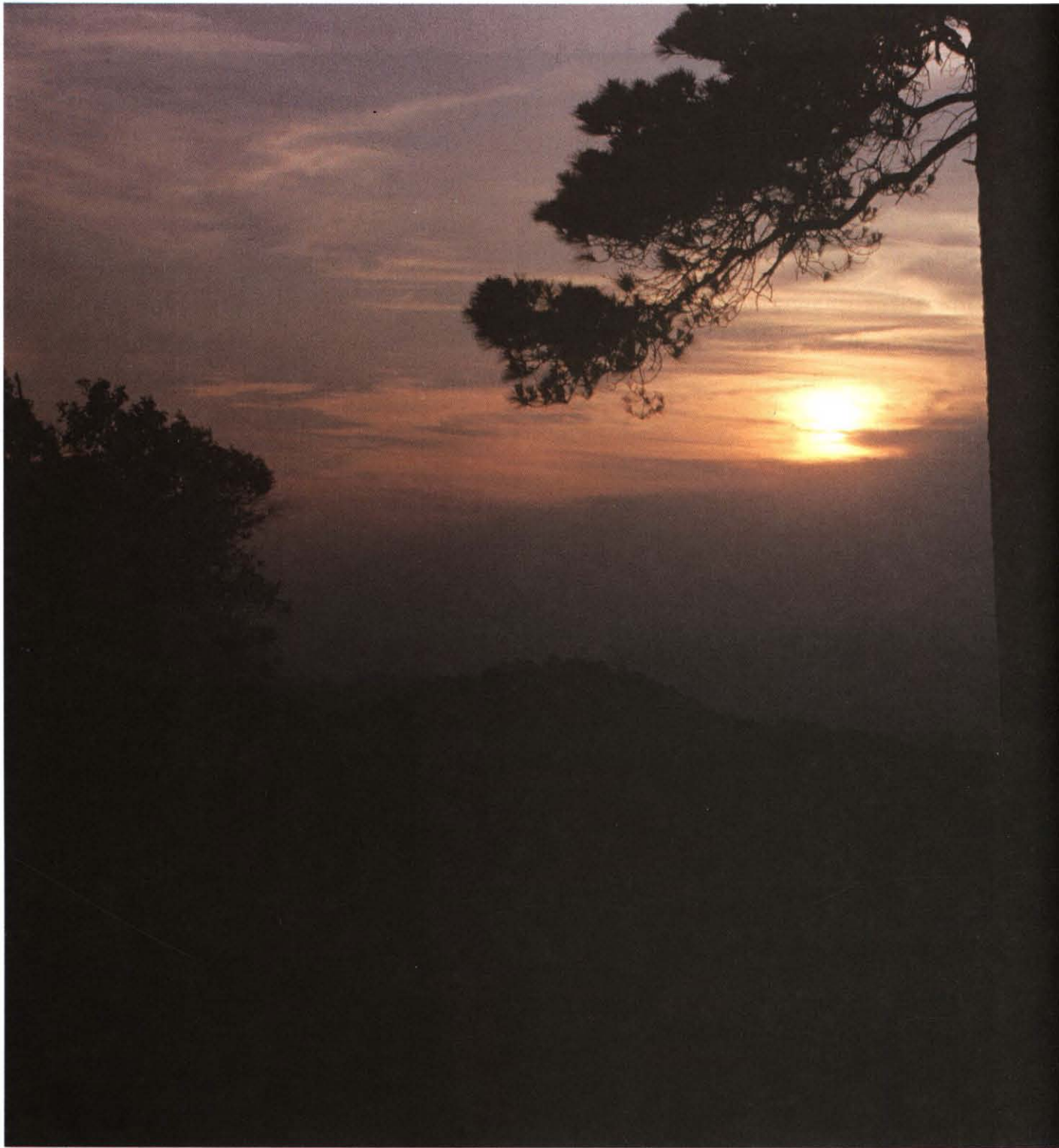
นอกจาก ช้างสำคัญ และช้างประหลาดแล้วพระราชบัญญัติฉบับนี้ยังได้กล่าวถึง ช้างเนียมโดยระบุลักษณะของช้างเนียมไว้ ๓ ประการคือ พื้นหนังดำ งามีลักษณะดังรูปปลีกล้วย เล็บดำ

ลักษณะทั้ง ๓ ประการเป็นลักษณะที่แปลกประหลาดและหายาก ดังนั้น ในมาตราที่ ๒๒ แห่งพระราชบัญญัติรักษาช้างป่าจึงกำหนดว่า ถ้าผู้ครอบครองช้างสำคัญ ช้างประหลาด และช้างเนียมต้องนำช้างดังกล่าวขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อเป็นช้างทรงต่อไป ตามพระราชประเพณีที่ถือสืบมาแต่โบราณกาล ถ้าผู้ใด

ฝ่าฝืนจะมีบทลงโทษ

ช้างเป็นสัตว์บกที่มีขนาดใหญ่ที่สุด มีคุณค่าต่อประเทศของเรามาตั้งแต่อดีต มีความคุ้นเคยกับคนไทยมาช้านาน ปัจจุบันคนไทยเห็นห่างจากธรรมชาติ ช้างจึงเริ่มเลือนลางจากความทรงจำของคนไทย คนบางคนมองเห็นช้างเป็นเพียงวัตถุที่ต้องดักตวงผลประโยชน์อย่างเต็มที่ ความโลภคือสาเหตุของการทำลาย ช้างถูกฆ่ากันอย่างมากมายก็เพราะคนเรามีได้มองช้างว่าเป็นเพื่อนร่วมโลกตั้งแต่ก่อนอีกต่อไป

เหมื่อนมีมานฟ้า มาโอบล้อมตอขุนตาล

ทะมึนมึน ม่านฟ้า ภูผากว้าง
เสียดยอตกกลาง ขุนเครี ฝับน้ำ
ซุดทะเลอง ทะลุไฉ่ อโม่งค้ำ
อถึถ้ำ อถึทาง กลางพนา

หอดมกลิ่นดิน กลิ่นไอ พุ่มไพรพฤษ
ในป่าลึก หลากชั้น พรรณเพฤษ
เอื้องสามปอย สะพรั่งขาว พรางพราวตา
มอสมภา ฝังู เคล้ำค้เคียง

อ้งอ้น ปีกลาย กรัดกรายก้อง
อัคร้อง ซ้อรับ สักับเสียง
ดู่หวัด หวดหวัด พลัดจำเรียง
ดอสำเนียง เสียงกระซิบ ทิพย์พิมาน

สายลมครณ หอนพัด สะบัดใบก
ยอตสนโยก ไคโก่ ไช่อัประสาน
ม่านหมอกเหมย คลุมภู ฤตภาด
ดอขุนตาล ผ่านฟ้า ณาถึ

ตะวันเคล็ดอน เตือนเคล็ดย เตือนลลยลับ
เนตรดาอับ เคียงค้ ดุสอติ
พรรณเพฤษไพร ไส้อ่าง กลางวาร
เกตุัดมณี ศรีลำปาง เพลางค้นคร

สถานีรถไฟนครลำปางยามเช้าตรู่

มุ่งสู่ต๋อยขุนตาล

ปากอุโมงค์ขุนตาล

ขบวนรถไฟผ่านปากอุโมงค์ขุนตาล*

*หลักฐานการใช้คำปรากฏที่ปากอุโมงค์และสถานีรถไฟ ซึ่งสร้างเสร็จในสมัยรัชกาลที่ ๖ เป็น ขุนตาล แต่ในอักษรานุกรม ภูมิศาสตร์ไทยและอุทยานแห่งชาติ ใช้ ขุนตาล ผู้ทรงคุณวุฒิของจังหวัดลำปางอธิบายว่าสถานที่นี้มาจากคำว่า ตาล นั้นเอง เนื้อหาใน หนังสือเล่มนี้จึงใช้ ขุนตาล เพื่อให้เข้าใจว่าเป็นสถานที่เดียวกัน

เสียงทิวรถไฟและเสียงล้อขดไปบนรางเหล็กทำทลายความเงียบสงบยามรุ่งอรุณให้มีชีวิตชีวาขึ้น

รถไฟขบวนรถเร็วสายกรุงเทพฯ-เชียงใหม่ค่อยๆ เคลื่อนตัวออกจากสถานีลำปางเมื่อเวลาประมาณห้านาฬิกา อากาศยามเช้าตรู่ตลอดสองข้างทางรถไฟบริสุทธิ์และสดชื่น ยามเมื่อฟ้าเริ่มสว่างทิวเขาผีปันน้ำที่ทอดยาวทะมึนขวางอยู่เบื้องหน้าก็ปรากฏชัดตาขึ้น และอีกเพียงสิบห้านาทีต่อมาขบวนรถไฟก็วิ่งเข้าไปในอุโมงค์ขุนตาลด้านจังหวัดลำปาง ไม่นานเกินหนึ่งนาทีที่หัวขบวนก็พาตู้โดยสารทั้งหมดลอดออกมาจากอุโมงค์ด้านจังหวัดลำพูน และหยุดลงที่สถานีรถไฟขุนตาล

สำหรับอุโมงค์รถไฟแห่งนี้ถือเป็นอุโมงค์รถไฟที่ยาวที่สุดของประเทศไทย เริ่มสำรวจและขุดเจาะเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ จากนั้นก็ลงมือก่อสร้างจนเสร็จสิ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ มีความยาวทั้งสิ้น ๑,๓๕๒.๑๐ เมตร

ปากอุโมงค์ขุนตาลด้านจังหวัดลำพูน

สถานีรถไฟขุนตาล เป็นจุดเริ่มต้นการเดินทางของเรา

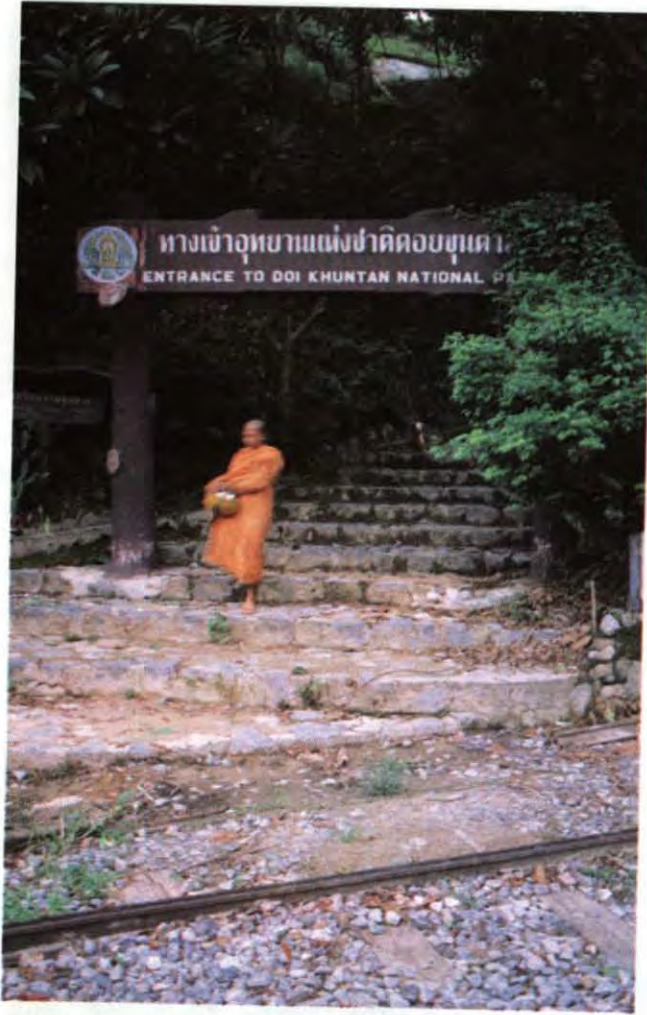
ก่อนเดินทางเราสั่งอาหารจากร้านเล็กๆ หลังสถานีรถไฟเป็นมือเช้า อาหารพิเศษของเรานี้มีดอกไม้เงินสดๆ ประุงตามสั่งหรือจะซื้อกลับบ้านก็ได้ รสชาติอร่อยแปลกไปจากดอกไม้เงินแห้งที่มีขายอยู่ทั่วไป ก่อนออกเดินทางเราได้รับการแนะนำจากผู้ช่วยนายสถานีให้รู้จักกับมัดคุเทศก์

สถานีรถไฟขุนตาลจุดเริ่มต้นของนักเดินทาง

รถไฟ เป็นพาหนะที่สะดวกที่สุดของการเดินทาง

ทางขึ้นอุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล

มุงมันแม้จะสูงชัน

จุดชมวิวช่วยคลายความเหน็ดเหนื่อย

นำทาง ผู้ไม่เคยเกียงงอนกับคำตัว มันคือสุนัข พันธุ์ไทยเพศผู้รูปร่างกำยำแข็งแรง สีน้ำตาล-เหลือง ชื่อ แก้ว นายสถานีบอกว่า แก้วจะนำทาง นักเดินทางที่มักกันเป็นกลุ่มขึ้นดอยขุนตาล ตั้งแต่ต้นทางจนถึงยอดดอย กินและอยู่กับเราโดยไม่ห่าง

หายหน้าไปไหน จนกว่าเราจะเดินทางกลับลงมาที่สถานีรถไฟขุนตาล เป็นอันเสร็จสิ้นภารกิจของมันที่เฝ้าคอยปฏิบัติหน้าที่กับนักท่องเที่ยวที่เป็นคณะทุกครั้ง

หลังจากเตรียมเสบียงอาหารมื้อกลางวัน เราเริ่มเดินเท้าขึ้นดอยขุนตาล ช่วงแรกเป็นทางเดินทางเท้าแคบลัดเลาะไหล่เขาค่อนข้างชัน ทางรถมรึ่นด้วยพันธุ์ไม้หลากหลาย ระยะทางประมาณ ๘๐๐ เมตร จะไปเชื่อมกับทางรถยนต์ลูกรังลัดเลาะเขาขึ้นสู่ที่ทำการอุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล

ก่อนถึงที่ทำการฯ ข้างทางเป็นเหวลึก มีนั่งร้านยื่นออกไปเป็นจุดชมวิวแห่งเดียวของดอยขุนตาล ทิวทัศน์จากมุมมองจุดนี้กว้างไกลเห็นทิวเขาสลับซับซ้อนสวยงามมาก กลิ่นไอของอากาศบริสุทธิ์โชยขึ้นจนเราสัมผัสได้

พันธุ์ไม้หลากหลายร่มรื่นเขียวชอุ่มสองข้างทาง

ป้ายที่ทำการอุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล

จากสถานีรถไฟขุนตาล ระยะทางประมาณ ๑,๓๐๐ เมตร ถึงที่ทำการอุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล นักท่องเที่ยวที่จะขึ้นยอดดอยขุนตาลจะต้องผ่านที่ทำการฯ และเสียค่าธรรมเนียม อุทยานแห่งชาติดอยขุนตาลดำเนินการจัดตั้งโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘ จุดนี้มีบ้านพัก ๖ หลัง ค่ายพักแรม ๑ แห่ง และเวทีกกลางแจ้งไว้บริการนักท่องเที่ยวเลยที่ทำการอุทยานมีทางให้รถยนต์วิ่งเลาะเขาขึ้นไปได้อีกประมาณ ๒,๕๐๐ เมตร สิ้นสุดทางรถยนต์ เป็นลานดินกว้างให้จอดรถได้สะดวก มีบ้านพักรับรองชมวิวไว้บริการนักท่องเที่ยว ๑ หลัง สำหรับนักท่องเที่ยวที่ไม่ต้องการเดินเท้าขึ้นยอดดอยขุนตาล

สายมากแล้ว ประมาณ ๑๐.๐๐ น. คณะทำงานเริ่มเดินทางต่อไป จากจุดสิ้นสุดทางรถยนต์

หลักแบ่งเขตจังหวัดลำพูนและลำปาง

บ้านพักบริเวณสุดท้ายทางรถยนต์

เอื้องสามปอยกล้วยไม้ป่า

บรรยากาศการเดินทางเท้าขึ้นเขาชัดเจน ไม่มีทางรถยนต์ให้เห็นอีก เส้นทางเป็นทางเดินแคบพอเดินสวนกันได้ ระยะทางประมาณ ๑๐๐ เมตร ส่วนใหญ่เป็นบันไดปูนและหิน ค่อนข้างชันจนถึงบริเวณที่เรียกว่า ย.๑ ที่นี้แต่ก่อนเรียกว่าจุดยุทธศาสตร์ ปัจจุบันตั้งชื่อสั้นๆ เป็นอักษรย่อว่า ย.๑ ย.๒ ย.๓ และ ย.๔

บริเวณ ย.๑ สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ ๙๐๐ เมตร ในอดีต ย.๑ เป็นที่ประทับพักแรมของกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ซึ่งเสด็จมาเป็นแม่บ้านคุมงานก่อสร้างอุโมงค์ขุนตาล ปัจจุบันบริเวณ ย.๑ เป็นกลุ่มบ้านพักของการรถไฟแห่งประเทศไทย ให้นักท่องเที่ยวเข้าพักแรม

เราจะเห็นต้นสนแทรกตัวปะปนกับพันธุ์ไม้อื่นทั่วไปที่ระดับความสูง ๘๕๐ เมตร ถึง ๑,๐๐๐ เมตร เป็นระดับความสูงปานกลางของดอยขุนตาล เป็นเขตต่อเนื่องระหว่างป่าผลัดใบระดับต่ำกับ

แผนที่แสดงจุดท่องเที่ยวติดตั้งไว้บริเวณสุดท้ายของรถยนต์

แท่นบรรจุอัฐิ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

ป่าดิบสน เป็นป่าผสมผสานระหว่างป่าดิบกับป่าผลัดใบ เราจะพบสนสองใบ และสนสามใบในป่าระดับนี้

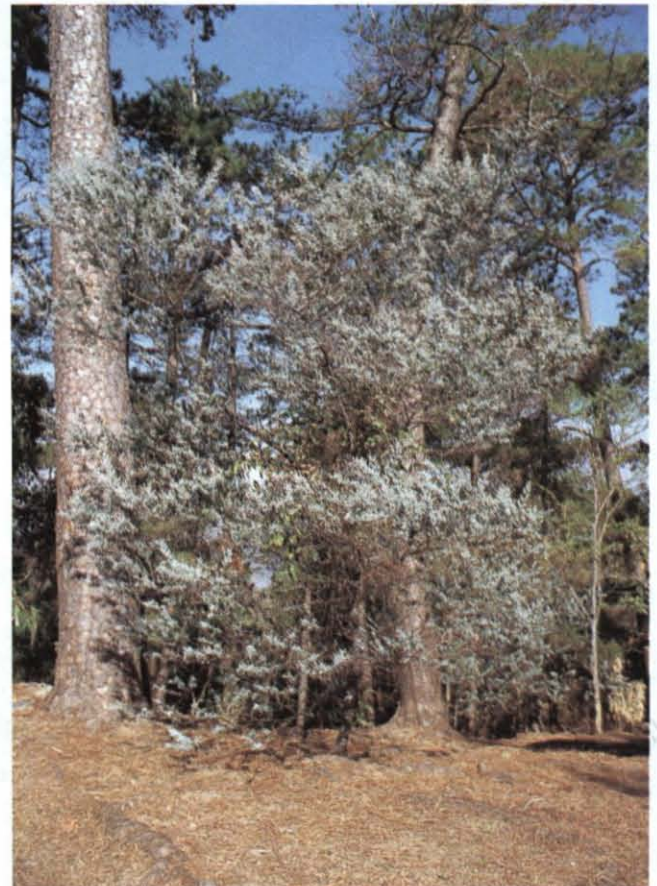
ส่วนที่ความสูงระดับต่ำ ๓๒๕ เมตร ถึง ๘๕๐ เมตร เดิมเป็นป่าสักสมบูรณ์ แต่ปัจจุบันกลายเป็นป่าเสื่อมโทรมไม่ผสมกับไม้ผลัดใบและป่าผลัดใบผสมกับป่าเบญจพรรณ

ที่ความสูง ๑,๐๐๐ เมตรถึง ๑,๓๗๓ เมตร ช่วงสูงสุดของดอยขุนตาล ป่าบริเวณนี้ส่วนใหญ่เป็นพันธุ์ไม้เนื้อแข็งผสมกับสนสามใบ นอกจากนี้เราจะพบพันธุ์ไม้ดอกซึ่งเป็นไม้ป่าออกดอกหมุนเวียนตลอด เช่น กล้วยไม้ชนิดต่างๆ พืชสกุลขิงและลิ้นจี่ จัดได้ว่ามีความหลากหลายทางพฤกษชาติมากมาย เป็นถิ่นของพืชมีท่อชนิดต่างๆ กว่า ๑,๓๐๐ ชนิด รวมทั้งเห็ดชนิดต่างๆ ด้วย

จาก ย.๑ ขึ้นไปประมาณ ๑ กิโลเมตร ถึงบริเวณ ย.๒ ซึ่งสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๑,๐๓๕ เมตร ในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง

บ้านพักของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

ไม้งามแปลกตาที่ ย.๒

ดอกไม้ป่าที่สวยงามให้เห็นทั่วไป

ไร่ดอกไม้อินที่ ย.๒

ลานสนบน ย.๒

ดอกไม้อินสดในไร่ที่ ย.๒

บริเวณนี้เป็นที่พักของบริษัทตัดไม้ หลังสงครามสงบ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ซื้อที่ดินบริเวณนี้ แล้วสร้างบ้านพักส่วนตัว บ้านพักคนสวน ทำไร่น้ำจืด ไร่ดอกไม้อิน และสวนดอกไม้ต่างๆ ปัจจุบันยังใช้เป็นสถานที่บรรจ้อัฐิของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ทำเป็นแท่นบูชากลางแจ้งเล็กๆ สวยงามกะทัดรัดมาก บริเวณตรงข้ามบ้านพัก ย.๒ เป็นเนินเขาสูงขึ้นไปเล็กน้อยมีกลุ่มสนสามใบขึ้นปกคลุม บรรยากาศเขียวชอุ่มร่มรื่นเรียกกันว่า ลานสน

จาก ย.๒ ทางเดินเริ่มเห็นบรรยากาศป่าทึบ อากาศเย็นสบาย เสียงนก เสียงจ๊กจั่น ได้ยินคลอไปกับเสียงลมพัด แมลงแปลกตา ผีเสื้อร่าเริงสีสวยตอมดอกไม้ป่าช่วยแต่งแต้มสีสันให้กับพงป่าได้อย่างลงตัว

เราเดินตามทางเดินแคบๆ วกลงไปตามไหล่เขา สูงขึ้นไปเรื่อยๆ ประมาณ ๒ กิโลเมตร ถึง ย.๓ ระหว่างทางช่วงนี้มีทางเดินเล็กๆ แยกลงเขา

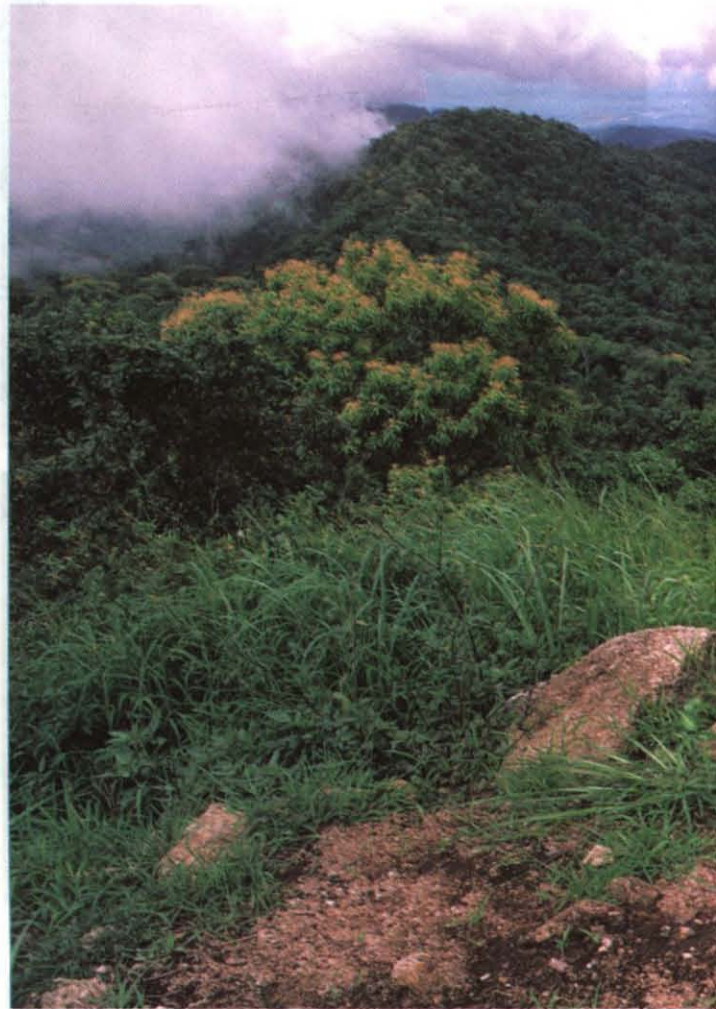
น้ำตกตาดเหมย

แสงและเงาบนทางเดิน

บ่อน้ำซับกลางทาง

ทิวทัศน์กว้างไกลสุดขอบฟ้าบนยอดสูงสุดดอยขุนตาล

ด้านซ้ายมือลาดชันมาก ตัดไปน้ำตกตาดเหมยระยะทางประมาณ ๑.๕ กิโลเมตร

บริเวณ ย.๓ สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ๑,๒๒๕ เมตร เป็นกลุ่มบ้านพักของมิชชันนารีอเมริกันสร้างไว้หลังจากอุโมงค์ขุนตาลและทางรถไฟสร้างเสร็จ ชาวมิชชันนารีจะเดินทางมาพักผ่อนช่วงเดือนเมษายนของทุกปี ปัจจุบันกลุ่มบ้านพัก ย.๓ อยู่ในความดูแลของมหาวิทยาลัยพายัพ และให้บริการนักท่องเที่ยวเข้าพักได้ตลอดเวลา

เราเดินทางต่อไปยัง ย.๔ จุดสูงสุดของยอดดอยขุนตาล ซึ่งมีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ๑,๓๗๓ เมตร ระยะทางช่วงสุดท้ายประมาณ ๑ กิโลเมตร ทางเดินไป ย.๔ ช่วงนี้ เดินลำบากกว่าช่วงอื่น บางช่วงสูงชัน ต้องก้าวไปตามซอกโขดหินกลางทางมีกระต๊อบเล็กๆ ให้นั่งพักหรือใช้

จุดสูงสุดบนยอดดอยขุนताल

กล้วยไม้ป่ารอฤดูบานสะพรั่ง

หลบฝนได้ ด้านขวามือขาขึ้นยอดดอยมีทิวสนสามใบตรงแนวหน้าผาทงทิศตะวันตก เราหมายตากันไว้ว่าจะลงมา คอยบันทึกภาพพระอาทิตย์ตกตรงจุดนี้เกือบถึงยอดดอยขุนताल เราได้สัมผัสกับป่าที่ที่ยังสมบูรณ์ด้วยพันธุ์ไม้หลากชนิด ดอยขุนतालยังมีสัตว์เหลืออยู่บางชนิด เช่น กระต่ายป่า เม่นไก่อป่า หมูป่า พังพอนเหลือ นกชนิดต่างๆ สัตว์เลี้ยงคลาน แมงมุม และแมลงนานาชนิดในอดีต ดอยขุนतालเคยชุกชุมไปด้วยสัตว์ป่าหลายชนิด เช่น ชะนี เสือ ช้าง หมู วัวป่า เลียงผา นางอาย เก้ง กวาง แต่ในปัจจุบันผลจากการตัดไม้ ล่าสัตว์ไฟป่า ทำให้จำนวนของสัตว์ชนิดต่างๆ ลดลง สัตว์ใหญ่จะหนีภัยย้ายถิ่นเข้าไปในป่าลึก

ยอดสูงสุดของดอยขุนतालเป็นลานหินเล็กๆ ในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ย.๔ เป็นที่ส่องกล้อง

ทางยุทธศาสตร์ เรียกกันว่า *ม่อนส่องกล้อง* เพราะจากจุดนี้ถ้าใช้กล้องส่องทางไกล เราจะเห็นตัวจังหวัดลำปางและจังหวัดลำพูนได้ชัดเจน ทิวเขากว้างใหญ่ สลับซับซ้อนเหมือนม่านฟ้าโอบล้อมธรรมชาติเอาไว้ เนื้อที่ของอุทยานแห่งชาติดอยขุนताल ประมาณ ๑๕๙,๕๕๖.๒๕ ไร่ เป็นเขตติดต่อกับ ๓ จังหวัด คือ ลำปาง ลำพูน และเชียงใหม่ ทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดเชียงใหม่ ทิศใต้และตะวันออกติดต่อกับจังหวัดลำปาง ทิศตะวันตกและทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดลำพูน บนยอดสูงสุดของดอยขุนताल ลมพัดแรงมากไม่สามารถติดตั้งกางเต็นท์พักแรมได้ นักท่องเที่ยวที่ขึ้นดอยขุนतालจะพักแรมตำแหน่งสูงสุดที่ ย.๓ ลงมาเท่านั้น

เราอยู่บนยอดดอย ย.๔ บันทึกภาพ ชมทิวทัศน์สวยงามและสูดอากาศบริสุทธิ์จนเย็นจึงลง

รมรื่นรกคลุ้มด้วยไม้นานาพันธุ์

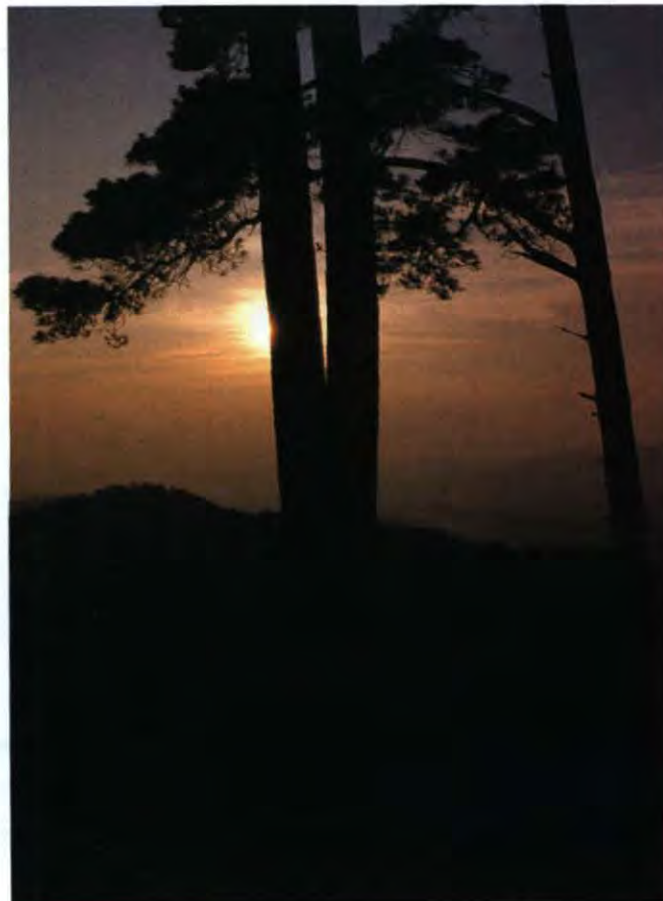
ป่าที่บบนยอดดอยขุนตาล

ชบาแดงสดใสบนยอดคดอยขุนताल

ดอกชิงป่าสดสวยข้างทางเดิน

อาทิตย์อัสดงบนยอดคดอยขุนताल

มารอพระอาทิตย์ตกดินที่แนวสนกลางทางระหว่าง ย.๓ และ ย.๔ ต้นสนสามใบ ลำต้นตรงสูงกิ่ง และใบหงิกงอคล้ายกับสนที่ภูกระดึงช่วยบังแสงอาทิตย์ให้เราถ่ายภาพย้อนแสงได้เป็นอย่างดี เราเร่งบันทึกภาพด้วยความตื่นเต้นกับภาพที่เห็นในช่องมองภาพของกล้องถ่ายภาพ แม้ว่าวันนั้นจะมีเมฆมาบดบังแสงอาทิตย์ไว้บ้าง แต่แสงที่ผ่านพ้นออกมา ตัดกับรูปทรงดำสนิทของต้นสนสามใบสวย จนลืมความเหน็ดเหนื่อยกับการเดินเท้าตลอดทั้งวัน

อาทิตย์อัสดงลับขอบฟ้า ความมืดเริ่มโรยตัวลงปกคลุมผืนป่าบนยอดคดอยขุนताल ผุ่่งนกป่าบินกลับรังส่งเสียงระงม เราเก็บอุปกรณ์ถ่ายภาพและสัมภาระส่วนตัวเดินลงมา ย.๓ เพื่อพักแรมสัมผัสกับบรรยากาศป่าเขาเป็นครั้งสุดท้าย ก่อนเดินทางกลับ เช้าวันรุ่งขึ้น ความประทับใจในการเดินทางมาบันทึกภาพและบันทึกเรื่องราวของอุทยานแห่งชาติคดอยขุนतालครั้งนี้ จะติดตรึงในใจของทุกคนไปอีกนานแสนนาน

ดอยเอ๋ย ดอยขุนताल
ทิพย์สถาน ผ่านฟ้า พนาสวรรค์
ดุจดุสิตมา น่านวงศ์ องค์เทวัญ
ทรงเกียรติสวรรค์ เกียรติร้าง ในกลางไพร

ทวัชร ท่องคำใบ้

พระโอรสของพระเจ้ากาวิละ พระราชทานแก่
พระญาติวงศ์ เมื่อครั้งเสด็จไปยกข้อฟ้าและฉลอง
พระวิหารที่วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง
พ.ศ. ๒๓๔๙

“...ตั้งล่วงแล้วภายหลังแต่เช่นพระราชโอรส
และพระราชบิดาแห่งเรา ก็ได้เป็นขาม่าน เป็นเมืองขึ้นกับ
ม่านซ่มแห่งคะเนงร้าย หาทว่างสุขชาวขาม่านบ่ได้ มาถึง
เช่นเราทั้งหลายเป็นลูกเป็นเด้านี้ พระองค์เราเป็นเจ้าเป็นพี่
ยีนเปื่อยยีนก่ายม่าน จึงพินม่าน แล้วพาเอาน้องนุ่งทั้งมวลลง
ไปเป็นข้าพระมหากษัตริย์เจ้า ณ กรุงศรีอยุธยา เราทั้งหลาย
และข้าเจ้าไพร่ไทยจึงได้อยู่เย็นเป็นสุขอยู่ต่างได้อยู่กินอยู่ทาน
พระมหากษัตริย์เจ้าก็ชุบเลี้ยงเราทั้งหลายหือเป็นเจ้าเจียง
เงินชั้นคำหือเถิงฐานันดรอันเป็นกษัตริย์เมืองไท เป็นไทย
เป็นใหญ่ในล้านนา ๕๗ เมือง ตั้งแต่เช่นเราทั้งหลายนี้ไป
ภายหน้าสืบเช่นลูกหลานเหลนหลัดหลี่ トラบเลี้ยงสุดมุด
ม้วยราชตระกูลแห่งเราทั้งหลาย แม่นลูกหลานเหลนหลัด
หลี่บุคคลผู้ใดยังมีใจใคร่สวดพินกับด้วยพระมหากษัตริย์
เจ้ากรุงศรีอยุธยาและจักเอาตัวและบ้านเมืองไปพึ่งเป็นข้า
ม่าน ข้าฮ้อ ข้ากุลวากาสี แกวญวน ตั้งอันก็ดี บุคคลผู้นั้นคิด
บ้านอย่าหือเปลื้อง คิดเมืองอย่าหือหม่า หือวินาศฉิบหาย
ตายวาย พลันฉิบเหมือนกอกกล้วย พลันม้วยเหมือนกอลา
กอลา ครั้นตายก็หือได้ไปตกนรกแสนมหากัลปี อย่าหือ
ได้เกิดได้งอก ตั้งเจ้าทั้งหลายน้องนุ่งทั้งมวลก็ได้รักแ่ง
กับด้วยกัน หือเป็นฉันทะวาทีน้ำหนึ่งเกลียวเดียวกับด้วยกัน
อย่าถูกมึงถ่าง ล้มปลกตกเก็บกับด้วยกัน อย่าดูร้ายดูดีกัน
พี่รู้พี่ปองน้องรู้้องกล่าว สึกตกหัวเมืองช่วยกันฆ่า สึกดา
หล่าเมืองช่วยกันพิน อย่ามีใจคดเลี้ยวจากพระมหากษัตริย์
เจ้าอยู่เกล้าอยู่หัวแห่งเรา บุคคลผู้ใดยังอยู่ตามโอวาท
คำสอนแห่งพระองค์เราเป็นเจ้าเป็นพี่ ก็หืออยู่ดูดีเจริญ
คิดบ้านเปลื้องคิดเมืองหม่า หือมีเตชะฤทธิอันภาพปราบ
แพ้ข้าศึกศัตรู มีที่มาอายุหมั่นยืนยาว ครั้นบ่ขับตามโอวาท
คำสอนพระองค์เราเป็นพี่ ก็หือวินาศฉิบหาย

สมเด็จพระเจ้าอินทเป็นพระวราชเชษฐาหือยัง
โอวาทอาชฎารธรรมคำสอนแก่พระวราชกนิษฐาทั้ง
๖ พระองค์ และขัตติยะลูกหลาน เสนาอามาตย์ทั้ง ๓ เมือง
ต่อหน้าพระมหาชินธาตุเจ้าลำปางในศักราช ๑๑๖๘ ตัว
ปีรวายยี่ เดือนยี่เป็ง เม็ง (เรียก) วันอังคาร วันนั้นแล”

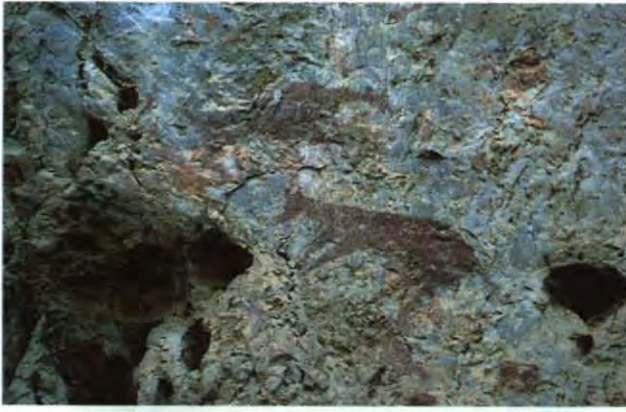

ลำปางในอดีต

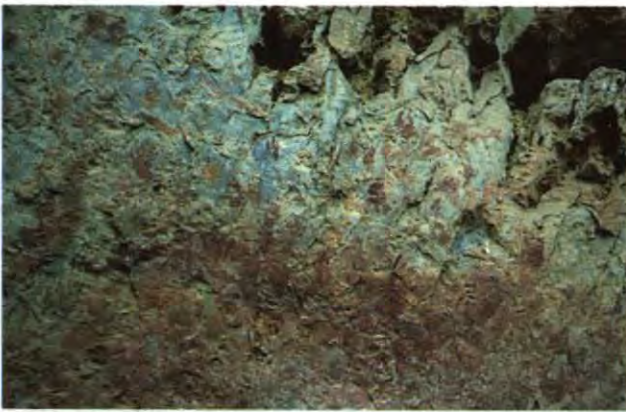
หากเราสามารถย้อนหลังสู่ออดีต ไปสู่ยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่มนุษย์ยังไม่รู้จักใช้ตัวหนังสือในการสื่อความหมาย มีวิถีชีวิตอย่างเรียบง่าย พึ่งพาอาศัยธรรมชาติ ดำรงชีวิตด้วยการล่าสัตว์และเก็บผลหมากรากไม้เป็นอาหาร เราก็คงได้พบเห็นผู้คนในยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์อาศัยอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน บ้างก็ตั้งหลักแหล่งอาศัยอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำอันอุดมสมบูรณ์ บ้างก็อาศัยอยู่ในถ้ำที่อยู่ใกล้กับธารน้ำสายเล็กๆ และบ้างก็อาศัยอยู่ในถ้ำใกล้ชายทะเลตึกดำบรรพ์^๑

ในดินแดนที่เป็นที่ตั้งของจังหวัดลำปางก็เช่นกัน เราจะได้พบมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์กระจายอาศัยอยู่บริเวณแอ่งที่ราบแม่วัง ที่ราบลุ่มแม่น้ำวัง บริเวณลุ่มแม่น้ำจาง และบริเวณในถ้ำใกล้ลำธาร เพราะต้องอาศัยน้ำในการดำรงชีวิต และยังได้อาศัยหินกรวดแม่น้ำ ซึ่งมีอยู่มากมายใช้ทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้

^๑เป็นลักษณะภูมิประเทศที่พบหลักฐานทางโบราณคดีของกลุ่มชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ (อ้างจากเอกสารกองโบราณคดี หมายเลข ๑๑/๒๕๓๔, โบราณคดีกลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน, กรมศิลปากร. ๒๕๓๔, หน้า ๑๓)

ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ปรากฏบนเพิงผา
หลายแห่งในจังหวัดลำปาง

ภาพบนหน้าผา ดอยประตู่ผา อำเภอแม่เมาะ

บริเวณถ้ำผาไท อำเภองาว ที่อาจเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย
ชั่วคราวของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบจากการสำรวจบริเวณเหมืองแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ เราได้พบเครื่องมือหินกะเทาะที่ทำมาจากหินกรวดแม่น้ำ มีลักษณะเป็นหินกะเทาะแบบหน้าเดียว บางก้อนมีร่องรอยของการถูกใช้เป็นค้อน ซึ่งเป็นลักษณะการใช้เครื่องมือหินรุ่นเก่าของกลุ่มชนก่อนการเกษตรกรรม หลักฐานเหล่านี้ทำให้เราเชื่อว่ากลุ่มชนโบราณในบริเวณเหมืองแม่เมาะนี้ ดำรงชีวิตอยู่ภายในสังคมล่าสัตว์และจะอพยพย้ายแหล่งหากินไปเรื่อยๆ หรือเคลื่อนย้ายหมุนเวียนไปตามฤดูกาล เมื่อครบรอบปีก็กลับมาแหล่งอาหารเดิมอีก ในลักษณะเช่นนี้ กลุ่มชนเหล่านี้จึงไม่สร้างที่อยู่อาศัยถาวร แต่จะอาศัยอยู่ชั่วคราวตามแหล่งต่างๆ เช่น ในถุคผนหรือในถุคหนาวจะอาศัยอยู่ตามถ้ำหรือเพิงผา ส่วนในถุคร้อนจะทำเพิงพักอาศัยตามที่ราบใกล้แหล่งน้ำและแหล่งอาหาร

เข้าใจว่ากลุ่มชนโบราณกลุ่มนี้คงได้มีการพัฒนาขึ้นในลักษณะการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป เริ่มเป็นกลุ่มชนในสังคมเกษตรกรรม มีการรวมตัวกันตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งตามที่ราบ เริ่มรู้จักเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ เครื่องมือเครื่องใช้ก็ได้รับการพัฒนาขึ้นจากเครื่องมือหินกะเทาะไปเป็นเครื่องมือแบบขัดผน บางชุมชนได้พัฒนาเพิ่มขึ้นในอีกระดับหนึ่ง รู้จักติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้ากับชุมชนอื่นทั้งชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงภายในแผ่นดินและชุมชนที่ห่างไกลออกไปที่อยู่ใกล้ทะเล

พัฒนาการของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ของกลุ่มชนโบราณที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ในบริเวณจังหวัดลำปางนี้ เราจะเห็นได้จากร่องรอยหลักฐานที่พบในบริเวณที่ราบชั้นบันได และที่ราบลูกคลื่นโดยทั่วไป ซึ่งเป็นแหล่งเหมาะสมกับการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชุมชนยุคเกษตรกรรมเริ่มแรก เช่น ขวานหินขัดแบบมีใบ เศษภาชนะดินเผาหลากหลายแบบจำนวนมาก และเครื่องประดับเปลือกหอย เป็นต้น

กลุ่มชนโบราณเหล่านี้มีคติความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการตาย จึงฝังสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ลงไป

ในหลุมฝังศพเพื่ออุทิศให้กับคนตายด้วย ดังปรากฏหลักฐานในถ้ำทางตะวันตกของดอยผาซี บริเวณเหมืองแม่เมาะ ซึ่งถูกใช้เป็นที่ฝังศพของกลุ่มชนเหล่านี้ เราได้พบเศษภาชนะดินเผาที่มีลักษณะวัฒนธรรมแบบพิเศษ คือเป็นภาชนะดินเผามีลายเชือกทาบ ผสมกับการเขียนลวดลายสีแดงบนผิวภาชนะ บางชิ้นเป็นภาชนะดินเผาชุดขีดผิวมัน ซึ่งลักษณะเครื่องปั้นดินเผาแบบนี้ไม่เคยพบมาก่อนในพื้นที่ภาคเหนือของไทย รวมทั้งหอยเบี้ยซึ่งมีแหล่งกำเนิดจากทะเล หลักฐานเหล่านี้เป็นสิ่งที่บอถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนใกล้เคียง และชุมชนที่อยู่ห่างไกล อันเป็นหลักฐานสนับสนุนพัฒนาการของชุมชนดังกล่าว

นอกจากนี้ยังปรากฏร่องรอยของชุมชนโบราณและเมืองโบราณอยู่เป็นจำนวนมากในบริเวณที่ตั้งของจังหวัดลำปาง สันนิษฐานว่าชุมชนโบราณดังกล่าวนี้ บางชุมชนคงได้มีการดำรงสืบต่อจนถึงยุคสมัยประวัติศาสตร์ที่มนุษย์มีพัฒนาการสูงขึ้น รู้จักบันทึกเรื่องราวเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อบอกเล่าเหตุการณ์ต่างๆ แต่อาจจะเป็นการบันทึกในวัสดุที่ไม่คงทนถาวร ดังนั้นจึงมิได้เหลือเป็นหลักฐานแสดงพัฒนาการของชุมชนในช่วงยุคต้นประวัติศาสตร์ของจังหวัดลำปางมาจนถึงปัจจุบัน

การศึกษาเรื่องราวในช่วงยุคต้นประวัติศาสตร์ของจังหวัดลำปางนั้น นอกจากเราจะใช้หลักฐานทางโบราณคดี อันได้แก่ร่องรอยของซากเมืองโบราณ โบราณสถานและโบราณวัตถุแล้ว เราจำเป็นต้องศึกษาจากเอกสารพวกตำนานและพงศาวดาร ซึ่งเขียนขึ้นจากการบอกเล่าสืบต่อกันมา แม้ว่าเอกสารพวกตำนานจะเขียนขึ้นภายหลังคือ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ ก็ตาม แต่ก็ยังคงมีเค้าความจริงปรากฏอยู่บ้าง ซึ่งเราต้องตรวจสอบวิเคราะห์ตีความ อย่างไรก็ตามเมื่อเรานำหลักฐานทางโบราณคดี และหลักฐานจากตำนานมาประกอบกันเราก็สามารถสรุปได้ว่า

บริเวณเหมืองแม่เมาะ แหล่งที่พบหลักฐานของชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์

ที่ราบลุ่มแม่น้ำวัง แหล่งที่อยู่อาศัยสำคัญของชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในจังหวัดลำปาง

ศิลาจารึกที่วัดพระธาตุลำปางหลวง จารึกในปี พ.ศ. ๒๐๓๙ หลักฐานสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ของจังหวัดลำปาง

ในช่วงยุคต้นประวัติศาสตร์ เมืองโบราณต่าง ๆ ในดินแดนที่ตั้งของจังหวัดลำปาง ได้มีการพัฒนาขึ้นจากสังคมโบราณที่มีคติความเชื่อและการดำรงชีวิตสืบต่อกันมาตั้งแต่บุรพกาลนั้น ได้พัฒนาเป็นสังคมพระพุทธศาสนาสืบต่อจนถึงปัจจุบัน

เมืองโบราณในจังหวัดลำปางมีประวัติการสร้างเมืองปรากฏในตำนานและพงศาวดารทางภาคเหนือหลายเล่ม และมีอยู่หลายเมือง ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ เมืองลำปางในอดีตจึงมีชื่อเรียกหลายชื่อที่แตกต่างกัน ตามประวัติของชุมชนเมืองโบราณต่าง ๆ เช่น^๑

เมืองโบราณในบริเวณวัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา มีชื่อปรากฏเป็นภาษาบาลีในตำนานพระธาตุลำปางหลวงว่า **ลัมภักปปนคร**

เมืองโบราณในเขตตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง มีชื่อปรากฏในตำนานจามเทวีวงศ์ว่า **นครเขลางค์** และต่อมามีการสร้างเมือง **ฮา ลัม ภางค์** ขึ้นใหม่ในบริเวณใกล้เคียง เมืองสองเมืองนี้มีการเรียกรวมกันว่า **นครเขลางค์ฮา ลัม ภางค์** ซึ่งต่อมามีการเรียกสั้นลงเป็นนครลำปาง และกลายเป็นนครลำปาง ในที่สุด

นอกจากนี้ยังมีตำนานวัดศรีล้อมเรียกชื่อเมืองลำปางในสมัยโบราณว่า **กุกุญนคร** หรือเมืองไก่ โดยกล่าวว่าในบริเวณลำปางนี้มีผู้คนอาศัยมาตั้งแต่พุทธกาลแต่ยังไม่มีชื่อ วันหนึ่งพระอินทร์ได้แปลงตนเป็นไก่เผือกมาขันในเวลาเช้าเพื่อเตือนให้ชาวเมืองรีบตื่นขึ้นทำงาน ชาวเมืองจึงขนานนามเมืองว่า **กุกุญนคร** เมืองลำปางจึงมีรูปไก่เป็นสัญลักษณ์ของเมืองจนถึงทุกวันนี้

การตั้งชุมชนเมืองต่าง ๆ เหล่านี้คงจะเริ่มต้นจากการมีผู้นำชุมชนที่มีความสามารถและได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนนั้น ต่อมามีการขยาย

หอคำที่ประทับเจ้านครลำปาง

เค้ายาหมหลวง ศาลาว่าราชการแห่งนครลำปาง

ไก่ขาว ณ สะพานรัชฎาภิเศก ซึ่งสร้างเสร็จเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ ไก่ขาวเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดลำปาง ตั้งแต่เริ่มสร้างศาลาประจำนครขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒

^๑จังหวัดลำปางมีชื่อเรียกปรากฏในหลักฐานตามตำนานต่าง ๆ รวม ๑๑ ชื่อ คือ กุกุญนคร ลัมภักปปนคร เขลางค์นคร ศรีนครชัย เมืองนคร เวียงคอกแก้ว เวียงดิน นครลำปางคำ เขลางค์ฮา ลัม ภางค์นคร เมืองลคร และเมืองนครลำปาง

ชุมชนด้วยการสร้างบ้านแปงเมือง อาจจะเป็นการรวมชุมชนหลายชนชาติหลายเผ่าพันธุ์ อาจมีความสัมพันธ์กับชุมชนกับเมืองอื่นๆ ทั้งด้านสัมพันธ์ไมตรีหรือการทำสงครามขยายดินแดนระหว่างกัน ชุมชนเหล่านี้ อาจเผชิญกับภัยร้ายแรงจากธรรมชาติ หรือภัยสงคราม ทำให้มีสภาพการคงอยู่หรือล่มสลายแตกต่างกันไป

เมืองโบราณในจังหวัดลำปางที่ปรากฏร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีและตำนานการสร้างเมืองที่สำคัญ ได้แก่

เมืองโบราณในบริเวณวัดพระธาตุลำปางหลวง (ลัมกักปนคร)

ตั้งอยู่ในเขตบ้านลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา ชากเมืองโบราณเป็นเมืองที่มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยม ขนาดของเมืองกว้างประมาณ ๕๐๐ เมตร ยาวประมาณ ๗๐๐ เมตร มีอาณาเขตประมาณ ๒๒๐ ไร่ ตั้งอยู่บนเนินดินที่

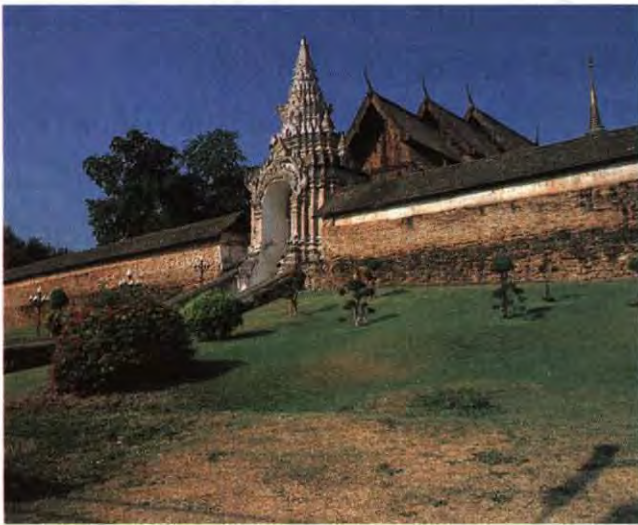
ค่อยๆ ลาดเอียงลงสู่บริเวณที่ราบริมแม่น้ำวัง ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมือง กำแพงเมืองมีลักษณะเป็นคันดินซ้อน ๓ ชั้น ระหว่างคันดินเป็นคูน้ำ ๒ ชั้น มีแนวลำห้วยไหลผ่านกำแพงเมืองลงสู่แม่น้ำวัง โบราณสถานภายในเขตเมืองโบราณที่ปรากฏในปัจจุบัน คือกลุ่มโบราณสถานวัดพระธาตุลำปางหลวง และบ่อน้ำโบราณ ส่วนกำแพงเมืองนั้นเหลือเพียงเล็กน้อยเท่านั้น บริเวณนอกเขตเมืองปรากฏร่องรอยซากโบราณสถานเป็น วัดเก่า แนวอิฐและเศษกระเบื้องดินเผา ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองปรากฏร่องรอยของทำน้ำโบราณซึ่งอาจเป็นบริเวณด้านหน้าของเมืองโบราณนี้

ในตำนานพระธาตุลำปางหลวงได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของเมืองว่า ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าและพระสาวกได้เสด็จมาถึงบริเวณนี้มีลัวะผู้หนึ่งได้ถวายน้ำผึ้งที่บรรจุในกระบอกไม้ป้างและมะพร้าวแด่พระพุทธองค์ เมื่อพระองค์ทรงฉันแล้วได้โยนกระบอกไม้ป้างไปทางทิศเหนือ ทรง

เนื้อที่อาณาเขต ๒๒๐ ไร่ รอบในกำแพง ๑๕๐ ไร่

แผนที่เมืองลัมกักปนคร

วัดพระธาตุลำปางหลวง บริเวณที่ตั้งเมืองลัมภักปปนนคร

พยากรณ์ว่าสถานที่นั้นจะเป็นที่ตั้งนคร ชื่อว่า ลัมภักปนนคร และภายหลังเมื่อพระองค์นิพพานแล้วจะมีพระอรหันต์นำพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุไว้ในพระเจดีย์ทองคำ สถานที่นี้จะมีชื่อว่าลัมภักปปนนคร

วัดพระธาตุลำปางหลวงนับว่าเป็นวัดที่สำคัญเป็นศูนย์กลางของชุมชนในเมืองโบราณนี้ และคงมีความสำคัญและเจริญรุ่งเรืองสืบต่อมาจนถึงช่วงสมัยของพระนางจามเทวี (ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓) กษัตริย์เมืองหริภุญชัย (ลำพูนในปัจจุบัน) ได้เสด็จมาปฏิสังขรณ์วัดนี้ วัดพระธาตุลำปางหลวงจึงเป็นหลักฐานแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในดินแดนนี้ ซึ่งมีผู้สันนิษฐานว่า เมืองลัมภักปปนครนี้น่าจะเป็นเมืองทางศาสนามากกว่าจะเป็นเมืองทางการปกครอง

เมืองโบราณในบริเวณเขตตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง (นครเขลางค์)

ซากเมืองโบราณของนครเขลางค์ที่ปรากฏในปัจจุบัน คือ กำแพงเมืองโบราณ ชั้นล่างเป็นดินชั้นบนเป็นอิฐ ซึ่งสันนิษฐานว่าสร้างต่อเติมขึ้นภายหลัง มีความยาววัดโดยรอบประมาณ ๔,๔๐๐ เมตร ครอบคลุมพื้นที่ของเมืองโบราณประมาณ ๖๐๐ ไร่ มีรูปร่างเป็นวงรีคล้ายรูปหอยสังข์ กำแพงเมืองและคูเมืองที่มีขนาดใหญ่มากคงใช้เป็นป้อมปราการสำหรับป้องกันข้าศึกศัตรู ในช่องประตูสำคัญ จะมีคันท้ำดินมากกว่า ๒ ชั้น และมีแนวถนนโบราณซึ่งสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นใช้เป็นทางเชื่อมเมืองเขลางค์กับเมืองอ่าลัมภัก ซึ่งอยู่ห่างจากเมืองเขลางค์ไปทางทิศตะวันตก ประมาณ ๑ กิโลเมตร (ปัจจุบันอยู่บริเวณวัดกู่ขาว วัดกู่แดง และวัดกู่คำ) แนวถนนโบราณดังกล่าวนี้อาจใช้เป็นคันทินกันน้ำเพื่อทดน้ำเข้าสู่ตัวเมือง

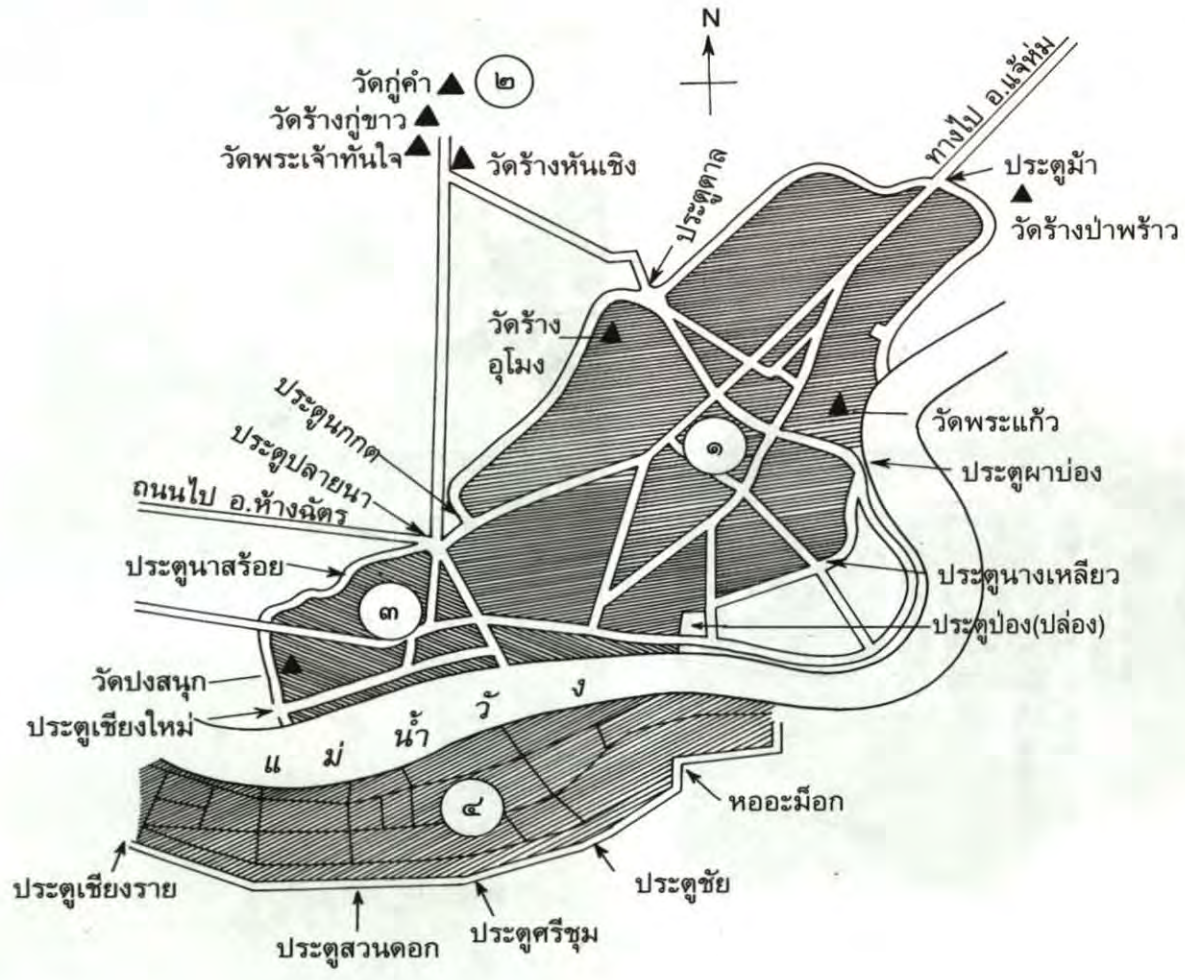

หอค้อมือก ป้อมปืนใหญ่ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกำแพงเมืองนครลำปางที่เหลืออยู่ สร้างขึ้นในสมัยเจ้าหอคำดวงทิพย์ เป็นเจ้านครลำปาง

ประวัติการสร้างเมืองปรากฏในตำนานจามเทวีวงศ์ และตำนานชินกาลมาลีปกรณ์ ว่า พระนางจามเทวี กษัตริย์แห่งเมืองหริภุญชัย มีพระโอรสฝาแฝด ๒ พระองค์ เมื่อโอรสทั้งสองเจริญวัย พระนางได้ให้เจ้ามหันตยศ พระโอรสองค์พี่ครองเมืองหริภุญชัย และพระนางได้ขอคำปรึกษาจากवासเทพฤาษี ในการที่จะหาที่สร้างเมืองใหม่ให้เจ้านันตยศ พระโอรสองค์น้อง พระฤาษีให้พรานชื่อเขลาองค์เป็นผู้พาเจ้านันตยศไปพบพระสุพรหมฤาษี เพื่อให้ช่วยหาชัยภูมิที่เหมาะสมในการสร้างเมือง

เมืองใหม่นี้สร้างขึ้นบนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำวัง ในปี พ.ศ. ๑๒๒๓ โดยสร้างเป็นรูปหอยสังข์ ตามแบบอย่างเมืองหริภุญชัย แล้วขนานนามเมืองว่า เขลาองค์นคร ตามชื่อของนายพรานที่นำทางแล้วอัญเชิญเจ้านันตยศเป็นเจ้าปกครองนครพระองค์แรก

ต่อมาในราว พ.ศ. ๑๒๕๑-๑๒๕๗ เจ้านันตยศได้โปรดให้สร้างเมืองออลัมปางค์ ในบริเวณที่ใกล้เคียงกับเมืองเขลาองค์นคร เพื่อเป็นที่ประทับของพระนางจามเทวี ขณะเมื่อเสด็จมาเยือนพระองค์ เมื่อพระนางเสด็จสวรรคต เมืองทั้งสองนี้จึงรวมกันเป็นเมืองเขลาองค์ออลัมปางค์นคร

แผนที่เมืองเขลาองค์ออลัมปางค์นคร

หากเราพิจารณาจากตำนานที่สำคัญต่าง ๆ ของภาคเหนือ เช่น ตำนานมูลศาสนา ชินกาลมาลีปกรณ์ และพงศาวดารโยนก ก็ต้องถือว่าการสร้างเมืองเขลางค์นครของพระเจ้าอนันตยศพระโอรสของพระนางจามเทวี ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๓ นั้น เป็นจุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์เมืองลำปางอย่างแท้จริง

ในช่วงระยะเวลา ๑,๓๐๐ ปีที่ผ่านมาแล้วนี้นั้น เมืองลำปางได้เผชิญกับวิกฤตการณ์นานับประการ ทั้งสงครามแผ่ขยายอาณาจักร ระหว่างอาณาจักรเชียงใหม่กับอาณาจักรอยุธยา หลายครั้งต้องอพยพผู้คนหลบหนีภัยสงคราม ต้องเผชิญกับการอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าที่กดขี่ทารุณ เป็นช่วงระยะเวลายาวนานกว่า ๒๐๐ ปี และกว่าที่จะได้รับเอกราชต้องทำสงครามเพื่อกู้เอกราชหลายครั้งหลายหน รวมทั้งต้องร่วมมือกับกองทัพจากกรุงธนบุรีและกรุงเทพฯ ทำสงครามกับพม่าเพื่อปกป้องเอกราชและอาณาเขตของชาติไทยไว้จนถึงทุกวันนี้

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของนครลำปางในช่วงที่เมืองนครลำปางมีความเจริญทางเศรษฐกิจนิยมตกแต่งด้วยลวดลายไม้แกะสลักอย่างงดงาม

วัดศรีชุม นครลำปาง

วัดเขาแก้ว ตั้งอยู่บนคดอยทางทิศใต้ของจังหวัดลำปาง

เมืองนครลำปางในอดีต

สถานีตำรวจ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๔

เมืองนครเขลางค์รุ่นแรก : ร่วมสมัยกับเมือง หริภุญชัย

เมื่อเจ้าอนันตยศ สร้างนครเขลางค์ขึ้นในปี พ.ศ. ๑๒๒๓ และปกครองนครนี้เป็นพระองค์แรก ทรงพระนามว่าพระเจ้าอินทระกิงกร พระองค์ทรงครองราชย์สืบต่อมาจนสวรรคต เรื่องราวของนครเขลางค์ภายหลังสมัยพระเจ้าอินทระกิงกร ไม่ปรากฏหลักฐานในตำนานหรือในเอกสารอื่น ต่อมาในปี พ.ศ. ๑๗๒๕ เจ้าไทยอำมาตย์ซึ่งเป็นขุนนางที่หริภุญชัยส่งมาปกครองนครเขลางค์ได้นำทัพจากเมืองนครเขลางค์ ไปยึดอำนาจจากพระยาพิณโดยเจ้าผู้ครองเมืองหริภุญชัย แล้วสถาปนาตนเองขึ้นปกครองเมืองหริภุญชัยแทน มีเชื้อสายปกครองสืบต่อมาอีก ๑๐ พระองค์ จนถึงสมัยพระยาเย็บา

ในปี พ.ศ. ๑๘๒๔ พระยามังราย ได้แผ่ขยายอำนาจเข้าครอบครองเมืองหริภุญชัย พระยาเย็บาสู้ไม่ได้ จึงอพยพหนีมาพึ่งพระยาเบิก พระราชโอรส

ซึ่งครองนครเขลางค์

ต่อมาในปี พ.ศ. ๑๘๓๘ พระยาเบิกได้ยกกองทัพไปตีเมืองหริภุญชัยคืน แต่พ่ายแพ้ ต้องนำทัพถอยร่นกลับเมืองนครเขลางค์ และถูกขุนครามโอรสของพระยามังราย ยกทัพติดตามมาทันและปะทะกันที่ริมฝั่งน้ำแม่ตาล ในบริเวณเทือกเขาขุนตาล เขตอำเภอห้างฉัตร พระยาเบิกเสียชีวิตในการสู้รบ (ปัจจุบันชาวห้างฉัตรจะถือว่าวิญญาณพระยาเบิกเป็นผีอารักษ์ที่สำคัญองค์หนึ่งของจังหวัดลำปาง มีการตั้งศาลอยู่ตรงช่องเขาที่เป็นเขตติดต่อระหว่างลำปาง และลำพูนจนถึงทุกวันนี้) จากนั้นขุนครามก็ยกทัพเข้ายึดเมืองนครเขลางค์ ส่วนพระยาเย็บาได้พาครอบครัวหนีไปยังเมืองสองแคว (พิษณุโลก) และประทับอยู่ที่นั่นจนสิ้นพระชนม์ เมืองนครเขลางค์ จึงตกเป็นเมืองขึ้นของพระยามังราย

ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเมืองนครลำปางในอดีต

วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม ซึ่งในอดีตเป็นบริเวณที่ตั้งของเมืองนครเขลางค์

เมืองนครเขลางค์รุ่นที่สอง : ร่วมสมัยกับอาณาจักรเชียงใหม่

เมื่อขุนครามได้เมืองเขลางค์แล้ว ได้แต่งตั้งให้ขุนไชยเสนาเป็นเจ้าเมือง ขุนไชยเสนาได้สร้างเมืองขึ้นใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๑๙๔๕ เป็นเมืองเขลางค์รุ่นที่สอง

เมืองเขลางค์ที่สร้างขึ้นใหม่นี้ สร้างในบริเวณหัวหอยสังข์อยู่ถัดจากเมืองเขลางค์เดิมมาทางทิศใต้ กำแพงเมืองก่อด้วยอิฐ วัดความยาวโดยรอบได้ ๑,๑๐๐ เมตร มีเนื้อที่ประมาณ ๑๘๐ ไร่

ในระยะต่อมาได้รวมเมืองนครเขลางค์รุ่นแรก และรุ่นที่สองเข้าด้วยกัน ดังปรากฏหลักฐานทางสถาปัตยกรรมก่อนรับอิทธิพลพม่า เช่น วัดพระแก้วดอนเต้า เป็นต้น

ในสมัยราชวงศ์มังราย เมืองนครเขลางค์มีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านทางทิศใต้ที่สำคัญของอาณาจักรเชียงใหม่ ปรากฏชื่อในตำนานพื้นเมืองว่า *เมืองลคร* ส่วนในศิลาจารึกปรากฏเรียกชื่อเมืองว่า

เมืองนคร และ *เมืองนครเขลางค์* เจ้าเมืองมียศเป็นหมื่น ในสมัยพระเจ้าติโลกราชของเมืองเชียงใหม่ (พ.ศ. ๑๙๘๕-๒๐๓๐) ตรงกับสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถของกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๑) อาณาจักรเชียงใหม่ กับอาณาจักรอยุธยาทำสงครามเพื่อขยายอาณาจักร เมืองนครเขลางค์จึงกลายเป็นแหล่งชุมนุมทัพที่สำคัญของอาณาจักรเชียงใหม่ พระเจ้าติโลกราชทรงแต่งตั้งให้หมื่นดงนคร เป็นเจ้าเมืองนครเขลางค์ และให้นำกองทัพไปตีเมืองเชลียง ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านของอาณาจักรอยุธยาได้สำเร็จ

ในสมัยที่หมื่นดงนครเป็นเจ้าเมืองนี้ เมืองนครเขลางค์กลายเป็นเมืองสำคัญและมีความเข้มแข็งทางการทหาร เป็นกองทัพที่สำคัญของอาณาจักรเชียงใหม่ในการทำสงครามกับอยุธยา

ในปี พ.ศ. ๒๐๕๘ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (พระเชษฐาธิราช พระโอรสของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ครองราชย์ พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๐๗๒)

การขนส่งสินค้าบนเส้นทางสายลำปาง-เชียงใหม่

บริเวณแม่น้ำวัง ริมวัดเกาะวาลุการาม ศูนย์กลางการค้าขายทางเรือของนครลำปางในอดีต

การชักลากไม้ซุงลงสู่แม่น้ำวัง

สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเมืองนครลำปางในอดีต

ของอาณาจักรอยุธยา ได้ยกกองทัพมาตีนครเขลางค์เมื่อยึดเมืองได้แล้วได้อัญเชิญพระสิทขีปฏิมากรซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำคัญของนครเขลางค์จากวัดกู่ขาวไปด้วย

ในช่วงปลายสมัยของราชวงศ์มังราย เมืองเชียงใหม่เริ่มเสื่อมอำนาจลง ขุนนางกับกษัตริย์และเชื้อพระวงศ์แย่งชิงอำนาจกันเอง มีการจราลบ่อยครั้ง ในสมัยของพระเจ้าเมกุฏิสุทธีวงศ์ (พ.ศ. ๒๐๙๔-๒๑๐๗) บ้านเมืองระส่ำระสายอย่างหนัก ดังนั้น เมื่อพระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์พม่ายกทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๑๐๑ นั้น จึงสามารถยึดเมืองเชียงใหม่ได้อย่างง่ายดายภายหลังจากที่ล้อมเมืองได้เพียง ๓ วัน

เมื่อพม่ายึดครองเมืองเชียงใหม่ได้แล้ว ก็มีได้เข้ามาปกครองโดยตรง แต่ได้แต่งตั้งให้พระเจ้าเมกุฏิเป็นกษัตริย์ปกครองเชียงใหม่ต่อมาในฐานะประเทศราช โดยมีขุนนางและกองทัพพม่าคอยกำกับควบคุมอย่างใกล้ชิด พม่าได้ให้พระเจ้าเมกุฏิเกณฑ์กำลังคนจากเมืองต่างๆ ที่อยู่ใต้การปกครองของเมืองเชียงใหม่ให้เข้าร่วมกับกองทัพพม่าเพื่อทำสงครามกับอยุธยาภายใต้การบังคับบัญชาของพม่า ชาวเมืองต้องประสบกับความเดือดร้อนจากการถูกเกณฑ์แรงงาน เกณฑ์ไปทำสงครามและต้องเสียภาษีที่เรียกว่า ค่าหลังค้ำค่ออย่างหนักเมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่สงบขึ้นในบ้านเมืองครั้งใด พม่าจะใช้กำลังปราบปราม และกวาดต้อนผู้คนไปยังพม่า

การวางฐานรากสะพานรัชฎาภิเศกนครลำปาง

ใน พ.ศ. ๒๑๐๗ พม่าได้ปลดพระเจ้าเมกุฎี ออกจากราชบัลลังก์ เนื่องจากคบคิดกับเจ้าเมือง เชียงแสนก่อกบฏต่อพม่า แล้วนำตัวพระเจ้าเมกุฎี ไปพำนักที่เมืองหงสาวดีจนตลอดพระชนม์ชีพ พม่าได้แต่งตั้งให้พระนางวิสุทธิเทวี (พ.ศ. ๒๑๐๗-๒๑๒๑) เชื้อสายราชวงศ์มังรายปกครองบ้านเมือง แทนจนกระทั่งพระนางสวรรคต พม่าจึงแต่งตั้ง ขุนนางพม่าและเจ้านายพื้นเมืองที่จงรักภักดีต่อ พม่ามาปกครองเมืองเชียงใหม่สืบต่อกันมา

ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้พม่าใช้หัวเมืองต่างๆ เป็นแหล่งอาหารและฐานทัพโจมตีกรุงศรีอยุธยา ในปี ๒๑๑๒ พม่าตีกรุงศรีอยุธยาได้สำเร็จ อาณาจักร อยุธยาตกอยู่ในอำนาจของพม่าในช่วงปี พ.ศ. ๒๑๑๒-๒๑๒๗

ในช่วงที่พม่าปกครองเมืองเชียงใหม่และ หัวเมืองเหนือต่างๆ รวมทั้งนครเขลางค์ในระหว่าง

การก่อสร้างสะพานรัชฎาภิเศกนครลำปาง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘

น้ำพัดขอนไม้สักปะทะสะพานข้ามแม่น้ำวัง

พ.ศ. ๒๑๐๑-๒๓๑๗ เป็นเวลานานถึง ๒๑๖ ปีนั้น พม่าพยายามปกครองหัวเมืองต่างๆ อย่างใกล้ชิด เพื่อป้องกันการก่อกบฏ กษัตริย์พม่าทรงอำนาจใน การแต่งตั้งและถอดถอนเจ้าเมืองต่างๆ นอกจากนั้น พม่ายังส่งเสริมให้เกิดความแตกแยกในระหว่าง หัวเมืองเหนือทั้งปวง โดยให้เมืองเชียงแสนขึ้นต่อ ราชสำนักพม่าโดยตรงไม่ต้องขึ้นต่อเมืองเชียงใหม่ และให้มีอำนาจปกครองเมืองในบริเวณที่ราบเชียงราย และใกล้เคียง ส่วนเมืองนครเขลางค์ถูกกำหนด ให้เป็นเมืองในการปกครองของเมืองเชียงใหม่ แต่ก็ เป็นไปโดยทางการเท่านั้น แต่ที่จริงแล้ว เจ้าเมือง เชียงใหม่ไม่มีอำนาจบังคับบัญชาเมืองอื่นๆ แต่ละเมือง จะมีอำนาจในการปกครองในเมืองของตนเอง โดยมี ขุนนางพม่าและกองทัพพม่าเข้ามาประจำในเมือง ต่างๆ เพื่อควบคุมดูแลใกล้ชิด ดังนั้นเมืองต่างๆ จึง ไม่อาจรวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ ประกอบ

สะพานรัชฎาภิเศกสร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐

เจ้าพระยาวงศาอนุประพัทธ์ เสนาบดีกระทรวงการคมนาคม
ตรวจราชการงานสร้างทางหลวงนครลำปาง-เชียงราย

กับสภาพทางภูมิศาสตร์ของเมืองต่างๆ ทำให้แต่ละเมืองแยกออกจากกัน จึงทำให้การรวมตัวกันเพื่อต่อต้านพม่าสำเร็จลงได้ยาก

ในช่วงเวลาที่พม่าปกครองบ้านเมืองอยู่นั้น ขุนนางพม่า และทหารพม่าได้กดขี่ข่มเหงต่อชาวเมืองเหนือต่างๆ นานา เพื่อให้ยำเกรงในอำนาจพม่า

ชาวเมืองเหนือได้พยายามรวมตัวกันเพื่อพื้นม่าน หรือปลดแอกจากพม่าหลายครั้ง ซึ่งได้รับความสำเร็จเป็นครั้งคราว

ในบางช่วงเวลา เมืองต่างๆ ก็ตกเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรอยุธยา เช่น

ในปี พ.ศ. ๒๑๒๗ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ของอาณาจักรอยุธยาได้ประกาศอิสรภาพจากพม่า พระองค์ได้ทำสงครามขยายอำนาจไปยังหัวเมืองต่างๆ เชียงใหม่และนครเขลางค์ได้เป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยาในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

การตัดถนนสายนครลำปาง-งาวช่วงก่อนถึงประตูมา

หลังรัชสมัยของพระเจ้าบุเรงนอง อาณาจักรพม่ามีการแย่งชิงอำนาจกันเอง นอกจากนั้นยังมีปัญหาจากการรุกรานจากจีนและยะไข่ (มณีปุระ) และการก่อกบฏของพวกมอญที่อยู่ทางใต้ จึงเป็นระยะที่อำนาจของพม่าไม่มีความเข้มแข็งเท่าที่ควร หัวเมืองต่างๆ ต่างตั้งตนเป็นใหญ่ ไม่ขึ้นต่อกัน แย่งชิงอำนาจกันเอง บ้านเมืองเกิดความไม่สงบ เกิดศึกรบพุ่งกันทั่วไป

ใน พ.ศ. ๒๒๗๐ เทพสิงห์ชาวเชียงใหม่คุมกำลังเข้ายึดอำนาจในเมืองเชียงใหม่ได้สำเร็จ จับมังแรนะระ เจ้าเมืองเชียงใหม่ฆ่าเสีย และตั้งตนขึ้นปกครองเมืองเชียงใหม่แทนประมาณเดือนเศษ ก็ถูกเจ้าองค์นกซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์ล้านช้างด้วยความสนับสนุนของขุนนางและไพร่พลชาวพม่ายึดอำนาจจากเทพสิงห์ได้ แล้วสถาปนาเป็นพระเจ้าองค์คำครองเมืองเชียงใหม่แทน

วิถีชีวิตของชาวบ้านในนครลำปาง

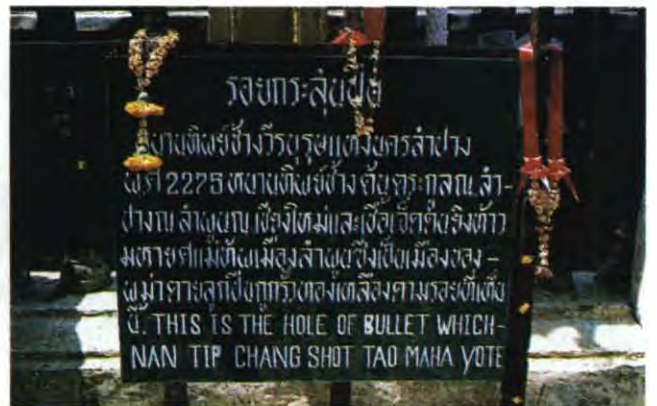
อนุสาวรีย์พ่อเจ้าทิพย์ช้าง ปฐมวงศ์เจ้าเจ็ดตนตันราชสกุล ณ ลำปาง, ณ ลำพูน, ณ เชียงใหม่

ในเมืองนครเขลางค์ เจ้าเมืองคนเดิมถึงแก่กรรม คงมีแต่ขุนเมืองทั้งสี่สร้างเมืองอยู่ชั่วคราวคือแสนหนังสือ แสนเทพ นายเรื่อน และจเรน้อย ไม่มีผู้ใดมีอำนาจเด็ดขาด ประกอบกับในระยะนั้นมีข่าวว่าเจ้าอาวาสวัดนายางได้รับการยกย่องว่าเป็นตนบุญหรือผู้วิเศษ มีผู้คนไปสมทบด้วยเป็นจำนวนมาก เจ้าอาวาสวัดสามขาและเจ้าอาวาสวัดบ้านพอน ก็ลาสิกขาบทยออกมาเป็นเสนาของตนบุญนายาง เจ้าเมืองลำพูนเห็นเป็นโอกาสที่จะยกทัพมาโจมตีเมืองนครเขลางค์ จึงให้ท้าวมหาศกุมกำลังจากลำพูน เข้ายึดเมืองนครเขลางค์ได้ใน พ.ศ. ๒๒๗๒ จากนั้นก็ไปตั้งมั่นอยู่ที่วัดพระธาตุลำปางหลวง เรียกเก็บทรัพย์สินจากราษฎร ผู้ที่ขัดขวางก็จะถูกทำร้าย ก่อความเดือดร้อนแก่ราษฎรเป็นอันมาก หนานทิพย์ช้าง (นายพรานช้างชื่อทิพย์) ชาวบ้านปางคอกจึงรับอาสาตนบุญนายางคุมกำลังประมาณ ๓๐๐ คน เข้าขับไล่กองทัพพม่า

แล้วสังหารท้าวมหาศได้สำเร็จ ครั้งนั้นหนานทิพย์ช้างจึงได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นพระยาสุลวภุชยและได้ครองนครเขลางค์ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๗๕ ตั้งคุ่มอยู่ที่เวียงคอกวัว ต่อมาได้แต่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระเจ้าอังวะตามธรรมเนียมที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา พระเจ้ากรุงอังวะได้พระราชทานนามว่า พระยาชัยสงคราม จึงเรียกกันว่า พระยาสุลวภุชยสงคราม

เมื่อพระยาสุลวภุชยสงครามถึงแก่กรรมใน พ.ศ. ๒๓๐๒ ขุนนางและชาวเมืองนครเขลางค์สถาปนาเจ้าฟ้าหลวงชายแก้ว โอรสของพระยาสุลวภุชยสงครามขึ้นครองเมืองนครเขลางค์แทนท่ามกลางสถานการณ์บ้านเมืองที่สับสนวุ่นวายทั่วลันก่าน ร่วมกับแสนพื่นน้อยธรรมและขุนเมืองรุ่นเก่า ได้นำกำลังเข้ายึดอำนาจ เจ้าฟ้าหลวงชายแก้วสู้ไม่ได้ จึงพาครอบครัวหนีไปพึ่งเจ้าเมืองแพร์ ต่อมาได้ขอกำลังสนับสนุนจากเมืองแพร์กลับมาตีเมืองนครเขลางค์แต่สู้ไม่ได้ต้องถอยทัพกลับไปยังเมืองแพร์ดังเดิม

พ.ศ. ๒๓๐๘ พระเมืองชัยแห่งลำพูนเป็นขบถต่อพม่า ไปอภัยคามินีหนีกลับเมืองอังวะเจ้าฟ้าหลวงชายแก้ว ได้ติดตามไปเมืองอังวะด้วยพระเจ้าอลองพญาเจ้าเมืองอังวะได้ให้อะแซหุ่นกี้คุมกองทัพพม่าเข้ามาปราบจลาจลควบคุมหัวเมืองเหนือทั้งปวง และสถาปนาเจ้าฟ้าหลวงชายแก้วขึ้นเป็น เจ้าฟ้าสิทธราชธานี ครองเมืองนครเขลางค์

ป้ายประกาศเกียรติคุณของหนานทิพย์ช้างที่วัดพระธาตุลำปางหลวง

ตามเดิมโดยให้ท้าวลิ้นก่าน และแสนพื้นเป็น
 เสนาเมือง ครั้นต่อมาอีกไม่นานเจ้าฟ้าหลวงชาย
 แก้วเกิดวิวาทกับท้าวลิ้นก่านและพรรคพวกอีก
 เนเมียวสีหบดี แม่ทัพพม่าซึ่งคุมกองทัพในหัวเมือง
 เหนือได้ตัดสินข้อพิพาทด้วยการใช้หลักจาริต
 โบราณพิสูจน์ความผิดด้วยการให้คู่กรณีดำน้ำแข่ง
 กันเพื่อชิงตำแหน่งเจ้าเมือง ผลปรากฏว่าท้าวลิ้น-
 ก่านเป็นฝ่ายแพ้จึงถูกประหารชีวิต รวมทั้งถูกริบ
 ครอบครัวและทรัพย์สิน เจ้าฟ้าหลวงชายแก้ว
 จึงได้เป็นเจ้าเมืองต่อมา

เจ้าฟ้าหลวงชายแก้วมีโอรส ๗ องค์ ธิดา
 ๓ องค์ รวม ๑๐ องค์ นิยมเรียกกันว่าวงศ์เจ้าเจ็ดตน
 ซึ่งเป็นต้นราชสกุลของเจ้านายที่ปกครองเมืองเชียงใหม่
 เชียงราย ลำพูนและลำปาง^๑ สืบต่อกันมา

โอรสและธิดาของเจ้าฟ้าหลวงชายแก้ว มี
 ดังนี้

๑. เจ้ากาวิละ ได้ครองเมืองลำปาง เมื่อ
 พ.ศ. ๒๓๑๗ ต่อมาได้รับการสถาปนาเป็นพระเจ้า
 กาวิละครองเมืองเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕
๒. เจ้าคำสม ได้ครองเมืองลำปางต่อจาก
 เจ้ากาวิละ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕
๓. เจ้าน้อยธรรม ซึ่งต่อมาได้รับการสถาปนา
 เป็นพระยาธรรมลังกาและพระยาเชียงใหม่ข้างเฝือก
 ครองนครเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๘
๔. เจ้าดวงทิพย์ ได้ครองนครลำปาง เมื่อ
 พ.ศ. ๒๓๓๗

รอยกระสุนปืนที่หนานทิพย์ช้างยิงท้าวมหายศจนเสียชีวิต

หนานทิพย์ช้าง ซึ่งต่อมาได้รับการสถาปนาเป็นพระยา-
 สุลาวาชัยสงคราม เจ้านครลำปาง

๕. เจ้าหญิงศรีอโนชา ได้เป็นพระอัคร-
 ชายาในกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทพระ-
 ราชนุชาของรัชกาลที่ ๑ แห่ง กรุงรัตนโกสินทร์
๖. เจ้าศรีวิวัฒนา เสียชีวิตตั้งแต่เด็ก
๗. เจ้าหมูหูล้า ได้เป็นอุปราชเมืองนคร
 ลำปาง
๘. เจ้าคำผัน ได้เป็นเจ้ารัตนวงหลังเจ้าเมือง
 ลำพูนเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๘ และต่อมาได้เป็นเจ้าเมือง
 เชียงใหม่
๙. เจ้าศรีบุญทัน เสียชีวิตตั้งแต่เด็ก
๑๐. เจ้าบุญมา ได้เป็นอุปราชเมืองลำพูน
 และต่อมาได้เป็นพระยานครลำพูนครองเมืองลำพูน
 เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๘

^๑ ชื่อเมืองนครเขลางค์ในช่วงสมัยนี้จะปรากฏในเอกสารของ
 กรุงรัตนโกสินทร์ว่า นครลำปาง

อาจารย์ศักดิ์ รัตนชัย ได้อธิบายไว้ว่า เมืองเขลางค์รุ่นที่สาม
 ในสมัยของเจ้าดวงทิพย์เป็นผู้ครองนครลำปาง คือเมืองที่เรียกกัน
 แพร่หลาย ว่าเมืองนครลำปาง

ในช่วงเวลาที่เจ้าฟ้าหลวงชายแก้วครองเมืองนครลำปางนี้ พม่ามีแผนการที่จะยกทัพตีกรุงศรีอยุธยา ดังนั้น นครลำปางจึงมีฐานะเป็นฐานกำลังของพม่าเป็นแหล่งรวบรวมเสบียงอาหารเพื่อทำสงครามขยายอาณาเขตของพม่า

ในปี พ.ศ. ๒๓๐๗ พม่ายกกองทัพไปตีเวียงจันทน์ ได้เกณฑ์กองทัพจากหัวเมืองเหนือเข้ามาสมทบ เจ้ากาวิละและเจ้าดวงทิพย์โอรสของเจ้าฟ้าหลวงชายแก้วคุมไพร่พลชาวเมืองนครลำปางร่วมทัพไปด้วย สามารถตีเวียงจันทน์ได้

ในปี พ.ศ. ๒๓๐๙ เนเมียวสีหบดี แม่ทัพพม่าได้ยกกองทัพใหญ่ไปตีกรุงศรีอยุธยา เจ้าคำสุมโอรสของเจ้าฟ้าหลวงชายแก้วได้คุมไพร่พลชาวเมืองนครลำปางไปกับกองทัพพม่าด้วย

ในระหว่างที่พม่าเกณฑ์กองทัพของหัวเมืองเหนือไปตีกรุงศรีอยุธยานั้น ปรากฏว่าได้เกิดเหตุการณ์ไม่สงบขึ้นโดยทั่วไปในหัวเมืองเหนือทั้งปวง เมืองนครลำปางก็เช่นกัน กองทัพเมืองเถินได้ยกทัพมาตีนครลำปาง เจ้าฟ้าหลวงชายแก้วได้มอบหมายให้เจ้ากาวิละคุมไพร่พลชาวนครลำปางไปต่อสู้ ได้สู้รบกันที่บริเวณอำเภอสบปราบ กองทัพเมืองเถินแตกพ่ายกลับไป

พ.ศ. ๒๓๑๐ พม่าตีกรุงศรีอยุธยาได้นโยบายการปกครองของพม่าในหัวเมืองเหนือระยะหลังนี้ เข้มงวดกดขี่เพิ่มมากขึ้นเนื่องจากพม่าติดศึกสงครามกับจีน ในขณะเดียวกันพระเจ้า

หมู่ทหารที่กรมทหารบกที่ ๑๘ (บริเวณค่ายสุรศักดิ์มนตรีในปัจจุบัน) เมื่อคราวสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ตรวจราชการมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๕๔

ประตูม้า ร่องรอยกำแพงและคันคูเมืองนครเขลางค์หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่หลงเหลืออยู่

ตากสิน ได้ตั้งตนเป็นใหญ่ที่กรุงธนบุรี พม่าต้องการกำลังพลและเสบียงอาหารจำนวนมากในการทำสงครามดังกล่าว พม่าจึงปกครองชาวเมืองอย่างกดขี่ทารุณ หากผู้ใดขัดขืนจะถูกลงโทษอย่างหนัก ราษฎรเดือดร้อนไปทั่วทุกตำบล ประชาชนจึงอพยพหนีภัย บ้างซ่อนสุมเป็นกองโจรปล้นฆ่ากัน พ.ศ. ๒๓๑๒ พม่าแต่งตั้งให้โปมะยู่่วนมาปกครองเมืองเชียงใหม่ โปมะยู่่วนมีนโยบายแข็งกร้าว ทำให้มีการต่อต้านหลายครั้ง ชาวเมืองเบื่อหน่ายต่อการปกครองของพมามากยิ่งขึ้น จนกระทั่งนำไปสู่การต่อสู้เพื่อเป็นอิสระจากอิทธิพลของพม่าในระยะต่อมา

เมืองเขลางค์รุ่นที่สาม : เมืองนครลำปาง สมัยวงศ์เจ้าเจ็ดตน

ภายหลังที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงยกกุ๊กเอกราชได้สำเร็จในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ สามารถขับไล่

อิทธิพลของพม่าในบริเวณภาคกลางและรวบรวมบ้านเมืองที่แตกแยกเป็นชุมชนต่าง ๆ ให้รวมกันเป็นปึกแผ่นเป็นผลสำเร็จ พระองค์ก็มีพระประสงค์ที่จะขับไล่อิทธิพลของพม่าให้หมดจากหัวเมืองเหนือ

ในปี พ.ศ. ๒๓๑๔ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียกกองทัพมาตีกองทัพพม่าที่เมืองเชียงใหม่ กองทัพพม่าป้องกันเมืองไว้ได้ กองทัพไทยต้องยกทัพกลับ ในขณะที่เจ้ากาวิละและอนุชา ๖ คนคิดว่าควรสวามิภักดิ์ต่อคนไทยด้วยกัน จึงเอาใจออกห่างพม่า และร่วมมือกับพระยาจำบ้าน (บุญมา) ขุนนางเชียงใหม่ โดยให้เจ้าคำสมนำกองทัพอาวนครลำปาง ชาวพม่าและไทยใหญ่ยกไปด้านทานกองทัพกรุงธนบุรี โดยเหลือไพร่พลพม่าและไทยใหญ่ในเมืองนครลำปางไม่มากนัก เจ้าคำสมทำที่เข้ากับกองทัพกรุงธนบุรี แล้วถอยทัพกลับพอให้พม่าไว้ใจ ส่วนเจ้ากาวิละคุมกำลังทหารชาวนครลำปางทำร้ายทหารพม่าที่รักษาเมืองนคร

ลำปางล้มตายไปเป็นจำนวนมาก ที่เหลือก็แตกพ่ายกลับไปเมืองเชียงใหม่ พม่าได้จับเจ้าฟ้าหลวงชายแก้วไปเป็นตัวประกันที่เมืองเชียงใหม่ เมื่อเจ้าคำสมยกทัพกลับสู่นครลำปางแล้ว ได้จัดเครื่องบรรณาการและหนังสือไปถึงเจ้าเมืองเชียงใหม่ว่าเจ้ากาวิละที่ได้ทำร้ายทหารพม่าเพราะความคลุ้มคลั่ง โดยที่พวกพี่น้องทั้ง ๖ คน ไม่มีผู้ใดเห็นด้วยขออย่าทำร้ายบิดาตน เจ้าเมืองเชียงใหม่จึงเพียงให้ขังเจ้าฟ้าหลวงชายแก้วไว้ก่อน

ส่วนเจ้าพระยาจำบ้าน ได้ไปแจ้งให้กองทัพไทยที่ตั้งอยู่ที่เมืองกำแพงเพชรให้ทราบถึงการสวามิภักดิ์ ขอกำลังทัพสนับสนุนกองกำลังชาวพื้นเมืองโจมตีทัพพม่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดฯ ให้เจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์ยกกองทัพล่วงหน้าขึ้นมาทางลำปาง ทัพของเจ้ากาวิละและทัพของพระยาจำบ้านได้นำกำลังสมทบกันโจมตีเมืองเชียงใหม่ เมื่อเจ้ากาวิละเข้าเมืองเชียงใหม่ได้แล้ว จึงไปเชิญเจ้าฟ้าหลวงชายแก้วออกจากที่คุมขังได้สำเร็จ ด้วยความร่วมมือของเจ้ากาวิละพร้อมอนุชาทั้ง ๖ คน และกองทัพชาวเมืองนครลำปาง ทำให้กองทัพไทยสามารถขับไล่กองทัพพม่าออกจากเชียงใหม่ได้สำเร็จในปี พ.ศ. ๒๓๑๗

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เจ้าพระยาจำบ้านเป็นพระยาวชิรปราการเจ้าเมืองเชียงใหม่ ส่วนเจ้ากาวิละทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระยากาวิละ เจ้าเมืองนครลำปาง

วงโยธวาทิตของคุ้มหลวงนครลำปางสมัยเจ้าหลวงบุญวาทย์วงศ์มานิต เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙

เจ้านรนนชัยขวลิต เจ้านครลำปาง องค์ที่ ๙ (๒๔๓๐-๒๔๓๙)

ตั้งเจ้าน้อยธรรมเป็นอุปราชเมืองนครลำปาง เมืองนครลำปางจึงเป็นเมืองประเทศราชของกรุงธนบุรี ขณะที่กองทัพยกทัพไทยกลับจากเมืองเชียงใหม่ ผ่านเมืองนครลำปางเพื่อกลับกรุงธนบุรี เจ้าพระยาสุรสีห์ ได้ส่งขอเจ้าหญิงศรีอโนชาจากเจ้าฟ้าหลวงชายแก้วพระบิดา เจ้าฟ้าหลวงชายแก้ว เจ้ากาวิละและพระอนุชาทั้ง ๖ คน จึงได้พร้อมใจยกเจ้าหญิงศรีอโนชาให้แก่เจ้าพระยาสุรสีห์ ซึ่งต่อมาพระนางศรีอโนชาได้มีบทบาทสำคัญในการสร้างชื่อเสียงและเกียรติคุณให้แก่วงศ์เจ้าเจ็ดตนและชาวนครลำปางเป็นอันมาก พระนางได้มีส่วนในการเสริมสร้างพระบารมีและพระเกียรติราชวงศ์จักรีและเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างวงศ์เจ้าเจ็ดตนกับราชวงศ์จักรีของกรุงรัตนโกสินทร์ มีพระนามปรากฏในเอกสารในพระราชพิธีพระบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกว่า พระอัครชายาในกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทศิริจนาศรีอโนชา

ในปี พ.ศ. ๒๓๑๘ พม่าได้ยกทัพมาล้อมเมืองเชียงใหม่ พระยาจำบ้านได้ให้คนเล็ดลอดมาขอความช่วยเหลือจากเจ้ากาวิละและจากพระเจ้ากรุงธนบุรี เจ้ากาวิละได้นำกองทัพนครลำปางไปช่วยรักษาเมืองเชียงใหม่ เมื่อกองทัพของพระเจ้ากรุงธนบุรียกทัพไปสนับสนุน จึงขับไล่พม่าแตกพ่ายไป การรบในครั้งนี้ทำให้เจ้ากาวิละซึ่งมีความสามารถในการรบได้รับสมญาว่า พระยาช้าง คู่กับพระยาเสือ คือ เจ้าพระยาสุรสีห์

พ.ศ. ๒๓๑๙ พม่าได้ยกทัพมาตีเชียงใหม่และลำปางอีก เจ้าทั้ง ๗ องค์พี่น้องไม่อาจต้านทานทัพพม่าได้ จึงอพยพหนีมาตั้งอยู่ที่เมืองสวรรคโลกเมื่อพม่ายกทัพกลับแล้ว จึงกลับมาอยู่ในนครลำปางดังเดิม

ในปี พ.ศ. ๒๓๒๑ กองข้าหลวงไทยที่ส่งมาตรวจราชการในหัวเมืองเหนือได้กระทำการโจรกรรมแย่งชิงสิ่งของราษฎร ทำให้พระยาจำบ้าน เจ้าเมือง

เจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิต เจ้านครลำปาง องค์ที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๔๔๐-๒๔๖๕)

เชียงใหม่ และเจ้ากาวิละ เจ้าเมืองนครลำปางไม่พอใจ เป็นอย่างยิ่ง จึงนำกำลังไล่ฆ่าฟันพวกขุนนางไทย ทำให้สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงกริ้ว เป็นอย่างมาก จึงมีพระราชโองการเรียกพระยาจำบ้านและเจ้ากาวิละ เข้าเฝ้าและพิพากษาโทษ ให้เขียนและจองจำในคุก ภายหลังเจ้ากาวิละได้ขออาสา นำกำลังไปตีเมือง เชียงแสนเพื่อไถ่โทษ ส่วนพระยาจำบ้านนั้นล้มป่วย ลงและเสียชีวิตที่กรุงธนบุรี

เจ้ากาวิละคุมกำลังชาวลำปางตีเมืองเชียงแสน ได้สำเร็จ ทั้งๆ ที่อยู่ในภาวะกันดารอาหาร ศึกครั้งนี้ เจ้ากาวิละได้กวาดต้อนชาวเชียงแสน ชาวจีนและ ชาวไทลื้อ ลงมายังเมืองนครลำปาง แต่พอดี ช่วงนั้นใน พ.ศ. ๒๓๒๕ เป็นเวลาผลัดแผ่นดิน โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ เป็นปฐมกษัตริย์ของ ราชวงศ์จักรี เจ้าพระยาสุรสีห์เป็นกรมพระราชวัง บวรสถานมงคล เมื่อเจ้ากาวิละนำสิ่งของและเชลยศึก

เจ้าราชวงศ์เมืองนครลำปาง

เจ้าน้อยทิพย์จักร เจ้าอุปราชเมืองนครลำปาง

ไปถวายเช่นนั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็น พระยามังราวชิรปรากฏการกำแพงแก้ว ครองเมือง เชียงใหม่ เจ้าน้อยธรรมได้เป็นเจ้าธรรมลังกา อุปราชเมืองเชียงใหม่ เจ้าคำสมเป็นพระยานคร ลำปางครองเมืองนครลำปาง เจ้าดวงทิพย์เป็น อุปราชเมืองนครลำปาง เจ้าหมูล้าเป็นเจ้าราชวงศ์ เมืองนครลำปาง เจ้าคำฝั้นเป็นพระยาบุรีรัตน์ หัวเมืองแก้ว เมืองเชียงใหม่ พร้อมทั้งพระราชทาน เครื่องยศตามอย่างประเทศราชทุกประการ

ประวัติศาสตร์เมืองลำปางในสมัยของเจ้า กาวิละถึงเจ้าดวงทิพย์ปกครองเมืองลำปางนี้เป็น ยุคที่เรียกว่า ยุคเจ้าเจ็ดตนผู้พลิกแผ่นดินนำหนึ่งดิน ล้านนา หรือยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บซ้าใส่เมือง กล่าวคือ เป็นยุคที่ต้องฟื้นฟูบ้านเมืองเป็นการใหญ่ เจ้าที่เจ้าน้องทุกคนในวงศ์เจ้าเจ็ดตนต้องร่วมกัน ทำศึกหลายครั้ง ทั้งศึกกับกองทัพพม่าที่ยกทัพมาตี เมืองลำปางและเมืองเชียงใหม่ และศึกน้อยใหญ่กับ

กระบวนเสด็จเข้าเมืองลำปาง เมื่อคราวสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เสด็จเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๙

บรรดาหัวเมืองต่างๆ ที่พม่าส่งคนมาครอบครองอยู่ เช่น เมืองเชียงแสน เมืองเชียงตุง เป็นต้น เพื่อกำจัดอิทธิพลพม่าและรวบรวมผู้คนทีหนีภัยสงครามให้กลับมาถิ่นฐานเดิม ตลอดจนไปกวาดต้อนผู้คนจากที่ต่างๆ ให้มาเป็นไพร่บ้านไพร่เมือง เพราะในช่วงเวลานั้นบ้านเมืองในหัวเมืองเหนือ บ้านเรือนและไร่นาถูกทิ้งร้าง หมู่บ้านกลายเป็นป่า เมืองกลายเป็นดง จึงต้องรวบรวมประชากรให้กลับเข้ามาอยู่ในเมือง นอกจากนั้นยังต้องทำสงครามกับกองทัพพม่าที่ยกมาโจมตีอีกหลายครั้ง จึงสามารถขับไล่พม่าออกจากเขตล้านนาไทยได้สำเร็จ

เมืองลำปางในช่วงสมัยนี้จึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเป็นปึกแผ่นของล้านนา โดยมีการแบ่งผู้คนจากลำปางไปช่วยฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ แต่เนื่องจากเมืองเชียงใหม่อยู่ในสภาพทรุดโทรมร่วงโรย พลเมืองต่างหนีศึกกระจัดกระจายไปในที่ต่างๆ จนเชียงใหม่กลายเป็นเมืองร้าง เมื่อเจ้ากาวิละได้เป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ขึ้น ต้องอพยพผู้คน

ไปตั้งอยู่ที่เวียงป่าซาง เพราะกำลังคนที่มีอยู่นั้นน้อยเกินกว่าที่จะดูแลเมืองใหญ่ที่รกร้างมานานได้ และต้องสะสมกำลังในเวียงป่าซางอยู่นานถึง ๑๔ ปี จึงกลับไปเมืองเชียงใหม่ได้ในปี พ.ศ. ๒๓๓๙ และแม้ว่าจะตั้งอยู่ในเมืองเชียงใหม่แล้วก็ตามก็ต้องรวบรวมผู้คนอีกหลายครั้งหลายหน โดยยกทัพไปตีเมืองต่างๆ ที่เคยเป็นเขตเมืองในล้านนามาแต่ก่อนแล้วกวาดต้อนผู้คนมาไว้ในเมืองเชียงใหม่

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ตรวจราชการมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๕๙

ในปี พ.ศ. ๒๓๔๘ เจ้าคำฝั้นได้รับพระราชโองการโปรดเกล้าฯให้เป็นเจ้ารัตนวงหลังเจ้าเมืองลำพูน และเจ้าบุญมาได้เป็นอุปราชเมืองลำพูน จึงได้นำผู้คนจากเมืองนครลำปางช่วยกันแผ้วถางเมืองลำพูนซึ่งขณะนั้นเป็นเมืองร้างให้ฟื้นฟูเป็นบ้านเป็นเมืองขึ้นมาได้

เมืองนครลำปางในสมัยวงศ์เจ้าเจ็ดตน ในระยะเริ่มแรกยังคงอยู่ที่เมืองเขลางค์รูนที่สอง ซึ่งมีวัดปงสนุกเป็นศูนย์กลางของเมือง ในปี พ.ศ. ๒๓๕๑ ในสมัยที่เจ้าดวงทิพย์เป็นเจ้าเมืองคนที่ ๓ ย้ายศูนย์กลางเมืองมายังเมืองลำปางซึ่งเป็นบริเวณปัจจุบันนี้โดยมีเนื้อที่ยาวทั้งหมดประมาณ ๓๕๐ ไร่ กว้างกออิฐยาว ๑,๘๐๐ เมตร มีกำแพงเพียงสามด้านแบบเมืองเชียงใหม่ มีประตูเมืองชื่อต่างๆ คือ ประตูหัวเวียง ประตูศรีเกิด ประตูศรีชุม ประตูสวนดอก และประตูเชียงราย สร้างคูเมืองเขลางค์ฝิ่งดำบลดหัวเวียง ป้อมปืนห่ออะม็อก บูรณะวัดต่างๆ ในเมืองลำปางเป็นจำนวนมาก และได้สร้างหอคำเมืองลำปางขึ้น

ในช่วงระยะเวลาที่บ้านเมืองสงบสุขนี้ ชาวเมืองมีขวัญกำลังใจที่จะสร้างสรรค์วรรณกรรมและศิลปวัฒนธรรมต่างๆ จึงนับเป็นมงคลของเมืองนครลำปางที่เกิดกวีเอกขึ้น คือ พระยาพรหมโวหาร ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นกวีเอกของภาคเหนือ

พระยาพรหมโวหาร มีนามเดิมว่า พรหมมินทร์ เกิดที่นครลำปาง เมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๕ ต่อมาได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กของเจ้าหลวงวรวงษาธิราช เจ้าผู้ครองเมืองนครลำปาง และมอบตัวเป็นลูกศิษย์ของพระยาโลมะวิสัยอาลักษณ์ของเจ้าหลวง ซึ่งเป็นกวีท่านหนึ่งของนครลำปาง จึงทำให้พรหมมินทร์ มีความรู้ความชำนาญในการแต่งวรรณกรรมได้เป็นอย่างดี

พรหมมินทร์มีความเป็นอัจฉริยะในเรื่องของการแต่งคำประพันธ์ของเมืองเหนือ ที่เรียกว่า คำว่า (คำประพันธ์ที่มีบังคับ สัมผัส วรรณยุกต์ คล้ายกับโคลง) และเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในตำราดูช้าง

พระยาพรหมโวหาร กวีเอกของภาคเหนือ

หรือที่เรียกว่าตำราชลक्षण ความสามารถในด้านกวีนี้เอง ทำให้พรหมมินทร์ได้รับบรรดาศักดิ์เป็นพระยาพรหมโวหาร

ต่อมาเจ้าหลวงวรวงษาธิราช ได้มอบหมายให้พระยาพรหมโวหาร ไปซื้อช้างที่เมืองแพร่ พระยาพรหมกลับนำเงินไปใช้จ่ายหมด และได้แต่งคำข้างขี้ต (ช้างที่อุปลักษณะไม่เป็นมงคล) ส่งไปถวายเจ้าหลวงเป็นเหตุให้เจ้าหลวงคาดโทษ ทำให้ไม่

สามารถเดินทางกลับมาเมืองลำปางได้ จึงได้ไปอยู่ที่เมืองแพร่ ต่อมาถูกสงสัยว่ามีความสัมพันธ์กับนางสนมของเจ้าหลวงเมืองแพร่ จึงถูกจับตัวขังคุกไว้มีโทษถึงขั้นประหารชีวิต ในขณะที่อยู่ในคุกนี้ พระยาพรหมได้แต่ง *ค่าวคำจ่ม* (คำบ่น) ซึ่งเป็นบทกวีที่มีชื่อเสียงบทหนึ่ง แล้วได้แหกคุกหนีไปพร้อมกับนางจม หรือศรีซุมภรรยาหนีไปอยู่เมืองลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ต่อมานางจมได้หนีกลับไปเมืองแพร่ พระยาพรหมเสียใจมาก แต่งคำวราพันถึงความรักความเศร้าเสียใจ เรียกว่า *คาวฮ่านางจม* หรือ *คาวสี่บทพระยาพรหม* เป็นคำวราที่ได้รับการยกย่องว่ามีความไพเราะ ครบทุกรสของวรรณกรรม เป็นอมตะวรรณกรรมคำวราของภาคเหนือเรื่องหนึ่ง

ในระยะหลังต่อมา พระยาพรหมได้ไปรับราชการในราชสำนักเมืองเชียงใหม่ จนอายุได้ ๘๕ ปี ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐

มีผู้กล่าวถึงพระยาพรหมโวหารว่าเป็นกวีสี่เมือง เรียบเรียงเป็นภาษาปัจจุบันได้ว่า *คนลำปางไปตั้งเมืองแพร่ ไปแน่อู่อยู่อุตรดิตถ์ กลับมาอิติที่เชียงใหม่*

ยุคสำคัญของเมืองนครลำปางอีกยุคหนึ่งคือช่วงปี พ.ศ. ๒๔๓๐-๒๔๔๐ ซึ่งตรงกับสมัยของเจ้านรนนชัยขวลิต เมืองนครลำปางได้กลายเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญและเป็นศูนย์กลางการทำไม้สักของภาคเหนือ เนื่องจากนครลำปางอุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้สัก จึงมีบริษัทชาวต่างประเทศขอสัมปทานป่าไม้กับเจ้าผู้ครองนครลำปาง เช่น บริษัทบริติช บอร์เนียว และบริษัทบอมเบย์-เบอร์มา ซึ่งได้เริ่มต้นทำป่าไม้ในประเทศพม่า และขยายเข้ามาในหัวเมืองเหนือของไทยและได้ให้ชาวพม่าเป็นผู้ควบคุมการทำป่าไม้ ชาวพม่าในลำปางที่มีฐานะร่ำรวยและมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาจึงได้จ้างช่างพม่ามาก่อสร้างหรือบูรณะปูชนียสถานต่างๆ ในเมืองนครลำปางจึงปรากฏวัดที่มีศิลปะพม่าที่สวยงามอยู่หลายวัด ศูนย์กลางการค้าขาย คือบริเวณที่เรียกว่า ภาคกองต้าหรือบริเวณที่เป็นถนนตลาดเก่าในปัจจุบันนี้

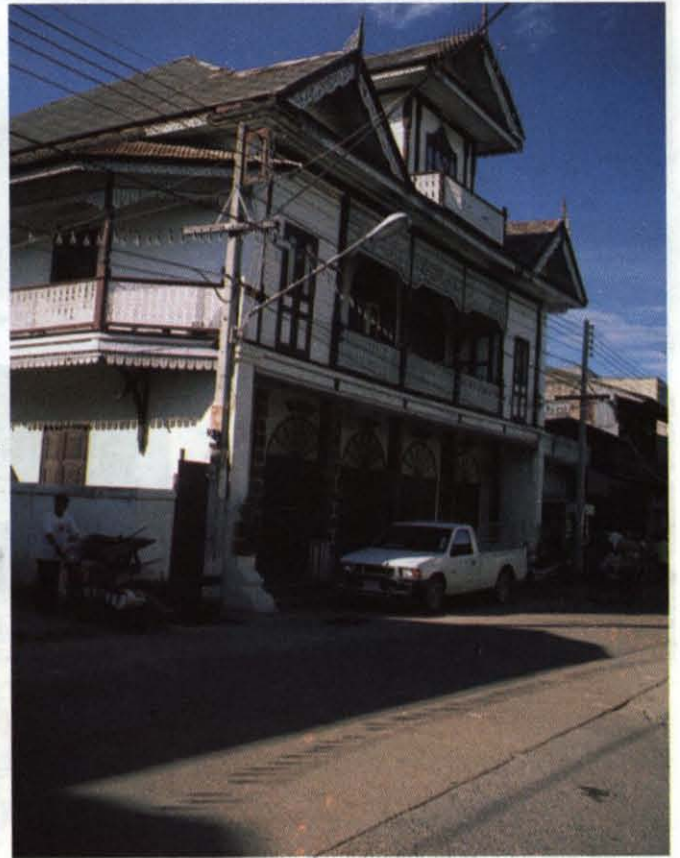
การทำป่าไม้ของบริษัทบอมเบย์-เบอร์มา ณ บริเวณแม่น้ำวัง

รถยนต์บรรทุกของของบริษัทบอมเบย์-เบอร์มาในแม่น้ำวัง

อาคารพาณิชย์ที่สร้างขึ้นในบริเวณที่เรียกว่ากาดกองต้า ถนนตลาดจีนปัจจุบัน

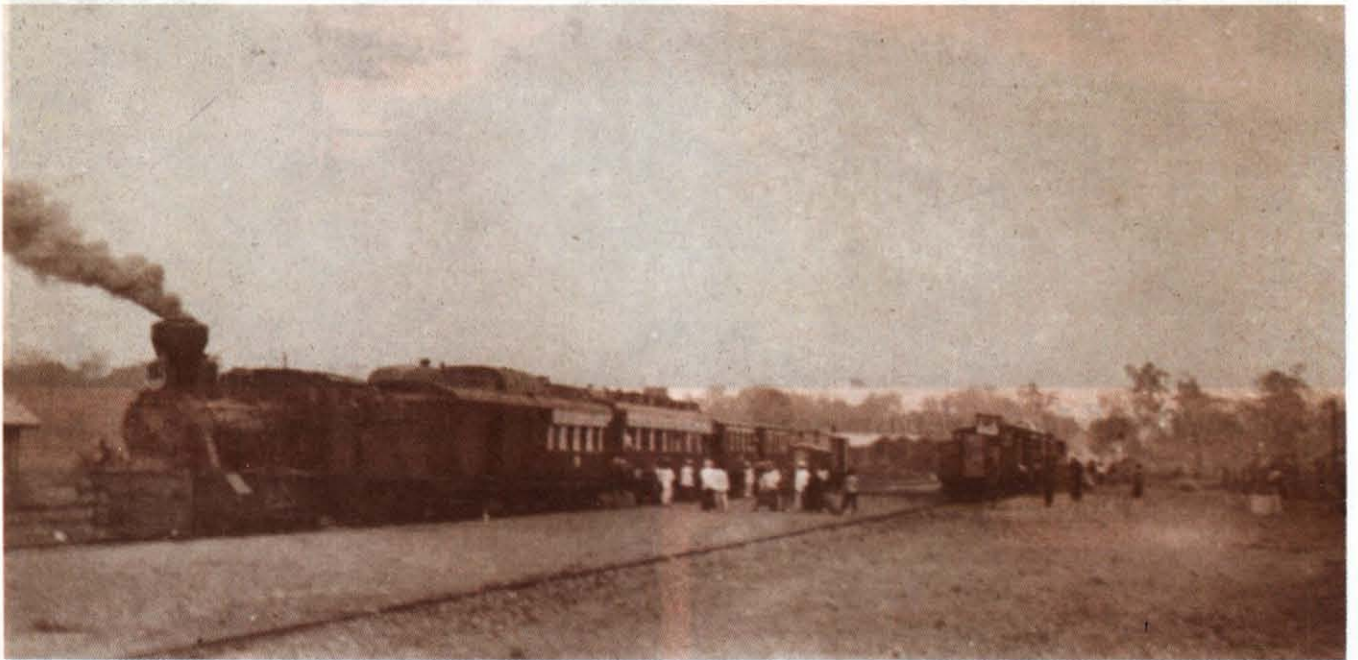

ลักษณะอาคารพาณิชย์ในช่วงสมัยที่เมืองลำปางมีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจนิยมสร้างเป็นอาคารตึก ๒ ชั้น หลังคาจั่ว ตามแบบอย่างศิลปะตะวันตกที่แพร่หลายในขณะนั้น

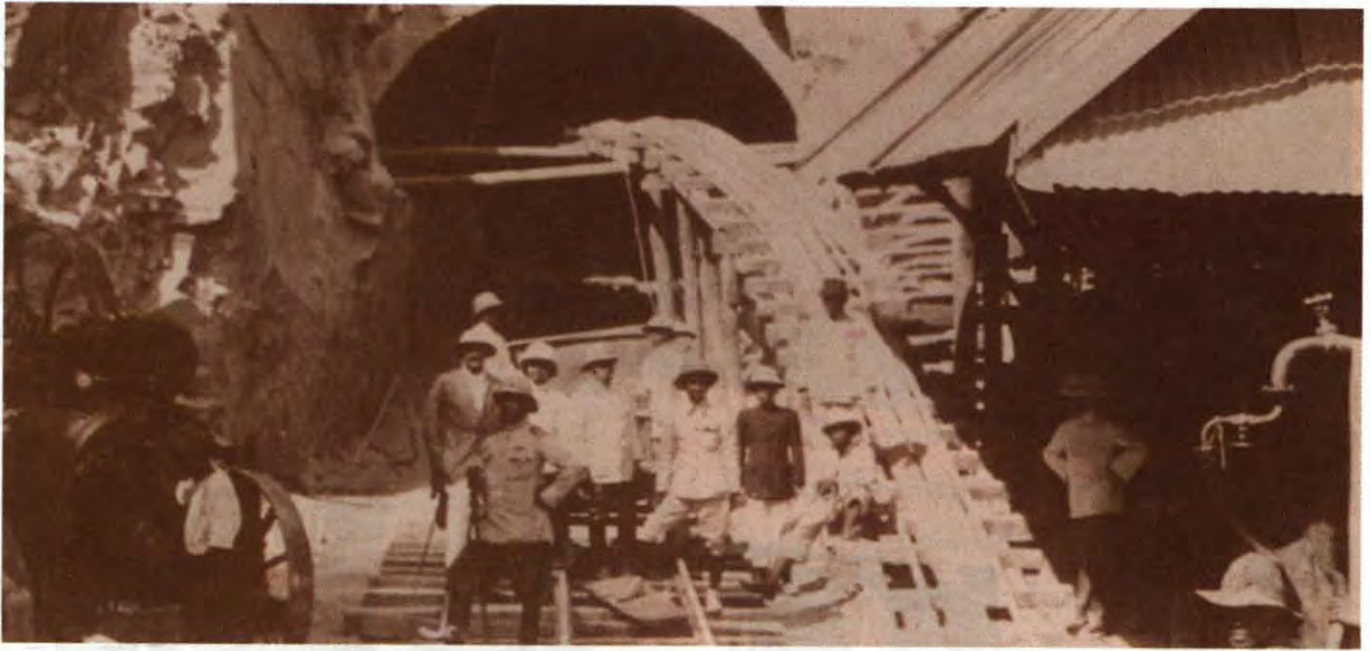
ในปี พ.ศ. ๒๔๕๙ ทางรถไฟสายเหนือได้สร้างมาถึงเมืองนครลำปาง ทำให้เศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ย่านสถานีรถไฟนครลำปางกลายเป็นศูนย์การค้าแห่งใหม่ นอกจากนั้นยังได้นำรถม้าจากกรุงเทพฯ มาที่เมืองนครลำปางด้วย รถม้าเมืองนครลำปางจึงได้กลายเป็นวิถีชีวิตหนึ่งของชาวนครลำปางในช่วงสมัยนั้น ปัจจุบันหลงเหลือไว้เป็นเพียงสัญลักษณ์ที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวเท่านั้น

เมืองนครลำปางมีเจ้าผู้ครองเมือง นับตั้งแต่เจ้ากาวิละต่อมา รวม ๑๐ องค์ ดังนี้

๑. เจ้ากาวิละ พ.ศ. ๒๓๑๗
๒. เจ้าคำสม (น้องเจ้ากาวิละ) พ.ศ. ๒๓๒๕
๓. เจ้าดวงทิพย์ (น้องเจ้ากาวิละ) พ.ศ. ๒๓๓๗
๔. เจ้าชัชวรงค์ (บุตรเจ้าคำสม) พ.ศ. ๒๓๖๘
๕. เจ้าชัตติยะ (บุตรเจ้าคำสม) พ.ศ. ๒๓๘๑

สถานีรถไฟที่นครลำปาง สร้างเสร็จและเปิดใช้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙

เจ้าพระยาวางสนามุหพัทธ์เสนาบดีกระทรวงคมนาคม ตรวจงานการก่อสร้างขุดเจาะอุโมงค์ขุนตาล เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙

- ๖. เจ้าน้อยอินทร์ (บุตรเจ้าคำสม) พ.ศ. ๒๓๘๑
- ๗. เจ้าวรญาณรังษี (บุตรเจ้าคำสม) พ.ศ. ๒๓๙๑
- ๘. เจ้าพรหมภิมพษ์ธาดา (บุตรเจ้าดวงทิพย์) พ.ศ. ๒๔๑๖
- ๙. เจ้านรนนชัยชวลิต (บุตรเจ้าวรญาณรังษี) พ.ศ. ๒๔๓๐
- ๑๐. เจ้าบุญญาภยวงศ์มานิต (บุตรเจ้านรนนชัย

ชวลิต) พ.ศ. ๒๔๔๐

เมืองนครลำปางมีฐานะเป็นเมืองประเทศราชของกรุงรัตนโกสินทร์เช่นเดียวกับเชียงใหม่ ลำพูนมาโดยตลอด ลูกหลานของวงศ์เจ้าเจ็ดตนของเมืองนครลำปาง ได้มีอำนาจปกครองหัวเมืองต่างๆ และเป็นต้นสายตระกูล ณ เชียงใหม่ ณ ลำพูน และ ณ ลำปาง ซึ่งได้ร่วมพัฒนาบ้านเมือง และอนุรักษ์สืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามให้คงอยู่สืบต่อเป็นเอกลักษณ์มาตราบเท่าทุกวันนี้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงมีนโยบาย รวมหัวเมืองเหนือเพื่อสร้างเอกราชของชาติ

ในสมัยของรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา รัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ มีนโยบายปฏิรูปการปกครองประเทศให้ทันสมัยทัดเทียมกับอารยประเทศ ซึ่งในระยะแรกนั้นไม่ได้มีนโยบายที่จะยกเลิกฐานะเจ้าประเทศราชหรือตำแหน่งเจ้าเมือง เนื่องจากหัวเมืองประเทศราชทางเหนือเคยปกครองบ้านเมืองอย่างค่อนข้างอิสระและมีสัมพันธ์อันดีต่อรัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ ตลอดมา แต่เนื่องจากหัวเมืองประเทศราชทางเหนือมีปัญหาสำคัญ ๒ ประการ คือ เรื่องการให้สัมปทานป่าไม้ซ้ำซ้อนกัน และเรื่องความวุ่นวายในหัวเมืองชายแดน ซึ่งเป็นปัญหาที่ขัดต่อผลประโยชน์ของอังกฤษซึ่งกำลังแผ่อิทธิพลเข้ามาทางพม่า รัฐบาล

กลางที่กรุงเทพฯ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องปฏิรูปการปกครองในหัวเมืองเหนือโดยดำเนินนโยบายรวมหัวเมืองประเทศราชทางเหนือเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศเพื่อสร้างเอกภาพของชาติ มีองค์พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางรวมอำนาจเพียงแห่งเดียว การปฏิรูปหัวเมืองประเทศราชทางเหนือได้ดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไป ด้วยการลดทอนอำนาจของเจ้าเมืองจนสลายตัวไปในที่สุด

พ.ศ. ๒๔๑๗ รัฐบาลกลางเริ่มส่งข้าหลวงจากกรุงเทพฯ เข้าควบคุมดูแลและแก้ไขปัญหาในนครเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน เรียกว่าข้าหลวง ๓ หัวเมือง มีหน้าที่ชำระคดีความที่เกี่ยวข้องกับคนในบังคับอังกฤษและประสานงานกับรัฐบาล

กรุงเทพฯ และต่อมาก็ได้ส่งข้าหลวงใหญ่ที่มีอำนาจเต็มเข้าไปปฏิรูปการปกครอง

พ.ศ. ๒๔๒๗ ได้ปฏิรูปหัวเมืองประเทศราชทางเหนือ เป็นช่วงต้นก่อนจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ขณะนั้นหัวเมืองทางเหนือเรียกว่าหัวเมืองลาวเฉียง มีการปรับปรุงด้านการปกครองให้เป็นแบบใหม่

พ.ศ. ๒๔๓๕ ได้ปฏิรูประบบการปกครองเป็นแบบมณฑลเทศาภิบาล ทำให้เมืองนครลำปางที่มีฐานะเป็นเมืองประเทศราชต้องถูกลดบทบาทลงกลายเป็นหัวเมืองหนึ่งในมณฑลลาวเฉียงเช่นเดียวกับเชียงใหม่ ลำพูน แพร่ และน่าน

พ.ศ. ๒๔๔๒ เมืองนครลำปางอยู่ภายใต้การปกครองของมณฑลพายัพ ซึ่งเป็นการยกเลิกหัวเมืองประเทศราชทางเหนือรวมเข้ามาเป็นดินแดนส่วนหนึ่งในพระราชอาณาจักรไทยอย่างแท้จริง

ประชาชนชาวลำปางเฝ้ารับเสด็จ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙

กระบวนช้างพระที่นั่งของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ขณะเสด็จออกตรวจราชการที่มณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๔

กระบวนช้างพระที่นั่งของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เสด็จเข้าสู่นครลำปาง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙

ข้าราชการและทหารจัดเตรียมตั้งแถวส่งเสด็จฯ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่สถานีรถไฟนครลำปาง

ในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๕ นี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้โปรดฯให้พระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธสยามมกุฎราชกุมาร เสด็จเยี่ยมหัวเมืองในมณฑลพายัพ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ โดยเสด็จทางชลมารคไปขึ้นบกที่จังหวัดอุดรดิตถ์ แล้วทรงเสด็จโดยกระบวนมาและช้างต่อไปถึงจังหวัดแพร่ ลำปาง เชียงราย เชียงใหม่ และ ลำพูนตามลำดับ ต่อมาพระองค์ได้พระราชนิพนธ์ลิลิตพายัพขึ้น

พ.ศ. ๒๔๕๕ เมืองนครลำปางได้ถูกแยกออกจากมณฑลพายัพไปขึ้นกับมณฑลมหาสารคาม ซึ่งประกอบด้วยเมืองนครลำปาง เมืองแพร่ และ เมืองน่าน ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัดแพร่ ต่อมาได้รวมกับมณฑลพายัพ เป็นมณฑลภาคพายัพ

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๕๙ กระทรวงมหาดไทยได้มีประกาศให้เปลี่ยนคำเรียกชื่อตำแหน่งเมือง โดยให้ใช้ชื่อจังหวัดแทนคำว่าเมือง เมืองนครลำปางจึงเป็นจังหวัดลำปาง

พ.ศ. ๒๔๖๓ เกิดอุทกภัยร้ายแรงที่จังหวัดลำปาง น้ำป่าจากอำเภอวังเหนือ และอำเภอแจ้ห่ม พัดพาเอาท่อนซุงไม้สักไหลลอยทำลายบ้านเรือนมากองรวมกันอยู่ที่บริเวณสะพานรัชฎาภิเศก และ กาดกองเงินนับหมื่นท่อน ภายหลังเมื่อน้ำลดแล้ว จังหวัดต้องขอให้บริษัทป่าไม้เจ้าของท่อนซุงนำช่างจำนวนนับร้อยเชือกมาตัดไม้ซุงลงสู่แม่น้ำวัง

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินถึงสถานีรถไฟนครลำปาง พ.ศ. ๒๔๖๙

เจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิต เจ้าผู้ครองนครลำปางแต่งองค์
อย่างพระอินทร์ (โยน) และหลานหญิง คือเจ้าสร้อยแก้ว
ณ ลำปาง แต่งอย่างเจ้าพราหมณ์

พ.ศ. ๒๔๖๙ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
เจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนหัวเมืองต่าง ๆ
ในมณฑลพายัพ พระองค์ก็ได้เสด็จประทับ ณ เมือง
นครลำปาง และได้พระราชทานพระแสงราชศัตราวุธ
ชั้นสูงให้สำหรับชูป่าน้ำพระพิพัฒน์สัตยา และเป็นที
สักการะแทนพระองค์ด้วย

เมื่อเจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิตถึงแก่พิราลัย
ใน พ.ศ. ๒๔๖๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิได้
โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งผู้ครองนครอีกต่อไป จึงเป็นการ
สิ้นสุดตำแหน่ง เจ้านครลำปาง

เจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิตเจ้าผู้ครองนคร
ลำปางองค์สุดท้ายนี้ ได้ชื่อว่าเป็นเจ้าที่เสียสละ
ทรัพย์สินสมบัติส่วนตัวเพื่อสาธารณประโยชน์ เป็นต้น
ว่า ยกคุ่มหลวงพร้อมที่ดินให้เป็นศาลากลางจังหวัด
ลำปาง มอบบ้านอีกสองแห่งให้เป็นที่ว่าการอำเภอ
เมืองลำปางและกองกำกับการตำรวจจังหวัดลำปาง
และมอบบ้านและที่ดินให้เป็นสถาบันสถานศึกษา
คือโรงเรียนบุญวาทย์วิทยาลัยในปัจจุบันนี้

พ.ศ. ๒๔๗๖ ทางราชการได้ประกาศยกเลิก
การปกครองแบบมณฑลทั่วราชอาณาจักร นคร
ลำปางจึงมีฐานะเป็นจังหวัดจนถึงทุกวันนี้

เจ้าศรีนวล ณ ลำปาง เจ้านายและข้าราชการนครลำปาง
รับเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม

โคลง ๔

ครั้นรำไพบายคล้อย

ลงถนัด

พระเสด็จระเห็จสู้อัด

พระแก้ว

คร้อทานกรระบอเนอียด

แห่ผ่าน ถวายนา

ไตรบาทจรินทร์แพร่

ประดับด่อนแลอโถง

โคลง ๓

รุ่งเจ้าพระภูบาล

สถานราชการใหญ่น้อย

เสด็จตรองเห็นเรียบริอช

ท้อทั้งถิ่นสถานฯ

โคลง ๔

ครั้นลีโลงบายไท

เขาราช

สู่เขตต์อัดพระบาท

เสด็จเต้า

จันประทับราชอาสน์

บนพลับ พลาณ๑

บวงอมาตย์ราชภักฎเฝ้า

ชนัดหน้าบัลลังก์ฯ

จากพระราชนิพนธ์อดีตพายุพ

ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ครั้งเสด็จฯ เยี่ยมมณฑลพายัพขณะดำรง

พระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช

สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘

วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาदारาม ตั้งอยู่ริมถนนพระแก้ว ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง บนเนื้อที่ประมาณ ๑๘ ไร่เศษ ทิศเหนือและทิศตะวันตกจดถนนพระแก้ว ทิศใต้จดถนนท่านาง และทิศตะวันออกจดแม่น้ำวัง สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๒๒๓ ในอดีตเคยเป็นวัดที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตเป็นเวลานานถึง ๓๒ ปี

วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาदारามเป็นอีกวัดหนึ่งที่นักท่องเที่ยวนิยมมาเที่ยวชม ไม่เพียงแต่ความเก่าแก่และประวัติความเป็นมาอันยาวนานเท่านั้นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ยังมีโบราณสถาน โบราณวัตถุอันเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของวัด ก็เป็นสิ่งชวนตื่นตาตื่นใจไม่น้อย ประกอบกับทำเลที่ตั้งของวัดอยู่ไม่ไกลตัวจังหวัดมากนักทำให้การเดินทางไปมาสะดวก และเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้วัดแห่งนี้มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวชมอย่างไม่ขาดสาย

แต่เดิมพื้นที่ของวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาदारามเป็นที่ตั้งของ ๒ วัด คือวัดพระแก้วดอนเต้า

และวัดสุชาदारาม ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๗ กระทรวงศึกษาธิการโดยกรมการศาสนาประกาศรวมวัดทั้งสองเข้าด้วยกัน และตั้งชื่อใหม่ว่า วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาदारาม

วินาทีแรกที่ย่างก้าวเข้าไปในวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาदारามทุกคนจะตื่นตาตื่นใจในความงดงามและเป็นระเบียบเรียบร้อยของอาคารสถานที่ต่างๆ ทั้งที่เป็นของเก่าและใหม่ตลอดถึงความสะอาดของวัด ที่ผู้ปกครองวัดได้ดูแลเอาใจใส่จัดวางไว้ได้อย่างเหมาะสมเจาะลงตัว

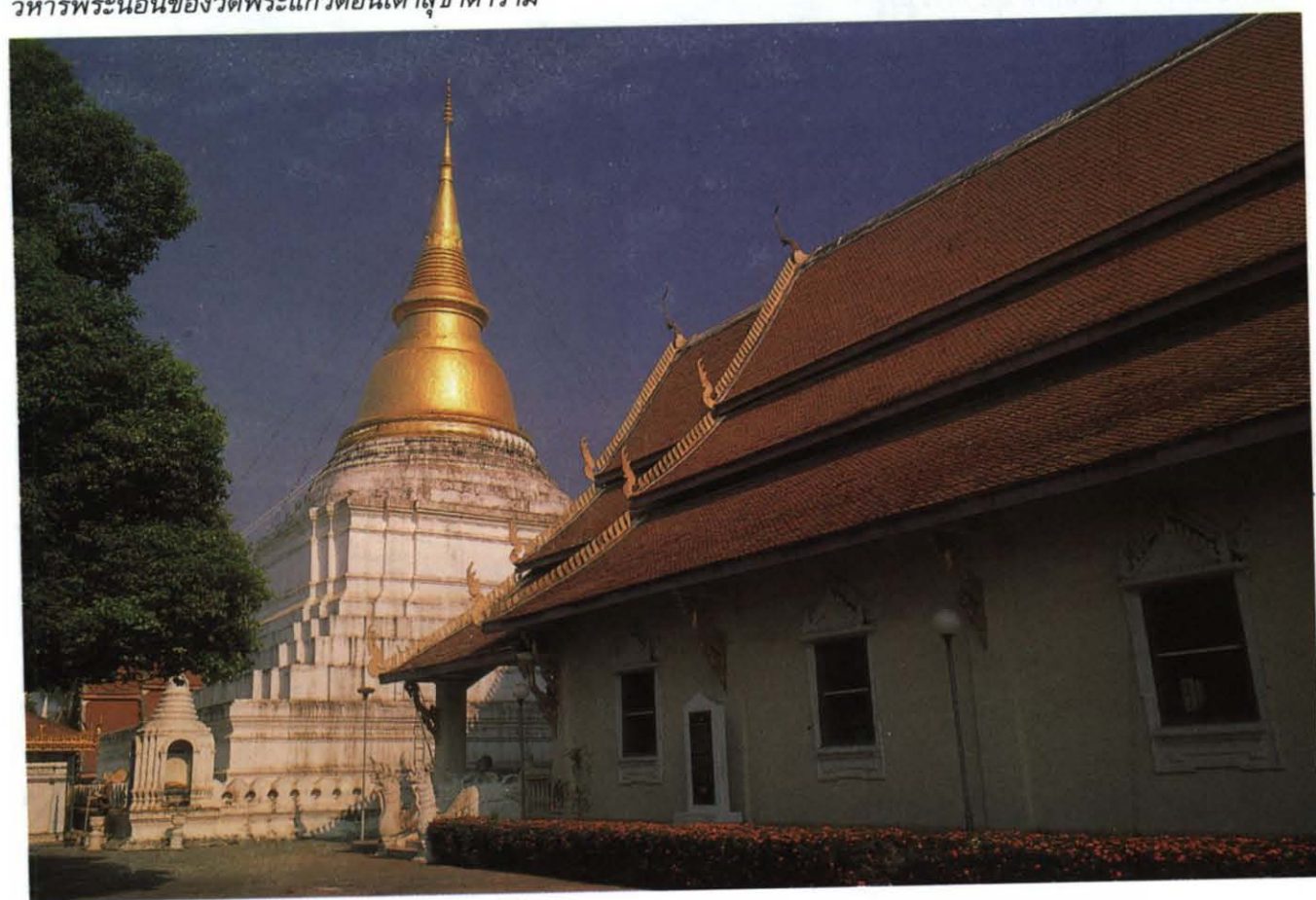
ภายในบริเวณวัดแบ่งพื้นที่ทั้งหมดออกเป็น ๒ ส่วนคือ เขตพุทธาวาส ได้แก่บริเวณที่เป็นที่ตั้งของโบราณสถาน และเขตสังฆาวาส ได้แก่บริเวณที่เป็นที่อยู่จำพรรษาของพระภิกษุสามเณร พื้นที่ทั้งสองส่วนนี้กลมกลืนอยู่ในหมู่แมกไม้ใหญ่โตให้ความร่มรื่นแก่พุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวชมวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาदारามได้ไม่น้อย

ด้านหน้าพระอุโบสถวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาदारาม

วิหารพระนอนของวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม

พระบรมธาตุดอนเต้า งามจับตา แม้จะมองจากมุมใด

พระบัวเข็ม พระพุทธรูปศิลปะพม่าประดิษฐานภายในมณฑลวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม

สิ่งแรกที่ปรากฏแก่สายตา คือ องค์พระบรมธาตุดอนเต้าสีทองเหลืองอร่าม องค์พระบรมธาตุดอนเต้าเป็นเจดีย์ทรงกลมแบบล้านนาก่ออิฐถือปูน ประดิษฐานอยู่บนฐานสี่เหลี่ยม ความสูงจากฐานถึงยอด ๒๕ วา ตั้งแต่คอระฆังถึงยอดประตูด้วยแผ่นทองจังโก้เหลืองอร่าม สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นพร้อมๆ กับการสร้างวัดแต่ได้รับการบูรณะติดต่อกันมาหลายครั้ง ครั้งหลังสุดโดยกรมการศาสนา กับทางวัดร่วมกันบูรณะในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ และเมื่อปี ๒๕๓๔ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จมาทรงประกอบพิธียกฉัตรทองคำประดับยอดพระบรมธาตุดอนเต้า

ในส่วนของพระบรมธาตุดอนเต้านี้ ทุกวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ เหนือ (เดือน ๖ ใต้) ของทุกปี จะเป็นเทศกาลประเพณีสงกรานต์พระบรมธาตุ เมื่อวันนี้เวียนมาถึงจะมีประชาชนจากทั่วทุกสารทิศ ทั้งจากจังหวัดลำปางและจังหวัดใกล้เคียงตลอดถึง

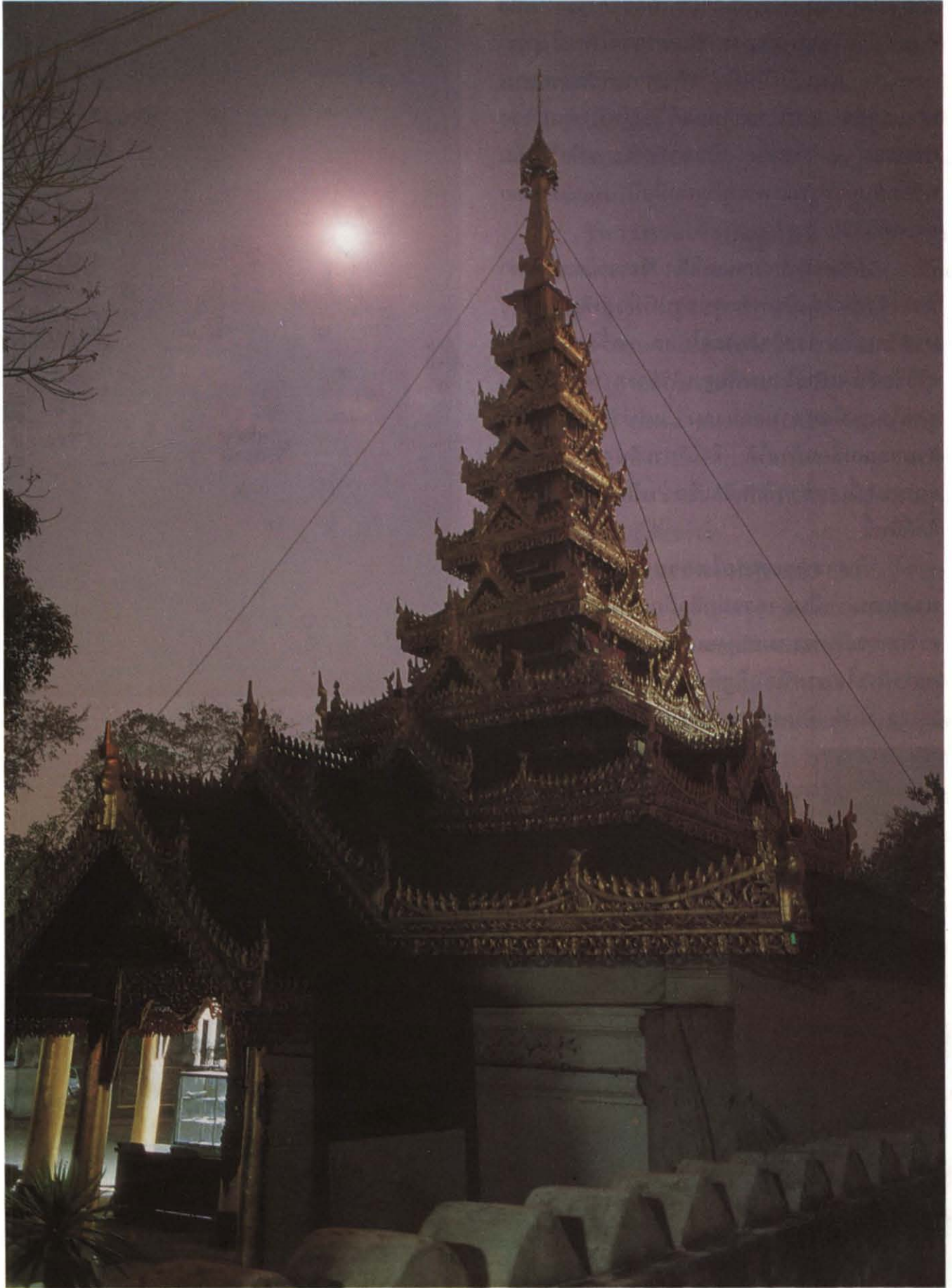
นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเดินทางมาสงกรานต์พระบรมธาตุกันอย่างเนืองแน่น

ด้านทิศใต้ของพระบรมธาตุดอนเต้าเป็นที่ตั้ง *มณฑล* หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า *พระยาธาตุ* เป็นอาคารทรงปราสาทศิลปกรรมแบบพม่า ภายในประดิษฐานพระบัวเข็มเนื้อทองสัมฤทธิ์เป็นพระพุทธรูปที่ทางวัดได้จำลองแบบมาจากเมืองมัณฑะเลย์ประเทศพม่า ความงามของมณฑลหลังนี้ นอกจากรูปแบบโครงสร้างของอาคารแล้ว ภายในทั้งเสาและเพดานก็วิจิตรพิสดารงดงามไปด้วยการจำหลักไม้ประดับกระจกสีหลากหลายสีสังดงามหาที่ใดเปรียบเสมือนมิได้

ด้านทิศตะวันออกของพระบรมธาตุดอนเต้าเป็นที่ตั้งของ *พระอุโบสถ* หรือ *พระวิหารหลวง* พระอุโบสถหลังนี้สร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างวัด เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน เนื่องจากเคยใช้เป็นวิหารมาก่อน จึงทำให้ดูโอ่อ่ากว้างขวาง แปรกไปจากพระอุโบสถของวัดอื่นๆ ที่พบเห็นโดยทั่วไป ฝาผนัง

การจำหลักไม้บนหัวเสาภายในมณฑลวัดพระแก้วดอนเต้า

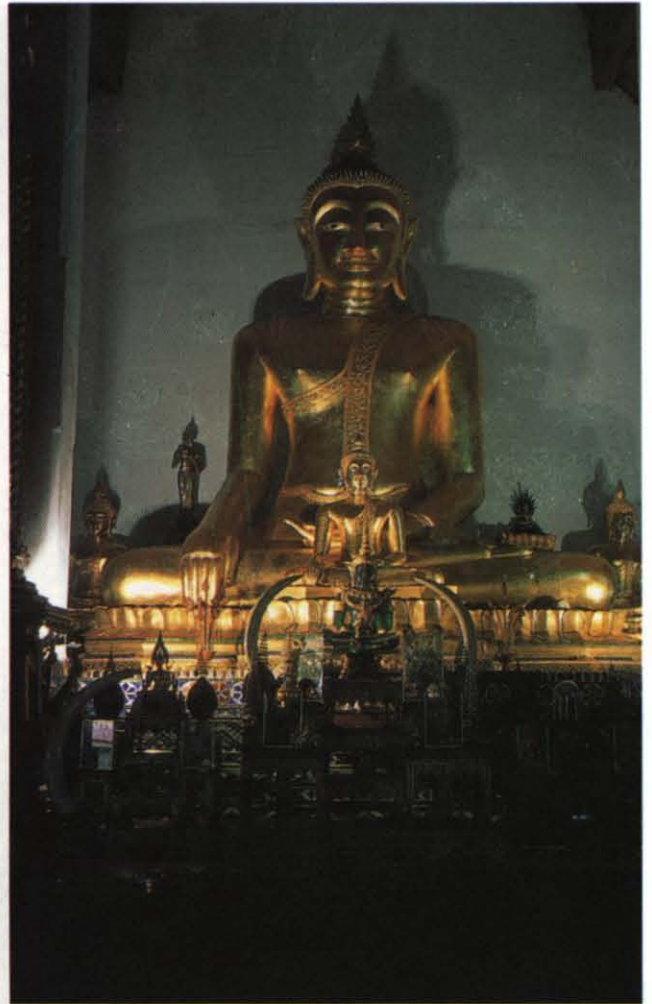
มณฑลปวัตพระแก้วดอนเต้าสุชาदारาม ความงดงามตามแบบศิลปะพม่า

ภายในโดยรอบ ประดับด้วยภาพจิตรกรรมฝาผนัง
ที่แสดงเรื่องราวพุทธประวัติและชาดกในพระพุทธ-
ศาสนา และยังเป็นທີ່ประดิษฐานพระประธาน
๒ องค์คือ พระประธานองค์ใหญ่หน้าตักกว้าง
ประมาณ ๒ วาเศษ เป็นพระประธานที่สร้างขึ้น
พร้อมกับการบูรณะพระอุโบสถเมื่อปี ๒๕๖๗ โดย
ครูบาศรีวิชัย

ส่วนพระประธานองค์เล็ก ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า
พระเจ้าทันใจ เป็นพระพุทธรูปที่มีอยู่เดิม สร้าง
มาพร้อมกับการสร้างพระอุโบสถ ครั้งหนึ่งครูบา
ศรีวิชัยดำริจะย้ายไปประดิษฐานไว้ข้างๆ พระประธาน
องค์ใหญ่เพื่อความสวยงาม แต่ทำอย่างไรก็ไม่
สามารถเคลื่อนย้ายได้ จึงได้ประดิษฐานไว้ที่เดิม
ด้วยเหตุนี้เองชาวบ้านจึงเชื่อว่าเป็นพระพุทธรูป
ศักดิ์สิทธิ์

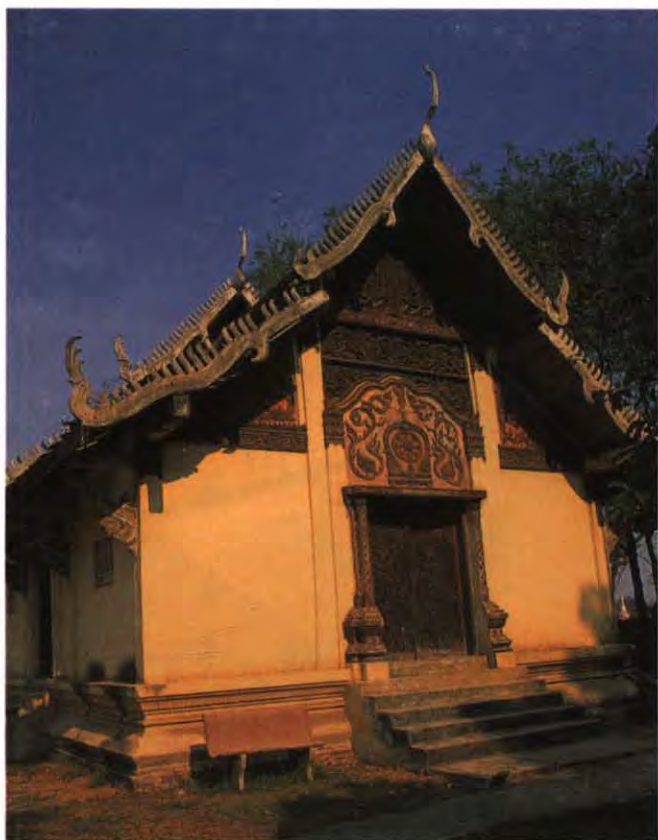
วิหารพระพุทธไสยาสน์ หรือ วิหาร
พระนอน เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนตั้งอยู่ทางทิศ
ตะวันตกของพระบรมธาตุคอนเต้า ภายในประดิษฐาน
พระพุทธไสยาสน์ก่ออิฐถือปูนลงรักปิดทองยาว
๕ วา นับว่าเป็นพระพุทธไสยาสน์ที่มีพุทธลักษณะ

พระประธานภายในพระอุโบสถวัดพระแก้วดอนเต้าฯ

พระสงฆ์ประกอบพิธีกฐินกรรม (สวดมณี) ในงานถวายผ้ากฐินพระราชทานประจำปี ๒๕๔๑ ของกรมวิชาการ
ที่วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม

วิหารพระเจ้าทองทิพย์

หอไตรของวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม

ที่ดงามมากองค์หนึ่ง ตัวอาคารได้รับการบูรณะ ๒ ครั้ง คือครั้งแรกเมื่อปี ๒๔๔๙ โดยครูบาธรรมชัย และครั้งที่ ๒ เมื่อปี ๒๕๖๙ โดยพระอธิการพุทธวิสุทธิญาณโณ เจ้าอาวาสในขณะนั้น ในการบูรณะครั้งที่สองนี้ได้ขยายพื้นที่ของอาคารให้กว้างขวางเพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม

วิหารพระเจ้าทองทิพย์ หรือ วิหารพระนางจามเทวี เป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ ภายในประดิษฐานพระเจ้าทองทิพย์ ตามตำนานเล่าว่าเจ้าทิพย์ช้าง ก่อนจะออกทำศึกสงครามจะเสด็จมาทำการเสี่ยงทายกับพระเจ้าทองทิพย์ทุกครั้ง

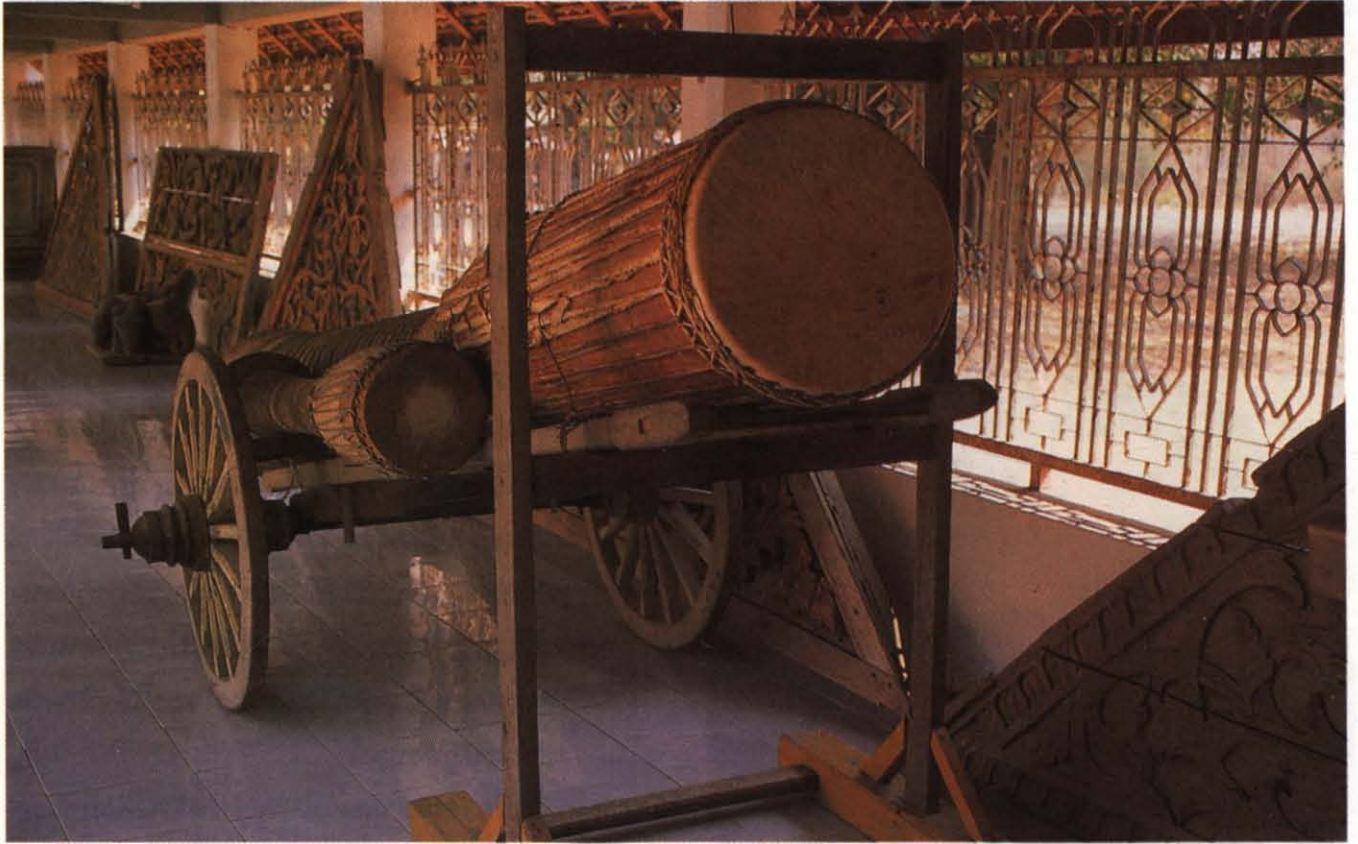
ในปี ๒๕๐๕ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จมานมัสการพระบรมธาตุดอนเต้าทรงบริจาคพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นทุนในการบูรณะปฏิสังขรณ์

แม้กาลเวลาจะทำให้พระวิหารแห่งนี้ชำรุดทรุดโทรมลงไปบ้าง แต่ก็ไม่สามารถทำลายความงามทางสถาปัตยกรรมของพระวิหารแห่งนี้ได้เลย

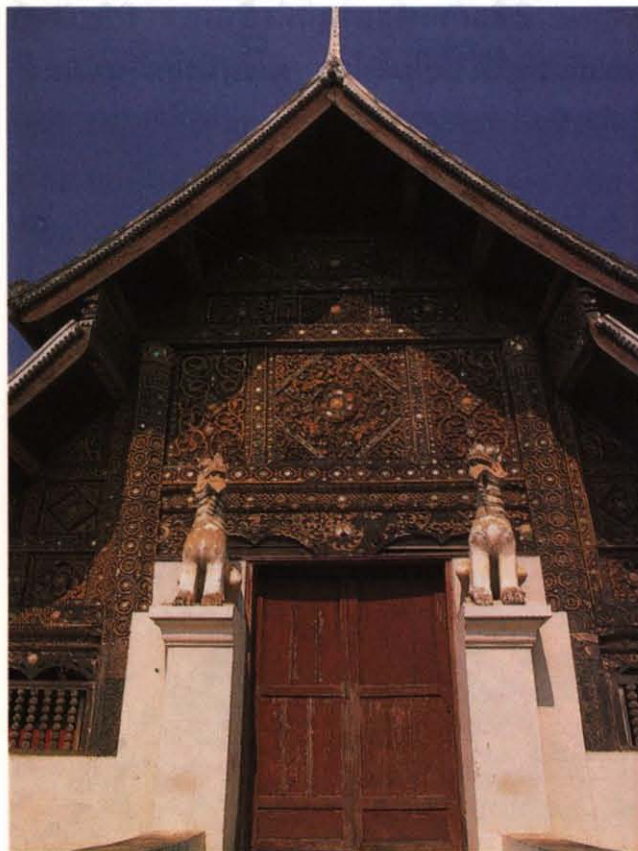
พิพิธภัณฑสถานแห่งล้านนา พิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ริเริ่มก่อตั้งโดย พระมหาอุณ สุมังคะโล อดีตเจ้าอาวาส เป็นที่เก็บรวบรวมโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ตลอดจนข้าวของเครื่องใช้ของชาวล้านนา เพื่อให้อนุชนได้ศึกษาถึงประวัติความเป็นมาและเรื่องราวในอดีต ตลอดจนภูมิปัญญาแห่งบรรพชนของตนที่มีต่อศิลปวัฒนธรรม พิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ถือได้ว่าเป็นสถานที่ที่มีคุณค่าและความสำคัญยิ่งในการธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านไว้ให้

ลวดลายความสวยงามหน้าบันมณฑปวัดพระแก้วดอนเต้าฯ

กลอง : หนึ่งในโบราณวัตถุที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติลำนานา

การแกะสลักประดับกระจกหลากสีที่ด้านหน้าวิหารลายคำ
สุชาดาราม

ลูกหลานได้ชื่นชม ปัจจุบันตั้งแสดงอยู่ที่ศาลา
รายด้านทิศใต้ของพระอุโบสถ เปิดให้ชมทุกวัน
ไม่มีวันหยุด โดยไม่ต้องเสียค่าชม

บริเวณด้านทิศใต้ของวัดพระแก้วดอนเต้า
สุชาดาราม แต่เดิมเคยเป็นที่ตั้งของวัดสุชาดาราม
ยังคงเหลือโบราณสถานให้ชื่นชมและรำลึกถึงวัด
แห่งนี้ก็คือ

วิหารลายคำสุชาดาราม เป็นอาคารไม้
ศิลปะพม่าผสมลำนานา สร้างขึ้นเมื่อปี ๒๓๒๕
โดยเจ้าญาณรังษี ความงดงามของพระวิหารแห่งนี้
อยู่ที่รูปสลักรัตนและเครื่องถ้วยที่ช่างแกะสลักและประดับ
ตกแต่งด้วยกระจกหลากสีทั้งที่ประตูหน้าต่างภายใน
ภายนอกตลอดถึงเพดานและหน้าบันของพระวิหาร

เจดีย์แก้ววัดล่อมช้าง ตั้งอยู่ทางด้านทิศ
ตะวันตกของวิหารลายคำเป็นเจดีย์ทรงกลมแหลม
ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมตั้งแต่คอรชงถึงยอดเจดีย์
ทาบไว้ด้วยทองเหลือง ตามประวัติกล่าวว่าแต่เดิม
พื้นที่บริเวณนี้เป็นที่ผูกช้าง (ล่อมช้าง) ของเจ้านคร

เจ้าอาวาสวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม (พระครูพิพิธพัฒนภิรัต) มอบของที่ระลึกแก่อธิบดีกรมวิชาการ (นายพยุงค์ศักดิ์ จันทรสุนทร) ในงานถวายผ้ากฐินพระราชทานประจำปี ๒๕๔๑ ของกรมวิชาการ ที่วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม

ลำปางยามที่เสด็จมานมัสการองค์บรมธาตุดอนเต้า ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงเรียกพื้นที่บริเวณนี้ว่า **ลำปางช้าง** ต่อมาเมื่อสร้างวัดขึ้นจึงเรียกวัดที่สร้างขึ้นนี้ว่า **วัดลำปางช้าง**

นอกเหนือจากที่ได้กล่าวมา วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดารามยังมีสถานที่เคารพบูชาที่สร้างขึ้นใหม่อีกหลายแห่ง เช่น **ศาลเจ้าแม่สุชาดาราม** สร้างเพื่อเป็นอนุสรณ์ให้คนรุ่นหลังทราบถึงความเป็นมาของวัดแห่งนี้ **ศาลเจ้าพ่อทิพย์ช้าง** สร้างเพื่อเป็นอนุสรณ์ให้คนรุ่นหลังได้ทราบถึงวีรกรรมของหนานทิพย์ช้างที่มีส่วนในการปกป้องรักษานครลำปาง **วิหารสมเด็จพระพุทธาจารย์ (โต พรหมรังสี)** สร้างขึ้นเพื่อให้ประชาชนผู้ที่เคารพเลื่อมใสตลอดถึงพุทธศาสนิกชนทั่วไปได้กราบไหว้เคารพบูชา

วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญ สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย มีเจ้าอาวาสปกครองกันมาตาม

ลำดับ ปัจจุบันมี **พระครูพิพิธพัฒนภิรัต (ชัยวัฒน์ มุนีวงศ์)** เป็นเจ้าอาวาส

ความสำคัญของวัดมีมาคู่สังคัมไทยอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ด้านหนึ่งนั้นวัดถือว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นที่พบปะหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในกิจการต่างๆ ของชุมชน เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของพุทธศาสนิกชน เป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจ และบทบาทที่สำคัญของวัดอีกอย่างหนึ่งคือการธำรงรักษาไว้ซึ่งความเป็นไทย นอกจากนั้นวัดยังเป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่บุตรธิดาของคนในชุมชนและประชาชนผู้ยากจนและด้อยโอกาส ดังจะเห็นได้ว่าที่วัดแห่งนี้มีพระภิกษุสามเณรเป็นจำนวนมากที่บวชเข้ามาเพื่อเข้ารับการศึกษาทั้งทางธรรมและทางโลก ทางธรรมนั้นเปิดทำการสอนทั้งแผนกธรรมและบาลี ส่วนทางโลกนั้นเปิดทำการสอนพระปริยัติธรรมสามัญ ทั้งนี้โดยการสนับสนุนของพระครูพิพิธพัฒนภิรัต เจ้าอาวาสของวัดแห่งนี้นั่นเอง

บรรณานุกรม

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สาขาจังหวัดลำปาง. **ศูนย์ท่องเที่ยวเมืองลำปาง**. ลำปาง : จิตวัฒนาการพิมพ์, ม.ป.ป.
- การประชุมใหญ่สามัญประจำปีและการสัมมนา “หนังสือพิมพ์กับการพัฒนาระบบประชาธิปไตย” ณ โรงแรมทิพย์ช้าง
อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ๒๙-๓๐ เมษายน ๒๕๓๖ (แนะนำนครลำปาง โดยศักดิ์ รัตนชัย หน้า ๒๗-๔๖)
- การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. **การแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโรงไฟฟ้าแม่เมาะ**. ลำปาง : กันยายน,
๒๕๓๙.
- เครื่องปั้นดินเผาลำปาง, สมาคม. **Lampang Ceramic**. ลำปาง : สมาคมเครื่องปั้นดินเผาลำปาง, ๒๕๔๐-๒๕๔๑.
- เจ้าหลวงเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๙.
- ธีรศักดิ์ วงศ์คำแน่น. **ศิลปวัฒนธรรม ชุด ร้อยเรื่องเมืองลำปาง เล่ม ๑**. ม.ป.พ., ม.ป.ป.
- ธีรศักดิ์ วงศ์คำแน่น และประสงค์ แสงแก้ว. **สถาปัตยกรรมสำคัญเมืองลำปางกับการอนุรักษ์**. ม.ป.พ., ม.ป.ป.
- นิรันดร์ ยงไสว. **เทคนิควิทยาพื้นบ้านล้านนา**. ผลงานวิจัยด้านล้านนาชาติของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่ พิมพ์ครั้งที่ ๓ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๔๑.
- ประดิษฐ์ สรรพช่าง. **วิถีคนเมือง**. ลำปาง : ลำปางการพิมพ์, ม.ป.ป.
- ประชาภิจักรจักร์, พระยา (ชุ่ม บุนนาค). **พงศาวดารโยนก**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๖.
- ประชาสงเคราะห์, จังหวัดลำปาง. **ผลการดำเนินงาน ประจำปี ๒๕๔๐**. ม.ป.พ., ม.ป.ป.
- ประวัติศาสตร์มหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดลำปาง**. ลำปาง : กิจเสรีการพิมพ์, ๒๕๒๘.
- ปรีดา พิมพ์ขาวขำ. **เซรามิกส์ พิมพ์ครั้งที่ ๔**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- พระครูพิพิธพัฒนาวีรุต. **ตำนานพระบรมธาตุดอนเต้า**. ลำปาง : บริษัทคนเมืองเหนือ จำกัด, ม.ป.ป.
- พระพิศาล วิสาโล. **ช้างไทยในความทรงจำ**. นนทบุรี : สนพ.ใจสบาย, ๒๕๓๗.
- พัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องเคลือบดินเผาภาคเหนือ, ศูนย์**. เอกสารทางวิชาการ **ชุดที่ ๑ : ความรู้ทั่วไป เกี่ยวกับเซรามิก**.
กรุงเทพฯ : ศูนย์พัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องเคลือบดินเผาภาคเหนือ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวง
อุตสาหกรรม, ๒๕๓๘.
- พาณิชย์จังหวัดลำปาง, สำนักงาน. **สำนักงานข้อมูลการตลาดจังหวัดลำปางประจำปี ๒๕๔๐**. ลำปาง : สหกิจการพิมพ์,
๒๕๔๐.
- พิทยา หอมไกรลาศ. **โรงเรียนช่างกลางป่าศูนย์ฝึกลูกช้างแห่งแรกของไทย**. นิตยสารสารคดี ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๕๓
เดือนกรกฎาคม ๒๕๓๒.
- พงศาวดารสุวรรณหอคำนครลำปาง : ตำนานเจ้าเจ็ดพระองค์กับหอคำมงคล**. (รวบรวมโดยศักดิ์ รัตนชัย) ลำปาง :
ลำปางการพิมพ์, ๒๕๓๐.
- เพื่อการรักษาสมบัติวัฒนธรรมประจำจังหวัดลำปาง, สมาคม. **ตำนานวัดพระธาตุลำปางหลวงและวัดพระแก้วดอนเต้า**.
เชียงใหม่ : พิมพ์ที่เจริญการค้า, ๒๕๑๙.
- ราชบัณฑิตยสถาน, สำนักศิลปกรรม. **วิหารจามเทวี : วัดปงยางคก**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐.
- ลำปาง, สำนักงานจังหวัด. **ฝ่ายข้อมูลและติดตามประเมินผล. บรรยายสรุปจังหวัดลำปาง**. กุมภาพันธ์, ๒๕๔๑.
- ลำปาง, สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด. **สถาปัตยกรรมล้านนา-ลำปาง**. ๒๕๓๙. ม.ป.พ.
- ลำปาง, สำนักงานสถิติจังหวัด. **รายงานผลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. ๒๕๔๐ จังหวัด
ลำปาง**. ลำปาง : ม.ป.ป.
- วรวิทย์. **คุณรู้จักเซรามิก - แคไหน**. กรุงเทพฯ : วารสารบ้านและสวน ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑๐๑ เดือนมกราคม ๒๕๒๘.

- ศักดิ์ รัตนชัย. จดหมายเหตุลำปาง. (ที่ระลึกเนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพคุณพ่อนิยม บัณฑิตเสวี) ลำปาง : ๒๕๓๙.
- _____ตำนานเจ้า ๗ พระองค์ : แปลจากต้นฉบับอักษรพื้นเมืองของ นายสิงมะ วรรณสัย. ลำปาง : ๒๕๑๕.
- ศิลปากร , กรม. การขึ้นทะเบียนโบราณสถานภาคเหนือในเขตความรับผิดชอบของหน่วยศิลปากรที่ ๔ ตามโครงการ
สำรวจและขึ้นทะเบียนโบราณสถานของกองโบราณคดี. ๒๕๒๕.
- _____กองโบราณคดี. โบราณคดีเชียงราย. กรุงเทพฯ : บริษัทวิคตอรีเพาเวอร์พอยท์ จำกัด, ๒๕๓๓.
- _____กองโบราณคดี. โบราณคดีลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน. กรุงเทพฯ : ๒๕๓๔.
- _____กองโบราณคดี. ศิลปถ้ำสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,
๒๕๔๐.
- _____กองโบราณคดี. แหล่งโบราณคดีประเทศไทย เล่ม ๖ (ภาคเหนือ). เอกสารวิชาการ หมายเลข ๖/๒๕๓๔
. กรุงเทพฯ, : ๒๕๓๔.
- สมุดรายงานสถิติจังหวัด ฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๐. ลำปาง : ๒๕๔๐. ม.ป.พ.
- เสถียร ฉายเสนา. คำวพระยาพรหม. กรุงเทพฯ : หจก. เจริญรัฐการพิมพ์, ๒๕๔๑.
- เสน่ห์ บุญยรัตน์. วรรณกรรมคำของภาคเหนือ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๙.
- สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี คณะกรรมการประวัติศาสตร์ไทย. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในพระบรมราช-
จักรีวงศ์กับนครเชียงใหม่. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๓๙.
- สุเทพ ตริวิมล และคณะ. ลำปาง. ลำปาง : จิตวัฒนาการพิมพ์, ม.ป.ป.
- สุวีรัตน์ หาญคำ. ภูมินามท้องถิ่นจังหวัดลำปาง. ลำปาง: ลำปางการพิมพ์, ๒๕๔๐.
- อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย. ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๑ พิมพ์ครั้งที่ ๓ กรุงเทพฯ : บริษัทพบพิศการพิมพ์จำกัด,
๒๕๒๕.
- _____ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๕ ล. ธ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพ : ไทยมิตรการพิมพ์, ๒๕๒๘.
- อุษณีย์ ธงไชย. จารึกและตำนาน : หลักฐานที่สร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลของพุทธศาสนาลังกาวงศ์. ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐.
- อำนวยการ คอวนิช. ช้างไทย. ลำปาง : กิจเสรีการพิมพ์, ๒๕๓๘.
- _____อัลบั้มภาพถ่าย-เขลางค์นคร : บนเส้นทางรถม้ากับมรดกแห่งล้านนา. ลำปาง : ศิลปการพิมพ์, ๒๕๓๙.
- FEATURE MAGAZINE. สารคดี ฉบับที่ ๑๔๘ ปีที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๔๐. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๔๐.

ขอบคุณผู้อนุเคราะห์ข้อมูลแก่คณะผู้จัดทำ

นางเล็ก พิชญกุล	นายกสมาคมพัฒนาสตรีภาคเหนือ จังหวัดลำปาง
นายอานนท์ ชัดติยะ	นักหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น
นายบวรภักดิ์ ชิวารักษ์	นายกสมาคมการท่องเที่ยว จังหวัดลำปาง
นายประติษฐ์ สรรพช่าง	ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏลำปาง
นายจิตรกร แต้มคลอง	สถาบันราชภัฏลำปาง
นายประสงค์ แสงแก้ว	สถาบันราชภัฏลำปาง
นายบุญเทียน ศรีวิชัย	ศึกษานิเทศก์สามัญศึกษา จังหวัดลำปาง
นางวันทนา ไกรจิตเมตต์	ศึกษานิเทศก์สำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดลำปาง
นายศักดิ์ รัตนชัย	ผู้ทรงคุณวุฒิด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จังหวัดลำปาง
นายบุญเรือง มั่นดี	เจ้าหน้าที่ศูนย์ฝึกลูกช้าง ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย จังหวัดลำปาง
นายจีระศักดิ์ เกษมสำราญ	องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้จังหวัดลำปาง
นายทรวง พรหมทา	สถิติจังหวัดลำปาง
นายคำอ้าย เดชดวงตา	ศูนย์ส่งเสริมหัตถกรรมชุมชน อำเภอองาว จังหวัดลำปาง
นางชุลีวันท์ สายสิงห์ทอง	เจ้าหน้าที่ฝ่ายข้อมูลติดตามและประเมินผล จังหวัดลำปาง
นายสมบุรณ์ อรัญญาภา	ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องเคลือบดินเผา ภาคเหนือ จังหวัดลำปาง
นายองอาจ นฤภัย	ศูนย์พัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องเคลือบดินเผา ภาคเหนือ จังหวัดลำปาง
นายไพโรวัลย์ สัพโส	ศูนย์พัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องเคลือบดินเผา ภาคเหนือ จังหวัดลำปาง
นางฉาดา ชิวารักษ์	ผู้ดูแลบ้านเสานัก
นายอรदनัย บุญเลิศ	สมาคมขี่ม้าจังหวัดลำปาง
พ.ท.เกษมสุข ตาคำ	โครงการพัฒนาบ้านแม่ต้า อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง
นายมนิต ดอนคำ	ผู้ให้ข้อมูลเรื่อง การทำรถม้าจิว
สำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดลำปาง	
เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน	
เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติดอยหลวง (น้ำตกวังแก้ว)	
เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล	
เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติถ้ำผาไท	
เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา	
โรงงานพ.ณ.เซรามิก	
โรงงานลำปางแสงชัยเซรามิก	
โรงงานแสงอรุณเซรามิก (นายชูพันธ์ ก่อพานิชกุล)	
โรงงานมีศิลป์ เซรามิก	
บริษัท สาเปเปอร์ จำกัด	

คณะกรรมการจัดทำหนังสือ

ที่ปรึกษา

อธิบดีกรมวิชาการ (นายพยุหศักดิ์ จันทรสุนทร)
รองอธิบดีกรมวิชาการ (นายสมชาติ รัตนถาวร)
รองอธิบดีกรมวิชาการ (นายเลียม พูลเอี่ยม)

ประธานกรรมการ

ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาหนังสือ (นายวินัย รอดจ่าย)

กรรมการ

นายมานพ ถนอมศรี	นางระวีวรรณ ภาคพรต
นายผดุง พรหมมูล	นายพินิจ สุขะสันต์
นางวันเพ็ญ สุทธากาศ	นางสาวระเบียบ กิติมากุลนเรเดช
นางบุญสม น้ำเจริญ	นางสาวสละ กำทรัพย์
นายณรงค์ แก้วสว่าง	นายทวีพร ทองคำใบ
นางสาวพรรณมณี ชูเชาวน์	

กรรมการและเลขานุการ

นายสว่าง วงศ์ฟ้าเลื่อน

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

นางจิตรลดา สิงห์มนต์
นางสาวอัมพร เมฆวลัยลักษณ์
นางสาวนันทรัตน์ พรหมวิเศษ

ผู้เขียน

นายมานพ ถนอมศรี	นั่งรถม้าแควเวียงลำปาง
นายมานพ ถนอมศรี	จากเกวียนถึงรถม้า มรรคาแห่งการเดินทางของชาวลำปาง
นายมานพ ถนอมศรี	รถม้าจิวบ้านนาแก้วเหนือ ภูมิปัญญาพื้นถิ่นแผ่นดินลำปาง
นายประดิษฐ์ สรรพช่าง	ชาวลำปาง สืบสานภูมิปัญญาไทย ป่าซูปเปอร์มาร์เก็ตชุมชน
นางระวีวรรณ ภาคพรต	ลำปางในปัจจุบัน
นายมานพ ถนอมศรี	วัดพม่าในเมืองลำปาง
นางสาวระเบียบ กิติมากุลนเรเดช	เครื่องปั้นดินเผาเมืองลำปาง
นายพินิจ สุขะสันต์	จากศูนย์ฝึกลูกช้าง ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย
นายทวีพร ทองคำใบ	เหมือนมีม่านฟ้ามาโอบล้อมดอยขุนตาล
นางระวีวรรณ ภาคพรต	ลำปางในอดีต
นายสว่าง วงศ์ฟ้าเลื่อน	วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม

บรรณาธิการที่ปรึกษา

ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาหนังสือ (นายวินัย รอดจ่าย)
นายมานพ ถนอมศรี
นางวันเพ็ญ สุทธากาศ

บรรณาธิการ

นางระวีวรรณ ภาคพรต

ถ่ายภาพปกและออกแบบปก

นายทวีพร ทองคำใบ

จัดทำรูปเล่ม

นายณรงค์ แก้วสว่าง
นายทวีพร ทองคำใบ

จัดพิมพ์ต้นฉบับ

นางสาวอัมพร เมฆวลัยลักษณ์

ประสานงานพิมพ์

นางมาลีรัตน์ อดุลชีวะ

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นายสว่าง วงศ์ฟ้าเลื่อน

ถ่ายภาพประกอบ

กลุ่มพัฒนาศิลปะการออกแบบ ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ

นายพินิจ สุขะสันต์

นายสุกษี สิงห์ลำพอง

นางสาวนันทรัตน์ พรหมวิเศษ

**ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน**

ด้วยกรมวิชาการได้จัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติมเรื่อง **ลำปาง : นครเขลางค์แห่งลุ่มน้ำวัง** เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ระดับประถมศึกษา และกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้หนังสือนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๑๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๑

(นายโกวิท ประวาลพุกษ์)

รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

ปกหลังด้านใน
พระอาทิตย์ตกที่เขื่อนกิ่วลม

ปกหลัง
ยามค่ำที่วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม

ป 7200

DS
589.L3
ล339
2541

ลำปาง นครเขลางค์แห่งลุ่มน้ำวัง.

